

ศึกษาวិเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

พระครูปลัดธรรมโกวิท
รณชัย สุมิตุโต (ทัศนาทน)

ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระ
พุทธศาสนา
อ 294.30132
ป154ค
2559
600100058391
หอสมุดส่วนกลาง

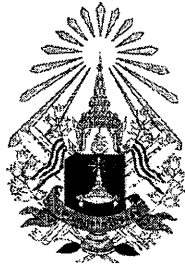
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตรการปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ธันวาคม 2559

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยขอนแก่น)

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

พระครูปทุมธรรมโศภิต
รณชัย สุมิตโต(ทัศนาท)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

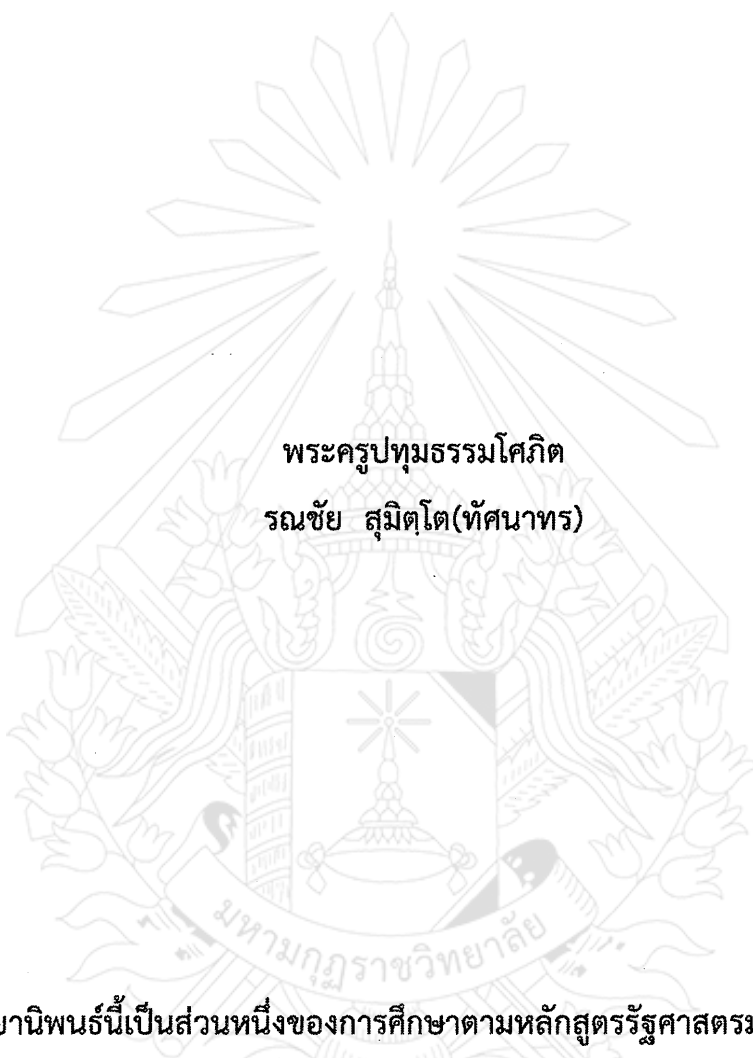
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ธันวาคม 2559

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

พระครูปฐมธรรมโศภิต
รณชัย สุมิตโต (ทัศนาท)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ธันวาคม 2559

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

AN ANALYSIS OF POLITICAL CONCEPTION
BUDDHISTIC APPROACH

PHRAKHRU PATHUMTHAMMASOPHIT
RONNACHAI SUMITTO(TASSANATHORN)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THEREQUIREMENTS
FOR THE DEGREEOF MASTER OFFPOLITICAL SCIENCE
DEPARTMENT OF GOVERNMENT
FACULTY OF SOCIAL SCIENCE
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

DECEMBER 2016

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ ของ พระครูปฐมธรรมโศภิต (รณชัย สุमितโต) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.ชวลิต ไหลรินทร์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สรชัย ท้าวมิตร)

..... กรรมการ
(ดร.ปัญญา คล้ายเดช)

..... กรรมการ
(ดร.จักรวาล สุขไมตรี)

คณะสังคมนาจารย์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

..... คณบดีคณะสังคมนาจารย์
(พระมหาอรุณ ปญญารุโณ)

วันที่ 9 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2559

5620150311004: สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คำสำคัญ: แนวคิดการปกครอง/พระพุทธศาสนา

พระครูพุทธมรรคมโศภิต,รณชัย สุमितโต(ทัศนาท): ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา (AN ANALYSIS OF POLITICAL CONCEPTION BUDDHISTIC APPROACH) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์:รศ.ดร.(พิเศษ) สุกิจ ชัยมุสิกอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก: ดร.ชวลิต ไทลรินทร์อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: 200หน้า ปี พ.ศ. 2559

งานวิจัยเรื่อง“ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา”ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้คือ (1).เพื่อศึกษาแนวคิดการปกครองทั่วไป(2).เพื่อศึกษาถึงแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล (3).เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า (1).แนวคิดการปกครองทั่วไปการเมืองการปกครองเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าหาทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนในสังคมนั้นการเมืองการปกครองคือการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากรโดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตามโดยการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มี “คุณค่า”ทางสังคมแนวคิดการเมืองการปกครองจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นสำคัญเพื่อเป็นการถ่วงดุลย์อำนาจต่อกันคือ “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ”(2).แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาลแนวคิดการเมืองการปกครองมีความเกี่ยวข้องกับผู้นำทางความเชื่อหรือเจ้าลัทธิแนวคิดทางการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลคือการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนมีพัฒนาการต่อเนื่องดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการนั้นคือความสุขความสงบในชีวิตร่วมกันภายในชุมชนและสังคมของตนจึงต้องเกิดกฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมภายใต้ความเชื่อตามวัฒนธรรมประเพณีในดินแดนของตนเองและพัฒนามาสู่ความเชื่อเป็นลัทธิและมีผลในการควบคุมบังคับบัญชาหมู่ชนในลัทธิของตนเอง(3). แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาประกอบด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้, รัฐแห่งธรรมคือรัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่ต้องมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรมตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็สมควรที่จะนำเอาหลักธรรมของศาสนามายึดถือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสุขในชีวิตมีระบอบ “สังฆาธิปไตย” ถือเป็นระบบการปกครองที่มีอำนาจการปกครองสูงสุดคือ “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” นั่นคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้

5720150311001:MAJOR: GOVERNMENT; M.Pol.Sc (MASTER OF POLITICAL SCIENCES)

KEY WORD : : CONCEPTION OF GOVERNMENT / BUDDHISM

PHRAKHRU PATHUMTHAMMASOPHIT (RONNACHAI) SUMITTO (TASSANATHORN)
 AN ANALYSIS OF RULING INBUDDHIST CONCEPT ADVISORY COMMITTEE: ADVISOR:
 Assoc Prof. DR. SUKIT CHAIMUSIK CO - ADVISOR: DR. CHAWALIT LAIRIN, CO-ADVISOR.200
 PP., B.E. 2559 (2016).

The objectives of the thesis on “AN ANALYSIS OF RULING IN BUDDHIST CONCEPT” were: (1)To study the general concept in ruling,(2) To study the concept of ruling in the Buddha’s time, and (3) To analyze the concept of ruling according to Buddhism.

The results of the study found that:

- 1) The concept of government resulted from the study to solve political problems at the different ages, are asand cultures. The political government was the allocation of valuable resources by authority established for cause compliance by one group’s influence on another group to acquire "Social Valuable". The concept of political government was to use the balance sovereignty; "Legislative power, Administrative power and Judicial power".
- 2)The concept of the ruling in the Buddha’s time had the relationship with faith leaders or doctrine leaders. With the belief that all men must live together as a group and to Interact with each other and development is ongoing, so every man needs a calm and happy life. Within their communities and society, the rules were setup to control and command their members.
- 3)The concept of rulingin Buddhism included the republic state style and good governance state style integrated with Dhamma. The ruling integrated with Dhamma could bring men and society into peace and blissfulness.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” เล่มนี้สำเร็จลงได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามกรอบแนวความคิดในการวิจัยทุกประการ วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” สำเร็จลงได้ก็ ด้วยคุณูปการของของ อุบาสกอุบาสิกาจารย์ทั้งหลายที่คอยชี้แนะแนวทางการศึกษาค้นคว้าข้อมูลตลอดจนการวิเคราะห์ผลในประเด็นสำคัญของการวิจัยผู้วิจัยรู้สึกศรัทธาและซาบซึ้งในคุณความดี ของการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ตลอดจนคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยทุกรูปทุกคนที่ลงความเห็นอนุมัติผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนั้นจนสำเร็จลุล่วงตามข้อกำหนดทุกประการ ขอเจริญพร คุณโยมอาจารย์ รศ.ดร.(พิเศษ) สุกิจ ชัยมุสิก ประธานสาขาวิชา รัฐศาสตร์การปกครอง และอาจารย์ประจำสาขาวิชา รัฐศาสตร์การปกครอง ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักที่ให้คำปรึกษาต่องานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จ ขอเจริญพร คุณโยมอาจารย์ ดร.ชวลิต ไทลรินทร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชา รัฐศาสตร์การปกครอง ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่ให้คำปรึกษาต่องานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จ ขอเจริญพร กัลยาณมิตรคณะ รัฐศาสตร์การปกครองทุกรูปทุกคนที่คอยแนะนำสนับสนุนการศึกษามาโดยตลอดจนสำเร็จลุล่วง รวมทั้งเจ้าของผลงานทางวิชาการอีกหลายๆท่านที่ได้สร้างงานวิชาการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าทุกท่าน

คุณค่าทางวิชาการในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อย่างขอมอบถวายต่อบูรพจารย์ในการศึกษาที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและขอน้อมนำหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปฏิบัติตลอดจนสืบสานของพระองค์ให้ดำรงคงอยู่ เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ตลอดไป

พระครูปฐมธรรมโสภิต

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้า เพื่อเขียนวิทยานิพนธ์มีดังนี้ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาหมากุฎราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยให้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกในเชิงอรรถของงานวิจัยซึ่งมีคำย่อและคำเต็มเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.มหา.	วินัยปิฎก ภิกขุวิภังค
วิ.ม.	วินัยปิฎก มหาวคค
วิ.จู.	วินัยปิฎก จูฬวคค
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ปา.	สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ที.ม.	สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค
อง.ติก.	สุตตนต์ปิฎก องคุตตรนิกาย ติกนิปาต
ช.ธ.	สุตตนต์ปิฎก ชุททกนิกาย ธมมปท
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก	
ส.ส.อ.	สังยุตตนิกาย สารตตปกาสิณี สคาถวคคอฎฐกถา
อง.อฎฐก.อ.	องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี อฎฐกนิปาตอฎฐกถา

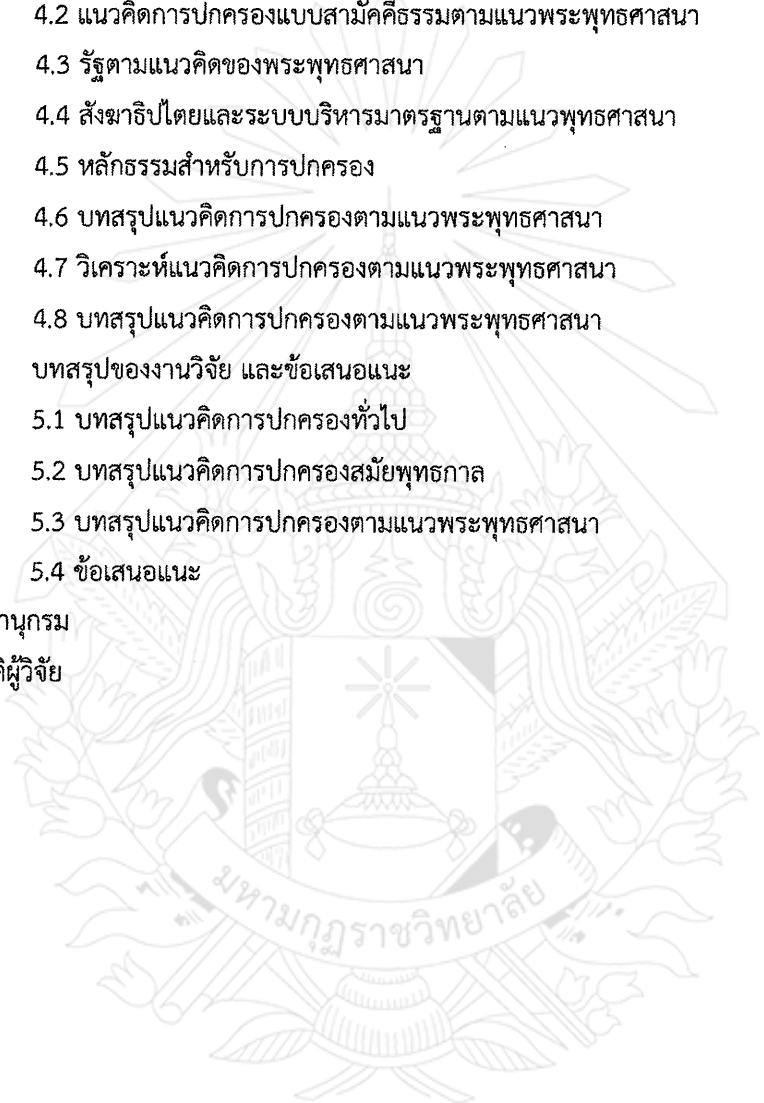
สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระไตรปิฎกนั้นมีเลข 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขหัวข้อ/เลขหน้าตัวอย่างเช่น ที.ปา. 11/305/260 หมายถึง สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค เล่มที่ 11/ข้อที่ 305/หน้าที่ 260 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
ประกาศคุณูปการ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	3
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
2 แนวคิดการปกครองทั่วไป	13
2.1 ความหมายของการเมืองการปกครอง	13
2.2 หลักปรัชญาการเมืองการปกครอง	17
2.3 แนวคิดการปกครองประชาธิปไตย	43
2.4 แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการ	55
2.5 บทสรุปของการศึกษา	62
3 แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล	68
3.1 อินเดียก่อนพุทธกาล	68
3.2 การเมืองการปกครองของอินเดียสมัยพุทธกาล	77
3.3 แนวคิดการปกครองในอดีต	85
3.4 แนวคิดการปกครองในยุคปัจจุบัน	90
3.5 บทสรุปแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล	95

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	97
4.1 แนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนา	97
4.2 แนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา	102
4.3 รัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา	107
4.4 สังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานตามแนวพุทธศาสนา	114
4.5 หลักธรรมสำหรับการปกครอง	118
4.6 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	137
4.7 วิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	145
4.8 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	155
5 บทสรุปของงานวิจัย และข้อเสนอแนะ	157
5.1 บทสรุปแนวคิดการปกครองทั่วไป	157
5.2 บทสรุปแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล	159
5.3 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	160
5.4 ข้อเสนอแนะ	165
บรรณานุกรม	167
ประวัติผู้วิจัย	171

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นมาโดยมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ประกาศพระศาสนาจนกระทั่งมีพระภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสกและอุบาสิกาที่เรียกว่าพุทธบริษัท สังคมพุทธจึงกำเนิดขึ้นมาตั้งนั้นจึงต้องมีการบริหารหรือการปกครองเกิดขึ้นเพื่อให้สังคมพุทธสามารถดำรงอยู่และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับสังคมมนุษย์สืบต่อไป การบริหารพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธานในการบริหารโดยใช้รูปแบบการปกครองแบบ “ธรรมาธิปไตย” โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมและบัญญัติวินัย (นิติบัญญัติ) พระธรรมวินัยจึงถือเป็นธรรมนูญสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการปกครองพุทธบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย อนึ่งพระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคลแม้จะรวมกันเป็นคณะสงฆ์ แต่ก็ยังให้อิสระภาพเสรีภาพในการประพฤติปฏิบัติ ผิดผันตนเพื่อให้ถึงเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา โดยพระองค์ทรงวางกรอบแห่งพระธรรมวินัยเอาไว้และคอยชี้แนะในหลักการ แต่จะไม่คอยควบคุมหรือตรวจสอบเพื่อกดขี่บังคับเอาผลประโยชน์จากผู้ใต้ปกครอง แต่จะให้ประโยชน์ตลอดไปถึงการให้สิทธิในการตรวจสอบตัวเองด้วยตัวเองของบุคคลนั้น ๆ แทน ระบบ “สังฆาธิปไตย” คือระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบเอาไว้เพื่อให้ “สงฆ์” มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลักคือ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การปกครองในทางพระพุทธศาสนา คือระบบธรรมาธิปไตยยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้องตามพระธรรมวินัย ความดีงามเป็นใหญ่แล้ว การปกครองนั้น ๆ ก็จะสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ผู้ใต้ปกครองได้ แต่ถ้าระบบการปกครองใด ๆ ถึงแม้ชาวโลกจะพากันยึดถือว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วก็ตาม หากระบบการปกครองนั้น ๆ ขาดธรรมาธิปไตย คือการยึดถือธรรมะ ความถูกต้องเป็นใหญ่แล้ว การปกครองนั้น ๆ ก็เป็นการปกครองที่เลวร้ายนั่นเอง

จากพัฒนาการต่าง ๆ ที่ผ่านมาภายใต้ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยจะเห็นได้ว่าแนวทางการปกครองที่ผ่านไม่สามารถสร้างความสุขความสงบสุขให้กับประชาชนได้อย่างเต็มที่ขาดระบบธรรมาภิบาลที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความถูกต้องของนักการเมือง ขาดระบบธรรมาธิปไตย ที่ยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นใหญ่ นักการเมืองยึดถือผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งจึงก่อให้เกิดปัญหาการทุจริตทั้งทางนโยบายและการดำเนินงานทุกส่วน จะเห็นได้จากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2547-2553 สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง เกิดขึ้นจาก ความต้องการอำนาจและผลประโยชน์ ในการแก้ไขปัญหาสมควรที่จะนำเอา

สันติวิธีมาใช้ โดยยึดหลักของนิติธรรม นิติรัฐ หลักความยุติธรรม ความมีคุณธรรม และจริยธรรม โดยความร่วมมือทั้งภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย (พิชญา สุกใส, 2554)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันที่เป็นอยู่นั้นผู้นำทางการเมืองการปกครองไม่ยึดถือเอาตัวบทกฎหมายหลักนั้นคือ “รัฐธรรมนูญ” ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดที่ต้องยึดถือร่วมกัน การศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นคาดหมายว่าจะนำเอาแนวความคิดทางการเมืองการปกครองตามระบอบสังฆาธิปไตยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบเอาไว้ นำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน เพื่อลดภาวะความขัดแย้งทางสังคมรวมทั้งสามารถนำแนวทางต่าง ๆ ที่ได้มาแก้ไขปรับปรุงนโยบายทางการเมืองเพื่อรักษาสิทธิประโยชน์ของประชาชนให้มีความเท่าเทียมกันและมีความมั่นคงตลอดจนมีเสถียรภาพในการปกครองมีระบอบธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักการเมืองตามระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” เพื่อนำแนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้สร้างสรรค์การปกครองให้เกิดความเป็นธรรมเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นโดยส่วนตนและส่วนรวมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามรายละเอียดดังนี้

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวความคิดการปกครองทั่วไป
- 1.2.2 เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดการปกครองสมัยพุทธกาล
- 1.2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” ในครั้งนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพุทธและแนวความคิดการปกครองทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนารวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

- 1.3.1 แนวความคิดการปกครองทั่วไป ศึกษาถึงแนวความคิดการปกครองประชาธิปไตยและเผด็จการวิเคราะห์ถึงแนวความคิดการปกครอง
- 1.3.2 แนวความคิดการปกครองสมัยพุทธกาล ศึกษาถึงแนวความคิดการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และระบอบการปกครองแบบสามัคคีธรรม วิเคราะห์ถึงแนวความคิดการปกครอง
- 1.3.3 ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาโดยเปรียบเทียบระบอบการปกครองในอดีตกับปัจจุบันตลอดจนแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Critical Study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1.4.1 ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากเอกสารงานวิจัยรวมทั้งหลักธรรมในพระไตรปิฎก และ คัมภีร์อรรถกถาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองตามแนวพุทธ

1.4.2 ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากเอกสารการวิจัย ผลงานทางวิชาการในรูปแบบการในทางพระพุทธศาสนา

1.4.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาสรุป แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

1.4.4 สรุปผลของการศึกษาวิจัยและนำเสนอ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” ในครั้งนี้ สามารถที่จะสรุปประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

การศึกษาระวิเคราะห์ (Analytical Thinking) หมายถึง การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ หรือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) เป็นกระบวนการทางจิตสำนึกเพื่อวิเคราะห์ หรือ ประเมินข้อมูล ในคำแถลงหรือข้อเสนอที่มีผู้แถลงหรืออ้างว่าเป็นความจริง อาจทำได้จากการรวบรวม ข้อมูล การสังเกตการณ์ ประสบการณ์ หลักแห่งเหตุและผล รวมทั้งการใช้หลักฐานและตรรกะมา วิเคราะห์ให้เห็นชัดก่อนลงความเห็นหรือตัดสิน การศึกษาระวิเคราะห์ (Analytical Thinking) ใน ความหมายทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า เป็นวิธีการส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยการศึกษาเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบเชิงพัฒนาต่อวิถีที่คน ๆ หนึ่งคิด

การเมือง (Politics) และการปกครอง (Government) หมายถึง ทางวิชารัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายที่ต่างกันแต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ความหมายของการเมือง (Politics) นั้นเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อการแสวงหาอำนาจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมทุกชนชั้น ส่วนความหมายของการปกครอง (Government) เป็นการวางระเบียบกฎหมาย เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์บำรุงสุขต่อสมาชิกในสังคมนั้นโดยต้องอาศัยอำนาจทางการเมืองจึงจะดำเนินการสำเร็จได้ ฉะนั้น การเมือง การปกครองหากกล่าวในลักษณะของความเป็นรัฐหรือประเทศ การเมืองการปกครองคือ การใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ มีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เรียกว่า “พระวินัย” หรือ “พระธรรมวินัย” เป็นระบบในการควบคุมความประพฤติและปฏิบัติของหมู่สงฆ์ ที่ผูกพันต่อกันเป็นหมู่คณะไม่ให้เกิดความแตกแยกโดยมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้หมู่สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขนั่นก็คือ “หลักธรรม” ทั้งหลายที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนานับการปกครองแบบธรรมาธิปไตยเป็นหลักการปกครอง 3 ประเภท คือ (1) อัตตาธิปไตย (2) ธรรมาธิปไตย และ (3) โลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครองเพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดำ ชาติตระกูล มีความสามัคคี และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือหลักธรรมาธิปไตย

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีเอกสารงานวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาแล้วดังนี้

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การเมืองการปกครอง” หมายถึง การปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาประกอบด้วย 3 บริบท คือ (1) บริบททางการเมือง (2) บริบททางสังคม และ (3) บริบททางเศรษฐกิจ โดยบริบททางการเมืองนั้นประกอบด้วย ความหมายของรัฐ การกำเนิดและวิวัฒนาการของรัฐ ส่วนโครงสร้างทางสังคมเป็นนักรบ นักบวช และสามัญชนและพัฒนาามาจนในที่สุดกลายมาเป็นระบอบวรรณะที่มีกษัตริย์เป็นชนชั้นปกครอง หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองเหมาะสมกับการเป็นอยู่ในสมัยนั้น เช่น หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวรรดิวัตร 12 ประการ สังคหวัตถุ 4 ประการ อคติ 4 ประการ ใช้สำหรับชนชั้นผู้นำ หลักธรรมที่ใช้และประพจน์ร่วมกัน ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง ผู้สนองงานข้าราชการและประชาราษฎร์ ประกอบด้วย ทศ 6 และจริต 6 รูปแบบการบริหารรัฐกิจในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ (1) แบบราชาธิปไตย และ (2) แบบสามัคคีธรรม ซึ่งมี 3 ประเด็น คือ (1) ความหมาย (2) อธิปไตย และ (3) หลักการปกครอง โดยการปกครองจะเป็นแบบราชาธิปไตยซึ่งกษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบของการปกครองในพระไตรปิฎก หากพิจารณาในทาง

การเมืองการปกครองประกอบด้วย 2 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ รูปแบบการปกครองแบบ”ราชาธิปไตย” และรูปแบบการปกครอง “แบบสามัคคีธรรม” หากจำแนกตามแนวคิดที่ปรากฏในอินเดีย รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น มีทั้งตามแบบพราหมณ์และแบบพุทธ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือ ผู้ปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชินี เนื่องจากการมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการเป็นผู้ปกครองของรัฐหรือแคว้นต่าง ๆ แต่เพียงพระองค์เดียว สำหรับรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม แม้จะมีผู้เป็นประมุขแห่งรัฐหรือแคว้นแต่อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในด้านการเมืองการปกครองมิได้อยู่กับประมุขแห่งรัฐเพียงคนเดียวเท่านั้น เนื่องจากการกระจายอำนาจออกไปยังสมาชิกซึ่งเป็นชนชั้นสูงของรัฐกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลผู้อยู่ในวรรณะเดียวกันคือวรรณะกษัตริย์ หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเรียกกันว่า “ราชา” ส่วนรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน และดำเนินไปภายใต้พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติ ไว้แล้ว ในช่วงต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เองในฐานะที่ทรงเป็นพระธรรมราชา ด้วยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั่นเอง แม้ต่อมาจะมอบอำนาจในบางเรื่องให้แก่พระสงฆ์สาวก แต่ภายหลังเมื่อมีพระสงฆ์สาวกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องวาง ระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จึงต้องทรงบัญญัติสิกขาบทคือพระวินัยขึ้นสำหรับสังฆมณฑล และในที่สุดก็ทรงกระจายอำนาจไปให้แก่สงฆ์ โดยให้สงฆ์นั้นเป็นใหญ่ในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ทั้งสังฆกรรมและการตัดสินอธิกรณ์ต่าง ๆ ภายใต้พระธรรมวินัยอันพระองค์ทรงแสดงและ บัญญัติไว้แล้ว

สมหมาย จันทรเรือง (2553) ได้กล่าวถึง “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช” กล่าวโดยสรุปได้ความว่า แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คือ การปกครองที่ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหัตถ์ และจักรวรรดิวัตร ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการเมืองการปกครองและการบริหารของไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทศพิธราชธรรม ได้นำมาประยุกต์กับการบริหารองค์การภาครัฐและภาคเอกชนอย่างกว้างขวางสำหรับการปกครองของประเทศไทยด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสอดคล้องกับหลักธรรมราชาหรือราชาธิปไตย ที่ผู้นำการปกครองต้องก่อปรด้วยคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยความซื่อสัตย์สุจริตและความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติที่สังคมไทยต้องการมากที่สุด นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธผ่านทางนวนิยายและบทความในหนังสือพิมพ์แล้ว ยังได้แสดงบทบาทดำรงตนและดำรงความเป็นผู้นำทางการเมืองตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา อันถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักการเมืองและการบริหารบ้านเมืองไทยในทุกยุคทุกสมัย¹

¹สมหมาย จันทรเรือง, “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, หน้า 35.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต (2551) ท่านได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยไว้อย่างน่าสนใจว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน การผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในการแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้น ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แนวคิดประชาธิปไตยดังที่กล่าวคือ (1) คุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชนที่ต้องมีการศึกษา (2) อำนาจสูงสุดในการตัดสินใจของความต้องการของคนในระบอบนี้ก็คือเสียงข้างมากของ (3) รัฐในระบอบประชาธิปไตยเป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อและ เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ (4) สิทธิและเสรีภาพในต้องประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม (5) ประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการศึกษา เพื่อทำให้คนมีคุณภาพ เพราะคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องอาศัยการศึกษาอย่างน้อยก็เป็นการนำเอาการศึกษามาช่วยเตรียมคนให้พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองของสังคมประชาธิปไตย นี่คือ สารที่สำคัญที่สุด คือ การเตรียมคนให้พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย หรือในกระบวนการประชาธิปไตยทั้งหมด

สมหมาย จันทรเรือง (2558) ได้กล่าวถึง “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ” กล่าวโดยสรุปได้ว่าความเจริญและวัฒนธรรมของชนเผ่า อริยะ หรือ อารยะ ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ถือชาติกำเนิดในชนเผ่านี้ในการปกครองของชนเผ่าอารยะ ปกครองด้วยหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองมากในยุคการปกครองของพระเจ้าอโศก หรือที่ศาสนาพุทธเรียกว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ คือ ธรรมราชา และการปกครองแบบราชาธิปไตย จากการวิเคราะห์วรรณกรรมธรรมแห่งอารยะ ที่ยกหลักการปกครองของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงสั่งสอนธรรมแห่งการปกครองสองระบอบ คือ อปริหานิยธรรม สำหรับ สาธารณรัฐ หรือ วาหิกคณะ และธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน คือ ทศพิธราชธรรม 10 สังคหัตถ์ 5 และจักรวรรดิวัตร 12 ปรากฏเนื้อหาเป็นธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน คำสอนหลักธรรมแห่งการปกครองมี 2 ระบอบ คือ (1) ระบอบสาธารณรัฐ หรือวาหิกคณะ ใช้่อปริหานิยธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7 ประการ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในมหาปริณิพพานสูตร และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ที่ขานิกายมหาวรรค หลักธรรมข้อนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มิได้อธิบายขยายความไว้ในวรรณกรรมธรรมแห่งอารยะ (2) ราชาธิปไตย หรือธรรมราชา คือ ธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน ได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ สังคหัตถ์ 4 ประการ และจักรวรรดิวัตร 12 ประการ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2550) ได้กล่าวถึง “พุทธวิธีบริหาร” (Buddhist Style in Management) ได้กล่าวถึงถึงพุทธวิธีบริหารไว้ดังนี้ว่า การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500 ปี ประกอบด้วย (1) พุทธวิธีในการวางแผน

(Planning) เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายุคเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ (2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร (Organization) เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กรพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ นั่นคือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ (3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล (Staffing) เป็นการพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติติดต่อดุตถกรรม (4) พุทธวิธีในการอำนวยการ (Directing) การดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ (5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล (Controlling) พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน

พระไพศาล วิสาโล (เว็บไซด์) ได้เขียนบทความเรื่อง “กฎหมายกับพุทธศาสนา” กล่าวได้ว่ากฎหมายกับพุทธศาสนาในอดีตกฎหมายกับพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน กฎหมายสมัยก่อนส่วนหนึ่งจึงมีหน้าที่กำกับผู้คนให้มีศีลธรรม พุทธศาสนาถือว่าสังคมที่ดียังต้องเจริญงอกงามในสี่มิติคือทางกาย ทางความสัมพันธ์ ทางจิตใจ และทางปัญญา กฎหมายที่ดีจึงต้องเป็นไปเพื่อสนับสนุนให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งสี่ มิใช่เน้นแต่ในเรื่องเม็ดเงินหรือเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังต้องคำนึงถึงสุขภาพกาย อันสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ขณะเดียวกันก็ต้องเอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อกัน แน่นนอนว่าความเจริญงอกงามทั้งสี่ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ อาทิ เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้ต้องมีกฎหมายเป็นตัวรองรับร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย กฎหมายสามารถส่งเสริมให้เกิดระบบ สถาบัน และกลไกต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และสื่อสารมวลชน เพื่อเอื้อต่อการเจริญเติบโตในทางสี่มิติ โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงแค่ควบคุมกำกับพฤติกรรมของคนให้ทำหรือไม่ทำอะไรเท่านั้น กฎหมายกับพุทธศาสนาสามารถก้าวเดินไปด้วยกันได้ แม้จะไม่อ้างอิงกฎแห่งกรรม หรือนรกสวรรค์เลยก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมองให้เห็นสังคมและชีวิตที่ดียังมาอย่างรอบด้าน ทั้งในทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา โดยอาศัยมาตรการทั้งบวกและลบ โดยการส่งเสริมโครงสร้างและกลไกต่าง ๆ ของสังคมควบคู่กับการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล แต่จะทำเช่นนั้นได้กฎหมายต้องไม่ใช่เป็นเรื่องเทคนิคหรือเรื่องของผู้ชำนาญเฉพาะทางเท่านั้น หากต้องก้าวไปสัมพันธ์กับแวดวงอื่น ๆ ด้วย

สงบ เชื้อทอง (2541) ได้กล่าวถึงทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ไว้ดังนี้ว่า ทฤษฎีรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองโดยตรง จึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม ทั้งที่ผู้ปกครองและผู้ใต้

ปกครองจะต้องประพุดิเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และมนุษยชาติทั้ง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดี (Good Government) และประชากรที่ดี (Good Citizen) โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพุดิตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลร้ายใด ๆ เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งมวลมนุษยชาติ

สถาบันนิติบัญญัติตามแนวพุทธศาสตร์ (เว็บไซต์) สถาบันนิติบัญญัติก็คือ รัฐสภา หน้าที่ของรัฐสภาอย่างหนึ่งก็คือ การตราพระราชบัญญัติ วิธีประชุมกันพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่สมาชิกหรือรัฐบาลเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภา ให้เสียงส่วนใหญ่เป็นมติชี้ขาด การตราพระราชบัญญัตินี้ถ้าเปรียบเทียบกับวิธีการในพระพุทธศาสนาเทียบได้กับการบัญญัติพระวินัยซึ่งใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่มีความแตกต่างกันตรงที่การบัญญัติพระวินัยเป็นภาระหน้าที่ของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ดังนั้น สถาบันนิติบัญญัติหรือสถาบันที่มีลักษณะและหน้าที่อย่างสถาบันที่มีอยู่ในระบอบการปกครองของทางโลกจึงไม่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ถ้าจะเปรียบเทียบพระวินัยอันเป็นพระพุทธบัญญัติที่มาจากพระปาฏิโมกข์กับกฎหมายรัฐธรรมนูญก็พอจะเปรียบเทียบกันได้ เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญจัดเป็นกฎหมายหลักของการปกครองในทางโลกเช่นเดียวกับที่พระวินัยในพระปาฏิโมกข์เป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าในสมัยที่พระองค์ทรงมีพระชนม์อยู่และเป็นหลักของการบริหารคณะสงฆ์ในสมัยต่อ ๆ มา นอกจากกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้วยังมีกฎหมายอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่ออกตามความในกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือที่ตราขึ้นโดยไม่ขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ ความคล้ายคลึงกันระหว่างพระวินัยกับกฎหมายรัฐธรรมนูญจึงมีเฉพาะในแง่ที่ต่างก็เป็นบทบัญญัติสูงสุดที่ใช้เป็นหลักในการปกครองตามลักษณะของตนเท่านั้น นั่นคือ พระวินัยเป็นบทบัญญัติสูงสุดในการปกครองหรือบริหารคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ส่วนกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นบทบัญญัติสูงสุดในการปกครองหรือบริหารประเทศ ความแตกต่างที่สำคัญก็คือ พระวินัยแต่ละสิกขาบทมีบทบัญญัติระบุโทษแก่ผู้ละเมิดไว้ด้วย ส่วนกฎหมายรัฐธรรมนูญไม่มีบทบัญญัติระบุโทษควบคู่ไปด้วย แต่ไประบุโทษแก่ผู้ละเมิดไว้ในกฎหมายที่ออกตามความในกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้นพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติจึงมีส่วนคล้ายประมวลกฎหมายลูกมากกว่าบทบัญญัติสูงสุด

กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี (2550) ได้กล่าวถึง การเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตก ไว้ดังนี้ การเมือง (Politics) คือ กระบวนการและวิธีการ ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจของกลุ่มคน เป็นการตัดสินใจว่า "ใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร แนวความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองกล่าวคือ มนุษย์นั้นโดยธรรมชาติเป็นสัตว์สังคม ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะ เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกติกาอะไรสักอย่างขึ้นมาจำกัดการอยู่ร่วมกันเพื่อป้องกันปัญหาที่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นในสังคมและการอยู่ร่วมกันของ การปกครอง

(Government) คือการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) และการปกครองแบบเผด็จการ (Tyranny) นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น

พระครูโสภณปริยัติสุธี ศีบรรตร ธีรธมโม (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สังฆาธิปไตยระบอบการปกครองสงฆ์” ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับระบอบการปกครองสงฆ์สรุปได้ว่า “ระบอบสังฆาธิปไตย” เป็นระบอบการปกครองสงฆ์ที่มีมาแต่สมัยครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงมอบพระราชอำนาจในการปกครองให้กับคณะสงฆ์คือกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมด มิใช่การมอบอำนาจให้กับภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการจำเพาะเพื่อผูกขาดอำนาจนั้นเพื่อการบริหารจัดการ อำนาจการปกครองนั้นพระพุทธเจ้าได้มอบอำนาจให้แก่คณะสงฆ์เป็นผู้ปกครองกันเองโดยมีพระธรรมวินัยเป็นกติกาหลักคือใช้เป็นกฎหมายหลักในการปกครองหรืออาจจะกล่าวได้ว่า “พระธรรมวินัย” เป็นรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดที่คณะสงฆ์และภิกษุสงฆ์ต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แนวคิดทางการเมืองการปกครองได้ขยายขอบเขตสู่อำนาจต่าง ๆ ทั้งอาณาเขตของพุทธจักร และในศาสนจักรทั้งนี้ มีนักวิชาการหลายสาขาพยายามตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางทางการเมืองการปกครองตามแนวทางทฤษฎีของตนโดยอาศัยแง่มุมต่าง ๆ ที่ตนเองมองเห็นหรืออาศัยภูมิความรู้ที่มีมาใช้ พระพุทธเจ้าทรงจำลองรูปแบบการปกครองสงฆ์เป็นตัวอย่างให้กับสังคมทุกๆสังคมได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก โดยเน้นถึงความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญที่ต้องยึดถือหลักของพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง ต่อชุมชน และสังคมทั่วไป

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน (2553) ได้ทำการศึกษารวบรวมบทความวิชาการ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา "ธรรมาธิปไตย" โดยอาจารย์สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้องตามเหตุผลเป็นประมาณ ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่ หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา และการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสนาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้า ก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้” หลักการข้อนี้ของพระพุทธศาสนา เป็นหลักกว้างขวางครอบคลุมถึงคุณงามความดีอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ถือกันว่าทันสมัยและสูงในคุณค่ารวมทั้งหลักเรื่องการทำความดีเพราะเห็นแก่ความดีพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวว่า “อนึ่ง เนื่องด้วยการถือชาติ คนทั้งหลายย่อมมีปกติเห็นแก่ตัว จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแม้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นตัวต้องได้ประโยชน์ด้วยจึงจะทำ อธิษาศัยนี้ติดมาในสันดาน แม้แห่งคนถือพระพุทธศาสนาทำบุญให้ทานยังปรารถนาจะได้สมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงชักนำให้ละความเห็นแก่ตัว และให้ตั้งใจทำมุ่งความสมควรเป็นใหญ่ ทรงติการทำได้ด้วยอติโดยยกตนเป็นใหญ่ และโลกาธิปไตย พังโลกเป็นใหญ่ และทรงสรรเสริญธรรมาธิปไตย มุ่งธรรมเป็นใหญ่”(พุทธคุณถา ฉบับหอสมุดวชิรญาณ พิมพ์

พ.ศ. 2473 หน้า 51) พระพุทธเจ้าทรงแบ่งระบอบการปกครองในหมู่มนุษย์ เทวดา พรหม และมาร ออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1. กลุ่มอัตตาธิปไตย คือการปกครองในรูปแบบหลายรูปแบบที่ยึดถือตัวตนเป็นใหญ่หรือยึดตัวบุคคลเป็นใหญ่เริ่มต้นจากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชและมีพัฒนาการต่อเนื่องจนกลายเป็นระบอบการปกครองเผด็จการจนที่สุดจนกลายเป็นจักรวรรดินิยมในที่สุด

2. กลุ่มโลกาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่เป็นไปตามภาวะของโลก ที่โลกส่วนมากให้การยอมรับ เช่นระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะเกิดกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองที่ที่อำนาจต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองมาเป็นตัวกำหนดตามประโยชน์ที่ตนได้รับจนที่สุดของความต้องการก็ไม่สามารถที่จะปกครองกันได้จึงกลายมาเป็นระบอบเสรีนิยมอย่างเต็มที่หรือก็คือ ระบอบตัวใครตัวมันหรือที่เรียกว่าระบอบการปกครองที่ไม่ต้องปกครอง

3. กลุ่มธรรมาธิปไตย คือระบอบการปกครองโดยให้ความเป็นธรรม ความชอบธรรมเป็นใหญ่ ระบอบการปกครองนี้คือระบอบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นลักษณะการปกครองทางสายกลางที่ปลอดภัยและก่อให้เกิดความสงบสุขมากที่สุด

ประยงค์ แสนวนราณ (2558) ได้ศึกษาถึง “หลักธรรมสำหรับการปกครอง” ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอทานิยม ไม่เชื่อว่ามีเทพเจ้าที่มีอำนาจในการดลบันดาลไม่เชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ คำสอนของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธองค์ ทรงรู้ ทรงเห็นด้วยปัญญาญาณของพระองค์เอง พระธรรมเหล่านี้เป็นทั้ง โลกุตตรธรรมและโลกียธรรม พระพุทธศาสนามีหลักธรรมในการปกครองอยู่หลายประเด็น เช่น อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิธรรม ราชสังคหธรรม อดติเป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นหลักการการปกครองอันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงของรัฐและความผาสุกของประชาชน นอกเหนือจากหลักธรรมในการปกครองแล้ว พระพุทธศาสนายังพูดถึงคุณธรรมของนักปกครองเอาไว้อีกด้วย เพราะนักปกครองนอกจากมีหลักธรรมในการปกครองแล้ว นักปกครองจำเป็นต้องมีคุณธรรมในการปกครอง เพราะคุณธรรมจะช่วยให้ นักปกครองทำการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพประเทศชาติสงบประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างผาสุกและมีความหวังในชีวิตยิ่งไปกว่านั้น นานาอารยประเทศทั้งหลายก็จะยอมรับความมั่นคงของประเทศที่ผู้ปกครองใช้หลักธรรมในการปกครอง และชื่นชมกับผลสำเร็จของการปกครองนั้น

พระมหาจรรยา สุทธิธนา โณ รัฐธรรม (2541)กล่าวถึง “รัฐธรรม” “รัฐแห่งธรรม”โดยสรุปไว้ว่า มีคำกล่าวของนักรัฐศาสตร์ชาวตะวันตกได้กล่าวไว้ว่าศาสนิกชนนั้นควรจะแยกออกจากรัฐกิจนั้นคือ ศาสนาไม่ควรจะเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางการเมือง แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐต้องไม่เข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางศาสนาด้วยเช่นกันมีหลายประเทศที่สามารถดำเนินนโยบายลักษณะเช่นนี้แต่มีอีกหลายรัฐเช่นกันที่นำเอาองค์กรและหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ ในสมัยพุทธกาลระบบการเมืองร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้ามีสองระบบคือ สาธารณรัฐที่เป็นมหาอำนาจ เช่น รัฐวชิ และราชาธิปไตยที่เป็นมหาอำนาจเช่น รัฐมคธ และรัฐโกศล ทั้งสามรัฐนั้นล้วนมีผู้นำที่เป็นพุทธสาวก พระพุทธเจ้าทรงมีบทบาทในการปกครองกับทั้งสามรัฐเป็นอย่างมากโดยการแสดงธรรมใน

พุทธสาวก พระพุทธเจ้าทรงมีบทบาทในการปกครองกับทั้งสามรัฐเป็นอย่างมากโดยการแสดงธรรมในการปกครองชนหมู่มากระทานแก่จักรพรรดิทั้งสามจนเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมเป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชนมีความเที่ยงธรรมใช้หลักธรรมคำสอนบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาราษฎร์ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักปกครองและกิจกรรมทางการเมืองร่วมสมัยจึงมีคุณูปการต่อกัน การเมืองการปกครองช่วยแก้ไขปัญหาคัดแย้งของประชาชนทั้งทางจิตใจและทางวัตถุ ส่วนหลักธรรมคำสอนนั้นช่วยแก้ปัญหาด้านจิตใจพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมดังนั้นจะเห็นว่ารัฐแห่งธรรมนั้นคือจะต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความสงบสุขร่วมกัน

ลิขิต อีริเวคิน (2553) ได้กล่าวถึง “อำนาจการเมืองและอำนาจรัฐ” ไว้ดังนี้ว่า อำนาจรัฐจะถูกใช้เพื่อการจัดการระเบียบสังคมด้วยการออกกฎหมาย วางโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร ฯลฯ อำนาจรัฐจึงครอบคลุมชีวิตของคนในสังคม ระบบการเมืองที่ดีจะต้องเป็นระบบที่สามารถควบคุมไม่ให้อำนาจรัฐถูกใช้ในทางผิดๆ ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์การใช้อำนาจรัฐอยู่ที่กษัตริย์ เพื่อมิให้มีการใช้อำนาจในทางที่ผิดจึงมีการพูดถึงระบบที่มีกษัตริย์ที่ยึดความเมตตาจริยธรรม ยุติธรรม เช่นกษัตริย์ในรูปของธรรมราชา และแม้กษัตริย์ในระบบเทวราชาก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบความถูกต้องเช่นทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร แม้อำนาจกษัตริย์ในยุโรปซึ่งถือว่าได้อำนาจจากสวรรค์นั้นก็ต้องอยู่ในกรอบของความยุติธรรมและความเป็นธรรม การใช้อำนาจรัฐในยุคประชาธิปไตยจะประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ๆ ส่วนที่หนึ่ง จะต้องเป็นอำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Legality) หรือไม่ขัดต่อประเพณีอันดีงาม ส่วนที่สอง จะต้องเป็นการใช้อำนาจที่มีความชอบธรรม (Legitimacy) ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป เป็นที่ยอมรับของประชาชน และส่วนที่สาม อำนาจนั้นจะต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรม (Moral authority) ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมักจะพูดถึงหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และหลักนิติธรรม (The rule of law) ทั้งหลายทั้งปวงก็คือความชอบธรรมแห่งอำนาจนั้น เพราะเมื่อผู้ใช้อำนาจรัฐคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย และอำนาจนั้นเป็นธรรม แต่ถ้ากระบวนการออกกฎหมายขัดต่อหลักนิติธรรมตั้งแต่เบื้องต้น กฎหมายนั้นก็ขาดความชอบธรรม และอำนาจที่ใช้ก็ย่อมไม่ใช่อำนาจที่เป็นธรรม การยอมรับก็ย่อมจะไม่เกิดขึ้น

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานวิจัย “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” คาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการวิจัยดังนี้

1.7.1 ทำให้ทราบถึงแนวความคิดการปกครองทั่วไป

1.7.2 ทำให้ทราบถึงแนวความคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

1.7.3 ทำให้ทราบถึงแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

1.7.4 ทำให้สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการศึกษารูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ทุกระดับ

บทที่ 2

แนวคิดการปกครองทั่วไป

แนวคิดการปกครองทั่วไป ศึกษาถึงแนวคิดการปกครองประชาธิปไตยและเผด็จการ มีรายละเอียดของการศึกษาดังนี้

- 2.1 ความหมายของการเมืองการปกครอง
- 2.2 หลักปรัชญาการเมืองการปกครอง
- 2.3 แนวคิดการปกครองประชาธิปไตย
- 2.4 แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการ
- 2.5 บทสรุปของการศึกษา

2.1 ความหมายของการเมืองการปกครอง

ความหมายของการเมืองการปกครองนั้นมีนักวิชาการหลายสาขาวิชาได้ศึกษาตีความโดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานทางวิชาการหลาย ๆ ด้านประกอบกัน มีทั้งการอ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานทางปรัชญาที่นำมาประกอบเข้าด้วยกันซึ่งการให้ความหมายของ “การเมืองการปกครอง” เราสามารถแบ่งลักษณะความหมายตามศาสตร์และสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.1.1 ความหมายของการเมืองการปกครองในลักษณะของศาสตร์ (Science) การเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์หรือศาสตร์แห่งรัฐ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Political Science” เป็นคำศัพท์ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการเมืองการปกครองโดยเฉพาะ นักปราชญ์ทางรัฐศาสตร์ทั้งหลายอาจจะแยกวิชาการนี้ออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ประการหนึ่งมีลักษณะเป็นศาสตร์ (Science) คือ เป็นความรู้ทางวิชาการด้านการเมืองการปกครอง ประการที่สองมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) วิชารัฐศาสตร์จึงกลายเป็นวิชาที่ประยุกต์เอาลักษณะที่เป็นศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกันแล้วนำเอาวิชาการนี้มาใช้ปกครองประเทศ การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของคนทุกคนในสังคมจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ และนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกระบวนการ เพราะวิชาการเมืองการปกครองนั้น เป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ที่ผู้ปกครองประเทศจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในประเทศ เพื่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยรวมทั้งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จากความหมายดังกล่าวข้างต้นยังสามารถศึกษาได้จากนักปราชญ์ทางการเมืองการปกครองชาวตะวันตกที่ถือเป็นศาสตร์หลักที่นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ให้ความสำคัญยึดถือเป็นต้นแบบทางการศึกษา ได้แก่ นักปราชญ์ทางรัฐศาสตร์การเมืองการปกครองดังนี้ Plato นักปราชญ์ทางการเมืองได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเมืองไว้ว่า “การเมืองคือการอำนวยความสะดวกแก่คนทั้งปวง” ส่วน Aristotle ได้

อธิบายเรื่องการเมืองของท่านไว้ว่า การเมืองย่อมเกี่ยวพันกับอำนาจ อำนาจทางการเมืองจะต้องแตกต่างจากอำนาจอื่น ดังนั้น คุณลักษณะของการเมืองจึงประกอบด้วยปัจจัยเด่นชัดอย่างน้อยสองประการคือ อำนาจ (Authority) และการปกครอง Max Weber ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเมืองเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจวาสนา (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541)

จากความหมายและคำจำกัดความของรัฐศาสตร์หรือการเมืองการปกครองที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ไว้นั้น จะเห็นได้ว่า การเมืองการปกครองมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานในแต่ละสังคม เช่น ประชากร สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากร เป็นต้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมของตน ถ้ากลุ่มชนใดหรือรัฐใดมีความสามารถนำทฤษฎีการปฏิบัติในรัฐศาสตร์มาทำให้กลุ่มชนในรัฐเกิดความพอใจ มีความสงบสุข ถือว่ารัฐนั้นได้บรรลุเป้าหมาย สรุปได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองทั่วไปนั้นจะกล่าวได้ว่า “การเมืองการปกครองนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ในชุมชน รัฐ สังคมระหว่างรัฐซึ่งจะเกี่ยวพันกับอำนาจทางการเมืองตลอดจนการอำนวยความสะดวกการรักษามติธรรมให้กับประชากรในสังคม และชุมชนนั้นได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2.1.2 ความหมายของการเมืองการปกครองในลักษณะของทฤษฎี การเมืองการปกครองเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าหาทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ การสังเกตการณ์ การรวบรวมข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การวิเคราะห์ การตีความ การอธิบาย และการเสนอแนะเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางการเมืองที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน จนมาถึงการสรุปผลจนกลายเป็นกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีทางการเมืองขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดที่ว่า “ทฤษฎีการเมืองในปัจจุบันเป็นการแสวงหาความรู้หรือความจริงค่อนข้างมีความชัดเจน และสามารถอธิบายหรือทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ใกล้เคียงความเป็นจริงและมีความน่าเชื่อถือ” แต่อย่างไรก็ตาม การวิวัฒนาการของทฤษฎีการเมืองในยุคปัจจุบันย่อมมีความเกี่ยวเนื่องกับทฤษฎีการเมืองในยุคโบราณเช่นกัน เพราะทฤษฎีการเมืองยุคโบราณเป็นพื้นฐานในการศึกษา ค้นคว้า หาคำตอบต่าง ๆ และมีการปรับปรุงแก้ไขในข้อบกพร่องอย่างต่อเนื่องยาวนาน ก่อให้เกิดแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองใหม่ ๆ ขึ้นมา ดังนั้นความหมายของทฤษฎีการเมืองจึงมีหลากหลายทัศนะขึ้นอยู่กับการตีความและมุมมองของนักปราชญ์แต่ละท่าน ลักษณะที่พอจะสรุปได้คือ ทฤษฎีการเมืองมีลักษณะเป็น “ปรัชญาการเมือง” เพราะเป็นการเน้นรูปแบบการเมืองในลักษณะของอุดมคติ อุดมการณ์ แนวคิด การศึกษาวิเคราะห์ โดยยึดหลัก จริยธรรม และคุณธรรมของผู้ปกครองว่าที่ดีที่สุดหรือที่เลวที่สุดเป็นอย่างไร รูปแบบการปกครองที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์เป็นอย่างไร โดยเกิดจากการศึกษา ค้นคว้า ค้นคว้าขึ้นมาเองของนักปราชญ์เป็นส่วนมาก โดยไม่ได้มีการศึกษาทดสอบ วิเคราะห์ในเชิงวิชาการที่เป็นที่ยอมรับได้ในหลักการว่า ถูกต้องเที่ยงตรง เพียงแต่อาศัยความมีชื่อเสียงและน่าเชื่อถือของเจ้าของแนวความคิดเท่านั้น ก็นำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ ซึ่งผลที่ตามมาจึงเกิดการเมืองการปกครองในหลากหลายรูปแบบ หลายระบบ และหลายลัทธิ ซึ่งการศึกษาทฤษฎีการเมืองในสมัยนี้ จึงมี

ลักษณะเหมาะที่จะเป็นการศึกษาปรัชญา หรือประวัติศาสตร์มากกว่ารัฐศาสตร์ การศึกษาทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่เริ่มจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีความเป็นทฤษฎีมากขึ้น มีความน่าเชื่อถือค่อนข้างมีความเที่ยงตรงตามหลักวิธีการทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น การแสวงหาข้อเท็จจริงและการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงโดยวิธีทางศาสตร์ การสร้างทฤษฎีทางการเมือง จึงยึดหลักความเป็นจริงที่เป็นผลมาจากการวิจัย จึงมีข้อเท็จจริง หลักการและคุณค่า น่าจะเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ อย่างไรก็ตามแม้ทฤษฎีการเมืองจะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการสร้างทฤษฎี แต่ไม่อาจถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติได้ เพราะข้อเท็จจริงของพฤติกรรมทางการเมืองนั้นเปลี่ยนแปลงได้ ต่างจากข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งมีความเที่ยงตรง อาจพิสูจน์ได้ตลอดเวลา (สงบ เชื้อทอง, 2541)

2.1.3 ความหมายของการเมืองการปกครองตามทัศนะของนักวิชาการในยุคปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงคำว่า “การเมือง” (Politics) มีความหมายในหลายนัยยะตามความเห็นของนักวิชาการหลายท่าน (ชลทิศ ธีระรัฐติ, เว็บไซต์) ได้อธิบายถึงความหมายของ “การเมือง” ว่า ในความหมายที่ผูกติดกับระบบการเมืองและ/หรือรัฐ การเมือง คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธา นับถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น ในความหมายนี้ การเมืองจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคม เช่น ระบบวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา การเมืองจึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมบรรลุถึงข้อตกลงทางผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นก็คือ เป้าหมายในการจัดสรรทรัพยากร และสิ่งที่มีคุณค่าร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของพฤติกรรมความสัมพันธ์หรือสถาบันของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การใช้อิทธิพล การใช้อำนาจและอำนาจหน้าที่ภายในระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมืองเป็นเรื่องของการก่อร่างสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในระบบการเมืองหรือภายในรัฐ ซึ่งจากมิติของการแสวงหาและแบ่งปันอำนาจดังกล่าวนี้ การเมืองจะมีความหมายแคบลงมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง (Government) แต่การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจและอิทธิพลนั้น ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องของการครอบงำ หรือการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ผ่านสถาบันต่าง ๆ ของรัฐสะท้อนให้เห็นลักษณะของรัฐซึ่งเป็นชุมชนของมนุษย์ในพื้นที่อันมีเขตแดนที่แน่นอน สามารถใช้กำลังและความรุนแรงบนพื้นฐานของการอ้างความชอบธรรมหรือเป็นที่ยอมรับได้หากจะมองการเมืองให้กว้างขึ้นจากขอบเขตที่ผูกอยู่กับการเมืองหรือขอบเขตของความเป็นรัฐแล้ว เราอาจมองการเมืองว่าผูกติดกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในมิติของชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการเมืองจะหมายถึง ปฏิบัติการทางชนชั้นประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรักษาหรือการเปลี่ยนแปลงดุลยภาพของพลังทางชนชั้นต่าง ๆ ที่เข้ามาต่อสู้กัน ในพื้นที่ของรัฐ

แต่ละหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการมองการเมืองว่าเป็นกิจกรรมของการต่อสู้ทางชนชั้นชนิดหนึ่ง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของตัวกำหนดทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เน้นการวิเคราะห์ชนชั้นในสังคมที่สามารถแบ่งออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ บนฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และชนชั้นต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความขัดแย้งกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของมนุษยชาติเป็นประวัติ-ศาสตร์ของความขัดแย้งและการต่อสู้กันทางชนชั้น โดยทุกสังคมจะมีชนชั้นที่เป็นผู้ครอบงำกับชนชั้นที่ถูกครอบงำ หรือชนชั้นที่เป็นผู้กดขี่กับชนชั้นที่เป็นผู้ถูกกดขี่ กล่าวคือ ในแต่ละยุคสมัยจะมีชนชั้นหนึ่งที่สามารถยึดกุมอำนาจรัฐเอาไว้ได้ และนำอำนาจรัฐนั้นมาใช้เพื่ออำรงรักษาวิธีการผลิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ รัฐจึงเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมือง และการเมืองก็เป็นกิจกรรมของการต่อสู้ทางชนชั้น ระหว่างชนชั้นที่มีอำนาจครอบงำทางเศรษฐกิจกับชนชั้นที่ถูกครอบงำซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงอำนาจแห่งการครอบงำนั้น

ในความหมายเชิงมานุษยวิทยาอาจกล่าวได้ว่า การเมืองเป็นกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นในโตเก็ได้ที่มีประเด็นของทรัพยากรเข้ามาเกี่ยวข้อง การเมืองจะผูกพันอยู่กับลักษณะของธรรมชาติแห่งความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ กล่าวคือ โตเก็ที่มีสังคม มนุษย์ก็จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิต ระบบการกระจายทรัพยากร ระบบอำนาจ ระบบองค์การสังคมต่าง ๆ ระบบวัฒนธรรม ระบบความคิดความเชื่อ เป็นต้น และระบบต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรอันเป็นที่ต้องการของมนุษย์อยู่เสมอ และเมื่อใดที่มีทรัพยากรเข้ามาในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ก็จำเป็นที่จะต้องมีการรวมอย่างหนึ่งที่เป็นเรื่องของความร่วมมือและความขัดแย้ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้งในสังคมมนุษย์นี้ก็คือ การเมืองในความหมายเชิงสังคมวิทยาอาจมองได้ว่า การเมืองคือ การใช้ความรู้มาสร้างอำนาจ การเมืองในความหมายนี้จึงเป็นมิติหนึ่งของกิจกรรมทางด้านความรู้ กล่าวคือ เป็นการใช้ความรู้เข้ามาวางกรอบการแก้ไขปัญหาในสังคมโดยมีระบบเหตุผลชุดใดชุดหนึ่งซึ่งนำพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปอย่างสอดคล้องในทางเดียวกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความรู้จึงเป็นสิ่งที่วางกรอบความคิดความเชื่อให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้เหตุผลในการตัดสินความขัดแย้งรวมทั้งกำหนดกรอบของพฤติกรรมของคนใน

จากที่กล่าวมา หากพิจารณาในแง่ของบทบาทของการสื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันและมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการรับรู้และทัศนคติของมวลชน ซึ่งส่งผลให้สื่อมวลชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างมากกับการเมืองและ/หรือรัฐ ทั้งนี้ สื่อมวลชนเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองและรัฐใน 2 ลักษณะคือ การมีอิทธิพลทางอุดมการณ์ในการสร้างรูปแบบของชีวิตและรูปแบบทางความคิด หรือการสร้างความคิด ความเชื่อ และการส่งผลต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตยผ่านการจัดวาระนโยบาย (Agenda-setting) การบิดเบือนข่าว การสร้างข่าวเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของสาธารณะจากปัญหาที่เป็นอยู่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อให้ได้รับความนิยม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สื่อและเสรีภาพของสื่อมีความสำคัญต่อการเมืองเป็นอย่างมาก โดยในทางรัฐศาสตร์แล้วถือว่า สื่อมวลชนต้องมีเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและในการแสดง

ความคิดเห็นอย่างเสรี สิ่งนี้ถือเป็นเสาหลักหนึ่งของประชาธิปไตย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2551) แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏอยู่เสมอว่า ผู้กุมอำนาจรัฐ หรือรัฐบาลมักไม่สามารถทนต่อการที่สื่อมวลชนมีเสรีภาพและทำการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ จึงมักมีแนวคิดที่ว่า ต้องควบคุมการสื่อสารมวลชนไว้ให้ได้มากที่สุด บางครั้งก็มีการใช้กลไกทางเศรษฐกิจและธุรกิจเข้าไปครอบงำหรือแทรกแซงสื่อเพื่อกำกับทิศทางการนำเสนอข่าวสารให้เป็นไปในลักษณะที่รัฐต้องการตั้งนั้น ความหมายของการเมืองจึงสามารถสรุปได้ใน 7 นัยยะดังต่อไปนี้ คือ

- (1) การเมืองคือ เรื่องของการก่อสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในรัฐ
- (2) การเมืองคือ เรื่องของการแจกแจง หรือจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากรในสังคม
- (3) การเมืองคือ ปฏิบัติการทางชนชั้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของพลังทางชนชั้นต่าง ๆ ที่เข้ามาต่อสู้กันในพื้นที่ของรัฐแต่ละรูปแบบ
- (4) การเมืองคือ กลไกและกลยุทธในการนำความรู้มาสร้างเป็นอำนาจขึ้นมาเพื่อใช้ในการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
- (5) การเมืองคือ กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือและความขัดแย้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร
- (6) การเมืองคือ กิจกรรมที่อารยชนหรือเสรีชนใช้ในการประนีประนอม และแบ่งปันผลประโยชน์ภายในหน่วยปกครองหนึ่ง ๆ
- (7) การเมืองคือ การใช้วาทกรรมเพื่อปฏิบัติการเชิงอำนาจในการครอบงำผู้ใดผู้หนึ่งหรือเพื่อควบคุมพื้นที่สาธารณะ (บูฆอริ ยีหมะ, 2550)

2.2 หลักปรัชญาการเมืองการปกครอง

คำว่า “ปรัชญา” มาจากคำสองคำคือ “ปร” แปลว่า รอบ, ประเสริฐ ส่วนคำว่า “ญา” แปลว่า ความรู้, ความเข้าใจ (ภาษาสันสกฤต) เพราะฉะนั้น ปรัชญา จึงหมายความว่า “ความรู้รอบอย่างแท้จริง ความรู้อันประเสริฐ และความเข้าใจโดยรอบ” ดังนั้น คำว่า “ปรัชญาการเมือง” (Political Philosophy) จึงเป็นสาขาวิชาหนึ่งขององค์ความรู้ในวิชารัฐศาสตร์ ปรัชญาการเมืองเป็นวิชาที่เก่าแก่ที่สุดเนื่องจากเป็นวิชาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาลในดินแดนคาบสมุทรเพโลพอนเนซุส หรือดินแดนของประเทศกรีซในปัจจุบัน จุดเริ่มต้นของวิชาปรัชญาการเมืองเกิดขึ้นในนครรัฐที่ชื่อว่าเอเธนส์ ซึ่งถือว่าเป็นหลักปรัชญาที่เก่าแก่ของโลกที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาลึกปรัชญาการเมืองในยุคปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่มหานครเอเธนส์เริ่มเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบบอภิสิทธิ์ชนธิปไตย (Aristocracy) มาเป็นประชาธิปไตยโบราณ (Demokratia) (พิสิษฐกุล แก้วงาม, 2552) ดังนั้น การศึกษาทางด้านปรัชญาการเมืองการปกครองสามารถแยกเป็นการศึกษาได้จากหลายสำนักหลายพื้นที่ ดังนี้

2.2.1 ปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก จากที่กล่าวมาแล้วว่าปรัชญาการเมืองการปกครองของชาวตะวันตกนั้นถือเป็นแนวคิดหลักที่นักวิชาการหลายยุคหลายสาขาใช้เป็นหลักของการพื้นฐานในการศึกษายุคต่อๆ มากล่าวคือ “ปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก” คือ สาขาของ

ปรัชญาประยุกต์ที่ศึกษาถึงชีวิตทางสังคมหรือชีวิตทางการเมืองของมนุษย์ ปัญหาที่นักปรัชญาการเมืองศึกษาจึงเป็นเรื่องของสังคม (Society) และรัฐ (The State) ในแง่ของธรรมชาติ (Essence) ปกป้อง (Origin) และคุณค่า (Value) ของรัฐและสังคม (กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี, 2550) หรืออาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาการเมืองคือการศึกษาที่ต้องการเสนอความคิดเกี่ยวกับองค์กรที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือสังคม ซึ่งจะมีขอบเขตในการศึกษาถึงเรื่องความยุติธรรม (Justice) และวิถีที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมของสังคม ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงเป็นการศึกษาเรื่องของอำนาจที่บุคคลคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ผู้ปกครอง มีอำนาจเหนือบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ผู้อยู่ใต้ปกครองผู้ทำหน้าที่ปกครองจะต้องมีความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ในรัฐให้แก่ผู้อยู่ใต้ปกครองอย่างยุติธรรมทั่วถึง สังคมภายในรัฐนั้นจึงจะสงบสุข โดยทั่วไปผู้ปกครองที่จะสามารถอยู่ในภาวะการเป็นผู้นำได้เป็นระยะเวลายาวนาน จะต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิกในรัฐซึ่งก็คือประชาชนนั่นเอง

ปรัชญาการเมืองการปกครอง เป็นเรื่องที่มีการศึกษากันอย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 2,500 ปี นักปราชญ์ ชาวกรีก 2 ท่าน ที่ได้ให้กำเนิดแนวคิดเรื่องการเมือง การปกครอง และนักรัฐศาสตร์ในปัจจุบันที่ศึกษาเรื่องการเมืองการปกครองหรือที่เรียกว่า รัฐศาสตร์ จะต้องอ้างอิงถึงเสมอคือเพลโต (Plato, 427-347 ก่อนคริสตกาล) และอริสโตเติล (Aristotle, 322-244 ก่อนคริสตกาล) เพลโตได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง อุดมรัฐ (Republic) ว่ารัฐหรือระบอบการปกครองที่ดีจะต้องมีผู้ปกครองที่มาจากนักปราชญ์ ซึ่งเป็นคนๆ หนึ่งที่มาจากกลุ่มของชนชั้นผู้ปกครองที่มีความรู้ ได้รับการศึกษาอบรมฝึกฝนมาอย่างดี ส่วนปรัชญาทางการเมืองการปกครองของ อริสโตเติล (Aristotle) นั้นกล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ตามลักษณะธรรมชาติสัตว์ส่วนใหญ่จะชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่นเดียวกับมนุษย์ที่ต้องการการอยู่ร่วมกัน ชุมชนที่ถือว่าเป็นการพัฒนาการขั้นสูงสุดของมนุษย์คือ รัฐ รัฐที่ดีก็จะต้องสามารถเสริมสร้างให้มนุษย์มีจิตใจที่ดี และร่างกายแข็งแรง คุณธรรมทางปัญญาและทางศีลธรรมปัญญา เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับความดี เพื่อเป้าหมายแห่งความสุขในชีวิต ศีลธรรม เกิดจากกระบวนการอบรม บ่มเพาะให้คนประพฤติดี ปฏิบัติดี การใช้อำนาจเพื่อการปกครองเพื่อประโยชน์ของตนเอง ถือว่าเป็นนักปกครองที่เลว แต่หากใช้อำนาจในการปกครองเพื่อประโยชน์ของสังคม ถือว่าเป็นนักปกครองที่ดี ดังนั้นแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาของอริสโตเติล (Aristotle) นั้นจะเน้นให้ความสำคัญในเรื่อง “คุณธรรมจริยธรรม” ของการปกครองเป็นสำคัญ ในยุคต่อมา ศาสนจักรมีอิทธิพลสูงสุดต่อการปกครองจึงเกิดทฤษฎีที่ว่า ผู้ที่จะมีอำนาจปกครองรัฐจะต้องเป็นฝ่ายของศาสนจักรเท่านั้น อิทธิพลทางความเชื่อในยุคนี้ถือว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างและกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างตลอดจนความเป็นไปในโลก ฝ่ายศาสนจักรก็คือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าเป็นเจ้าให้มาทำหน้าที่ผู้ปกครอง ทฤษฎีนี้เรียกว่า “Divine Theory” ส่วนแนวความคิดฝ่ายอาณาจักรได้เสนอแนวคิดที่ว่า ศาสนจักรควรทำหน้าที่เพียงด้านหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเท่านั้น แต่ฝ่ายอาณาจักรนั้น นอกจากจะต้องช่วยดูแลและช่วยเหลือ ฝ่ายศาสนจักรในการส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาแล้ว ยังจะต้องทำหน้าที่ปกครอง ดูแลทุกข์สุขของประชาชน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุขด้วย ดังนั้น อำนาจ

เด็ดขาดในการปกครองรัฐจึงควรจะรวมศูนย์อยู่ที่ฝ่ายอาณาจักร จึงเกิดแนวคิดของการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ขึ้น และถือว่าพระเจ้าเป็นผู้กำหนดขึ้น โดยมอบหมายให้ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองรัฐ ประชาชนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ซึ่ง ในยุคนี้อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นลักษณะอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครอง

การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้รับการถ่ายทอดต่อมาจนถึงช่วงศตวรรษที่ 16 นักปราชญ์ทางทฤษฎีรัฐศาสตร์ที่สำคัญอีกท่านหนึ่งคือ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes, ค.ศ. 1588-1679) ชาวอังกฤษ ก็ได้ยืนยันว่าอำนาจสูงสุดเป็นของผู้ปกครองโดยประชาชนเป็นผู้มอบอำนาจนี้ให้ ในลักษณะเด็ดขาด แต่ช่วงต่อมา จอห์น ล็อก (John Locke, ค.ศ. 1632-1704) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ ชาวอังกฤษเช่นกันกลับเห็นว่า จริง ๆ แล้วสังคมรัฐจะเกิดไม่ได้เลย ถ้าไม่มีประชาชนและผู้ปกครองรัฐ จะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนยอมรับเท่านั้น โดยเฉพาะต้องปกครองรัฐโดยยึดถือประโยชน์ของ ประชาชนโดยรวมเป็นที่ตั้ง หากผู้ปกครองทำหน้าที่อย่างไม่ชอบธรรม ประชาชนก็สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ ผู้ปกครองจะไม่มีอำนาจเด็ดขาดเหมือนในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะเห็นได้ว่า แนวคิดทางการปกครองของ จอห์น ล็อก มีพื้นฐานมาจากแนวความคิดของอริสโตเติล (Aristotle) ที่ จะเน้นให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นสิ่งสำคัญ แนวคิดของ จอห์น ล็อก นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ หลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation des Pouvoirs) กล่าวว่า อำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่ม เดียว มิฉะนั้น ประชาชนจะถูกรังแกไม่ได้รับการดูแล ประชาชนจะเดือดร้อนจากการถูกฉ้อโกงและ จำกัดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ดังนั้น ควรแยกอำนาจปกครองออกเป็น 3 ส่วน แต่ไม่ใช่แยกกันโดยเด็ดขาด แต่จะต้องประสานและถ่วงดุลอำนาจกันระหว่าง “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” แนวคิดของนักปราชญ์คนสำคัญ ๆ ได้รับการถ่ายทอดตลอดมา ประกอบกับ สภาพทางเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ถดถอยลง ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ปกครองใน ประเทศแนวคิดของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ไม่สามารถ แก้ไขปัญหาทางการปกครองได้จึงเกิดความยากจนไปทั่ว แต่ผู้ปกครองกลับสุขสบาย สภาวะดังกล่าว ยิ่งส่งผลให้แนวคิดของนักปราชญ์ที่กล่าวถึงแพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว จนในที่สุดก็ เกิดการปฏิวัติในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะการปฏิวัติครั้งสำคัญ โดยประชาชนของฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1789 ส่งผลให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถูกล้มล้างลง และแทนที่ด้วยระบอบการปกครองที่ยึด หลักว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ไม่มีผู้ใดหรือกลุ่มใดมีอำนาจเด็ดขาดอีกต่อไปซึ่งเป็นหลักการ ปกครองระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง (กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี, 2550)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตกนั้นมีพัฒนาการ ต่อเนื่องมาอย่างเป็นระบบเริ่มต้นตั้งแต่การปกครองโดยการรวบรวมอำนาจการปกครองไว้ที่กลุ่ม บุคคลหรือคนเพียงคนเดียวตามรูปแบบของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือรูปแบบการ ปกครองแบบเผด็จการรวมอำนาจ พัฒนาการต่าง ๆ มีต่อเนื่องมาถึงตอนกลางจะเห็นว่า แนวคิด การเมืองการปกครองนั้นจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นสำคัญเพื่อเป็น

การถ่วงดุลย์อำนาจต่อกันคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ จนมาถึงจุดสิ้นสุดที่ส่งผลให้ระบอบการปกครองเปลี่ยนแปลงโดยยึดถืออำนาจสูงสุดนั้นจะต้องมาจากประชาชนเท่านั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่ถือเอาผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักและมอบอำนาจการปกครองแบบเด็ดขาดให้กับประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ แนวคิดการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตกนับตั้งแต่ต้นมานั้นจะเห็นได้ว่ามีประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาที่สำคัญทั้งหลายให้ความสำคัญอยู่สองประการคือ (1) ผู้มีอำนาจในการปกครองจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองสูงสุด (2) อำนาจที่ใช้ในการปกครองนั้นจะต้องสร้างประโยชน์สูงสุดและสร้างความสงบสุขในกลุ่มชนนั้นอย่างเท่าเทียมกัน

2.2.2 ปรัชญาการเมืองการปกครองของจีน ประเทศจีนนั้นถือว่าเป็นประเทศที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่ของโลกดินแดนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยประชากรหลายชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา เป็นบ่อเกิดของศาสตร์ที่สำคัญหลายสาขาที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 2,000 ปี จะเห็นได้จากการศึกษาในศาสตร์หลายๆ สาขาที่มักจะสอดแทรกแนวความคิดทางปรัชญาของชาวจีนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ดังจะเห็นได้ว่าในประเทศจีน ยุคที่มีปรัชญาแนวคิดต่าง ๆ ผุดขึ้นอย่างกว้างขวางหลากหลาย คือ ยุคชุนชิวจั้นกั๋วหรือโจวตะวันออก (770-221 ปีก่อน ค.ศ.) สำนักปรัชญาที่ก่อตัวขึ้นในยุคก่อนราชวงศ์ฉินรวมประเทศจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อ 221 ปีก่อน ค.ศ. ตามที่ชื่อมาถัน ผู้พ่อ (ตาย 110 ปีก่อน ค.ศ.) และซือหามาเซียน ผู้ลูก (145-86 ปีก่อน ค.ศ.) นักประวัติศาสตร์ชาวจีนผู้โด่งดังบันทึกไว้ แยกได้เป็น 6 สำนักหลัก ได้แก่ 1) สำนักอิ๋นหยาง สำนักนี้กล่าวถึงจักรวาลโดยแยกสรรพสิ่งเป็น 2 ชั้น สัมพันธ์กันและมีปฏิกริยาต่อกัน ทั้งในลักษณะร่วมมือกันและต่อต้านกัน และก่อให้เกิดผลเป็นปรากฏการณ์อย่างให้เห็น “อิ๋น” แทนหญิง “หยาง” แทนชาย 2) สำนักหยู 3) สำนักม่อ 4) สำนักหมิงหรือนามอภิปรายแยกแยะชื่อความสัมพันธ์ระหว่างชื่อ และความเป็นจริง 5) สำนักกกุ๋หมาย 6) สำนักคุณธรรมหรือเต๋า แต่ก็มีนักประวัติศาสตร์คนอื่น เช่น หลิวซิน (46 ปีก่อน ค.ศ.- ค.ศ.23) แบ่งสำนักปรัชญาจีนโบราณเป็น 10 สำนัก โดยประกอบด้วย 6 สำนักข้างต้น และเพิ่มอีก 4 สำนัก ได้แก่ สำนักแนวตั้งแนวขวาง มีขอบเขตความสนใจอยู่ในเรื่องการต่างประเทศ สำนักผสมผสานหลายแนวคิด สำนักการเกษตรและสำนักเล่านิทานแต่ในข้อเขียนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะ สำนักหยู สำนักม่อ สำนักเต๋า สำนักการทหารและสำนักกกุ๋หมาย ซึ่งเป็นสำนักที่แพร่หลายและเป็นกระแสหลักและทรงอิทธิพลมีความสำคัญสูงสุดของปรัชญาจีนโบราณและยังคงมีอิทธิพลในปัจจุบัน (นิยม รัฐอมฤต, 2556)

1) สำนักหยู“หยู” แปลว่า คนเรียนหนังสือ หรือนักวิชาการ เป็นสำนักปรัชญาที่เก่าแก่ และโดดเด่นที่สุดเรื่อยมาในแผ่นดินจีนตั้งแต่ยุคโบราณถึงปัจจุบันสำหรับคนจีนโดยทั่วไป ปรัชญาหยูนั้นว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของพวกเขามากและยาวนานกว่า 2,000 ปี แม้แต่จีนสี่หวงตี้จักรพรรดิผู้เด็ดเดี่ยวและโด่งดังที่สามารถรวบรวมจีนก๊กต่าง ๆ เข้าเป็นแผ่นดินเดียวกันสำเร็จเป็นคนแรก 221 ปีก่อน ค.ศ. และปกครองประเทศจีนถึง 210 ปีก่อน ค.ศ. ยังต้องดำเนินนโยบายแบบแข็งกร้าวต่อแนวคิดหยูด้วยการเผาตำราและปราบปรามผู้สืบทอด ความคิดดังกล่าวด้วยการฝังทั้งเป็น

เนื่องจากต้องการให้คนจีนละทิ้งแนวคิดหยู ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักในสมัยนั้นให้หันมายึดถือแนวคิดินตินิยมโดยพร้อมเพรียงกันแต่กระนั้นก็ได้ประสบความสำเร็จไม่มากนักหุ ใครเป็นหัวหน้าเนื้อหาการสอนมีอะไร และทำไมจึงตกเป็นเป้าหมายการทำลายล้างของฉินสื่อหวงตี้ โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าไม่มีสาเหตุอะไรเป็นพิเศษที่ทำให้ฉินสื่อหวงตีบทำลายคำสอนและลูกศิษย์ลูกหาของสำนักหุ นอกจากนี้กระแสอนาจนิยมความทะเยอทะยานส่วนบุคคลของผู้นำที่กำลังพัคแรง สำนักหุโดดเด่นขวางทางกระแสอนาจตกเป็นเป้าหมายของการถูกกระหน่ำทำลายล้างสำนักหุมีขงจื้อเป็นเจ้าสำนัก และมีนักปราชญ์เรื่องนามอีก 2 ท่าน ที่มีส่วนเสริมเติมแนวคิดของปรัชญาหุให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ ลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้นคือ เมิงจื่อ และสวีจื่อ

1.1) ขงจื้อ ชื่อ “ชิว” หมายถึง ภูเขาขนาดย่อม เพื่อเป็นการขอบคุณเทพเจ้าแห่งภูเขาที่ประทานลูกมาให้ ตามที่พ่อและแม่ของขงจื้ออธิษฐานขอ ชื่อทางการ “จุงหนิ” “จุง” หมายถึง ลูกชายคนที่สอง ส่วน “หนิ” เป็นชื่อภูเขาที่พ่อแม่ของขงจื้อไปอธิษฐานขอลูก ขงจื้อ เกิดเมื่อวันที่ 28 กันยายน 551 ปีก่อน ค.ศ และละสังขารเมื่อวันที่ 11 เมษายน 479 ปีก่อน ค.ศ. รวมอายุได้ 72 ปี เป็นคนเมืองหลู่ (ปัจจุบันคือ อำเภอชวีฟู่ มณฑลซันตง) ซึ่งเป็นเมืองที่มีทั้งวัฒนธรรมและการดนตรีที่สูงส่ง พ่อชื่อสูเหลียงเฮ้อ เป็นนายทหารของเมืองหลู่แม่เป็นหญิงสาวชาวบ้านธรรมดาชื่อ เหยนเวยไจ้ เป็นภรรยาคนที่สองของพ่อ ขงจื้อเป็นคนฉลาดและรักการเรียน เมื่อมีอายุ 15 ปี ตัดสินใจมุ่งมั่นเล่าเรียน พออายุได้ 30 ปี จัดได้ว่ามีความรู้ กว้างขวางลึกซึ้งมาก ดังนั้น จึงมีผู้คนฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก ในยุคชุนชิวช่วงปลาย ไม่เพียงอำนาจการปกครองที่ตกอยู่ในมือขุนนาง แต่การศึกษาก็อยู่ในการควบคุมของขุนนางเช่นกัน ขงจื้อเริ่มเปิดรับลูกศิษย์โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นลูกหลานของขุนนาง ลูกหลานของคนธรรมดาที่ยินดีรับเข้าเป็นศิษย์เช่นกัน ทุกคนมีสิทธิมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา สิ่งนี้เป็นความยิ่งใหญ่ของขงจื้อ แนวทางการสั่งสอนของขงจื้อคือ เน้นในเรื่องการศึกษาพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพื่อให้ลูกศิษย์มีความรู้ทางวิชาการและธรรมเนียมปฏิบัติ รู้ว่าจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณีได้อย่างไร และจะเป็นคนสง่างามยึดมั่นในความยุติธรรมได้อย่างไรตามหลักฐานที่มีการบันทึก ขงจื้อมีลูกศิษย์มากถึง 3,000 คนเศษ ในจำนวนนี้ มีถึง 72 คนที่ถือเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตในการสอนลูกศิษย์ ขงจื้อหวังว่าจะมีโอกาสบรรลุถึงเจตนารมณ์ของการ “ทำให้แต่ละคนรู้จักควบคุมตนเองและฟื้นฟูจารีตประเพณี” ในวัย 51 ปี ขงจื้อได้รับการแต่งตั้งจากผู้ครองแคว้นหลู่ให้เป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่นดูแลพื้นที่จนมีผลงานดีเด่น ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเข้ามาสู่ส่วนกลางให้ทำหน้าที่ดูแลเจ้าหน้าที่ด้านการก่อสร้าง ไม่นานต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลบุคลากรด้านการยุติธรรมและการรักษาความสงบเรียบร้อย ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวขงจื้อไม่ใช้กฎหมายอาญา (การลงโทษ) แต่ใช้ “เมตตธรรม” เป็นเครื่องมือแก้ไขความประพฤติของชาวบ้าน และใช้จารีตประเพณีในการกำกับควบคุม ชาวบ้าน ผลคือสังคมเมืองหลู่มีความสงบเรียบร้อยประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมาก แต่ว่าประเทศหลู่ในขณะนั้นอำนาจการปกครองอยู่ในมือของ 3 ตระกูลซึ่งมีพฤติกรรมที่เป็นเผด็จการมาก 3 ตระกูลที่เวลานี้ได้แก่ “ตระกูลจี้” “ตระกูลสู” และ “ตระกูลเมิง” กษัตริย์หลู่ตั้งงเป็นเพียงหุ่นเชิด ไม่มีอำนาจที่แท้จริง ขงจื้อ ในที่สุดจึงลาออกจากตำแหน่งเมื่ออายุ 55 ปี และได้ใช้

เวลาหลังจากนั้นเดินทางท่องเที่ยวไปในดินแดนของประเทศต่าง ๆ ได้แก่ เวียดนาม ชังไฮ และคู่อ รวม 5 ประเทศ เพื่อเผยแพร่แนวคิดของตนในแต่ละประเทศ ขงจื้อได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีแต่ไม่มีผู้นำของประเทศใดรับเอาแนวคิดของท่านไปปฏิบัติ 484 ปีก่อน ค.ศ. มหาอำมาตย์ จี้คังจื้อเป็นตัวแทนประเทศหลูเซียของจื้อกลับประเทศตอนนั้นขงจื้ออายุ 68 ปีแล้ว

หลังจากขงจื้อเดินทางกลับประเทศ แนวคิดในเรื่องการปกครองประเทศของท่านไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่ากษัตริย์หลูโองกงและมหาอำมาตย์จี้คังจื้อ จะไปขอคำปรึกษาอยู่เสมอแต่ก็ไม่ได้นำเอาคำปรึกษาที่ได้รับไปปฏิบัติจริงจึงเป็นเพียงการให้เกียรติและยกย่องว่าเป็น “รัฐบุรุษ” เท่านั้น ตลอดชีวิตการทำงานด้านการศึกษาและเผยแพร่แนวคิด ขงจื้อสอนแต่ไม่เขียน ทั้งนี้ตำราที่ใช้สอนมี 6 เล่ม ได้แก่ 1) โคลงกลอน 2) การปกครอง 3) พิธีกรรม 4) ธรรมชาติวิทยา 5) ดนตรี และ 6) ประวัติศาสตร์ รวมเรียกว่า “คัมภีร์ 6 เล่ม” ซึ่งเป็นการรวบรวมงานของบุคคลในอดีตในหลายสาขาวิชา หลังจากขงจื้อเสียชีวิตไปแล้ว บรรดาลูกศิษย์ได้ช่วยกันรวบรวมคำอธิบายของอาจารย์ การถามตอบ และการสนทนากับอาจารย์ในโอกาสต่าง ๆ จึงให้ชื่อหนังสือนี้ว่า “หลุนอวี่” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมแนวคิดปรัชญาหยาบเทียบได้กับคัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธหรือคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์นอกจากนี้ยังมีหนังสือชื่อ “ทางสายกลาง” ซึ่งเล่ากันว่า หลานของขงจื้อ ชื่อ จื่อซือ เป็นคนเขียน และ “มหาวิทยาลัย” ซึ่งเล่ากันว่าหนึ่งในลูกศิษย์เอก 72 คน ที่ชื่อว่าจื่อเจิงเป็นคนแต่ง หลักการคำสอนที่ขงจื้อสอนนั้น สารสำคัญมี 2 หลัก คือ “เมตตาธรรม” และ “พิธีกรรม” กล่าวคือเมตตาธรรมเป็นหัวใจหรือเป้าหมายของปรัชญาส่วน พิธีกรรมเป็นวิธีปฏิบัติในทางการปกครองขงจื้อถือว่าความโกลาหลวุ่นวายในยุคชุนชิวต้นเหตุมาจากการไม่ยึดในบรรทัดฐานคุณธรรมของความเป็นคน ดังนั้น จึงทำให้คุณธรรมของผู้คนตกต่ำ “กฎเกณฑ์พิธีกรรมถูกละเมิด ดนตรีขาดสุนทรียภาพ” หรือบ้านเมือง ไร้ชื่อไร้แป การจะแก้ไขสถานการณ์เลวร้ายเช่นว่า ผู้คนทั้งหลายจำเป็นต้องฝึกฝนเรียนรู้พัฒนาตนเพื่อยกระดับคุณธรรมประจำใจในการนี้ต้องใช้หลัก “เมตตาธรรม” เป็นหัวใจของการปลูกฝังอบรมในทัศนะของสำนักหยา การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นหน้าที่ที่พึงกระทำสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อตัวเราเองด้วย ดังข้อความในหลุนอวี่ที่ว่า “ประสงค์จะให้ตัวเองดำรงอยู่ได้ ก็จำเป็นต้องช่วยให้คนอื่นดำรงอยู่ได้ด้วย ประสงค์ให้ตัวเองมีชีวิตที่ดีก็จำเป็นต้องช่วยให้คนอื่นมีชีวิตที่ดีด้วย” ส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีการและหนทางดำเนินการที่สำคัญที่จะนำไปสู่เมตตาธรรม ขงจื้อถือว่าในการดำเนินชีวิตไม่ว่าเป็นเรื่องการปกครองหรือการหาเลี้ยงชีพ จะจัดการอย่างไรกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ระหว่างพ่อกับลูก และระหว่างสามีกับภรรยา ทั้งหมดนี้ล้วนต้องมีกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่จะมากำหนดสิทธิหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ของแต่ละคนในการดำเนินชีวิตในสังคม นั่นก็คือขึ้นอยู่กับหน้าที่และการกระทำ ทำให้แต่ละคนรู้บทบาทฐานะของตนก็จะทำให้เกิดระเบียบและบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ สถานการณ์ความเดือดร้อนวุ่นวายของสังคมจีนในขณะนั้น ในทัศนะของขงจื้อ มีสาเหตุต้นตอมาจากกฎ กติกา พิธีกรรมถูกละเมิตนั่นเอง ดังนั้นจำเป็นต้องฟื้นฟูกฎ กติกา และพิธีกรรม จึงจะสามารถทำให้สังคมมีระเบียบเข้าสู่ภาวะปกติได้ในทัศนะของขงจื้อ ประโยชน์ของพิธีกรรมคือ ทำให้เกิดการปรองดองคนที่ไม่รู้กฎเกณฑ์หรือพิธีกรรมไม่สามารถดำรงตนได้อะไรที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือประเพณีอย่าดู อย่าฟัง

อย่าพูด อย่าทำนอกจากขงจื้อจะสอนว่าเมตตาธรรมเป็นจริยธรรมสูงสุดของมนุษย์ และพิธีกรรมเป็นนโยบายสูงสุดของฝ่ายปกครองที่จะต้องถือปฏิบัติ ขงจื้อยังสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับ ความซื่อสัตย์สุจริต ปัญญา ความน่า เชื่อ ถือ การรู้บทบาทหน้าที่ การกตัญญูรู้คุณ การรักการเรียนรู้การเดินทางสายกลาง การรับใช้ชาติการพัฒนาตน และความประพฤติอื่น ๆ ที่ควรปฏิบัติ หลักความประพฤติและการปฏิบัติเหล่านี้หลายสิ่งหลายอย่างฝังอยู่ในสายเลือดของคนจีนไม่มากก็น้อย และกลายเป็นบุคลิก ลักษณะของคนจีนที่แตกต่างจากชนชาติอื่น

1.2) เมิ่งจื้อ (372 ปีก่อน ค.ศ.-289 ปีก่อน ค.ศ.) แซ่เมิ่ง ชื่อ “เคอ” เป็นคนเมืองหลู่ เช่นเดียวกับขงจื้อ แต่อยู่ที่อำเภอโจวงานเขียนที่สำคัญของท่านคือ หนังสือที่ชื่อว่า “เมิ่งจื้อ” จุดเด่นในคำสอนของเมิ่งจื้อคือการปกครองโดยเมตตาธรรมเน้นประชาชนเป็นเป้าหมายหรือหัวใจของการปกครองคุณูปการสำคัญที่เมิ่งจื้อมีต่อแนวคิดปรัชญาหยุคือ (1) สืบทอดและพัฒนาแนวคิดที่ว่าด้วยเมตตาธรรมโดยประยุกต์เข้ากับการปกครอง เมิ่งจื้อกล่าวว่าในการปกครองบ้านเมือง“เมิ่งจื้อ” ยึดถือเอาประชาชนสำคัญที่สุดส่วนผู้ปกครอง(เจ้าเมือง) มีความสำคัญน้อยที่สุด ดังนั้น โดยหลักการที่ว่าประชาชนสำคัญ ที่สุด ใครสามารถชนะใจประชาชนได้ก็เป็นโอรสแห่งสวรรค์ได้ ใครเป็นที่โปรดปานของโอรสแห่งสวรรค์เป็นเจ้าครองเมือง ได้ ใครเป็นที่โปรดปานของเจ้าครองเมืองเป็นเสนาบดีได้แนวคิดของ “เมิ่งจื้อ” ถือว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าล้ำยุคมาก และเป็นความคิดที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยส่วนการปกครองโดยเมตตาธรรมหมายถึงการปกครองที่ผู้ปกครองต้องดูแลให้ประชาชนไม่อดอยากไม่หนาวตาย ผู้สูงอายุมีคนดูแล เด็กมีที่เล่าเรียน เป็นสังคมพอเพียงที่ประชาชนทั่วไปมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพเป็นหลักแหล่งมั่นคงแนวคิดของท่านนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดประชาธิปไตยในปัจจุบันอย่างมาก ที่ถือประชาชนเป็นใหญ่ (2) สนับสนุนหลักความเชื่อที่ว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดี ความไม่ดีเกิดจากปัจจัยแวดล้อมทำให้มนุษย์ผิดเพี้ยนไปจากธรรมชาติ แนวคิดของเมิ่งจื้อที่เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ดีนี้ ถือได้ว่าเป็นการมองโลกในแง่ดี และเป็นการยกย่องให้เกียรติชาวประชาทุกคนอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่เชื่อมั่นในศักยภาพและสติปัญญาของมนุษย์ว่าปกครองตนเองได้ และเป็นระบบการปกครองที่ดีกว่าระบบเผด็จการโดยผู้นำ คำสอนของเมิ่งจื้อถือว่าสอดคล้องกับทิศทางการปกครองของโลกในปัจจุบัน

1.3) สวินจื้อ (325 ปีก่อน ค.ศ.- 238 ปีก่อน ค.ศ.) มีชีวิตอยู่ในยุค “จั้นกั๋ว” หรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดนกำลังรุนแรงเป็นคนเมืองจ้าว งานเขียนที่สำคัญคือ “สวินจื้อ” คุณูปการที่สวินจื้อมีต่อสำนักหยุ ได้แก่ (1) เป็นคนสืบทอดและถ่ายทอดหลักการเรื่องพิธีกรรมหรือจารีตประเพณีของสำนักหยุ ทั้งนี้จารีตประเพณีของสวินจื้อเป็นคนละอย่างกับของขงจื้อจารีตประเพณีของสวินจื้อเป็นจารีตประเพณีในยุคสงครามแย่งชิงดินแดน ในขณะที่จารีตประเพณีของขงจื้อเป็นจารีตประเพณีในยุคบ้านเมืองเป็นปกติดังนั้น จารีตประเพณีของสวินจื้อจึงพัฒนาไปเป็นกฎหมาย เพื่อควบคุมความประพฤติของผู้คนให้อยู่ในกฎระเบียบของบ้านเมือง ในยามที่บ้านเมืองมีสงครามการปกครองโดยหลักเมตตาธรรมย่อมไม่เป็นการเพียงพอประชาชนต้องทำหน้าที่ทั้งการเพาะปลูกและการสู้รบป้องกันประเทศควบคู่กันไป (2) มีความเห็นตรงกันข้ามกับเมิ่งจื้อในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สวินจื้อเชื่อว่า

มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนชั่วร้าย มนุษย์เกิดมาก็มีจิตใจใฝ่ ประโยชน์ มีจิตใจอิจฉาริษยา ถูกครอบด้วยวาทะโลก ความประพฤติกิเลสที่ต้งามเกิดจากการฝึกสอนในภายหลังถ้าปล่อยมนุษย์ให้เป็นไปตามธรรมชาติก็จะต่อสู้ทำร้ายกันเอง ทำให้สังคมวุ่นวาย ดังนั้น จำเป็นต้องใช้จารีตประเพณีเป็นเครื่องกำกับ เพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายความเห็นของสวีนจื้อข้างต้น ถ้ามองในอีกแง่หนึ่งก็อาจอ้างได้ว่าเพราะความงาม ความไพเราะ ความหอมหวาน ความสุขสบาย เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีมาชักนำให้มนุษย์มีพฤติกรรมชั่วร้าย ทั้ง ๆ ที่ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ดี ดังที่เมิ่งจื้อกล่าวอ้างก็เป็นได้ (3) สวีนจื้อให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษามากเป็นพิเศษข้อเขียนที่มีลีลางดงาม กระชับ และชี้แนะยาวชนทั้งหลายในเรื่องการศึกษา ของท่าน ยังคงเป็นบทเรียนอ่านท่องกันในหมู่นักเรียนมัธยมปลายของจีนยุคปัจจุบัน สวีนจื้อแนะนำการศึกษาต้องจริงจังต้องพากเพียร ต้องไม่หยุดศึกษา และต้องศึกษาให้รู้ถึงกฎเกณฑ์หรือเหตุผล

1.4) ตุงจุงชู (179-104 ปีก่อน ค.ศ.) นักปราชญ์แห่งสำนักขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่น ท่านได้นำเอาหลักคำสอนว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบของคนแต่ละฐานะ อันได้แก่ กษัตริย์ทำหน้าที่อย่างกษัตริย์ ขุนนางทำหน้าที่อย่างขุนนาง พ่อทำหน้าที่อย่างพ่อ ลูกทำหน้าที่อย่างลูกและหลักคุณธรรมของขงจื้อเกี่ยวกับ เมตตาดีจะ จารีต ปัญญา และศรัทธามาตีความตามหลักการของคัมภีร์อี้จิงและเสนอหลักควรปฏิบัติว่าด้วย (1) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลต่างฐานะต่างบทบาทกัน 3 คู่ ได้แก่ คู่กษัตริย์กับขุนนาง คู่พ่อกับลูก และคู่สามีกับภรรยา โดยถือว่าฝ่ายแรก ได้แก่กษัตริย์พ่อ และสามี เป็นผู้นำ เรียกว่า “กั๊ง” ส่วนฝ่ายหลัง ได้แก่ ขุนนาง ลูก และภรรยาเป็นผู้ตาม เรียกว่า “มู่” และ (2) หลักการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของบุคคล 5 ประการ ได้แก่ (1) หลักเมตตาธรรมสอนให้คนรักกันและเอื้ออาทรต่อกันฉันท์พี่น้อง (2) หลักความยุติธรรม สอนให้คนชื่อสัตย์สุจริตไม่คดโกงคนอื่น ไม่เอาเปรียบสังคม (3) หลักพิธีกรรมสอนให้ยึดมั่นในกติกาจารีตประเพณี รวมทั้งวิธีปฏิบัติต่อกันในสังคม โดยถือตามจารีตประเพณีของราชวงศ์โจวตะวันตก เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งขงจื้อถือว่าราชวงศ์โจวตะวันตกเป็นยุคทองของสังคมจีน (4) หลักเรื่องปัญญาธรรมสอนให้คนหมั่นศึกษาหาความรู้ เพื่อการดำรงตนในสังคมอย่างมีเกียรติและเพื่อพัฒนาศักยภาพในการดูแลครอบครัวและบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข และ (5) หลักประการสุดท้าย คือ ความน่าเชื่อถือหรือศรัทธาธรรมสอนให้คนประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในร่องในรอย จะได้เป็นที่ไว้วางใจของคนอื่น

2) สำนักม่อ ในยุคที่สำนักขงจื้อตั้งขึ้นมั่นคงเป็นสถาบันและมีลูกศิษย์มากมายนั้นปรัชญาหรือแนวคิดของสำนักม่อก็เริ่มอุบัติขึ้นตามมาในยุคเดียวกัน และนับว่าเป็นคู่แข่งสำคัญที่สุดของสำนักขงจื้อในสมัยนั้น ผู้นำของสำนักนี้คือ ม่อจื่อ (480 ปีก่อน ค.ศ.– 420 ปีก่อน ค.ศ.) แซ่ “ม่อ” ชื่อ “ตี้” มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายของยุคชุนชิว ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงแตกแยกทางความคิด เป็นคนเมืองช่ง เคยศึกษาในสำนักขงจื้อมาก่อน ภายหลังปลีกตัวออกจากสำนักขงจื้อ และจัดตั้งสำนักคิดของตนเองขึ้นมา มีลูกศิษย์ที่เป็นคนในอาชีพนักดาบหรือจอมยุทธ์พบเนจรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนระดับล่างที่เป็นอิสระชนรักความยุติธรรม ชอบช่วยเหลือคนอื่นต่างจากสำนักขงจื้อ ซึ่งลูกศิษย์ส่วนใหญ่เป็น

นักวิชาการงานเขียนที่สำคัญของสำนักนี้คือหนังสือที่ชื่อว่า “ม่อจื่อ” สารสำคัญของคำสอนของม่อจื่อมี 8 ประการ ได้แก่

(1) ความรักแบบเสมอภาค เท่าเทียม เป็นหัวใจของแนวคิดม่อจื่อ ม่อจื่อมองเห็นสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นว่าวุ่นวายประชาชนเดือดร้อน มีสาเหตุสำคัญมาจากประเทศต่อประเทศ ตระกูลต่อตระกูล บุคคลต่อบุคคล ไม่รักกัน แต่ละฝ่ายแต่ละคนรักตัวเอง ไม่รักคนอื่น ทำความเสียหายให้แก่ฝ่ายอื่น เพื่อแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตัวเอง การลักขโมยก็ดี การรุกรานประเทศอื่นก็ดี ล้วนมีสาเหตุมาจากความไม่รักกัน หรือรักแต่ตัวเอง ไม่รักคนอื่น ไม่รักประเทศอื่นนั่นเอง

(2)ต่อต้านการทำสงครามรุกราน รักษาสันติภาพของมวลมนุษย์ ม่อจื่อเห็นว่าผู้ครองประเทศรักแต่ประเทศของตนเอง ไม่รักประเทศอื่น ดังนั้น จึงไม่มีความละอาย เร่งรัดเสริมกำลังความเข้มแข็งของกองทัพ เพื่อไปรุกรานประเทศอื่น หัวหน้าตระกูลรักแต่ตระกูลของตนเอง ไม่รักตระกูลของคนอื่น จึงไม่ละอายทำการสร้างเสริมกำลังของครอบครัว เพื่อไปแย่งชิงทรัพย์สินของครอบครัวอื่น ยกตัวอย่างกรณีมีคนบุกรุกเข้าไปในสวนของคนอื่น ขโมยผัก ผลไม้ ถือเป็นความผิดจับได้ต้องลงโทษ ถ้าขโมยสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ หมา หมู มีความผิดมากกว่าขโมยผักผลไม้ ขโมยวัวขโมยม้ามีความผิดมากกว่าขโมยไก่ หมา หมู ถ้าถึงขั้นฆ่าเจ้าทรัพย์ก็ยิ่งมีความผิดหนักขึ้นไปอีก การกระทำเช่นนั้นที่มีคุณธรรมทั้งหลายย่อมเห็นได้ว่าไม่ถูกต้องทำความเสียหายร้ายแรงให้กับคนอื่น แต่ครั้งเป็นกรณีสวรรคตบ้านเมืองของคนอื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง กลับไม่มีใครตำหนิการกระทำที่ชั่วร้ายนั้นตรงกันข้าม กลับยกย่องว่าเป็นความเก่งกาจสามารถ

(3) การคัดเลือกคนเข้าทำงาน ม่อจื่อเสนอให้ผู้ปกครองเลือกคนที่มีคุณธรรม ความรู้ความสามารถไว้ใช้งาน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ใครทำงานเป็นให้เลือกคนนั้นแทนการเลือกคนตามเทือกเถาเหล่ากอในประเด็นนี้ ม่อจื่อมีข้อสงสัยว่าทำไมผู้ปกครองจึงมองไม่เห็นแนวทางดังกล่าว ในเมื่อผู้ปกครองทำพิธีบูชา พระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพ ปกครองประเทศโดยหวังให้ประเทศดำรงคงอยู่ยืนยาว ทำไมจึงมองไม่เห็นว่าคุณคนดีมีความสามารถคือฐานรากของการปกครองเล่า ฐานรากประการนี้มีที่มาจากอะไร คำตอบคือมาจากหลักการที่ว่าใช้คนมีคุณธรรมสูงส่งมีความฉลาดปกครองคนโง่คนต่ำทราวม การปกครองประเทศก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี ตรงกันข้าม ถ้าใช้คนโง่คนต่ำทราวม ปกครองคนดีมีคุณธรรมมีความฉลาด บ้านเมืองก็จะวิบัติวุ่นวาย ดังนั้น การปกครองโดยเลือกคนมีคุณธรรมมีความรู้ความสามารถจึงเป็นหลักการพื้นฐานของการปกครอง

(4) การปกครองต้องมีผู้นำ ม่อจื่อชี้ให้เห็นว่าในยุคที่ยังไม่มีโอรสแห่งสวรรค์ ผู้คนต่างมีความเห็นเป็นของตนเอง ร้อยคนร้อยความเห็น แต่ละคนต่างก็คิดว่าความเห็นของตนถูกต้อง ความเห็นของคนอื่นไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุดังกล่าวบ้านเมืองจึงวุ่นวายโกลาหลเปรียบเสมือนฝูงสัตว์ฝูงนก ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเจ้าและขุนนาง ระหว่างผู้ใหญ่และผู้น้อย ไม่มีธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างพ่อและลูก ระหว่างพี่และน้อง ดังนั้น สังคมจึงโกลาหลวุ่นวาย การมีโอรสแห่งสวรรค์ก็เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความร่มเย็นของสังคม ดังนั้น ผู้คนจึงเลือกคนดีมีความรู้ ฉลาดและมีความสามารถในการ

พูด แต่งตั้งเป็นโอรสแห่งสวรรค์ เพื่อให้เขาทำหน้าที่สร้างเอกภาพทางความเห็นของผู้คนทั้งหลาย
 ทั้งนี้ เพื่อความร่มเย็นร่วมนกันของประชาชนทั้งหลาย

(5) การใช้จ่ายอย่างประหยัด ต่อต้านการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สนับสนุนการทำงานอย่างขยัน
 ชื่นแข็งเจ้าเมืองที่ประสงค์ให้บ้านเมืองได้รับการดูแลไม่ปรารถนาความโกลาหลวุ่นวาย ถ้าเช่นนั้น การ
 สร้างที่อยู่อาศัย การใช้จ่ายในส่วนที่เกี่ยวกับเสื้อผ้า อาหารการกิน การสร้างเรือและรถ การเลี้ยงดู
 นางห้ามหรือภรรยาน้อย ทั้ง 5 ประการนี้ล้วนต้องทำอย่างประหยัดคนที่ประหยัดจะเจริญรุ่งเรือง คน
 ที่ฟุ่มเฟือยจะล้มละลาย

(6) ต่อต้านการจัดงานศพแบบใหญ่โตและไว้ทุกข์ยาวนาน ม่อจื่อ บอกว่าบรรพบุรุษที่
 ประเสริฐจัดการงานศพโดยใช้เสื้อผ้า 3 ชั้นเพื่อให้พอเพียงสำหรับการห่อหุ้มศพและกระดูกที่เนาเปื่อย
 อยู่ภายในใช้โลงศพทำด้วยไม้หนา 3 นิ้ว เพียงพอสำหรับบรรจุศพที่เนาเปื่อยอยู่ภายใน ขุดหลุมศพลึก
 ไม่ถึงทางน้ำชั้นล่างและไม่ตื่นเกินไปจนทำให้กลิ่นเน่ากระจายออกมาก็เป็นการพอเพียงแล้ว ผู้ตาย
 ได้รับการฝังแล้ว และคนเป็นไม่ต้องไว้ทุกข์ยาวนาน

(7) ต่อต้านดนตรี ต่อต้านการหลงใหลในกิจกรรมการดนตรี เสนอให้ประหยัดกำลังคน
 และวัสดุ เจ้าเมืองที่ชื่นชอบกิจกรรมการดนตรีและชอบฟังดนตรี จะไม่สามารถออกกว่าราชการได้แต่
 เข้า และไม่สามารถเล็กว่าราชการศึก การทำราชการในลักษณะดังกล่าวจะทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย
 เตือดร้อน พระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองประเทศก็จะตกอยู่ในอันตรายและ
 ล้มละลาย

(8) ต่อต้านความเชื่อมงาย สนับสนุนให้ทุกคนต้องขยันพากเพียร ไม่เชื่อในเรื่องชะตา
 กรรม ความเชื่อมงาย ไม่ขยันทำงานจะทำให้ประเทศล่มจม หากทุกคนไม่เชื่อมงาย ขยันทำงานจะ
 ทำให้ประชาชนมีกินมีใช้ ประเทศเจริญรุ่งเรืองจากประเด็นในเรื่องความรักแบบเสมอภาค การใช้จ่าย
 อย่างประหยัด ไม่หลงใหลในการดนตรี ไม่จัดงานศพแบบฟุ่มเฟือย ไม่ไว้ทุกข์ยาวนาน ไม่เชื่อในชะตา
 ชีวิต ซึ่ให้เห็นว่าเป็นปรัชญาแนวคิดที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับแนวคิดคำสอนของสำนักขงจื๊อ ไม่มากก็น้อย
 ที่เน้นความรักแบบมีชั้นชั้น มีพรมแดน เน้นพิธีกรรมจารีตประเพณี ดนตรี ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก
 ปฏิบัติได้เฉพาะคนมีฐานะ คนจน คนชั้นล่าง เข้าไม่ถึง และไม่ได้รับประโยชน์จากแนวคิดดังกล่าว
 แนวคิดของสำนักขงจื๊ออาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดของคนชั้นล่างเน้นความเสมอภาค ความพอประมาณ
 ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของแนวคิดสังคมนิยม คือการมีสุขร่วมกันเสมอกัน ชั่ว วม กัน ด้านและเป็น
 ต้นแบบขององค์การสหประชาชาติที่เน้นความเป็นสากล รักในเพื่อนมนุษย์โดยไม่เลือกผิวพรรณ และ
 ต่อต้านสงครามทุกรูปแบบอื่น ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ยากของประชาชนคนเดินดินข้อสังเกต
 ข้อเสนอของม่อจื่อที่ว่าทันสมัยอย่างยิ่ง คือ เรื่องการสรรหาคณบดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถไว้
 ใช้งาน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ นับว่าสอดคล้องกับหลักคุณธรรมในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในโลก
 ปัจจุบันอย่างยิ่งและถือว่าเป็นจุดแข็งของระบบราชการจีนที่ทำให้สามารถจรรโลงระบบการปกครอง
 มาได้อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

3) สำนักเต๋า “สำนักเต๋า” เป็นอีกสำนักคิดหนึ่งที่มีความโดดเด่นอย่างยิ่งและเป็นดาวประดับฟ้าเมืองจีนตลอดมาคือ สำนักเต๋าที่มีความคิดไปในทางธรรมชาตินิยมและเสรีนิยมอิทธิพลของปรัชญาเต๋าต่อคนจีนอาจไม่กว้างขวางเท่าปรัชญาของสำนักขงจื๊อ แต่แนวคิดสำนักเต๋าเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ศิลปินและนักวิชาการ แนวคิดเต๋าทำให้ปรัชญาจีนมีความลึกซึ้งและความงามงดงามมากขึ้น นักปรัชญาที่เด่นดังในสำนักนี้ได้แก่ “เหลาจื๊อ” และ “จวงจื๊อ”

3.1) เหลาจื๊อเป็นคนกักตุนบ้านอยู่อำเภอชู่ (ปัจจุบันคืออำเภอหลู่อี้ ในมณฑลเหอหนาน) แซ่หลี่ ชื่อเอ่อ ชื่อทางการคือ ตัน เป็นคนรุ่มราวดุเดือดกับขงจื๊อ บ้างก็ว่ามีอายุแก่กว่าขงจื๊อราว 20 ปี เหลาจื๊อเคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่หัวหน้าห้องสมุดของราชวงศ์โจวตะวันออกที่เมืองลั่วหยางเป็นคนชอบอ่านหนังสือ มีความรู้สึกซึ่งกว้างขวาง และชอบขบคิดปัญหาลึกซึ้ง แม้แต่ขงจื๊อในช่วงเดินทางเยื่อนักต่าง ๆ ก็ยังไปขอความรู้จากเหลาจื๊อ และชื่นชมในความรอบรู้ของเหลาจื๊อ ในวัยชรา เหลาจื๊อถูกกดดันให้ออกจากงานเนื่องจากความขัดแย้งภายในราชวงศ์ จึงเดินทางออกจากเมืองไปเก็บตัวอยู่ในไพรพนาและไม่ปรากฏตัวอีกเลยงานเขียนที่สำคัญของเหลาจื๊อคือ เต๋าเตอะจิงซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 81 บท แต่ละบทมีความยาวไม่มากนัก เต๋าเตอะจิงมีสาระสำคัญดังนี้

(1) เต๋าเป็นที่มาของสรรพสิ่งไม่มีรูปลักษณ์ มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ไม่มีเสียง ไม่มีรส เป็นสภาวะที่ ไม่สามารถอธิบายได้ ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและอยู่ในสภาวะเช่นนั้นชั่วนิรันดร์

(2) ขัดแย้งตรงกันข้ามเปลี่ยนแปลงไปมา ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างขัดแย้งและตรงกันข้าม เช่น มีกับจนยากกับง่าย ยาวกับสั้น สูงกับต่ำ หน้ากับหลัง สวยกับขี้เหร่ แข็งกับอ่อน ใหญ่กับเล็ก ฉลาดกับโง่ ทุกสิ่งทุกอย่างแสวงหาความอยู่รอด และความเจริญเติบโต และท่ามกลางการแสวงหาความอยู่รอดก็เป็นการก้าวเดินสู่ความตาย ความสูญสลาย การใช้สติปัญญา พลังกำลังการแย่งชิงก็เพื่อหวังความสุข แต่การกระทำดังกล่าวก็อาจนำมาซึ่งความทุกข์ร้อน ในความทุกข์ร้อนนั้นก็มีความสุข รวมอยู่ด้วย ในความสุขนั้นก็เป็นที่ก่อให้เกิดของความทุกข์ด้วย

(3) ทำโดยไม่ต้องทำ ปลดปล่อยตามธรรมชาติธรรมชาติคือ ธรรมชาติไม่มีเป้าหมาย ไม่รับการควบคุมจากใคร ทุกสิ่งทุกอย่างก่อเกิด เจริญเติบโต ล้วนแล้วเป็นไปตามธรรมชาติการปกครองประเทศก็เช่นกัน ผู้ปกครองที่ฉลาดทำเฉพาะสิ่งที่เป็นหลักการใหญ่ ทำในสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรแทรกแซงในทุกเรื่อง หากปฏิบัติได้อย่างที่ชาวประชา ก็จะเคารพเชื่อฟัง การปฏิบัติอย่างที่ว่าเท่ากับเป็นการทำโดยไม่ต้องทำ ปลดปล่อยไปตามธรรมชาติ หลักการข้อนี้ อัดัม สมิธ (Adam Smith) ได้นำไปประยุกต์กับระบบเศรษฐกิจ และสร้างแนวคิดทางเศรษฐกิจที่เลื่องชื่อ คือระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใช้แนวคิดแบบควบคุมโดยไม่ต้องควบคุม

(4) ไม่แย่งชิงแสวงหาความเยียบสงบมนุษย์ควรที่จะมีความอดทน ปลดปล่อยวาง พอใจต่อสถานภาพที่เป็นอยู่ ไม่ควรแย่งชิงแสวงหาชัยชนะ เหลาจื๊อมองว่า เล็กและอ่อนนุ่มคือสภาพที่จะเจริญเติบโตต่อไป ถ้าใหญ่โตแข็งแรงก็จะห่างจากความตายไม่ไกลนัก คนหยาบกระด้างไม่มีใครตายดีในโลกนี้ น้ำเป็นสิ่งที่อ่อนที่สุด แต่สามารถชนะโลหะลวดสิ่งแข็งที่แข็งกว่าได้ ไม่มีใครสามารถเอาชนะ

น้ำได้ ดังนั้น อ่อนสามารถชนะแข็ง อ่อนโยนปราบแข็งกระด้างได้ คุณสมบัติอย่างน้ำคือสิ่งที่ใกล้เคียงหลักการของเต๋า มนุษย์ก็ควรปฏิบัติตัวเหมือนเช่นนั้น

3.2) จวงจื่อ (369 ปีก่อน ค.ศ. – 286 ปีก่อน ค.ศ.) แซ่จวงชื่อโจว เกิดในยุคจั้นกั๋ว เป็นคนก๊กช่ง (ปัจจุบันเป็นอำเภอช่งชิวในมณฑลเหอหนาน) เคยเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยในพื้นที่ดูแลสวนป่า มีความเป็นอยู่ยากจน แต่ก็ เป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ งานเขียนที่สำคัญคือหนังสือชื่อ “จวงจื่อ” เนื้อหาของหนังสือเป็นการเล่านิทานเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับคนและสัตว์ที่มีเนื้อหาเป็นการสอนคุณธรรมจริยธรรม เพื่อสื่อสารปรัชญาแนวคิดของจวงจื่อ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงมาก บางกรณียากต่อการเข้าใจ หลักปรัชญาของ “จวงจื่อ” มีสาระสำคัญคือกล่าวถึงการใช้ชีวิตที่สุขสบายคือการทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติไม่แสวงหาลาภยศสรรเสริญ ไม่ผูกมัดตัวเองด้วยหน้าที่การงาน ปลดปล่อยตัวตามสบาย ไม่ยอมรับหลักเรื่องความขัดแย้งตรงกันข้าม อย่างที่เหลาจื่อกล่าวอ้าง ในทัศนะของจวงจื่อ ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่สามารถบอกได้ว่า ใช่หรือไม่ใช่ ดีหรือไม่ เต๋าในความคิดของจวงจื่อ ไม่มีขอบเขตขอบเขตเป็นเรื่องของความคิด ความแตกต่างเป็นเรื่องที่คนจินตนาการขึ้นมาเอง เนื่องจากว่ามีความแตกต่างและมีขอบเขต แท้ที่จริงแล้ว สรรพสิ่งล้วนเหมือนกัน ทางที่ดีอย่าไปแบ่งแยก อย่าไปรับรู้ อย่าไปแทรกแซงจวงจื่อเปรียบเทียบชีวิตคนเหมือนอยู่ในสนามยิงเป้า ทำอย่างไรจึงจะรอดพ้นจากคมธนูวิธีที่ทำให้รอดพ้นคมธนูคืออย่าทำตัวให้มีประโยชน์ ทำตัวให้เล็กเข้าไว้ จะได้ไม่ถูกทำร้ายทำลาย ไม่ยิ่งโตเท่าใดก็ยิ่งถูกโค่นล้มเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะต้นไม้ใช้ประโยชน์ได้มากแต่ถ้าต้นเล็ก ใช้ประโยชน์ได้น้อยก็ จะไม่ถูกโค่นประการถัดไปคือ จะต้องละสั้มความเป็นตัวตน การละสั้มความเป็นตัวตนก็คือ ไม่รับ การแทรกแซงหรือรบกวนอิทธิพลจากภายนอก ถ้าตัดความเป็นตัวตนได้ ก็จะสามารถดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติได้ ชีวิตก็จะมีอิสระเต็มที่ และยืนยาว แนวคิดของจวงจื่อนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดของพวกโยคีของอินเดีย ที่หลีกเลื้สังคัม ดำรงชีพอย่างโดดเดี่ยว สมณะ อยู่ตามถ้ำหรือตามป่าเขา (นิยาม รัฐอมฤต, 2556)

4) สำนักการทหาร สำนักนี้ที่ดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวกับปรัชญาแนวคิดอะไรเลยคือสำนักยุทธศาสตร์การทหาร แต่ในความเป็นจริงเป็นแนวคิดที่เต็มไปด้วยปรัชญาและปัญญาแนวคิดยุทธศาสตร์การทหารเกิดขึ้นในยุคชุนชิวจั้นกั๋วหรือยุคสังคัมแตกแยกทางความคิดและสงครามแย่งชิงอำนาจแย่งชิงดินแดนเกิดขึ้นเป็นประจำ นักคิดในสำนักนี้คนสำคัญได้แก่ ชุนอู่ อู๋ซี และ ชุนปิ่น แนวคิดด้านยุทธศาสตร์การทหารนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านการทหารแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อกิจการด้านอื่นอีกด้วย เช่นการปกครอง การบริหาร การเศรษฐกิจสำหรับชุนอู่ ซึ่งเป็นนักการทหารที่โดดเด่นที่สุด (เกิด 535 ปีก่อน ค.ศ.) แซ่ชุน ชื่ออู่ เป็นชาวนั่ สนใจศึกษาเรื่องการทหารมาแต่อายุน้อยรวมทั้งเคยบัญชาการรบด้วยตัวเองมาก่อนงานเขียนของเขาที่เลื่องลือมากคือ ตำราพิชัยสงครามชุนอู่ ตำราของเขาไม่เพียงแพร่หลายในประเทศจีน แต่ยังแพร่หลายและมีอิทธิพลไปทั่วโลกด้วย ตำราพิชัยสงครามชุนอู่ประกอบด้วยตัวอักษร 5,900 คำจำแนกเป็นบทต่าง ๆ ได้ 13 บท ได้แก่

(1) บทว่าด้วยการวางแผน

(2) บทว่าด้วยการทำสงคราม

- (3) บทว่าด้วยอุบายเชิงรุก
- (4) บทว่าด้วยลักษณะการยุทธ์
- (5) บทว่าด้วยยุทธธานุภาพ
- (6) บทว่าด้วยกลลวง
- (7) บทว่าด้วยการสัประยุทธ์
- (8) บทว่าด้วยความผันแปรแก้ประการ
- (9) บทว่าด้วยการเดินทัพ
- (10) บทว่าด้วยลักษณะภูมิประเทศ
- (11) บทว่าด้วยพื้นที่แก้ลักษณะ
- (12) บทว่าด้วยการโจมตีด้วยไฟ
- (13) บทว่าด้วยการใช้จารชนตำรา

ขุนอุสามารถสร้างความสนใจให้กับผู้อ่านอย่างไม่น่าเชื่อ ขุนอุกล่าวว่าสงคราม เป็นความเป็นความตายของบ้านเมือง จะโดดเข้าสู่สงครามโดยไม่ประเมินปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของการทำสงครามและปัจจัยแวดล้อมไม่ได้ การประเมินในทัศนะของขุนอุมี 5 ปัจจัยด้วยกันที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ มรรค ฟ้า ดิน นายทหารและกฎระเบียบ “มรรค” หมายถึง ความเห็นพ้องต้องกันของคนในชาติและของกษัตริย์ที่จะร่วมจิตร่วมใจกระทำการ สามารถร่วมเป็นร่วมตาย ไม่กลัวความยากลำบาก “ฟ้า” หมายถึง วัน เวลากลางวันกลางคืน ภูมิอากาศ และฤดูกาล เช่น ฝนตกแดดออก หนาวเย็น ร้อนระอุ “ดิน” หมายถึง เส้นทางใกล้หรือไกล สภาพของพื้นที่เป็นภูเขาหรือที่ราบสนามรบกว้างหรือแคบรูปลักษณะของพื้นที่เป็นคูดหรือเป็นโหล “นายทหาร” หมายถึง สติปัญญาความสามารถของนายทหาร การให้รางวัลและการลงโทษ มีความเชื่อมั่น รักใคร่ห่วงใยกำลังพล เต็ดขาดกล้าหาญมีคุณธรรม “กฎระเบียบ” หมายถึง การจัดระเบียบระบบกองทัพ ขอบเขตข้อกำหนดความรับผิดชอบของเหล่าทหาร ระบบการจัดการและการควบคุมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในด้านการทหารสถานภาพทั้ง 5 องค์ประกอบที่ว่านี้ นายทหาร และผู้นำประเทศไม่รู้ไม่ได้ หากรู้และเข้าใจอย่างสมบูรณ์การทำศึกก็มีโอกาสชนะ แต่ถ้าสถานการณ์เป็นตรงกันข้ามก็อาจพ่ายแพ้ นอกจากนี้ ขุนอุยังได้ฝากคำคมที่นักการทหารนักการเมือง หรือนักธุรกิจ ต่างก็ชื่นชอบ คือ คำกล่าวที่ว่า “ผู้รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งไม่รู้แพ้ ไม่รู้เขาแต่รู้เราชนะ 1 แพ้ 1 ไม่รู้เขา ไม่รู้เรา การรบแต่ละครั้งมีแต่แพ้” (อิติคม สวัสดิญาณ และอดุลย์รัตนมันเฑษม, 2540)

5) สำนักกฎหมาย สำนักกฎหมายจัดได้ว่าเป็นสำนักคิดที่มีอิทธิพลมากต่อสังคมจีน จัดได้ว่าเป็นแนวคิดกระแสหลักแนวคิดหนึ่ง นอกจากหยูและเต๋า เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคจั้นกั๋วหรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดน เป็นยุคที่บ้านเมืองไม่ปกติ วนวาย เป็นยุคต้นของระบบศักดินาในจีน เป็นยุคของการพัฒนาจากการปกครองโดยจารีตประเพณีไปสู่การปกครองโดยกฎหมาย ก๊กทั้งหลายได้มีการเขียนกฎหมายขึ้นมาเป็นกติกาในการปกครองมากมายโดยเฉพาะในยุคราชวงศ์ฉิน นักคิดที่สำคัญในสำนักนี้มีมากมาย เริ่มตั้งแต่กั๋วจาง (725 - 645 ปีก่อน ค.ศ.) หลี่ซุ่ย (455-395 ปีก่อน ค.ศ.) เซินเต๋า

(395-315 ปีก่อน ค.ศ.) ซังย้ง (390 ปี – 338 ปีก่อน ค.ศ.) เซินปู้ไห้ (385-337 ปีก่อน ค.ศ.) หลี่ซือ (280-208 ปีก่อน ค.ศ.) และหันเพย (280 –233 ปีก่อน ค.ศ.) โดยเฉพาะหันเพย เป็นบุคคลในสำนักนี้ ที่โดดเด่นมากหันเพยเป็นทายาทของเจ้าผู้ครองก๊กหัน เขาเสนอแนะผู้ปกครองก๊กหันให้ใช้วิธีการปกครองโดยกฎหมาย แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง การปฏิรูปการปกครองจากระบบจารีตประเพณีสู่ระบบกฎหมายเป็นกระแสในยุคสงครามแย่งชิงดินแดน เริ่มด้วยนักปฏิรูปที่ชื่อหลี่ซุ่ย (455 – 395 ปีก่อน ค.ศ.) แห่งก๊กเว่ยเขียนคัมภีร์กฎหมายและได้มีการนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปการปกครองของก๊กดังกล่าว ต่อมาอู๋ซี (440 – 381 ปีก่อน ค.ศ.) แห่งก๊กฉู่ ทำการปฏิรูปการปกครองไปสู่ระบบการปกครองโดยกฎหมายซังย้ง แห่งก๊กฉินทำการปฏิรูปการปกครองสู่การปกครองโดยกฎหมาย นอกจากนี้ ยังมีนักปฏิรูปแนวนี้คนอื่น ๆ แต่ในบรรดาปราชญ์แห่งสำนักคิดแนวกฎหมายทั้งหลาย หันเพยจัดได้ว่ามีชื่อเสียงมากที่สุด ตำราการปกครองของเขาเป็นที่ชื่นชอบของเจ้าผู้ครองก๊กฉินอย่างมาก และก๊กฉินได้นำไปใช้ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งให้กับก๊กฉิน จนก๊กฉินสามารถปราบปรามก๊กต่าง ๆ และรวบรวมก๊กเหล่านั้นเข้ามายู่ใต้อำนาจการปกครองของก๊กฉิน และเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมดินแดนต่าง ๆ ของประเทศจีนให้เป็นหนึ่งเดียว จุดเด่นของแนวคิดหันเพยในเรื่องการปกครองโดยกฎหมายคือ เขาเห็นว่า กฎหมาย ศิลปะ และอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกัน หันเพยเห็นว่านักคิดแนวกฎหมายคนอื่น ๆ เช่น เซินปู้ไห้ ให้ความสำคัญของศิลปะ แต่ไม่ให้ความสำคัญของกฎหมาย ซังย้งให้ความสำคัญของกฎหมาย แต่ไม่ให้ความสำคัญของศิลปะ หันเพยเห็นว่าในการปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกัน เขาเสนอว่าในการปกครองประเทศทุกคนจะต้องเคารพกฎหมาย ใครละเมิดกฎหมายจะต้องถูกลงโทษจะมีช้อยกเว้นอยู่เหนือกฎหมายก็เฉพาะโอรสแห่งสวรรค์เท่านั้น ในประเด็นนี้ถือว่าก้าวหน้าล้ำยุคมากกล่าวคือ ทุกคนเสมอกันในทางกฎหมายต่างจากยุคก่อนหน้านี้ กฎหมายใช้กับประชาชนเท่านั้น ไม่ใช่กับขุนนางข้าราชการหันเพยแยกระหว่างข้อห้ามกับบทลงโทษ จะต้องเขียนให้ชัดเจน การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางจะต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ เขาเสนอว่า การปกครองนอกจากต้องอาศัยกฎหมายแล้ว ยังต้องอาศัยศิลปะอีกด้วย ศิลปะเป็นวิธีการของผู้นำในการควบคุมข้าราชการกฎหมายเป็นเรื่องเปิดเผย แต่ศิลปะเป็นเรื่องที่แฝงอยู่ในตัวคน ผู้นำที่มีศิลปะก็จะสามารถผูกขาดอำนาจ นอกจากกฎหมายและศิลปะแล้วยังต้องอาศัยอำนาจ นั่นก็คือ อำนาจรัฐ ครอบอำนาจก็คือควบคุมอำนาจรัฐ หันเพยยอมรับแนวคิดของเซินเต้าในเรื่องการให้น้ำหนักแก่อำนาจ โดยเซินเต้าแบ่งแยกอำนาจออกเป็น อำนาจตามธรรมชาติ และอำนาจที่เกิดจากตัวบุคคลและเซินเต้าเน้นอำนาจที่เกิดจากตัวบุคคลยิ่งกว่านี้ หันเพยยังกล่าวถึงการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางว่า มีความจำเป็นต้องทำให้ผู้คนมีความคิดไปในแนวทางเดียวกัน และเขาสนับสนุนให้ยึดมั่นในแนวความคิดเดียว คือ แนวคิดสำนักกฎหมาย ห้ามนับถือแนวคิดอื่น เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการของหันเพย หลังจากฉินสือหวงตีรวมอำนาจได้สำเร็จ ก็ได้ดำเนินนโยบายปราบปรามนักปราชญ์แห่งสำนักขงจื๊อ ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักของสังคมจีนในสมัยนั้นอย่างโหดเหี้ยม มีปฏิบัติที่ช่วยฉินสือหวงตีดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ คือ หลี่ซือมหาอำมาตย์แห่งก๊กฉิน และเพื่อนร่วมอาจารย์เดียวกันกับหันเพยคือต่างก็เป็นลูกศิษย์ของ

สวี่นจื่อคำสอนของหันเพยเป็นการเสนอแนะแนวทางในการปกครองสำหรับผู้ปกครองในแนวเผด็จการ เพราะเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นร้าย คำสอนของหันเพยเป็นการรวบรวมเอาแนวคิดของนักปราชญ์สำนักกฎหมายต่าง ๆ ก่อนยุคราชวงศ์ฉินผสมผสานเข้าไว้ด้วยกันเป็นแนวคิดใหม่ และเจ้าผู้ครองก็กฉินได้นำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดผลเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เป็นยุคที่แนวคิดสำนักกฎหมายเฟื่องฟูมากที่สุดในประเทศจีน แต่แนวคิดสำนักกฎหมายก็ไม่สามารถรักษาอำนาจของราชวงศ์ฉินให้ยาวนานได้ เนื่องจากการปกครองที่เข้มงวด และการใช้อำนาจลงโทษอย่างรุนแรงต่อข้าราชการและประชาชน ทำให้ข้าราชการและประชาชนยอมรับระบอบดังกล่าวไม่ได้ ซึ่งโทษทัณฑ์สถานต่าง ๆ มีวิธีการลงโทษที่โหดเหี้ยมทารุณและคนหนึ่งทำผิดอาจเป็นเหตุให้คนอื่นในครอบครัวญาติพี่น้องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยในการกระทำนั้นพลอยถูกลงโทษไปด้วยราชวงศ์ฉิน จึงถึงกาลอวสานเมื่อ 206 ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 2 ของราชวงศ์ฉินเท่านั้น นับว่าเป็นราชวงศ์ที่อยู่ในอำนาจสั้นมากทั้งหมดนี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ อะไรก็แล้วแต่ถ้าดำเนินไปอย่างสุดขีดแล้ว ไปต่ออีกไม่ได้แล้ว สิ่งนั้นก็จะต้องมาหรือย้อนกลับ ประดุจดั่งลูกตุ้มนาฬิกา เมื่อแกว่งไปสุดด้านหนึ่งแล้วก็จะแกว่งกลับมาอีกด้านหนึ่งเสมอ อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดสำนักกฎหมายจะจบลงตั้งแต่สิ้นยุคฉิน แต่นักวิชาการจำนวนไม่น้อยยังเชื่อว่าแนวคิดอย่างนี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมจีนอย่างไม่เสื่อมคลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กฎหมายของรัฐบาลจีนจัดการกับผู้กระทำผิดอย่างเด็ดขาดและรุนแรง เป็นการสะท้อนความคิดของสำนักกฎหมายนั่นเองภูมิหลังและปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวกับปรัชญาจีน

สำหรับประเด็นว่า ปรัชญาจีนมีที่มาจากอะไร และพัฒนาขึ้นเป็นความคิดสำนักต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยใครในประเด็นเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่ามาจากตำนานเทพนิยาย และคำบอกเล่าที่เล่าสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ตั้งแต่ยุคยังไม่มีการประดิษฐ์ตัวอักษรจีน เริ่มจากตำนานการเบิกฟ้าสร้างโลกของผิงกู่ การปั้นมนุษย์ด้วยดินของหนิวา การกำจัดดวงอาทิตย์ที่มีมากถึง 10 ดวง ให้เหลือเพียงดวงเดียวของไฮ้อวี่ การประดิษฐ์อักษรและบันทึกการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติของผู้ชี การสอนให้คนกินของสุก สวมเสื้อผ้า ปลูกข้าว แสวงหายารักษาโรคของเหยนตี้ การรวบรวมคนจีนเป็นหมู่เหล่า ปลูกบ้านประดิษฐ์เสื้อผ้า อาวุธ เครื่องดนตรีของหวงตี้ ซึ่งถือเป็นต้นตระกูลของคนจีน ส่วนจารีตประเพณีและดนตรี ระบบกินเมือง กฎการสืบทอดวงศ์ตระกูล รวมทั้งอี่จิง ที่เป็นเนื้อความบอกดวงชะตาของบุคคลในการเสี่ยงเซียมซี ถือเป็นรากเหง้าของปรัชญาจีน เขียนขึ้นในยุคราชวงศ์โจวตะวันตก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือ สภาวะแวดล้อมทางสังคมและที่มาของปรัชญาจีนโบราณ ส่วนสาเหตุที่ทำให้เกิดแนวคิดปรัชญาร้อยสำนักประชันขันแข่งกันในยุคชุนชิวจั้นกั๋ว นั้น มาจากเหตุการณ์ความวุ่นวายในสังคมจีนช่วงนั้นที่มีการสู้รบแย่งชิงดินแดนกัน ประชาชนเดือดร้อน แผ่นดินลุกเป็นไฟ บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายจึงได้พากันเพียรแสวงหาทางออกให้กับสังคม จัดเป็นยุคทองของปรัชญาจีนฝั่งโยวหลัน นักวิชาการชาวจีนตั้งข้อสังเกตว่า ปรัชญาจีนโบราณเป็นปรัชญาของคนที่อยู่ในแผ่นดินใหญ่เป็นสังคมเกษตร ดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยผืนดินและธรรมชาติ ไร้เตียงสา เรียบง่ายและติดต่อกับบุคคลภายนอกน้อย ใช้ชีวิตแบบแยกส่วนอยู่เฉพาะในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ดีที่สุดจากปรัชญาเต๋า หรือกรณีมีสายสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกก็เป็นในลักษณะพึ่งพาในรูปแบบสังคมศักดินา

อุปถัมภ์ผู้น้อยต้องพึ่งผู้ใหญ่ ไพร่ต้องพึ่งเจ้าที่ดิน เป็นแนวคิดของความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ไม่เท่าเทียมกัน ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ชัดเจนจากแนวคิดของสำนักขงจื๊อ ซึ่งต่างจากปรัชญากรีกโบราณ ที่เป็นปรัชญาของคนที่อยู่ภาคพื้นทะเล มีชุมชนที่เป็นเกาะเล็กเกาะน้อยจำนวนมากมีการเดินทางติดต่อกัน ค้าขายระหว่างกัน เป็นคนเมืองมีอาชีพค้าขาย มีความเห็นแก่ตัวหรือความตื่นตัวในผลประโยชน์ได้เสียส่วนตนและของหมู่คณะสูง ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่เน้นความเสมอภาค การมีส่วนร่วมและผลประโยชน์สาธารณะอยู่มาก ปรัชญาจีนมีปัจจัยแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบการปกครอง อาชีพและฐานความคิดที่แตกต่างจากปรัชญาของโลกตะวันตก ดังนั้น จึงมีวิสัยทัศน์โลกต่างกันสำหรับนักปรัชญาจีนโบราณ โลกของพวกเขาก็คือประเทศจีนที่ประกอบด้วยก๊กต่าง ๆ เกือบไม่กล่าวถึงเกาะและทะเล ส่วนนักปรัชญาตะวันตก โลกของพวกเขาประกอบด้วยสังคมของพวกเขาและแผ่นดินเกาะแก่งอื่น นอกเหนือจากแผ่นดินของพวกเขาปรัชญาจีนเป็นเรื่องของสังคมและจริยธรรมอยู่มากอะไรควรทำไม่ควรทำ อะไรดีไม่ดี มากกว่าเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ ที่มุ่งแสวงหาความรู้ความเข้าใจโลกเชิงนามธรรม (นิยม รัฐอำมาตย์, 2556)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า แนวคิดปรัชญาการปกครองของจีนโบราณนั้นมีจุดเริ่มต้นในช่วง 770-221 ปีก่อน ค.ศ. สำนักปรัชญาที่ก่อตัวขึ้นในยุคก่อนราชวงศ์ฉินรวมประเทศจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อ 221 ปีก่อน มีนักประวัติศาสตร์ชาวจีนผู้โด่งดังบันทึกไว้ แยกได้เป็น 6 สำนักหลัก ได้แก่ 1) สำนักอินหยาง สำนักนี้กล่าวถึงจักรวาลโดยแยกสรรพสิ่งเป็น 2 ขั้ว สัมพันธ์กันและมีปฏิกริยาต่อกัน ทั้งในลักษณะร่วมมือกันและต่อต้านกัน และก่อเกิดผลเป็นปรากฏการณ์อย่างที่เราเห็น อิน แทนหญิง หยางแทนชาย 2) สำนักขงจื๊อ 3) สำนักมอ 4) สำนักหมิงหรือนามอภิปราย แยกแยะชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างชื่อ และความเป็นจริง 5) สำนักกฏหมาย 6) สำนักคุณธรรมหรือเต๋า สำนักขงจื๊อ สำนักมอ สำนักเต๋า สำนักการทหารและสำนักกฏหมาย ซึ่งเป็นสำนักคิดที่แพร่หลายและเป็นกระแสหลักและทรงอิทธิพลมีความสำคัญสูงสุดของปรัชญาจีนโบราณและยังคงมีอิทธิพลในปัจจุบัน ปรัชญาการเมืองการปกครองของจีนหากเราวิเคราะห์จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ยุคของ “ขงจื๊อ” ที่เน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นหลักโดยมีหลักการพัฒนาอยู่ 2 ด้านคือ หลักของเมตตาธรรม และหลักของพิธีกรรม กล่าวคือเมตตาธรรมเป็นหัวใจหรือเป้าหมายของปรัชญาส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีปฏิบัติในทางการปกครอง การพัฒนาบุคคลจำเป็นต้องให้มีการฝึกฝนเรียนรู้พัฒนาตนเพื่อยกระดับคุณธรรมประจำใจในการนี้ต้องใช้หลัก “เมตตาธรรม” ซึ่งเป็นหัวใจของการปลูกฝังอบรมในทัศนะของสำนักขงจื๊อ การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นหน้าที่ที่พึงกระทำสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อตัวเราเองด้วย ส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีการและหนทางดำเนินการที่สำคัญที่จะนำไปสู่เมตตาธรรมหลักการดังกล่าวถือเป็นหลักการเบื้องต้นและได้ถูกพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง นักวิชาการชาวจีนตั้งข้อสังเกตว่า ปรัชญาจีนโบราณเป็นปรัชญาของคนที่อยู่ในแผ่นดินใหญ่ เป็นสังคมเกษตร ดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยผืนดินและธรรมชาติ ไร่ไถเลี้ยงสา เรียบง่ายและติดต่อกับบุคคลภายนอกน้อย ใช้ชีวิตแบบแยกส่วนอยู่เฉพาะในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ดีที่สุดจากปรัชญาเต๋า สำนักเต๋าที่มีความคิดไปในทางธรรมชาตินิยมและเสรีนิยมอิทธิพลของปรัชญาเต๋าคือคน

จีนอาจไม่กว้างขวางเท่าปรัชญาของสำนักขงจื๊อ แต่แนวคิดสำนักเต๋าเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ศิลปินและนักวิชาการ แนวคิดเต๋าทำให้ปรัชญาจีนมีความลึกซึ้งและความมั่งคั่งมากขึ้น นักปรัชญาที่เด่นชัดในสำนักนี้ได้แก่ เหลาจื๊อ และจวงจื๊อ นักปรัชญาจีนโบราณที่สำคัญอีกคนหนึ่งที่จะกล่าวถึงนั่นคือ เมิ่งจื๊อ เมิ่งจื๊อนั้นสืบทอดและพัฒนาแนวคิดที่ด้วยเมตตาศาสนาโดยประยุกต์เข้ากับกรปกครอง เมิ่งจื๊อกล่าวว่าการปกครองบ้านเมือง “เมิ่งจื๊อ” ยึดถือเอาประชาชนสำคัญที่สุดแนวคิดของ “เมิ่งจื๊อ” ถือว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าล้ำยุคมากและเป็นความคิดที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยเป็นที่เชื่อมั่นในศักยภาพและสติปัญญาของมนุษย์ว่าปกครองตนเองได้ และเป็นระบบการปกครองที่ดีกว่าระบบเผด็จการโดยผู้นำ คำสอนของเมิ่งจื๊อถือว่าสอดคล้องกับทิศทางกรปกครองของโลกในปัจจุบัน สำนักปรัชญาที่โดดเด่นอีกสำนักหนึ่งคือ สำนักการทหารหรือนักยุทธศาสตร์การทหาร แนวคิดที่เต็มไปด้วยปรัชญาและปัญญาแนวคิดยุทธศาสตร์การทหารเกิดขึ้นในยุคชุนชิวจั้นกั๋วหรือยุคสังคมนิยมทางความคิดและสงครามแย่งชิงอำนาจแย่งชิงดินแดนเกิดขึ้นเป็นประจำ นักคิดในสำนักนี้คนสำคัญ ได้แก่ ซุนอู่ แนวคิดด้านยุทธศาสตร์การทหารนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านการทหารแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อกิจการด้านอื่นอีกด้วย เช่น การปกครอง การบริหาร การเศรษฐกิจสำหรับซุนอู่ ซึ่งเป็นนักการทหารที่โดดเด่นที่สุด (เกิด 535 ปีก่อน ค.ศ.) แซ่ซุน ชื่ออู่ เป็นชาวจีน สนใจศึกษาเรื่องการทหารมาแต่อายุน้อยรวมทั้งเคยบัญชาการการรบด้วยตัวเองมาก่อนงานเขียนของเขาที่เลื่องลือมากคือ ตำราพิชัยสงครามซุนอู่ ตำราของเขาไม่เพียงแพร่หลายในประเทศจีน แต่ยังแพร่หลายและมีอิทธิพลไปทั่วโลกด้วย สำนักปรัชญาที่จะต้องกล่าวถึงนั่นคือสำนักกฎหมายสำนักกฎหมายจัดได้ว่าเป็นสำนักคิดที่มีอิทธิพลมากต่อสังคมจีน จัดได้ว่าเป็นแนวคิดกระแสหลักแนวคิดหนึ่ง นอกจากขงจื๊อและเต๋า เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคจั้นกั๋วหรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดน เป็นยุคที่บ้านเมืองไม่ปรกติ วุ่นวาย เป็นยุคต้นของระบบศักดินาในจีน เป็นยุคของการพัฒนาจากการปกครองโดยจารีตประเพณีไปสู่การปกครองโดยกฎหมาย นักปราชญ์ที่สำคัญของสำนักในยุคนี้ที่ควรยกย่องนั่นคือ หันเฟย (280 -233 ปีก่อน ค.ศ.) จุดเด่นของแนวคิดหันเฟยในเรื่องการปกครองโดยกฎหมายคือ เขาเห็นว่า กฎหมาย ศิลปะและอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกันคำสอนของหันเฟยเป็นการรวบรวมเอาแนวคิดของนักปราชญ์สำนักกฎหมายต่าง ๆ ก่อนยุคราชวงศ์ฉินผสมผสานเข้าไว้ด้วยกันเป็นแนวคิดใหม่และเจ้าผู้ครองก๊กฉินได้นำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดผลเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เป็นยุคที่แนวคิดสำนักกฎหมายเฟื่องฟูมากที่สุดในประเทศจีน ปรัชญาจีนก็ได้หยิบยกประเด็นหลายประการที่ช่วยชี้นำสังคมโลกในปัจจุบัน เช่น การพัฒนาคนโดยการศึกษา การปกครองที่ดีต้องเลือกใช้คนดีมีคุณธรรมมีความรู้ความสามารถ ธรรมชาติของมนุษย์ดีหรือธรรมชาติของมนุษย์ร้าย ประชาชนคือผู้กำหนดผู้นำประเทศ การปกครองที่ดีคือ ต้องกระทำโดยเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกระทำการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การปกครองประเทศที่มีประสิทธิภาพต้องปกครองโดยกฎหมาย กฎหมายที่ดีต้องปฏิบัติต่อทุกคนโดยเสมอหน้ากัน การปกครองจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อสร้างเอกภาพในการอยู่ร่วมกันมนุษย์ควรต้องดำรงชีพอย่างประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หลงใหลมกมายในเรื่องชะตาชีวิต เชื่อมั่นในความอดุทธสาหัสของตนเอง การกระทำการใหญ่ ต้องมีการประเมิน

ก่อนลงมือกระทำการ ต้องรู้จักวางแผน ต้องมียุทธศาสตร์ ปรัชญาจีนแม้จะพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับฟ้าและดิน แต่ทั้งหลายทั้งปวงก็เพื่อรับใช้มนุษย์ และสังคมมนุษย์ เพื่อผู้คนจะได้สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุข การมองโลกที่ไม่เหมือนกัน การมองธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกัน นำมาซึ่งแนวความคิดการปกครองที่ไม่เหมือนกัน แม้จะมีเป้าหมายเดียวกันก็ตาม คือความอยู่ดีกินดีของประชาชน ความมั่นคงยืนยาวของประเทศแก่นแท้ของความคิดในปรัชญาจีนโบราณคือเรื่องของอินและหยาง สรรพสิ่งแบ่งได้เป็น 2 ด้าน ทั้ง 2 ด้านนี้มีคุณลักษณะไม่เหมือนกัน แต่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมพอดี มีความสมดุลซึ่งกันและกันดุลยภาพจึงจะเกิด สิ่งที่ปรัชญาจีนแสวงหาคือ ดุลยภาพทางสังคม สังคมที่ปกติคือสังคมที่มีดุลยภาพนั่นเอง

2.2.3 ปรัชญาการเมืองการปกครองของอินเตียโบราณ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของปรัชญาการเมืองการปกครองของอินเตียโบราณ ไว้ว่า อินเตียเป็นดินแดนที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของปรัชญาหลายสาขา ซึ่งมีประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับกับหลักปรัชญาชาวตะวันตก แต่มีวิวัฒนาการที่แตกต่างกันซึ่งปรัชญาของชาวตะวันตกมีการพัฒนาการจดบันทึกและใช้เป็นพื้นฐานทางการศึกษามาจนถึงยุคปัจจุบันและถือเป็นปรัชญาสมัยใหม่ ลักษณะสำคัญของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ นับตั้งแต่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาเป็นต้นมา โดยพยายามฟื้นฟูวิทยาการต่าง ๆ ของกรีกและโรมัน เช่น วรรณกรรม ส่งเสริมให้มนุษย์เห็นว่าเมื่อได้เกิดมาควรจะใช้ชีวิตให้คุ้มค่า ส่งเสริมให้สนใจในธรรมชาติมากขึ้น โดยมีการศึกษาในวรรณคดีกรีกและโรมัน มีการรักสวยรักงามทำให้จิตใจผ่องใส มีการค้นพบความเป็นจริงต่าง ๆ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวทางวิทยาศาสตร์ จึงเรียกว่าเป็น ยุคแห่งความรู้แจ้ง (Enlightenment) ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่มีลักษณะสำคัญ คือ อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้า โดยได้พยายามพิจารณาว่าอะไรเป็นองค์ประกอบของปัญหา กำหนดปัญหา สังเกต ตั้งสมมติฐาน เพื่อทำการทดลองและเก็บไว้เป็นข้อมูล ถ้าข้อมูลที่ได้ขัดแย้งกับสมมติฐานก็แก้ไขปรับปรุงใหม่ และยึดหลักเหตุผลในการแสวงหาความรู้ โดยเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากเหตุผลโดยเฉพาะเหตุผลที่มาจากพระเป็นเจ้าประทานให้ นอกจากนั้นยังยึดการศึกษาค้นคว้าเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยอิสระ เป็นการไตร่ตรองให้แน่ใจก่อนจึงจะถือได้ และคนในยุคนี้เชื่อว่าความรู้จริงเกิดได้เพราะกระบวนการความคิดที่ถูกต้อง การดำเนินชีวิตถึงแม้จะมีอุปสรรคใด ๆ ก็ตาม ก็ยังเชื่อว่าสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพให้เกิดขึ้นได้ปรัชญาสมัยใหม่ (บุญมี แทนแก้ว, 2545)

แนวคิดปรัชญาอินเตียก่อนพุทธกาลได้มีการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่ามีพัฒนาการมาจากธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ คือ ความรู้จักสงสัยใคร่รู้และการรู้จักตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วพยายามคิดค้นหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัยในเรื่อง รอบตัวมนุษย์ ตั้งแต่เรื่องง่าย ๆ ที่เป็นรูปธรรมอันสามารถมองเห็นได้ สัมผัสได้ด้วยสัมผัสที่หยาบ จนถึงเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้งที่เป็นนามธรรมอันไม่สามารถมองเห็นได้ ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยสัมผัสที่หยาบ หากต้องใช้ประสาทสัมผัสที่ละเอียดขึ้น โดยสรุป ธรรมชาติของมนุษย์มีความสงสัยทั้งในสิ่งที่รู้ที่มองเห็นและสัมผัสได้ ทั้งในสิ่งที่ไม่รู้ที่ไม่สามารถมองเห็นและสัมผัสได้ ความสงสัยใคร่รู้ของมนุษย์มีรากฐานมาจากความไม่รู้ของมนุษย์เอง เพราะความไม่รู้จึงสงสัย เพราะสงสัยจึงใคร่รู้ เพราะใคร่รู้จึงเสาะ

แสวงหาความรู้ในสิ่งที่สงสัย เพราะการแสวงหาความรู้ จึงเกิดมีกระบวนการหาความรู้หลากหลายวิธี และด้วยวิธีการแสวงหาความรู้เหล่านั้น มนุษย์จึงมีความรู้ในหลายสิ่งทั้งที่อยู่ใกล้ตัวและห่างไกล ออกไปอีก ทั้งที่เป็นเรื่องของตนเองและของผู้อื่น ทั้งในวงแคบและวงกว้าง แนวคิดความเห็นเกี่ยวกับ สิ่งทั้งปวง รวมถึงชีวิตของมนุษย์ด้วย ในทางปรัชญาเรียกว่า โลกทัศน์ และ ชีวิตทัศน์ ทั้งสองคำนี้มักจะ ใช้ร่วมกัน มีผู้ให้เหตุผลในการนำสองคำนี้มาใช้ร่วมกันว่า โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เพราะว่าเป็นการมุ่งแสดง ถึงความสัมพันธ์ที่แยกไม่ออกระหว่างโลกและชีวิต โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ที่มีช่องทางรับรู้และ สติปัญญาคิดตรึกตรอง พิจารณาในขั้นต้น เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว ถึงกับกล่าวว่า “ถ้าไม่มี ชีวิตที่รับรู้ได้แล้ว การมีอยู่ของโลก ย่อมไม่ปรากฏ เมื่อเช่นนั้น ก็ไม่มีความคิดเห็นใด ๆ ไม่ว่าในเรื่อง ของโลกหรือชีวิต ความคิดเห็นเรื่องโลกและเรื่องชีวิตจึงควรดำเนินไปพร้อมกัน” แนวคิดทางปรัชญาจึง เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับโลกและชีวิตของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับกาลเทศะ กล่าวคือ โลกและชีวิต ในอดีตมีอยู่หรือไม่ โลกและชีวิตที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันเป็นเช่นไร โลกและชีวิตในอนาคตจะดำเนิน ต่อไปในลักษณะไหน จะเป็นอยู่ ณ ที่ใด ลักษณะไหน และมีอะไรเป็นเหตุปัจจัยหรือตัวแปรสำคัญที่ทำให้ โลกและชีวิตคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือทำให้โลกและชีวิตดับสูญมลายไป ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระ พุทธโฆษาจารย์ได้ประมวลความสงสัยเกี่ยวกับชีวิตที่โยงกับกาลเวลาไว้ 16 ประการ คือ ความสงสัย เกี่ยวกับตัวตนในอดีต 5 ประการ ได้แก่ (1) ในอดีต เราได้มีได้เป็นมาแล้วหรือหนอ (2) เราได้มีมิได้ เป็นหรือหนอ (3) เราได้เป็นอะไรหนอ (4) เราได้เป็นอย่างไรร้อย่างยิ่ง (5) การรับรู้เชิงประจักษ์ที่ตัดสิน ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าที่จำกัดของมนุษย์

กระนั้นก็ตาม สิ่งสำคัญไม่ได้อยู่ที่คำตอบนั้นเป็นความจริงหรือไม่ หากแต่อยู่ที่คำตอบนั้นเป็น ที่ยอมรับและให้ความพึงพอใจแก่ผู้สงสัย หรือเป็นคำอธิบายชุดหนึ่งแก่ผู้สงสัยได้ต่างหาก ตัวอย่าง เช่น การสืบค้นหาเรื่องราวเกี่ยวกับโลกและชีวิตในอดีต จนเกิดความรู้เรื่องราวในอดีตทั้งของตนเอง และผู้อื่นของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “บุพเพนิวาสานุสติญาณ 3 ไม่เพียงเท่านั้น พระพุทธเจ้ายังทรง สืบค้นและหยั่งรู้ถึงเรื่องราวในอนาคตได้ตามประสงค์ เป็นความรู้พิเศษอีกประการหนึ่งเรียกว่า อนาคต ตังสัญญาณ 4 การหยั่งรู้เห็นเรื่องราวในอดีตและอนาคตอย่างตลอดสายเช่นนี้ ทำให้หยั่งรู้เห็นความเป็น เหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันก่อให้เกิดวิวัฒนาการของโลกและชีวิต ทั้งทรงรู้ถึงมรรควิธีที่ จะตัดกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความทุกข์ของมนุษย์ได้ จะอย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงทราบถึง ข้อจำกัดของมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับฝึกฝนพัฒนาให้มีคุณสมบัติพิเศษดังกล่าว จึงทรงสอนให้มนุษย์เลิก สนใจเรื่องราวในอดีตเสีย ทั้งไม่ให้คาดหวังอยากรู้เรื่องราวในอนาคต เพราะหากมีสงสัยใคร่รู้เรื่องใน อดีตและอนาคตทั้งที่ตนไม่มีศักยภาพพิเศษ จะทำให้เสียเวลาเปล่าและไม่มีประโยชน์อันใดต่อชีวิต แต่ ทรงสอนให้ตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำในปัจจุบัน เป็นการชี้ให้เข้าใจว่า การกระทำใดใน ปัจจุบันนั้นจะส่งผลในอนาคต การมุ่งค้นหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัยหรือเพื่อให้เกิดความรู้ในเรื่อง ที่สงสัย จึงเกิดองค์ความรู้ที่เป็นโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ให้ได้ศึกษาสืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน หลากหลายแนวคิด มีทั้งแนวคิดที่เหมือนกันและแตกต่างกัน และแนวคิดทางปรัชญาได้ถูกแบ่งขั้ว ออกเป็นสองฝ่ายโดยถือเอาโคจรของดวงอาทิตย์ขึ้นและลงเป็นเกณฑ์ คือ ปรัชญาตะวันออกและ

ปรัชญาตะวันตก ในการศึกษานี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธปรัชญา แต่จะอย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญาได้ชื่อว่าเป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นในสังคมอินเดียโบราณที่มีแนวคิดมุ่งหักล้างแนวคิดบางอย่างในยุคหนึ่งที่เล็งเห็นว่า เป็นแนวคิดที่นำไปสู่ความทุกข์ สร้างปัญหาให้แก่ชีวิตมนุษย์และโลก ฉะนั้น ก่อนที่จะได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญา จึงจะศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวคิดทางปรัชญาก่อนที่พุทธปรัชญาจะเกิดขึ้นโดยสังเขปพอเข้าใจพอเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาการของพุทธปรัชญา

ความเป็นมาของปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล ปรัชญาอินเดีย หมายถึง ปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดียหรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสนาและนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดีย ปรัชญาอินเดียจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะปรัชญาฮินดูเท่านั้น หากแต่รวมถึงปรัชญาอื่นที่ไม่ใช่ปรัชญาฮินดูด้วยอันมีพุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้น แนวคิดทางปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล ให้ความสนใจปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิตของมนุษย์เช่นกับแนวคิดทางปรัชญาปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์ในอดีตให้ความสนใจยังคงเป็นปัญหาที่มนุษย์ในยุคปัจจุบันให้ความสนใจด้วย และยังมีพัฒนาการที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีที่แสดงถึงความเจริญทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะแนวคิดด้านอภิปรัชญา แนวคิดทางอภิปรัชญาของปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้น เกิดขึ้นเพราะสนใจในมนุษย์โดยเฉพาะเรื่องความสุข ความทุกข์ หรือความไม่สุขไม่ทุกข์ของชีวิตมนุษย์ว่า ทำไม่ มนุษย์จึงตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น เพื่อสืบค้นหาต้นตอหรือสาเหตุของความสุข ความทุกข์ หรือความไม่สุขไม่ทุกข์ของมนุษย์ที่วุ่น การคิดค้น สืบหาสาเหตุที่วุ่นนั้นจึงเป็นที่มาของเนื้อหาอภิปรัชญาอินเดียส่วนหนึ่ง เช่นมีความเชื่อว่า มีบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ประจักษ์ในชีวิตประจำวัน และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งทรงพลัง มีอำนาจดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นและเป็นไปโดยประการต่าง ๆ ได้ และยังมีเชื่ออื่น ๆ อีกซึ่งจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป วิธีคิดเพื่อสืบค้นหาคำตอบลักษณะนี้ เป็นการสืบค้นหาสิ่งที่ไม่ประจักษ์จากสิ่งที่ประจักษ์ หรือสาวจากผลไปหาเหตุ อันเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของปรัชญาอินเดีย และลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะร่วมที่มีอยู่ในปรัชญาตะวันตกด้วย เช่น วิธีการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า ดังได้ยกตัวอย่างไว้ในบทที่ผ่านมา แม้กระทั่งในพุทธปรัชญา จะพบวิธีการเสนอเหตุผลเพื่อพิสูจน์หรือยืนยันยืนยันความจริงบางอย่างเช่นกัน เช่น การแสดงเหตุผลของพระกุมารกัสสปะเพื่อโต้แย้งทัศนะของพระเจ้าปายาสี ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้น มีพัฒนาการมาจากการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของ 2 คนเผ่า คือ คนพื้นเมืองเดิมเรียกว่า มิลักกะบ้าง ทัสสุบ้าง ดราวีเดียนบ้าง กับชนเผ่าอารยัน โดยถือว่า แนวคิดของคนพื้นเมืองเดิมเป็นระบบแนวคิดที่เกิดก่อนแนวคิดที่ยึดถือตามคัมภีร์พระเวทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก คือ แนวคิดทางปรัชญาและศาสนาของคนพื้นเมืองเดิมของอินเดียก่อนที่พวกอารยันจะอพยพลงมายึดครองนั้น คือ แนวคิดความเชื่อที่เคารพนับถือและบูชาโลกธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมทั้งต้นไม้ใหญ่และภูเขา แนวคิดและความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) คือ เชื่อว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ ซึ่งสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงเกิดมีพิธีบูชา เช่นสรวงเพื่อเอาใจวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้ดลบันดาลโทษ ภัย แก่มนุษย์ และเพื่อให้ดลบันดาลแต่คุณ

ความดีแก่มนุษย์ จนในที่สุด วิทยญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นได้รับการยกย่องขึ้นเป็นเทพเจ้า และเชื่อว่า ไฟ เป็นทูตของเทพเจ้า ดังนั้น จึงทำการบูชาเทพเจ้าด้วยการนำเครื่องบูชาทั้งหลายเผาไฟ เพราะเชื่อว่า (1) เทพเจ้าได้เสวยแล้ว (2) คิวไฟที่ลอยขึ้นไปนั้นเป็นสื่อระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่า เทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือนั้น สถิตอยู่บนสวรรค์หรือบนยอดเขาสูง เช่น ยอดภูเขาทิมาลัย เมื่อพวกอารยันได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนแถบเดียวกัน คือ เมืองฮาร์ป้า และ เมืองโมเหนโจคาโร จึงเกิดการผสมผสานระหว่างแนวคิดของพวกอารยันกับคนพื้นเมืองเดิม คือ พวกอารยัน แรกนั้นนับถือและบูชาพระอาทิตย์ เมื่อมาพบว่าคนพื้นเมืองเดิมนักถือบูชาไฟ จึงพยายามชี้ให้เห็นว่า ไฟที่ยิ่งใหญ่นั้น คือ พระอาทิตย์ จึงควรนับถือพระอาทิตย์อันเป็นที่มาของไฟทั้งปวงในโลก โดยนัยนี้ จนกลายเป็นศาสนาและปรัชญาตามแนวคำสอนของคัมภีร์พระเวทในยุคต่อมา

ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล (รวมถึงหลังพุทธกาลต่อมาถึงปัจจุบัน) ได้มีระบบแนวคิดที่แตกต่างกัน 2 สายที่พัฒนาสืบทอดต่อมาไม่ขาดสายและเป็นที่ยอมรับร่วมกันในวงการปรัชญาอินเดีย โดยยึดเอาคัมภีร์พระเวทเป็นเกณฑ์ในการแบ่งขั้วแนวคิด คือ

1) อาสติกะ (Orthodox) หมายถึง ระบบแนวคิดที่ยอมรับความถูกต้องและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทโดยไม่ต้องพิสูจน์ ถือว่า คัมภีร์พระเวทเป็นศรัทธา คือ ความรู้ สัจธรรมที่พระฤๅษีได้อินมา หรือได้รับการวิรูณมาจากเทพเจ้า เป็นอมตธรรม นิตยธรรมและเป็นปรารถนาหรือลมหมายใจของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น คัมภีร์พระเวทจึงไม่ใช่ผลงานของมนุษย์ ทั้งไม่ใช่เป็นที่คัมภีร์ที่เทวดาแต่งตั้ง ซึ่งเท่ากับยอมรับความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด เหล่าฤๅษีที่ได้รับเปิดเผยจากพระผู้เป็นเจ้าจึงสั่งสอนตรงจำนำสืบต่อกันมา นักปรัชญาฮินดูในยุคต่อมา จึงไม่กล้าคัดค้านความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท เนื้อหาของคัมภีร์จัดอยู่เหนือเหตุผล (ตรรก) เพราะถือว่าปัญญาชั้นเหตุผลนั้นไม่อาจให้ความหมายที่แน่นอนโดยการที่เหตุผลอื่นจะขัดแย้งไม่ได้ โดยมากปัญญาชั้นเหตุผลมักถูกหักล้างด้วยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งเสมอ สำนักปรัชญากรุปนี้ ได้แก่ นยายะ ไวเศชิกะ สางขยะ โยคะ มีมางสา เวทานตะ (บางแห่งก็เรียกกรุปนี้ว่า ไวทิกวาท)

2) นาสติกะ (Heterodox) หมายถึง ระบบแนวคิดที่ไม่ยอมรับความถูกต้องและความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวทแบบที่คัดค้านไม่ได้ ไม่เชื่อว่า พระเวทเป็นคัมภีร์ ศรัทธาจากเทพเจ้าที่ดลบันดาลหรือวิรูณให้แก่พวกฤๅษีแต่อย่างใด หากยอมรับคัมภีร์พระเวทเป็นผลงานของฤๅษีที่เป็นมนุษย์ ซึ่งย่อมมีผิดมีถูกตามความรู้ความสามารถของผู้รจนารับได้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีข้อความระบุถึงฤๅษีผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ที่เจเนจบไตรเพทและทำหน้าที่ถ่ายทอดสอนเนื้อหาคัมภีร์พระเวท คือ ฤๅษีอัญฐกะ ฤๅษีวามกะ ฤๅษีวามเทวะ ฤๅษีเวสสามิตร ฤๅษีมัตตคิ ฤๅษีอังคีรส ฤๅษีการทวาชะ ฤๅษีวาเสฏฐะ ฤๅษีกัสสปะ และฤๅษีภคฺ ไม่เพียงเท่านั้น ยังคัดค้านเนื้อหาที่คัมภีร์พระเวทอีกด้วย แนวคิดทางปรัชญาที่จัดอยู่ในระบบเดียวกันนี้ ได้แก่ ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาแห่งศาสนาเซน (บางแห่งก็เรียกกรุปนี้ว่า อไวทิกวาท)

ปรัชญาอินเดีย ลัทธิตามนัยแห่งพรหมชาลสูตร ในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญา ได้มีข้อความที่กล่าวถึงแนวคิดทางปรัชญาที่มีอยู่ก่อนที่พุทธปรัชญาจะเกิดขึ้น ถึง 62 แนวคิดด้วยการจำแนกตาม

สาเหตุแห่งการเกิดแนวคิดแต่ละอย่าง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของมนุษย์นั้นต้องมีเหตุหรือฐานะเป็นที่ตั้งแห่งทิวหรือความคิดเห็น เพราะไม่มีความสงสัยในสิ่งนี้ เล็งเห็นว่า ไม่มีโทษ แล้วยึดถือตามนั้นว่า “นี่เท่านั้น จริง อย่างอื่น เท็จ” 11 และแนวคิดทั้ง 62 ดังกล่าวนี้อย่างคงมีอิทธิพลต่อชาวอินเดียจนถึงปัจจุบัน อนึ่ง ในบรรดาแนวคิดทั้ง 62 ลัทธิที่จะกล่าวถึงนี้ได้แสดงถึงระบบปรัชญาอินเดียทั้งสองระบบข้างต้นไว้บ้างด้วยเช่นกัน นอกจากนั้น แนวคิด 62 ลัทธิที่ว่านี้ ยังแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) ปุพพันตกัปปีกวาทะ (ทิว) (18) หมายถึง กลุ่มนักคิดที่ปรารถนาหรือยกเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตที่ได้มีประสบการณ์ผ่านมาแล้วในอดีตมาเป็นข้ออ้างในการเสนอเหตุผลสนับสนุนทัศนะของตนเอง คำว่า ปุพพันตกัปปีกา แปลโดยพยัญชนะว่า พวกที่กำหนดชั้นธวัสนอดีต คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า คือ พวกที่ขอบำเหน็จเอาส่วนแห่งชั้นที่ผ่านไปแล้วด้วยอำนาจแห่งตัณหาและทิว แล้วเสนอแนวคิดและยืนยันแนวคิดนั้นอยู่ 13 นักคิดกลุ่มนี้ คือ กลุ่มที่ได้บุพเพนิวาสานุสติญาณนั่นเอง 14 จึงยึดถือตามความสามารถในการระลึกชาติได้หรือที่เคยพบเห็นหรือเคยมีประสบการณ์มาแล้ว และยืนยันเท่าที่ตนเคยเห็นเท่านั้นผ่านผลแห่งฉานสมาบัติ นักคิดกลุ่มนี้จำแนกออกเป็น 18 พวกที่เสนอแนวคิดตามประสบการณ์ของแต่ละพวก และใน 18 พวกนี้ยังจัดกลุ่มได้อีกเป็น 5 กลุ่มด้วยกันดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 สัสตวาทะ (ทิว) คือ กลุ่มที่เห็นว่า อัตตาและโลก เทียง ยั่งยืนไม่เปลี่ยนแปลง มี 4 ลัทธิตามประสบการณ์ หรือ ความสามารถในการหยั่งรู้ชีวิตในอดีต คือ

1) เห็นว่า อัตตาและโลกเทียง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางหลังได้ตั้งแต่ 1 ชาติ จนถึงหลายแสนชาติเป็นความสามารถของนักบวชภายนอกพุทธศาสนาที่มีปัญญาน้อย

2) เห็นว่า อัตตาและโลกเทียง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางหลังได้เป็นกัป ๆ ตั้งแต่ 1 กัปถึง 10 กัป ของนักบวชภายนอกพุทธศาสนาที่มีปัญญาปานกลาง

3) เห็นว่า อัตตาและโลกเทียง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางหลังได้ตั้งแต่ 10 กัปถึง 40 กัป ของนักบวชภายนอกพุทธศาสนาที่มีปัญญาหลักแหลม ซึ่งสามารถระลึกชาติได้ไม่เกินไปกว่านี้

4) เห็นว่า อัตตาและโลกเทียง เพราะอาศัยการตรึก นึกคิดด้วยเหตุผล (ตักก) การขังใจด้วยปัญญาจนลงใจ (วิมังสี) แล้วยึดถือเป็นความเห็นและกล่าวทัศนะของตนตามที่คิดค้นได้นั้น

กลุ่มที่ 2 เอกัจจสัสตวาทะ (ทิว) คือ กลุ่มที่เห็นว่า มีสิ่งที่เทียงแท้ เป็นบางอย่างเท่านั้น ไม่ใช่ทุกอย่างจะเทียงแท้ จึงมีบางอย่างที่ไม่เทียง ด้วยเหตุที่สามารถระลึกชาติได้เฉพาะชาติที่เคยเป็นเท่านั้น นอกจากนี้ระลึกไม่ได้ จึงไม่รู้และยึดถือเอาตามที่ระลึกได้เป็นทิว แบ่งออกเป็น 4 ลัทธิตามประสบการณ์ที่เคยเป็นและระลึกได้ คือ

1) เห็นว่า พรหมเท่านั้นเทียงแท้ ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนพวกที่พรหมสร้างขึ้นนั้น ไม่เทียง ไม่ยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางก่อนได้ว่า เคยเกิดในพรหมโลก ได้เห็นพรหมที่มีอยู่ก่อนแล้ว และตนเกิดเพราะพรหมนั้นสร้างขึ้น

2) เห็นว่า เทวดาพวกอื่นจากพวกชิตทาปโทสิกา 16 เทียง ส่วนพวกชิตทาปโทสิกา นั้นไม่เทียง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางก่อนได้ว่า เคยเกิดเป็นเทวดาพวกชิตทาปโทสิกา แล้วจุติเพราะมีวแต่เล่นสนุกสนานเพลิดเพลินจนเกินควรจึงขาดสติแล้วมาเกิดในโลกมนุษย์

3) เห็นว่า เทวดาพวกอื่นจากมโนปโทสิกา 17 เทียง ส่วนพวกมโนปโทสิกา นั้นไม่เทียง เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิจนสามารถระลึกชาติปางก่อนได้ว่า เคยเกิดเป็นเทวดาพวกมโนปโทสิกา แล้วจุติเพราะมีวแต่ฟังโทษกันและกันจนเกิดโทสะจิตคิดมุ่งร้ายแก่กัน แล้วมาเกิดในโลกมนุษย์

4) เห็นว่า อตตาทที่เป็นส่วนจิตเท่านั้น เทียง ส่วนอตตาทที่เป็นส่วนกาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่เทียง ด้วยการตรีกตรอง คิดค้นด้วยเหตุผลเองแล้วเสนอแนวคิดตามแต่จะคิดได้

กลุ่มที่ 3 อันตานั้นตีกวาทะ (ทิลู) คือ กลุ่มที่เห็นว่า โลกมีที่สุด และไม่มีที่สุด มี 4 ลัทธิ คือ

1) เห็นว่า โลกนี้มีที่สุด กลมโดยรอบ เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิเป็นเครื่องกำหนดรู้

2) เห็นว่า โลกนี้ไม่มีที่สุด หาที่สุดมิได้ เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิเป็นเครื่องกำหนดรู้

3) เห็นว่า โลกนี้ ด้านบนกับด้านล่างมีที่สุด ด้านกว้างไม่มีที่สุด เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิเป็นเครื่องกำหนดรู้

4) เห็นว่า โลกมีที่สุดก็มีไซ้ ไม่มีที่สุดก็มีไซ้ ด้วยการนึก ตรีกตรองด้วยเหตุผลและการชั่งใจ ด้วยปฏิภาณ

กลุ่มที่ 4 อมราวิกเขปิกวาทะ (ทิลู) คือ กลุ่มที่มีความเห็นและวาจาตั้งได้ไม่ตายตัว ชัดสายไปมา สิ้นไหลเหมือนปลาไหล มี 4 ลัทธิ คือ

1) ไม่รู้ชัดว่า อะไรถูก อะไรผิด แม้ถูก ก็ไม่กล้าตอบ เพราะเกรงว่า จะเป็นการพูดเท็จ จึงพูดแบบปฏิเสธแบบตั้งได้ไม่ตายตัวว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่

2) ไม่รู้ชัดว่า อะไรถูก อะไรผิด แม้ถูก ก็ไม่กล้าตอบ เพราะกลัวว่า จะเป็นการยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) จึงพูดแบบปฏิเสธแบบตั้งได้ไม่ตายตัวว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่

3) ไม่รู้ชัดว่า อะไรถูก อะไรผิด แม้ถูก ก็ไม่กล้าตอบ เพราะเกรงว่า จะถูกซักถามจากผู้รู้ทั้งหลาย จึงพูดแบบปฏิเสธแบบตั้งได้ไม่ตายตัวว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่

4) ไม่รู้ชัดว่า อะไรถูก อะไรผิด แม้ถูก ก็ไม่กล้าตอบ เพราะความเขลา ความไม่รู้จริง จึงพูดแบบปฏิเสธแบบตั้งได้ไม่ตายตัวว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่ คัมภีร์ อรรถกถาอธิบายความคิดเห็นว่า “อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่” เพิ่มเติมดังนี้ คือ (1) ความเห็นว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ เป็นคำตั้งได้ไม่แน่นอนตายตัว (2) ความเห็นว่า อย่างนั้นก็ไม่ใช่ เป็นการปฏิเสธวาทะว่า เทียง ที่เห็นว่า อตตาทและโลกเทียง (3) ความเห็นว่า อย่างอื่นก็ไม่ใช่ เป็นการปฏิเสธวาทะว่า เทียงบางอย่าง ไม่เทียงบางอย่าง ที่กล่าวไว้โดยประการอื่นจากความเทียง (4) ความเห็นว่า ไม่ใช่ก็ไม่ใช่ เป็นการปฏิเสธวาทะว่า ขาดสูญ ที่เห็นว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์

ไม่มี (5) ความเห็นว่า มิใช่ไม่ใช่ก็ไม่ใช่ เป็นการปฏิเสธวาทะของนักตรีกที่กล่าวว่า เป็นก็ไม่ใช่ ไม่เป็นก็ไม่ใช่

กลุ่มที่ 5 อธิจจมุปันนิกวาทะ (ทิว) คือ กลุ่มที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลก เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยใด ๆ ทำให้อัตตาและโลกเกิดขึ้นแต่อย่างใด มี 2 ลัทธิ คือ

1) เห็นว่า อัตตาและโลก เกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะอาศัยการปฏิบัติเจโตสมาธิระลึกชาติก่อนได้ว่า เคยเกิดในชั้นอสังขญีสัตว์ 19 และจุติจากชั้นนั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเกิดมีสัญญาขึ้นมาภายหลังอีกหลังจากหมดพลังแห่งฌานแล้ว (ฌานนิยม)

2) เห็นว่า อัตตาและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้นด้วยการตรีกตรองใคร่ครวญด้วยปัญญา (ตักกนิยม)

(2) อปรันตักปิกวาทะ (ทิว) (44) คือ กลุ่มที่ยึดถือเอาส่วนแห่งชั้นธในอนาคต 20 ที่มองเห็นด้วยตาทิพย์ ได้แก่ ผู้ที่ได้ทิพยจักขุญาณ 21 และสามารถกำหนดรู้หรือมองเห็นความเป็นไปล่วงหน้าได้ตามกำลังของฌานแต่ละระดับ แล้วสรุปเป็นความเห็นและยึดถือตามนั้น ดังนั้น นักคิดในกลุ่มเดียวกันนี้ จึงมีความเห็นต่างกันในระดับเดียวกัน โดยเฉพาะเรื่องในอนาคตของมนุษย์และสัตว์ นักคิดกลุ่มนี้จำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม 44 ลัทธิ ดังต่อไปนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 สัญญิวาทะ (ทิว) คือ กลุ่มที่มีความเห็นว่า อัตตาหลังจากตายแล้ว ยังยืน มีสัญญา คือ มีความจำได้หมายรู้อยู่ มี 16 ลัทธิ คือ

- 1) เห็นว่า อัตตาที่มีรูป ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 2) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีรูป ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 3) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีรูป ทั้งที่ไม่มีรูป ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 4) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีรูปก็ไม่ใช่ ไม่มีรูปก็ไม่ใช่ ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 5) เห็นว่า อัตตาที่มีที่สุด ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 6) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีที่สุด ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 7) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีที่สุด และไม่มีที่สุด ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 8) เห็นว่า อัตตาที่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 9) เห็นว่า อัตตาที่มีสัญญาอย่างเดียวกัน ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 10) เห็นว่า อัตตาที่มีสัญญาต่างกัน ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 11) เห็นว่า อัตตาที่มีสัญญาเล็กน้อย ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 12) เห็นว่า อัตตาที่มีสัญญาหาประมาณมิได้ ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 13) เห็นว่า อัตตาที่มีสุขอย่างเดียว ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 14) เห็นว่า อัตตาที่มีทุกข์อย่างเดียว ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 15) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีสุขและทุกข์ ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา
- 16) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีสุขก็ไม่ใช่ มีทุกข์ก็ไม่ใช่ ยังยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญา

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า การที่ทำให้มีความเห็นว่า อัตตามีรูป ไม่มีรูป เป็นต้นนั้นว่า (1) การบัญญัติอัตตาว่า มีรูปเพราะยึดถือรูปกสณ และยึดถือสัญญาที่เป็นไปในรูปกสณนั้น หรือการนึกเอาเท่านั้น (2) การบัญญัติอัตตาว่า ไม่มีรูปเพราะยึดถือรูปสมบัติและสัญญาในรูปสมบัตินั้น หรือด้วยการนึกเอาเท่านั้น (3) การบัญญัติอัตตาว่าทั้งมีรูปและไม่มี เป็นเพราะการยึดถือระคนกัน (4) การบัญญัติอัตตาว่า ทั้งที่มีรูปก็ไม่ใช่ ไม่มีรูปก็ไม่ใช่ เป็นการยึดถือด้วยการนึกเอาเท่านั้น (5) การเห็นว่า อัตตามีสัญญาอย่างเดียวกันเป็นเพราะอำนาจของผู้ได้สมบัติ (6) การเห็นว่า อัตตามีสัญญาต่างกัน เพราะอำนาจของผู้ไม่ได้สมบัติ (7) การเห็นว่า อัตตามีสัญญานิดหน่อย เพราะอำนาจกสณนิดหน่อย (8) การเห็นว่า อัตตามีสัญญาหาประมาณมิได้ เพราะอำนาจกสณที่ไพบุลย์ (9) การเห็นว่า อัตตามีสุขอย่างเดียวกัน เพราะเห็นสัตว์ที่เกิดในติกมานภูมิและจตุตถมานภูมิด้วยทิพจักขุ (10) การเห็นว่า อัตตามีทุกข์อย่างเดียวกัน เพราะเห็นสัตว์ที่เกิดในนรกด้วยทิพจักขุ (11) การเห็นว่า อัตตามีทั้งสุขและทุกข์ เพราะเห็นสัตว์ที่เกิดในหมู่มนุษย์ด้วยทิพจักขุ (12) การเห็นว่า อัตตามีสุขก็ไม่ใช่ มีทุกข์ก็ไม่ใช่ เพราะเห็นสัตว์ที่เกิดในชั้นเวหฬผลด้วยทิพจักขุ

กลุ่มที่ 2 อสัญญิวาทะ (ทิลฺล) คือ กลุ่มที่มีความเห็นว่า อัตตาหลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา มี 8 ลัทธิ คือ

- 1) เห็นว่า อัตตามีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 2) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 3) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีรูปและไม่มีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 4) เห็นว่า อัตตาที่มีรูปก็ไม่ใช่ ไม่มีรูปก็ไม่ใช่ ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 5) เห็นว่า อัตตาที่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 6) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 7) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีที่สุดและไม่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา
- 8) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ไม่มีสัญญา

กลุ่มที่ 3 เนวสัญญินาสัญญิวาทะ (ทิลฺล) คือ กลุ่มที่มีความเห็นว่า อัตตาหลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ มี 8 ลัทธิ คือ

- 1) เห็นว่า อัตตามีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
- 2) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
- 3) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีรูปและไม่มีรูป ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
- 4) เห็นว่า อัตตาทั้งที่มีรูปก็ไม่ใช่ ไม่มีรูปก็ไม่ใช่ ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
- 5) เห็นว่า อัตตาที่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่
- 6) เห็นว่า อัตตาที่ไม่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

7) เห็นว่า อตตาทังที่มีที่สุด และไม่มีที่สุด ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาที่ไม่มีสัญญาที่ไม่มี

8) เห็นว่า อตตาทังที่มีที่สุดก็ไม่ใช่และไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว มีสัญญาที่ไม่มีสัญญาที่ไม่มี

กลุ่มที่ 4 อุจเฉทวาทะ (ทิวติ) คือ กลุ่มที่มีความเห็นว่า สัตว์ตายแล้วสูญ มีสาเหตุที่ทำให้มีความเห็นเช่นนี้ 2 จำพวก คือ พวกที่ได้บุพเพนิวาสานุสติญาณแล้วตามระลึกถึงอดีตเห็นแต่การจุติไม่เห็นการเกิดขึ้น จึงเห็นว่า ขาดสูญ กับพวกไม่ได้บุพเพนิวาสานุสติญาณจึงคิดว่า ใครจะรู้เรื่องโลกหน้าได้ จึงเห็นว่า ขาดสูญ เพราะต้องการความสุขและนึกเอาว่าสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกับใบไม้ที่หล่นจากต้นไม้แล้วไม่งอกอีกต่อไปฉะนั้นกลุ่มนี้มี 7 ลัทธิ คือ

- 1) เห็นว่า อตตาทังของสัตว์และมนุษย์ ตายแล้วสูญ
- 2) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เป็นทิพย์ มีรูป กินอาหารหยาบ ตายแล้วสูญ
- 3) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เป็นทิพย์ มีรูป สำเร็จทางใจ ตายแล้วสูญ
- 4) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เข้าถึงอากาศานัญญาตนะ (คือมีอารมณ์ว่าอากาศหาที่สุดมิได้) ตายแล้วสูญ
- 5) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ (คือ มีอารมณ์ว่าวิญญาณหาที่สุดมิได้) ตายแล้วสูญ
- 6) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เข้าถึงอากิญจัญญาตนะ (คือ มีอารมณ์ว่า ไม่มีอะไร) ตายแล้วสูญ
- 7) เห็นว่า แม้อตตาทังที่เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนะ (คือ มีอารมณ์ว่ามีสัญญาที่ไม่มีสัญญาที่ไม่มี หมายถึง มีสัญญาละเอียดมากและไม่ทำหน้าที่จำได้หมายรู้อะไร) ตายแล้วสูญ

จะเห็นว่า ความเห็นเหล่านี้ แสดงถึงอัตตาทังต่าง ๆ ที่แต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มยึดถือ ซึ่งลักษณะร่วมกันคือ อัตตาทังหมายถึงตัวตนของมนุษย์ เพียงแต่มีข้อปลีกย่อยที่ต่างกัน เช่น มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาที่ไม่มี ไม่มีสัญญาก็มี หรือแม้กระทั่งเป็นอัตตาทังที่ขาดสูญก็ตาม เมื่อนำเอาลักษณะของอัตตาทังในปรัชญาฮินดูมาเทียบเคียงดู จะพบว่า อัตตาทังที่คณะของปรัชญาฮินดูน่าจะจัดเข้าในทิวติเหล่านี้ด้วยโดยเฉพาะสัญญาวาทะที่ 6 คือ อัตตาทังที่ไม่มีที่สุด มีสัญญา เพราะเป็นอัตตาทังที่มีสัญญาเนื่องจากมีความรู้สึกนึกคิดและเสพสุขได้ และเป็นอัตตาทังที่ไม่มีที่สุด เนื่องจากปรัชญาฮินดูถือว่า อัตตาทังมีลักษณะแผ่อยู่ทั่วไป (สรวคต) และเพราะลักษณะสัต (Being) จิต (Mind) อานันตะ (Bliss) ของปรมาตมัน ซึ่งมีลักษณะของอัตตาทังที่มีสัญญาด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันอาจจัดเป็นอัตตาทังที่มีสัญญาที่ 7 คือ อัตตาทังที่มีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ได้เช่นกัน เพราะลักษณะของปรมาตมันมีลักษณะไม่มีที่สุดเนื่องจากแผ่ขยายอยู่ทั่วไป แต่ก็สามารถเป็นชีวิตมันที่มายูในปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะจำกัดหรือมีที่สุดได้ด้วย

กลุ่มที่ 5 ทิวฐฐธรรมนิพพานวาทะ (ทิวติ) คือ กลุ่มที่มีความเห็นสภาพบางอย่างว่าเป็นนิพพานในปัจจุบันหรือเป็นที่ประจักษ์ คือ มีความทุกข์สงบไปในอัตตาทังนี้ มี 5 ลัทธิ คือ

1) เห็นว่า การเพียบพร้อมด้วยกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัส ทั้งที่เป็นของมนุษย์เช่นกับกามคุณของพระเจ้ามันธาตุและที่เป็นทิพย์เช่น กามคุณของปรินิมิตวสวัตติเทพเป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

2) เห็นว่า การเพียบพร้อมด้วยฌานที่ 1 (ปฐมฌาน) เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

3) เห็นว่า การเพียบพร้อมด้วยฌานที่ 2 (ทุติยฌาน) เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

4) เห็นว่า การเพียบพร้อมด้วยฌานที่ 3 (ตติยฌาน) เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

5) เห็นว่า การเพียบพร้อมด้วยฌานที่ 4 (จตุตถฌาน) เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน

แนวคิดกลุ่มที่ 5 นี้ถือว่าเป็นแนวคิดที่เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ โดยเฉพาะการให้นิยามความหมายของคำว่า นิพพาน จะเห็นว่า กลุ่มนี้เห็นตรงกันว่า นิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต และสามารถเข้าถึงได้ในปัจจุบันเช่นกัน ซึ่งหากวิเคราะห์ตามลักษณะความคิดแล้วจะมี 2 กระแส คือ วัตถุนิยมที่เน้นความสุขด้านร่างกายที่เกิดจากการสัมผัสกับสิ่งภายนอก กับจิตนิยมที่เน้นความสุขละเอียดที่เกิดจากการผลการปฏิบัติภายในจิต จะเห็นว่า กลุ่มนี้ก็ยังคงมีความเห็นต่างกัน

2.3 แนวคิดการปกครองประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองหรือประชาชน ซึ่งถือเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าพลเมืองทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐ และกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเจตนาของตนเท่าเทียมกัน ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนซึ่งพลเมืองเกี่ยวข้องในกระบวนการทางการเมืองโดยตรง แต่ประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน โดยสาธารณะออกเสียงในการเลือกตั้งและเลือกนักการเมืองเป็นผู้แทนตนในรัฐสภา จากนั้นสมาชิกสภาจะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ประชาธิปไตยทางตรงยังมีอยู่ในระดับท้องถิ่นหลายประเทศ เช่น การเลือกตั้งสมาชิกเทศบาล อย่างไรก็ตาม ในระดับชาติความเป็นประชาธิปไตยทางตรงมีเพียงการลงประชามติ การริเริ่มออกกฎหมายและการถอดถอนผู้ได้รับเลือกตั้ง ปัจจุบันประชาธิปไตยจะยังไม่มีนิยามที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วกันก็ตามแต่มีการระบุว่าความเสมอภาคและอิสรภาพเป็นคุณลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยนับแต่โบราณกาลหลักการดังกล่าวสะท้อนออกมาผ่านความเสมอภาคทางกฎหมายของพลเมืองทุกคน และสิทธิเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายโดยเท่าเทียม ตัวอย่างเช่น ในประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน ทุกเสียงมีน้ำหนักเท่ากันทั้งสิ้น และไม่มีการจำกัดอย่างไรเหตุผลใช้บังคับกับทุกคนที่ปรารถนาเป็นผู้แทน ส่วนอิสรภาพได้มาจากสิทธิและเสรีภาพตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งโดยทั่วไปได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยถูกเรียกว่า “ระบอบการปกครองสุดท้าย” และแพร่หลายอย่างมากไปทั่วโลก ประชาธิปไตยมักถูกเข้าใจสับสนกับระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐ ในบางนิยาม “สาธารณรัฐ” เป็นประชาธิปไตยรูปแบบหนึ่ง แต่นิยามอื่นทำให้ “สาธารณรัฐ” เป็นคำที่มีความหมายแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแม้จะได้รับความนิยมมาก

ในปัจจุบัน แต่ต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อย่างเช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับดินแดน การอพยพเข้าเมือง และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (สถาบันปีซีซี “ประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตยไทย” (สถาบันปีซีซี The Democratic Experiment By Professor Paul Cartledge updated 2011)

2.3.1 หลักการของระบอบประชาธิปไตย ความหมายและความสำคัญระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองตนเองของประชาชน ตรงกันข้ามกับระบอบอำนาจนิยม (เช่น ระบอบราชาธิปไตย, ระบอบเผด็จการทหาร, ระบอบอำมาตยาธิปไตย) ซึ่งเป็นระบอบปกครองโดยคนเดียวหรือโดยคนกลุ่มน้อย ผู้มีอำนาจมากกว่าประชาชนทั่วไป (เรียกว่า พวกอภิสิทธิชน) ในโลกยุคเศรษฐกิจตลาดเสรีสมัยใหม่ คนส่วนใหญ่ เชื่อว่าระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบที่จะสร้างความมีประสิทธิภาพ(ในการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศ) และความเป็นธรรม ได้มากกว่าระบอบอำนาจนิยม ระบอบประชาธิปไตยดีกว่าระบอบอำนาจนิยมในลักษณะที่ว่า มีระบบคัดเลือกผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพกว่า และมีระบบการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ปกครองมีอำนาจมากเกินไปได้ดีกว่า แต่ทั้งนี้ต้องเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รูปแบบประชาธิปไตยหรือระบอบประชาธิปไตยอีกนัยหนึ่งการปกครองตนเองของประชาชน อาจจะแบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้ (สงบ เชื้อทอง, 2555)

- 1) ประชาธิปไตยโดยตรงที่ประชาชนมาประชุมกัน อภิปรายและลงคะแนนกันในเรื่องสำคัญ เช่น การประชุมเรื่องงบประมาณ กฎหมาย ในระดับท้องถิ่น หรือการลงประชามติในระดับประเทศ
- 2) ประชาธิปไตยโดยระบบผู้แทน เนื่องจากประเทศส่วนใหญ่มีประชาชนมาก มีความซับซ้อน ต้องแบ่งงานกันทำ จึงมักใช้วิธีเลือกผู้แทนขึ้นไปเป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายออกกฎหมาย
- 3) ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม การผสมผสานทั้ง 2 แบบแรก รวมทั้งการให้ประชาชนมีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น มีองค์กรอิสระที่รักษาผลประโยชน์ฝ่ายประชาชน มีสื่อมวลชนและองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการบริหารประเทศค่อนข้างมาก ระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่หมายถึงแค่ประชาธิปไตยทางการเมือง (ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ เลือกตั้ง คัดค้าน ถอดถอน ผู้แทนได้) เท่านั้น หากต้องเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ (มีการกระจายทรัพย์สิน และรายได้ที่เป็นธรรม มีการแข่งขันที่เป็นธรรม) และประชาธิปไตยทางสังคม (ประชาชนมีการศึกษา รับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีสิทธิเสรีภาพ และโอกาสการเข้าถึง ศาสนา ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม อย่างเสมอภาคกัน) ด้วย ประชาธิปไตย 2 อย่างหลังนี้ประเทศไทยยังมีน้อย รวมทั้ง ไม่มีการให้การศึกษา ให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารประชาชนในเรื่องนี้มากพอ เป็นเหตุให้ประชาธิปไตย การเมือง พัฒนาไปได้ช้ามาก ประชาธิปไตยในแง่เนื้อหา ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงแค่ระบบการเลือกตั้ง หากต้องประกอบไปด้วยสภาวะความเป็นประชาธิปไตย อย่างน้อย 6 ประการ คือ

(1) การเลือกตั้งผู้แทนจะต้องเป็นอิสระและยุติธรรม ไม่มีการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อโงงการเลือกตั้ง ไม่มีการซื้อเสียงขายเสียง และการที่กลุ่มอภิสิทธิ์ชนใช้อำนาจอิทธิพลระบอบอุปถัมภ์ ให้คนต้องเลือกเฉพาะพวกเขาบางคน

(2) จะต้องมีระบบการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจที่ดี เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ องค์กรอิสระ องค์กรประชาชนสามารถตรวจสอบถ่วงดุลฝ่ายบริหารได้ และต่างฝ่ายต่างตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน รวมทั้งภาคประชาชนสามารถถอดถอนผู้แทนที่มีพฤติกรรมไม่ชอบธรรมได้

(3) การบริหารบ้านเมืองจะต้องโปร่งใส มีเหตุผลอธิบายได้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีการคอร์รัปชัน การหาผลประโยชน์ทับซ้อน การเล่นพรรคพวก หาประโยชน์ส่วนตัว

(4) มีรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ที่มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่ อย่างมีเหตุผล มีความคงเส้นคงวา คนส่วนใหญ่ยอมรับ และรัฐธรรมนูญ กฎหมาย เหล่านั้นมีผลบังคับใช้ด้วย

(5) สื่อมวลชนและองค์กรประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ, เป็นอิสระ, มีศักดิ์ศรี และเข้มแข็ง ประชาชนมีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และมีส่วนร่วมในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น การสมาคม การชุมนุม การทำประชาพิจารณ์ (เปิดอภิปรายความคิดเห็นประชาชนเรื่องกฎหมาย และโครงการต่าง ๆ) และการลงประชามติว่า ประชาชนจะรับหรือไม่ในเรื่องสำคัญ ๆ

(6) มีการกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สู่ประชาชน ทำให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคง สม่าเสมอ

ดังนั้น แม้จะมีการเลือกตั้งและมีผู้สมัคร ส.ส. จากพรรคการเมืองพรรคหนึ่ง ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาด้วยเสียงข้างมาก แต่ถ้าไม่ได้เกิดสภาวะความเป็นประชาธิปไตยตามแนวทาง 6 ข้อนี้ เราก็ควรถือวาระบอบการปกครองแบบนี้เป็นระบอบประชาธิปไตยเพียงเปลือกนอกไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่ง คือ การที่ประเทศไทยจะเป็นประชาธิปไตยในแง่เนื้อหาอย่างน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความเข้มแข็งของภาคประชาชนในแต่ละประเทศนั้น ๆ หลักการประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตย อยู่บนรากฐานหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจที่มีตามกระบวนการเลือกตั้งอย่างอิสระและทั่วถึงในการให้ได้มา ซึ่งตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งประชาชนมีอำนาจในการคัดค้านและถอดถอนผู้ปกครองและผู้แทนที่ประชาชนเห็นว่ามิได้บริหารประเทศในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ

2) หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีความสามารถในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลต้องการ トラบเท่าที่การกระทำของเขานั้น ไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของประเทศชาติ

3) หลักความเสมอภาค การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและคุณค่าต่างๆของสังคมที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความแตกต่างทางชั้นวรรณะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือด้วยสาเหตุอื่น

4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม การให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ ฯลฯ อย่างเสมอหน้ากัน โดยผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใด ๆ ลิดรอนเพิกถอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ และไม่สามารถใช้อำนาจที่อยู่เหนือกฎหมาย หรือเหนือกว่าประชาชนคนอื่น ๆ ได้

5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) การตัดสินใจใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็น การเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง การตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือก โดยถือว่าเสียงข้างมากเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการ/ข้อเรียกร้องของประชาชนหมู่มาก หลักการนี้ต้องควบคู่ไปกับการเคารพและคุ้มครองสิทธิเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่า ฝ่ายเสียงข้างมากจะต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด เพื่อสร้างสังคมที่ประชาชนเสียงข้างน้อย รวมทั้งชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยไม่มีการเอาเปรียบกันและสร้างความขัดแย้งในสังคม

ค่านิยม ทัศนคติ ที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะเป็นระบอบการเมืองแล้ว ยังเป็นระบอบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่อยู่ที่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเลือกตั้ง และการต่อรองทางการเมืองเท่านั้น หากอยู่ที่สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอมสร้างค่านิยม วิถีชีวิต ที่เป็นประชาธิปไตย มาตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน เพื่อจะนำไปสู่หรือการปกป้อง ระบอบประชาธิปไตย ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นหากจะสรุปแนวคิดทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยสามารถสรุปความได้ว่า “ระบอบทางการเมืองปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่ให้อำนาจการตัดสินใจในการบริหารประเทศเป็นของประชาชนโดยตรงซึ่งรูปแบบที่สำคัญนั้นคือ ประชาธิปไตยโดยตรง ประชาธิปไตยโดยระบบผู้แทน ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วมคือการผสมผสานทั้ง 2 แบบแรกเข้าด้วยกันโดยประกอบไปด้วยสภาวะความเป็นประชาธิปไตยคือ การเลือกตั้งผู้แทนจะต้องเป็นอิสระและยุติธรรม จะต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจ การบริหารบ้านเมืองจะต้องโปร่งใส มีรัฐธรรมนูญและกฎหมายขนบธรรมเนียม ที่มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่ สื่อมวลชนและองค์กรประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ เป็นอิสระ, มีศักดิ์ศรี และเข้มแข็ง ประชาชนมีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง มีการกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยยึดถือรากฐานหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน
- 2) หลักเสรีภาพของประชาชน
- 3) หลักความเสมอภาค
- 4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม
- 5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย

(Minority Rights)

2.3.2 ประชาธิปไตยตามแนวตะวันตก ประชาธิปไตยมีความหมายหลากหลาย ขึ้นอยู่กับมุมมองของนักคิด หรือผู้ศึกษาค้นคว้าและนำไปใช้ประโยชน์ อาจหมายถึงรูปแบบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่รัฐบาลเป็นของประชาชน โดยประชาชนคัดเลือกมา เพื่อทำประโยชน์แก่ประชาชน ซึ่งเกิดจากประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มอบอำนาจบริหารตุลาการ นิติบัญญัติ ให้ผู้แทนไปใช้ทำหน้าที่แทนเฉพาะกิจ เฉพาะกาล จะเรียกคืนเมื่อใดก็ได้ และอาจจะหมายถึงแนวคิด ทฤษฎี อุดมการณ์ วิธีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐมีความเสมอภาค มีสิทธิและเสรีภาพ การปกครองโดยกฎหมาย ได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกันแม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบบเผด็จการ ทั้งแบบอำนาจนิยม และเบ็ดเสร็จนิยม ก็ยังเรียกว่า ระบบการปกครองของเขาเป็นประชาธิปไตย เช่น มุสโสลินี เรียกระบบฟาสซิสต์ว่า “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม” (Authoritarian Democracy) ฮิตเลอร์เรียกระบบเผด็จการนาซีว่า “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” (Real Democracy) ส่วนเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จนิยม เช่น เลนิน เรียกระบบการปกครองคอมมิวนิสต์ว่า “ประชาธิปไตยชนชั้นกรรมาชีพ” เรียกการปกครองเสรีประชาธิปไตยว่า “ประชาธิปไตยแบบนายทุน” หรือ “แบบกฏมพี” หรือ “ประชาธิปไตยแบบต่ำทราม” ส่วนประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ ทั้งในยุโรปตะวันตกและจีนเรียกระบบการปกครองของตนว่า “ประชาธิปไตยของประชาชน” หรือ “มหาประชาธิปไตย” (สงบ เชื้อทอง, 2555)

ความหมายของประชาธิปไตย ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Democracy” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำภาษากรีก 2 คำ คือ “Demos” แปลว่า “ประชาชน” และ “Kratos” และว่า อำนาจ เมื่อรวมกันเข้าก็มีความหมายว่า “อำนาจของประชาชน” หรือ “ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ” เพราะฉะนั้นหลักการขั้นมูลฐานของประชาธิปไตยก็คือ “การยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาค และเสรีภาพในการดำเนินชีวิต” (สถาบันปิซี ประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตยโดย The Democratic Experiment By Professor Paul Cartledge updated 2011) คำกล่าวของ อับราฮัม ลินคอล์น (1809–1865) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำนิยามของประชาธิปไตยในการกล่าวสุนทรพจน์ ณ เมืองเกตต์สเบิร์ก หรือ “เกตต์สเบิร์ก” ในมลรัฐเพนซิลวาเนีย ในวันที่ 19 พฤศจิกายน ค.ศ. 1863 ว่า “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน จะไม่มีวันสูญสลายไปจากพื้นพิภพนี้” ดังนั้น การปกครองที่เป็นประชาธิปไตย คือรูปแบบการปกครองที่ยึดอำนาจอธิปไตยของปวงชน ไม่ว่าจะ เป็นระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี (Presidential Democracy) หรือรูปแบบรัฐสภา (Parliamentary Democracy) ถ้าอำนาจสูงสุดในการกำหนดการปกครองอยู่ที่ประชาชนแล้ว ก็เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น” ประชาธิปไตยมีความหมายหลายสถานะ ขึ้นอยู่กับมุมมองของนักทฤษฎี กาลเวลา สถานที่ ผู้ที่นำไปใช้ และการตีความให้สอดคล้องกลมกลืนกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของพวกตน ความหมายดังกล่าวประกอบไปด้วย

1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่ง ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ซึ่งเป็นการปกครองตนเอง โดยประชาชนมีอำนาจอธิปไตยในการปกครองรัฐทั้งแบบโดยตรง และโดยอ้อม ด้วยการมอบให้ผู้แทนไปใช้อำนาจดังกล่าวแทน โดยวิธีการเลือกตั้ง

กระบวนการเลือกตั้งโดยเสียงข้างมาก ซึ่งรูปแบบการปกครองแบบนี้ไม่มีในการปกครองแบบอื่น เช่น ราชาธิปไตย ทูชนาธิปไตย อภิชนาธิปไตย คณาธิปไตย และเผด็จการทั้งอำนาจนิยมและเบ็ดเสร็จนิยม

2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นทฤษฎีทางการเมืองอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีหลักการประกอบไปด้วย การปกครองที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน ควบคุมรัฐบาลโดยประชาชน หลักแห่งเสียงข้างมาก

3) ประชาธิปไตยในฐานะเป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่ง เป็นการปกครองโดยรัฐบาล เป็นของประชาชน โดยประชาชนมอบอำนาจอธิปไตยทางการบริหารให้ทำงานเพื่อประชาชน อำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ทาง คือ อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ อำนาจทั้ง 3 ที่ประชาชนมอบให้ เพื่อบรรลุความสงบสุขร่วมกัน

4) ประชาธิปไตยในทัศนะของเผด็จการอำนาจนิยม เป็นที่ทราบกันดีว่า แม้ระบบเผด็จการก็เรียกตัวเองว่า ประชาธิปไตย เช่น มุสโสลินี เรียกระบบฟาสซิสต์ของเขาว่าเป็น “ประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยม” และฮิตเลอร์เรียกระบบนาซีว่าเป็น “ประชาธิปไตยแท้จริง” หมายถึงพรรคฟาสซิสต์และพรรคนาซี ทำหน้าที่เพียงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ ทำหน้าที่ในการบริหารแทนประชาชนเท่านั้น ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคในส่วนของชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การนับถือศาสนา สันทนาการอื่นๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน

5) ประชาธิปไตยในทัศนะของคอมมิวนิสต์ แม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์ ก็ถือว่าการปกครองของตนเป็นประชาธิปไตย เช่น รัสเซีย เรียกระบบการปกครองของตนว่า “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” ประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย เช่น ประเทศจีน เรียกระบบการปกครองของตนว่า “ประชาธิปไตยของประชาชน” หรือ “มหาประชาธิปไตย” ทั้งนี้เพราะประชาชนทุกคนในรัฐมีความเท่าเทียม เสมอภาคกันทางเศรษฐกิจ ไม่มีคนจน คนรวย มีฐานะชนชั้นทางสังคมเสมอกัน คือ ชนชั้นเดียวกัน ได้แก่ ชนชั้นกรรมาชีพ ส่วนรัฐบาลซึ่งมาจากพรรคการเมืองเดียว ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่แทนประชาชนทั้งหมด คือ พรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะทำหน้าที่แทนในเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อระบบคอมมิวนิสต์พัฒนาถึงระดับสูงสุด บรรลุเป้าหมายของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แล้ว ประชาชนมั่งคั่ง สมบูรณ์พูนสุขเท่าเทียมกันแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลก็จะสลายตัวไป ไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ทุกคนสามารถมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย มีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ปราศจากการควบคุมใด ๆ จากรัฐบาลและกฎหมาย

2.3.3 แนวคิดระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ความหมายและความเป็นมาของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนี้เป็นข้อความที่เราทุกคนคุ้นเคยกันดี และได้เห็นหรือได้ยินอยู่ทุกวัน ในแง่หนึ่ง ไม่อาจถือว่ามีความหมายที่แปลกพิเศษอะไร แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง ข้อความดังกล่าวมีความน่าสนใจที่ชวนให้คิดและศึกษาต่อประเทศตะวันตกหลายประเทศ เช่น อังกฤษ สวีเดน เบลเยียม ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและมีพระมหากษัตริย์ (หรือพระราชินี) เป็นประมุขของรัฐ แต่เราไม่เรียก

หรือได้อินใครเรียกประเทศเหล่านั้นว่าปกครองด้วย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” แม้แต่รัฐบาลและประชาชนของประเทศเหล่านั้นเอง แสดงว่าข้อความที่เราคุ้นเคยกันดีนั้น น่าจะให้ความหมายหรือสะท้อนความจริงบางอย่างที่นอกเหนือไปกว่าความหมายธรรมดาที่เข้าใจกันก่อนอื่น ขอให้เรามาพิจารณาให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในแง่ของไวยากรณ์ภาษา “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นประโยคเดียว ส่วนท้ายของประโยค “อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นเพียงส่วนขยายของคำว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” พูดอีกอย่างหนึ่งคือ เราไม่ได้พูดว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย (และ) มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งเป็นสองประโยคที่เชื่อมด้วยสันธาน “และ” ที่ละเว้นได้ ดังจะเห็นต่อไปข้างหน้าว่า สมัยหนึ่งในรัฐธรรมนูญ เคยเขียนในลักษณะสองประโยคเช่นนี้จริงๆ การที่ปัจจุบันหันมาเขียนในลักษณะประโยคเดียว เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันว่า ข้อความที่เราคุ้นเคยนี้มีความหมายมากกว่าที่คิดกัน เราจะเห็นความสำคัญของความแตกต่างในรูปประโยคนี้ ถ้าเราลองนึกถึงกรณีประเทศตะวันตกที่กล่าวถึงข้างต้น เราสามารถพูดได้ว่า “อังกฤษ สวีเดน ฯลฯ มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย (และ) อังกฤษ สวีเดน ฯลฯ มีพระมหากษัตริย์ (พระราชินี) ทรงเป็นประมุข” แต่ “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” คำว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีลักษณะเหมือนวิสามานยนาม คือ เป็นคำเฉพาะที่สื่อความหมายถึงบางอย่างที่เป็นหนึ่งเดียว (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2539) ดังที่ทราบกันดีว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกก่อน แล้วเราลอกเลียนเอามาใช้ ความหมายพิเศษอย่างแรกของข้อความ “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” คือ การที่ระบอบการปกครองของเราเป็นระบอบที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นตะวันตกกับที่ไม่ใช่ตะวันตก และที่สำคัญ เป็นการผสมผสานในลักษณะไม่ใช่กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว (เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น คงออกมาในรูปแบบที่เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” แบบปกติของตะวันตก) แต่มีลักษณะ “ขัดแย้ง” (Antithetical) หรือเป็นเงื่อนไข (Qualification) และมีความเป็นไปได้ของการมี “ความตึงเครียด” (Tensions) ระหว่างสองส่วน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตยที่ประมุขแห่งรัฐบังเอิญเป็นกษัตริย์ แต่เป็นระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบการปกครองอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างออกไป เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่คู่กันระหว่างสองวัฒนธรรมการเมืองในลักษณะเดียวกับ Guided Democracy (ประชาธิปไตยแบบมีการนำทาง) ของอินโดนีเซียในอดีต หรือ Socialism with Chinese Characteristics (สังคมนิยมที่มีลักษณะแบบจีน) ของจีนในปัจจุบัน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ก็คือ “ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ” ที่เคยมีความพยายามอย่างเป็นทางการที่จะผลักดันให้มีขึ้น ถ้าเราพิจารณาวิวัฒนาการของการปรากฏตัวขึ้นของคำนี้ ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า เป็นคำที่มีความหมายพิเศษ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่แน่นอน และสะท้อนถึงวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์การเมืองไทยนั่นเอง ในรัฐธรรมนูญฉบับแรก 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่ง ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่าง ไม่มีคำ

ว่า “ประชาธิปไตย” ส่วนหนึ่งเพราะขณะนั้น ปรดิไซค์คำนี้เป็นคำแปลคำว่า Republic (เช่นในประกาศ คณะราษฎร “ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมา ก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกรจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตาม กำหนดเวลา” ส่วนระบอบใหม่หรือสิ่งที่ผู้ก่อการต้องการสถาปนาขึ้นนั้น ถูกเรียกว่า “ธรรมนูญการ ปกครองแผ่นดิน” ภายใต้ “ธรรมนูญ” นี้ “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” (มาตรา 1) ส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งในรัฐธรรมนูญใช้คำว่า “กษัตริย์” แม้จะเป็น “ประมุขสูงสุดของ ประเทศ” และกฎหมายต่าง ๆ “จะต้องกระทำในนามของกษัตริย์” (มาตรา 3) ก็เป็นเพียงหนึ่งในสี่ของ “บุคคลและคณะบุคคล...ผู้ใช้อำนาจแทนราษฎร” เช่นเดียวกับสภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการราษฎร และศาลเท่านั้น

ความเป็นมาของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในฐานะ อุดมการณ์ราชการ ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย (และ) มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข หรือประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความแตกต่างระหว่างข้อความทั้งสอง ก็คือ ความแตกต่างระหว่างระบอบการเมืองของประเทศไทย กับประเทศตะวันตกอย่าง อังกฤษ, สวีเดน, ออสเตรเลีย และเบลเยียม ซึ่งล้วนมีพระมหากษัตริย์หรือ พระราชินีเป็นประมุขเหมือนกันประเทศตะวันตกเหล่านั้นมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมี พระมหากษัตริย์ (พระราชินี) ทรงเป็นประมุขแต่ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนี้ไม่ใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ประมุขแห่งรัฐบังเอิญเป็น พระมหากษัตริย์ แต่เป็นระบอบการปกครองอีกแบบหนึ่งต่างหากออกไป ที่น่าสนใจคือ ขณะที่ยุคไทย ทัวไปกระตือรือร้นวิชาการเข้าใจว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นี้เป็น สิ่งที่มีมาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในความเป็นจริง ทั้งในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ราชการ (official ideology) และในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองจริง ๆ (actual political system) “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความเป็นมาในระยะ ประมาณ 2-3 ทศวรรษหลังนี้เองในฐานะอุดมการณ์ราชการ จะเห็นว่าในรัฐธรรมนูญฉบับแรก (27 มิถุนายน และ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475) และในเอกสารราชการอื่นๆในปีแรกๆหลังเปลี่ยนแปลง การปกครอง การมี “ธรรมนูญปกครองแผ่นดิน” หรือ “ประเทศมีรัฐธรรมนูญปกครอง” เป็นคำที่ใช้ สื่อความหมายแทนระบอบใหม่ จนกระทั่งถึงสมัยหลังสงครามโลก เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2489 จึงมีการใช้คำว่า “ระบอบประชาธิปไตย” และ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็น หลัก” อย่างเป็นทางการตามวิวัฒนาการ ปรากฏว่า ระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็น ประมุขนั้น เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของปวงชนชาวไทยเป็นการถาวรมั่นคงตลอดมา ข้อที่จำเป็นต้อง เปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างรัฐสภากับคณะรัฐมนตรี และรูปของรัฐสภา เป็นสำคัญ ถ้าอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในฐานะที่คานกันและสมดุลกันตามควรแล้ว บ้านเมืองก็จะอยู่ในเสถียรภาพตามที่ต้องการทั้งนี้ หากกล่าวถึงการเป็นประมุขในทางพิธีการของ

ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ก็คือ เป็นพิธีการที่ทรงบริหาร อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนโดยแบ่งแยกอำนาจนั้นเป็นสามฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจอธิปไตย นั้นผ่านมายังสภานิติบัญญัติที่เรียก “รัฐสภา” ฝ่ายบริหาร อำนาจอธิปไตยนั้นผ่านมายังกลุ่มผู้บริหาร สูงสุดที่เรียก “คณะรัฐมนตรี” และฝ่ายตุลาการ อำนาจอธิปไตยนั้นผ่านมายังศาลทั้งหลาย ซึ่งมีสาม ประเภท คือ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ แต่ความจริงแล้ว องค์กรเหล่านั้นเป็น ปวงชนหรือผู้แทนของปวงชนที่บริหารอำนาจด้วยตนเองเพื่อประโยชน์ของปวงชนและโดยการควบคุม ของปวงชน ส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงพระราชวินิจฉัยให้กิจการดำเนินไปด้วยดีตามพระราช ภารกิจทางพิธีการที่รัฐธรรมนูญมอบให้เท่านั้น

2.3.4 ระบอบประชาธิปไตยแบบสหพันธรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา ประวัติของประเทศ สหรัฐอเมริกาก็กำเนิดขึ้นจากการประกาศอิสรภาพของรัฐอธิปไตย 13 มลรัฐ คำประกาศดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 และอังกฤษยอมรับเอกราชของชาติอเมริกาในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1789 ต่อมาในปีเดียวกัน รัฐเหล่านั้นจึงได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อก่อตั้งสหพันธรัฐ โดยให้มีรัฐบาลกลางที่เข้มแข็ง รัฐต่าง ๆ มอบอำนาจอธิปไตยหลายประการให้รัฐบาลกลางที่กรุงวอชิงตัน แต่สงวนอำนาจบางประการไว้ เช่น อำนาจนิติบัญญัติและการคลังในระดับมลรัฐ ดังนั้น ทุกมลรัฐจึงมีวุฒิสภาและสภาผู้แทนของตนเอง (ยกเว้น เนแบรสกา ซึ่งมีสภาเดียว) และมีอำนาจเก็บภาษีผู้มีภูมิลำเนาในมลรัฐชื่อประเทศชื่อเต็มคือ “United States of America” หรือที่ภาษาไทยเรียกว่า เรียกว่า “สหรัฐอเมริกา” ประเทศสหรัฐอเมริกานั้นเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่นอกจากพื้นที่ของประเทศแล้วยังเป็นประเทศที่มีขนาดของระบบ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองใหญ่เป็นอันดับต้นของโลก และยังเป็นประเทศที่ทรงอิทธิพลทางการเมืองการปกครองอีกด้วย จากประวัติศาสตร์การปกครองของ ชาติอเมริกันนั้นชี้ให้เห็นว่า คนอเมริกันโดยส่วนมากนั้นต่อต้าน ระบบอาณานิคมอย่างเด็ดขาดบรรพ บุรุษของชาวอเมริกันส่วนใหญ่คือผู้อพยพที่มาจากดินแดนแห่งนี้ประวัติศาสตร์การสร้างชาติใน ดินแดนใหม่จึงเป็นผู้ที่ต้องการสร้าง ความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตเป็นอย่างแรก หลักทฤษฎีการปกครอง ใระบบที่ควบคุมวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในอาณานิคมเดิม ระบบการเมืองการปกครองของสหรัฐอเมริกานั้นมี ประวัติศาสตร์ที่จุดเริ่มต้นของกลุ่มคนที่อพยพเข้าสู่ดินแดนนี้ล้วนเป็นคนยุคใหม่ที่นำพาความก้าวหน้า ทางวิชาการในทุกด้านเข้ามาพัฒนาดินแดนแห่งนี้ซึ่งเดิมมีความอุดมสมบูรณ์และมีเสรีภาพดังนั้นจะ เห็นได้ว่าการเมืองการปกครองในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นมีความเข้มแข็งมั่นคงมีความเปลี่ยนแปลงใน ระดับกลางตลอดระยะเวลาของประเทศสหรัฐอเมริกานั้นไม่เคยตกอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการเนื่องจาก แนวคิดของคนอเมริกันนั้นเน้นในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของและความเท่าเทียมกันของสังคม (อุษา ไบหยก, ธนาสฤกษ์ สะตะเวทิน, จิรโชค วีระสัย และวิโชคติ วัฒนโธ)

ระบบการเมืองการปกครองในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเสมือนประดิษฐ์กรรมทางความคิด ของนักคิดทางรัฐศาสตร์ที่ร่วมกันคิดค้นที่ประกอบด้วยเหตุผล หลักการและวิธีการเพื่อให้ระบบการ ปกครองนี้สามารถใช้ได้กับชนชั้นทุกชนชั้นของสังคมอเมริกันโดยอำนาจทางการเมืองการปกครองนั้นไม่ได้มา จากอำนาจหรือความต้องการของผู้ปกครองบุคคลหนึ่งบุคคลใดเพียงฝ่ายเดียวนักวิชาการทาง รัฐศาสตร์ที่สำคัญที่เป็นต้นแบบทางความคิดทางการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกาที่

สำคัญคือ Franklin , Jefferson , Hamilton , James Wilson และ Madison กลุ่มนักคิดเหล่านี้เป็นกลุ่มผู้ริเริ่มในการสร้าง “ระบบสหพันธรัฐ” การสร้างรัฐบาลและการเมืองการปกครองใช้หลักการและเหตุผลและแนวความคิดของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งหลักการและแนวความคิดนี้ นับว่าเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งของการปกครอง ซึ่งเรียกกลุ่มบุคคลเหล่านี้ว่า “กลุ่มนักคิดทางสังคมรัฐศาสตร์ (The Science of Government Social Scientists) ระบบสหพันธรัฐเป็นระบบการปกครองที่เปิดกว้างให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในระดับท้องถิ่นที่จะดำเนินการจัดการปกครองดูแลตนเองได้อย่างเต็มที่หรือประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองเท่าเทียมกัน การวางรากฐานของระบบการปกครองไม่ต้องถูกบังคับกดขี่จากระบบการปกครองเดิมสามารถปรับเปลี่ยนระบบการปกครองในระดับท้องถิ่นได้อย่างอิสระภายใต้ความเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์ปราศจากอิทธิพลของนักปกครองหรือผู้นำทางเศรษฐกิจและผู้นำทางศาสนา ลักษณะเช่นนี้มีส่วนส่งเสริมให้ประชาชนในสังคมสามารถคิดค้นแสวงหาความคิดวิทยาการใหม่ ได้อย่างเสรี และสร้างความก้าวหน้าได้อย่างเป็นระบบ

การวางรากฐานทางการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกา นั้นหากเราพิจารณาจากประวัติศาสตร์พัฒนาการของประเทศนั้นจะเห็นว่า ประเทศสหรัฐอเมริกานั้นเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวิทยาการอย่างรวดเร็วดังนั้นการสร้างระบบการเมืองการปกครองจึงมีความสำคัญในการวางกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สำคัญคือต้องเน้นที่การปกป้องผลประโยชน์ของชาวอเมริกันเป็นหลัก แนวคิดทางการเมืองการปกครองในส่วนนี้จะมีผลสะท้อนไปถึงนโยบายต่างประเทศในยุคปัจจุบันที่แสดงออกอย่างชัดเจนในการป้องกันผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเหมาะสมระบบการเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น นโยบายต่างๆล้วนมีผลกระทบต่อกว้างไกลทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเช่นกลุ่มประเทศที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจ เช่น การทหาร อุตสาหกรรม ต่างรวมทั้งประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

แนวคิดการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกา หรือ “ระบบสหพันธรัฐ” นั้นสามารถวิเคราะห์จากประวัติศาสตร์การปกครองของชนชาตินี้นั้นเริ่มต้นจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อการดำรงชีวิตจากกลุ่มบุคคลหลายๆชนชาติ หลายพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่ล้วนมีความแตกต่างกันของขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมแต่ทุกชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาในดินแดนแห่งนี้ล้วนมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือการแสวงหา อิสรภาพในการดำรงชีวิตของตน และอิสรภาพในการปกครองตนเอง มีข้อศึกษาอีกอย่างหนึ่งที่ควรให้ความสำคัญนั้นคือถึงแม้ว่าประชาชนมากกว่า หนึ่งในสามของชาวอเมริกันล้วนเป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาหรือสืบเชื้อสายมาจากดินแดนอื่นก็ตาม ระดับทางความคิดในความเป็นคนอเมริกันรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนานั้นไม่แตกต่างกันมากนักแต่ในทางกลับกันกลับมีลักษณะทางความคิดเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างลงตัวทั้งนี้สาเหตุดังกล่าวมาจากวัฒนธรรมการโยกย้ายถิ่นฐานของชนชาวอเมริกันนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทำให้วิถีชีวิตนั้นมีความคล้ายคลึงกันไม่มีข้อขัดแย้งต่อกัน รวมทั้งระบบการเมืองการปกครองที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านของเสรีภาพทางความคิด การดำรงชีวิตและโอกาสต่างๆที่ได้รับจากทางภาครัฐนั้น

เสมอกัน ดังนั้นหากเราพิจารณาจากเหตุผลดังกล่าวสามารถสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของชนชาวอเมริกันได้ว่า “แนวคิดทางการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกาเน้นคือความต้องการในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองร่วมกันทั้งยังต้องมีความเท่าเทียมกันในสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างอิสระเสรี มีความเท่าเทียมกันในสังคมเหมือนกัน

2.3.5 แนวคิดระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแบบประเทศอังกฤษ ประเทศอังกฤษ (England) ถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีระบอบการเมืองการปกครองที่เก่าแก่มากที่สุดประเทศหนึ่งของโลกมีสถาบันการปกครองบางส่วนยังมีการดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลามากกว่า 100 ปี นักคิดนักเขียนที่ทรงอิทธิพลในยุคนั้นและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เช่น Chocor, Shakespeare, Millton, Dickens, Shaw, Woolf and Auden รวมทั้งนักปรัชญาการเมืองการปกครองที่สำคัญทางรัฐศาสตร์ เช่น Hobbes, Locke, Hume, Mill, Bentham และ Russell ล้วนมีความสำคัญทางการเมืองการปกครองทั้งสิ้น อังกฤษนั้นอดีตเคยเป็นประเทศมหาอำนาจที่เป็นเจ้าอาณานิคมในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนั้น อิทธิพลทางความคิดทางการเมืองการปกครองของอังกฤษจึงถูกถ่ายทอดไปสู่ดินแดนใต้อาณานิคมของอังกฤษ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งนั่นคือประเทศสหรัฐอเมริกาที่นำเอา “หลักนิติธรรม” (Rule of Law) และหลักสิทธิเสรีภาพของประชาชนไปใช้ในระบอบการปกครองจนถึงปัจจุบัน กลุ่มประเทศหลายประเทศที่ในอดีตเคยถูกปกครองโดยอังกฤษ ซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบันก็ยังคงมีความผูกพันกับอังกฤษในฐานะของกลุ่มประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ (Commonwealth) แม้ว่าปัจจุบันจะไม่ได้อยู่ใต้อำนาจการปกครองโดยตรงก็ตาม แนวคิดทางการเมืองการปกครองของอังกฤษที่มีอิทธิพลในทางอ้อม ดังเช่น แนวคิดเรื่องฐานะอำนาจของรัฐสภาที่มีอำนาจเหนือฝ่ายบริหาร มีระบบฝ่ายค้านอยู่อย่างถูกต้อง รวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน มีระเบียบวินัยด้วยสันติวิธีทางการเมืองการปกครอง สหราชอาณาจักรใช้ระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารผ่านคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้า คณะรัฐบาล คณะรัฐมนตรีนั้นเลือกจากรัฐสภาและมีหน้าที่รับผิดชอบต่อรัฐสภาเช่นเดียวกัน รัฐสภาของสหราชอาณาจักรเป็นแบบสภาคู่แบ่งเป็น 2 สภา คือ เฮาส์ออฟลอร์ดส์ เป็นสภาสูงที่มาจาก การแต่งตั้ง และเฮาส์ออฟคอมมอนส์ เป็นสภาล่างที่มาจาก การเลือกตั้ง โดยหลักการแล้วผู้นำของรัฐสภาคือ พระมหากษัตริย์ สหราชอาณาจักรเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่ไม่มีรัฐธรรมนูญเป็น ลายลักษณ์อักษร แต่ขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎหมายรัฐธรรมนูญแยกกันไป พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันคือ สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 พัฒนาการทางการเมืองของประเทศอังกฤษ ประเทศอังกฤษถือเป็นแม่แบบการเมืองการปกครองที่มีคุณภาพในการบริหารจัดการที่ดีที่สุดประเทศหนึ่ง อังกฤษปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ มีสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ สิ่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของอังกฤษคืออังกฤษนั้นได้เปลี่ยนถ่ายอำนาจการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่มีการใช้ความรุนแรงหรือมีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้น กรอบและแนวทางปฏิบัติของรัฐธรรมนูญครอบคลุมตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ ระบบรัฐสภา องค์การทางการเมือง และการปกครองทุกระดับ รวมถึงกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ทุกระดับ นั้น

แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งการใช้อำนาจทางการเมืองของประชาชนที่อยู่ในทุก ส่วน ทำให้องค์ประกอบของสังคมมีโอกาสและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างครบถ้วน (อุษา ไบหยก, ธนาสุภรณ์ สะตะเวทิน, จิรโชค วีระสัย และวิโชติ วัฒนโณ)

สถาบันพระมหากษัตริย์ของประเทศอังกฤษ จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของสหราชอาณาจักรหรืออังกฤษ (อริช รุงธิปานนท์, 2553) สหราชอาณาจักรหรืออังกฤษ เป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองการปกครองอย่างต่อเนื่อง และมีความเป็นเอกลักษณ์จาก ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่สะสมมาอย่างยาวนาน ซึ่งอังกฤษได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบของ การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา (Parliament System) ลักษณะสำคัญของระบบ การเมืองอังกฤษเริ่มต้นในสมัยยุคกลาง โดยมีสถาบันหลักทางการเมืองการปกครองคือ สถาบัน พระมหากษัตริย์และรัฐสภา ซึ่งนับว่าเป็นสถาบันตัวแทนของประชาชนที่มีอิทธิพลมากที่สุดของประเทศ นอกจากนี้อังกฤษยังมีระบบศาลยุติธรรม (System of courts) ซึ่งเป็นหลักในการพิจารณาคดี ทั้งปวงและมีความสำคัญต่อการปกครองประเทศ ซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับการสร้างชาติของอังกฤษเริ่มต้นเมื่อศตวรรษที่ 5 และ 6 ต่อมาในปี 1066 ชาว normans (Normans) ได้เข้ามายึดครองดินแดนอังกฤษและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่รัฐมากขึ้น โดยการ จัดระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่พระมหากษัตริย์ และสร้างความเข้มแข็งทางทหารเพื่อ สร้างความมั่นคงของรากฐานการรวมศูนย์อำนาจของพระมหากษัตริย์ในช่วงเริ่มต้นของยุคกลาง อังกฤษมีการปกครองโดยอาศัยฝ่ายนิติบัญญัติแบบเป็นทางการน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการปกครอง โดยยึดถือจารีตและประเพณีปฏิบัติ พระมหากษัตริย์มีอำนาจจำกัดในการตีความจารีตประเพณี สำหรับการปกครอง และการใช้กฎหมายนั้นกระทำได้โดยอาศัยการปรึกษาจากสภาที่ปรึกษา (Witenagemat) และขึ้นอยู่กับความสามารถของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา จนถึงราวศตวรรษที่ 13 ระบบการเมืองการปกครองของประเทศอังกฤษยังคงอาศัย อำนาจจากสถาบันทั้งสองคือ สถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐสภาตลอดมาแต่มีข้อแตกต่างในแต่ละ ยุคสมัยที่พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์และอำนาจของรัฐสภามีความสำคัญที่แตกต่าง กันจนมาถึงศตวรรษที่ 13 นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 - 15 สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นสถาบันที่มี อำนาจทางการเมืองเพียงสถาบันเดียวอีกต่อไป แต่ต้องใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกับรัฐสภา และ อำนาจของพระมหากษัตริย์ยังถูกจำกัดโดยกฎหมาย กำหนดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับพระบรม ราชโองการและการบริหารของพระมหากษัตริย์ จะต้องมีการแถลงต่อรัฐสภา ต่อมาได้มีการปฏิรูป ทางการเมืองโดยมีการตราพระราชบัญญัติการปฏิรูปการเมือง ค.ศ. 1832 ซึ่งก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงหลายประการ ได้แก่ การขยายสิทธิการเลือกตั้ง ทำให้พระราชอำนาจของ พระมหากษัตริย์ลดลง และเป็นผลผลักดันให้กลุ่มการเมืองรวม กลุ่มเป็นพรรคการเมือง และทำให้ สภาสามัญเป็นสถาบันหลักที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง หลังจากนั้นได้มีการตรา พระราชบัญญัติผู้แทนราษฎรขึ้นในปี ค.ศ.1918 และ ค.ศ.1948 ทำให้การเลือกตั้งของอังกฤษมี วิวัฒนาการจนมาถึงระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพมากที่สุด

ประเทศหนึ่งของโลก จากการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปถึงแนวคิดระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแบบประเทศอังกฤษได้ว่า ประเทศอังกฤษแต่เดิมนั้นปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาแต่เดิมรูปแบบการของการปกครองทั่วไปนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ในอดีตมีอำนาจเด็ดขาดตลอดระยะเวลาที่มีระดับของการพัฒนาอยู่ในระดับกลางแนวความคิดทางการปกครองจะยึดถือจารีตและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิม ระบบการส่งผ่านอำนาจทางการปกครองนั้นยึดถือหลักการและเหตุผลตลอดจนหลักของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอังกฤษถือเป็นประเทศเดียวที่สามารถเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่ โดยมีสถาบันหลักทางการเมืองการปกครองคือ สถาบันพระมหากษัตริย์และรัฐสภา ซึ่งนับว่าเป็นสถาบัน ตัวแทนของประชาชนที่มีอิทธิพลมากที่สุดของประเทศ

2.4 แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการ

2.4.1 ความหมายของเผด็จการ (Authoritarian rule) แนวความคิดในเรื่องเผด็จการทางการเมืองการปกครองนั้น ส่วนใหญ่เรามักจะเริ่มศึกษาจาก แนวคิดและแนวปฏิบัติของเบนิโต มุสโสลินี ผู้นำของอิตาลี รสมทังอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำของเยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ความจริงแล้วเผด็จการทางการเมืองการปกครองนั้นมีการศึกษากันมาตั้งแต่อดีต เพื่อให้เข้าใจความหมายของเผด็จการได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเราอาจแบ่งความหมายของเผด็จการได้เป็น 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ (สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, 2539)

1) เผด็จการในฐานะที่เป็นแนวความคิดทางการเมือง แนวความคิดนี้เชื่อว่ารัฐเป็นเสมือนพระเจ้าที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมความดี ความถูกต้อง และความยุติธรรม รัฐจะเป็นผู้ถ่ายทอดเอาความดีงามเหล่านี้ให้กับประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐยอมตนให้กับรัฐโดยปราศจากเงื่อนไข ประชาชนจึงอยู่ในฐานะเครื่องมือที่สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับรัฐ สำหรับผู้ที่เป็นตัวแทนของรัฐในการออกคำสั่งให้ประชาชนปฏิบัติตาม ก็คือ ผู้นำ ซึ่งอาจมีผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดอยู่เพียงผู้เดียว หรืออาจจอยู่ในรูปของกลุ่มผู้นำก็ได้ อุดมการณ์เผด็จการนั้นอ้างว่าผู้นำเป็นผู้ที่ลักษณะพิเศษ กล่าวคือ สามารถล่วงรู้เจตนารมณ์ของประชาชนได้อย่างถูกต้อง การกระทำใด ๆ ของผู้นำจึงเป็นการกระทำไปตามเจตนารมณ์ของประชาชน ผู้นำจึงอยู่ในฐานะที่ทำอะไรก็ไม่ผิด ฉะนั้นการที่ผู้ขัดขวางหรือไม่เห็นด้วยกับผู้นำจะถูกตราหน้าว่าเป็นผู้ที่หวังจะทำลายชาติและประชาชน

2) เผด็จการในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง การปกครองแบบเผด็จการนั้น โดยทั่วไปหมายถึง ระบอบรวมอำนาจของผู้ปกครองที่ต้องการอำนาจและสามารถยึดอำนาจรัฐไว้ได้ ส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการรุนแรง เช่น การทำรัฐประหาร ผู้นำเผด็จการเหล่านี้จะพยายามใช้วิธีการทุกอย่างเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งอำนาจ และขยายอำนาจให้เพิ่มมากขึ้น อาจมีการจัดสรรตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ในระหว่างผู้ใกล้ชิดหรือญาติมิตร กุมกองกำลังทั้งทหารและตำรวจ และใช้กองกำลังเหล่านี้

ชมชู่ สร้างความสะพรึงกลัวให้เกิดกับผู้ที่คิดจะต่อต้าน มีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

3) เผด็จการในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวปฏิบัติของคนในสังคมใด ๆ ซึ่งอาจเป็นสังคมประชาธิปไตยก็ได้ พวกนี้เชื่อว่าคนเราเกิดมาแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันในทุกด้าน ผู้ที่ต่อยกว่าจำเป็นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้ที่เหนือกว่า ทั้งนี้เพื่อที่จะให้สังคมสามารถอยู่รอดปลอดภัย และก้าวหน้าไปอย่างเป็นเอกภาพ พวกนี้จะพยายามไม่ให้ความขัดแย้งขึ้นในสังคม และจะนิยมใช้อำนาจในการกำจัดข้อขัดแย้งซึ่งถือเสมือนตัวบ่อนทำลายเสถียรภาพของสังคมมากกว่าที่จะใช้วิธีการประนีประนอมกัน

2.4.2 ประเภทของลัทธิเผด็จการ ลัทธิเผด็จการมีอยู่คู่กับสังคมโลกมาช้านาน นับตั้งแต่มนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคมยุคแรก ๆ สังคมเผ่าส่วนใหญ่จะมีหัวหน้าเผ่าที่เป็นเผด็จการ ปัจจุบันสังคมได้วิวัฒนาการไปมาก รูปแบบหรือประเภทของลัทธิเผด็จการก็เริ่มหลากหลายยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องมาจากผู้นำของประเทศนั้น ๆ ได้พยายามที่จะนำเอาลัทธินี้มาเสริมแต่งเพื่อที่จะให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของตน ทั้งนี้ผู้นำเหล่านี้มีจุดประสงค์หลักประการหนึ่งร่วมกัน นั่นก็คือ เพื่อให้ตนอยู่ในอำนาจได้นานที่สุด อย่างไรก็ตาม เราอาจที่จะแบ่งประเภทของลัทธิเผด็จการได้เป็น 3 ประเภทที่สำคัญ โดยอาศัยหลักการในเรื่องขอบเขตของการใช้อำนาจเป็นเกณฑ์

1) เผด็จการอำนาจนิยม ลักษณะสำคัญของเผด็จการประเภทนี้ คือ รัฐบาลจะเข้าควบคุมสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน มักจะไม่ยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีการตรวจสอบหรือใช้อำนาจรัฐสั่งปิดหนังสือพิมพ์มักจะอ้างลัทธิชาตินิยมมาสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจของผู้ปกครอง แต่รัฐจะยังคงให้เสรีภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือประชาชนสามารถที่จะเลือกนับถือศาสนา ดำเนินชีวิตส่วนตัวและธุรกิจได้อย่างเป็นอิสระพอสมควร รัฐเผด็จการอำนาจนิยมจะมีการลงโทษผู้กระทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเคารพเชื่อฟัง และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ผู้นำอำนาจนิยมนั้นจะพยายามแสวงหาอำนาจและเมื่อได้อำนาจแล้วจะใช้อำนาจบีบบังคับและกำจัดฝ่ายตรงข้ามหรือศัตรูทางการเมือง หรือแม้แต่มวลหมู่การเมืองอื่น ๆ ที่ผู้นำเห็นว่ามีความโน้มที่จะเป็นอันตรายต่อสถานภาพของผู้นำเอง อย่างไรก็ตาม กลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคมอื่น ๆ เช่น สมาคม สมาพันธ์ หรือสหกรณ์ใด ๆ ที่ดำเนินกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้นจะไม่ได้รับผลกระทบหรืออาจได้รับผลกระทบ แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2) เผด็จการเบ็ดเสร็จ หมายถึง การปกครองโดยมีผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดและใช้อำนาจเด็ดขาดคนเดียว พยายามที่จะสร้างอุดมการณ์ขึ้นมา สร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจ มีการจัดตั้งพรรคการเมือง หรืออาจอยู่ในรูปขององค์กรผู้นำพรรคเดียวเข้าควบคุมอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมนั้นคือ บุคคลรวมทั้งกิจกรรมของบุคคลในสังคมทุกคน ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับการเมือง หรือเศรษฐกิจ หรือสังคม จะตกอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลและควบคุมกำกับโดยอำนาจรัฐ มีการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างรุนแรง พยายามสร้าง ความสำนึกให้ประชาชนเคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามอำนาจรัฐ หรือคำสั่งของผู้นำโดยเคร่งครัดโดยถือเป็นหน้าที่ เผด็จการประเภทนี้จะไม่ยอม

ให้มีฝ่ายตรงข้าม สังคมที่ปกครองโดยลัทธิเผด็จการเบ็ดเสร็จ จึงมีสภาพเป็นอาณาจักรแห่งความกลัว ประชาชนไม่แน่ใจในสถานะภาพของตนเอง พวกเขานอกจากจะถูกกีดกันออกจากการเมืองแล้ว ยังถูกสกัดกั้นความคิดการกระทำทางของตนเอง พวกเขานอกจากจะถูกกีดกันออกจากการเมืองแล้ว ยังถูกสกัดกั้นความคิดและการกระทำทาง เศรษฐกิจ สังคมอีกด้วย รัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จจะควบคุมเครื่องมือสื่อสารทุกชนิด และจะใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อปลุกฝังความเชื่อ ความศรัทธาให้เยาวชน หรือคนรุ่นใหม่ยึดมั่นในอุดมการณ์ของผู้นำ ผู้นำของลัทธิเผด็จการเบ็ดเสร็จมักจะอ้างว่าตนเองเป็นผู้ล่วงรู้หรือเข้าถึงเจตนารมณ์หรือความต้องการของคนทั้งหมด เจตนารมณ์ของผู้นำจึงเป็นตัวแทนของเจตนารมณ์ของประชาชน ผู้นำของลัทธินี้จึงอ้างว่าเป็นผู้ที่ถูกต้องเสมอ ดังนั้นประชาชนจึงไม่มีสิทธิที่วิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้าน ผู้ที่กล้าหาญวิพากษ์วิจารณ์ หรือคัดค้านคำสั่งของผู้นำนั้นจะถือว่าเป็นอาชญากรที่ต่อต้านรัฐ และจะต้องถูกกำจัดไปด้วย

3) เผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ เผด็จการอำนาจนิยม กับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ เผด็จการทั้งสองรูปแบบต่างก็มีความคล้ายคลึงกันคือ ผู้นำต่างมีอำนาจเด็ดขาด ในการใช้อำนาจเพื่อรักษาสถานะภาพของตนเอง โดยการกำจัดการทางการเมือง หรือกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม ทั้งยังไม่ยินยอมให้มีกลุ่มความคิดทางการเมืองที่แตกต่างออกไปเกิดขึ้น ตลอดจนการจำกัดเสรีภาพของประชาชนความสำคัญของประชาชนเป็นเพียงเครื่องมือที่จะสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและ มีการควบคุมสื่อสารมวลชนให้ตอบสนองความต้องการของกลุ่มตนเองเท่านั้น ส่วนความแตกต่างกันระหว่างเผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จคือ เผด็จการอำนาจนิยมนิยมมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การควบคุมกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนเท่านั้น ขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จต้องการที่จะเข้าควบคุมทั้งกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รัฐเผด็จการอำนาจนิยมไม่เข้าไปควบคุมสถาบันครอบครัว ศาสนา โรงเรียน สมาคม หรือกลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคมใด ๆ แต่เผด็จการเบ็ดเสร็จนั้นถือว่าองค์กรทุกองค์กร สถาบันทุกสถาบันจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยรัฐจะเป็นผู้กำหนดแนวปฏิบัติต่าง ๆ ให้ รัฐเผด็จการอำนาจนิยมนั้น แม้จะเน้นที่วิธีการลงโฆษณาอย่างรุนแรงโดยเฉพาะกิจกรรมที่ผู้นำพิจารณาแล้วว่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองของตน แต่กระบวนการทางกฎหมายที่จะใช้เป็นหลักในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยทั่วไปก็ยังคงมีอยู่ แต่ในระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น อำนาจรัฐมีอย่างไม่จำกัด สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในทุกเรื่องอาจถูกละเมิดเมื่อไรก็ได้ ทั้งนี้ รัฐจะถือเอาความมั่นคง ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจเด็ดขาด ประชาชนในรัฐเผด็จการอำนาจนิยมมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญ คือ จะต้องไม่ดำเนินการทางการเมืองใด ๆ ที่ขัดขวางหรือต่อต้านนโยบายทางการเมืองของผู้นำ แต่ประชาชนในรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้นนอกจากจะต้องเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังจะต้องแสดงความจงรักภักดี มีความสำนึกในความเป็นหนี้บุญคุณที่มีต่อรัฐต้องยอมรับใช้รัฐในทุกโอกาสอีกด้วย

จากความหมายและประเภทของระบอบเผด็จการลักษณะดังกล่าวทั้ง 3 ประการที่กล่าว สามารถวิเคราะห์แนวคิดในลักษณะความหมายของการเมืองการปกครองระบอบเผด็จการได้ว่า มี

พื้นฐานการปกครองจากความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิตเป็นพื้นฐานที่ยึดถือเอาความแตกต่างทางสังคม การใช้อำนาจการปกครองจะเป็นการรวมอำนาจไว้ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้อุดมการณ์เผด็จการนั้น จะอ้างอิงถึงการกระทำที่สนองตอบเจตนาของมวลชนเป็นหลักผู้ใดจะละเมิดหรือขัดขวางมิได้ เผด็จการทั้งสามประเภทที่ประกอบด้วย เผด็จการอำนาจนิยม เผด็จการเบ็ดเสร็จ และเผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ ประเภทของระบอบเผด็จการทั้งสามนั้น มีลักษณะที่เหมือนกันก็คือการควบคุมสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเหมือนกันแต่ในทางปฏิบัติกลับ บอกว่าการกระทำทุกอย่างนั้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนเป็นหลักระบอบการปกครองแบบเผด็จการนี้หากเราวิเคราะห์ในลักษณะของความขัดแย้งแล้วยังมีข้อโต้แย้งที่ว่าสามารถ ควบคุมความขัดแย้งต่างๆไม่ให้ลุกลามมากขึ้นดังนั้นเราสามารถสรุปถึงแนวคิดการปกครองเผด็จการ ได้เป็นประเด็นสำคัญดังนี้ “การปกครองเผด็จการเป็นระบอบที่ควบคุมอำนาจทางการเมืองการปกครองได้อย่างเบ็ดเสร็จอำนาจในการปกครองขึ้นตรงกับผู้ปกครองทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคล และกลุ่มบุคคล ระบอบการปกครองเผด็จการจะจำกัดอำนาจและสิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ประชาชน รวมทั้งกิจกรรมทางการเมืองที่ประชาชนสามารถแสดงออกได้ ทุกองค์กรและสถาบันต่างๆ ต้องอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของผู้ปกครองเท่านั้น” ลักษณะรูปแบบการปกครองเผด็จการในยุค ปัจจุบันส่วนมากนั้นเริ่มต้นมาจากระบอบการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และมี พัฒนาการต่อเนื่องมาจนเป็นรูปแบบการปกครองแบบอำนาจนิยมและเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จและถึง ที่ที่สุดจนกลายเป็นระบอบการปกครองในรูปแบบเผด็จการ จักรวรรดินิยมในที่สุด

2.4.3 แนวคิดระบอบการปกครองระบอบเผด็จการของประเทศจีน การซึ่งหากเราวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์จีนในยุคโบราณนั้นประเทศจีนปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดของแผ่นดิน ตลอดระยะเวลาที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงยุคปัจจุบัน อยู่ภายใต้การนำของ พรรคคอมมิวนิสต์จีน (Communist Party of China) จากการปฏิวัติครั้ง สดท้ายของประธาน “เหมาเจ๋อตง” พรรคคอมมิวนิสต์จีน ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2464 (ค.ศ. 1921) ที่นครเซี่ยงไฮ้ และมีอำนาจปกครองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อปี พ.ศ.2492 (ค.ศ. 1949) มา จนกระทั่งปัจจุบัน เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอำนาจปกครองจีนแบบเบ็ดเสร็จที่ แท้จริง รัฐบาล และรัฐสภา มีหน้าที่ปฏิบัติตามมติและนโยบายที่พรรคกำหนดโดยยึดหลัก ประชาธิปไตยรวมศูนย์ (Democratic Centralism) รูปแบบการปกครองในปัจจุบันแบ่งเป็นสองระดับ ได้แก่ การบริหารส่วนกลาง และการบริหารส่วนภูมิภาค การบริหารส่วนกลาง คือ รัฐบาลกลางของ ประชาชน หรือคณะรัฐมนตรี ซึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี คณะมุขมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ ประธานคณะกรรมการต่าง ๆ ผู้อำนวยการสำนักงานตรวจสอบบัญชี และ เลขาธิการ รัฐบาลกลางของจีนมีอำนาจเหนือองค์กรบริหารส่วนภูมิภาคท้องถิ่นทั้งหมด(ข้อมูลจาก “ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยจีน Business Information Center)

จากบันทึกประวัติศาสตร์ของประเทศจีนนับแต่อดีตเป็นต้นมานั้นแสดงให้เห็นว่าประเทศจีนมี ประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมากกว่า 2,000 ปีระบอบการปกครองนับแต่อดีตถือเป็นระบอบการปกครอง

แบบสมบูรณาญาสิทธิราชแบบเต็มรูปแบบยุคสมัยที่มีความสำคัญของดินแดนแห่งนี้ควรจะเป็นยุคของจักรพรรดิราชวงศ์ฉิน (221 – 207 ปี ก่อน ค.ศ.) หลังจากที่ดินหวางเจิ้ง เจ้าแคว้นฉิน สามารถสยบบรรดาแคว้นแคว้นทั้งหลาย ยุติความขัดแย้งแตกแยกในช่วงยุคจ้านกั๋ว รวมแผ่นดินจีนเป็นหนึ่งเดียวได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของจีนแล้ว ก็ได้สถาปนาราชวงศ์ฉิน เป็นรัฐระบอบรวมศูนย์อำนาจขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จีน ทั้งยังสถาปนาตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดที่เรียกว่า “ฮ่องเต้” หรือจักรพรรดิ ซึ่งได้ถูกใช้เรื่อยมาจนสิ้นยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยที่พระองค์ได้สถาปนาตนเป็น “ฉินสื่อหวางตี้” ในยุคนี้ได้มีความพยายามที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับประเทศในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านภาษา การคมนาคม ระบบเงินตรา ระบบการชั่งตวงวัด รวมทั้งการสร้างกำแพงเมืองจีน เพื่อป้องกันการรุกรานของชนกลุ่มน้อยทางตอนเหนือของประเทศด้วยถือเป็นยุคที่จีนมีความเจริญสูงสุดในทุกด้านและเป็นรัฐที่มีระบอบการปกครองรูปแบบเผด็จการรวมศูนย์อำนาจอย่างแท้จริง ยุคสมัยที่มีความสำคัญอีกยุคหนึ่งคือยุคของคักตินาที่มีระยะเวลาต่อเนื่องมาอย่างยาวนานจนมาถึงยุคสุดท้ายก่อนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองคือยุค “ราชวงศ์ชิง” (ค.ศ. 1644 – 1912) ราชวงศ์นี้สถาปนาโดยจักรพรรดิชิงไท่จง ซึ่งเป็นชาวแมนจู แต่สามารถยึดเมืองหลวงปักกิ่งได้ในสมัยต่อมาคือจักรพรรดิ “ซุ่นจื้อ” และได้ครองแผ่นดินจีนทั้งหมดในสมัยจักรพรรดิ “คังซี” ถือเป็นราชวงศ์ที่สองในประวัติศาสตร์จีน ที่แผ่นดินจีนทั้งหมดต้องอยู่ภายใต้การปกครองของชนกลุ่มน้อย และถือเป็นราชวงศ์สุดท้ายของประเทศจีนในยุคคักตินาด้วย ในยุคนี้จีนได้รับผลกระทบจากลัทธิล่าอาณานิคมเป็นอย่างมาก ทำให้จีนได้รับความเสียหายอย่างหนักในหลาย ๆ ด้าน ทั้งยังบั่นทอนความเข้มแข็งราชสำนัก อันเป็นสาเหตุทำให้ราชวงศ์ชิงล่มสลายในกาลต่อมา ระบอบการเมืองการปกครองของจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อ (ค.ศ. 1912-1949) หลังจากทีซุนยัตเซ็น สามารถนำผู้คนลุกฮือขึ้นทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของจีนให้เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตย และโค่นล้มราชวงศ์ชิงได้สำเร็จ ก็ถือเป็นจุดสิ้นสุดของจีนในยุคคักตินาแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเป็นจุดสิ้นสุดของระบอบจักรพรรดิที่อยู่คู่แผ่นดินจีนมากกว่าสองพันปี นับแต่สมัยราชวงศ์ฉินเป็นต้นมา และได้สถาปนาสาธารณรัฐจีน ขึ้น แต่ยุคนี้แผ่นดินจีนก็ยังต้องเผชิญกับความวุ่นวายไม่หยุดหย่อน ทั้งจากการสู้รบภายในที่เรียกว่า “ยุคขุนศึก” ซึ่งสงบลงอย่างเด็ดขาดในยุคของเจียงไคเช็ค และประเทศจีนทั้งประเทศก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคก๊กมินตั๋ง ทั้งจากการรุกรานของญี่ปุ่น (ค.ศ. 1931-1945) สงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามกลางเมืองกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน (ค.ศ. 1946-1949) ซึ่งในที่สุดก็ทำให้พรรคก๊กมินตั๋งต้องสูญเสียอำนาจไปพร้อม ๆ กับการล่มสลายของสาธารณรัฐประชาธิปไตยบนแผ่นดินจีน ปี ค.ศ. 1949 – ปัจจุบัน หลังจากที่เหมาะสม เจ็ดสามารถนำพลพรรคแห่งพรรคคอมมิวนิสต์จีนรบชนะพรรคก๊กมินตั๋งของเจียงไคเช็คได้แล้ว เขาได้สถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 และประเทศจีนก็อยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศให้วันที่ 1 ตุลาคมของทุกปีเป็นวันชาติจีน トラบาจนถึงปัจจุบัน (วิไล ลิ้มถาวรานันต์ และคณะ, 2547)

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์ทางการปกครองของจีนนั้นมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องประเทศจีนนั้นมีนักปรัชญาการเมืองการปกครองมากมายตลอดทุกยุคทุกสมัย แนวคิดทางการเมืองการปกครองเป็นไปได้ทั้งรูปแบบของอำนาจนิยมรวมเข้ากับลัทธิเทวสิทธิ์ที่ถือเอาผู้นำทางการเมืองการปกครองสูงสุดเป็นเทพเจ้าพัฒนาการต่างที่ผ่านอาศัยหลักการทางปรัชญาการเมืองการปกครองของนักปราชญ์ทั้งหลายเป็นแนวคิดในทางการเมืองการปกครองที่ยึดถือเอาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นที่ตั้งแต่ทั้งนี้อำนาจการปกครองแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเท่านั้นที่ผู้ปกครองมีอำนาจเต็มต่อเนื่องมาจนถึงยุคของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแนวคิดในทางการเมืองการปกครองก็ยังคงเป็นรูปแบบเผด็จการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเท่านั้นการดำเนินนโยบายต่างๆอยู่ภายใต้การกำหนดของพรรคคอมมิวนิสต์ในปัจจุบัน

2.4.4 แนวคิดระบอบการปกครองระบอบเผด็จการของประเทศรัสเซีย ประเทศสหพันธรัฐ รัสเซีย นับเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกพื้นที่ของประเทศครอบคลุมทั้งทวีปยุโรป (Europe) และทวีปเอเชีย (Asia) ประวัติศาสตร์ของชนชาตินี้เริ่มต้นจากชาวสลาฟเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัสเซียแต่โบราณแต่เป็นชนเผ่าที่อ่อนแอ มักจะถูกรุกรานจากชนเผ่ารอบข้าง และในสมัยนั้นเกิดความขัดแย้งภายในชนเผ่า ชาวสลาฟจึงยินดีที่จะเชื่อเชิญชาววาเรนเจียนหรือไวคิง ก็คือ แสกันดินเวียปัจจุบันเข้ามาปกครองเหล่าสลาฟ และตั้งราชวงศ์รูริคขึ้นและสืบทอดเรื่อยมาจนในศตวรรษที่ 16 ได้ถือกำเนิดราชวงศ์ใหม่ขึ้นเรื่องอำนาจแทนราชวงศ์รูริคและเป็นราชวงศ์สุดท้ายของรัสเซีย คือ “ราชวงศ์โรมานอฟ” โดยได้สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับรัสเซียจนวาระสุดท้ายก่อนจะถูกปฏิวัติโดยพรรคบอลเชวิค รัสเซียหรือชาวสลาฟตะวันออก ในช่วงตอนต้นของประวัติศาสตร์ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากเพื่อนบ้าน อาทิ สแกนดิเนเวีย เติร์ก ชนเผ่าเร่ร่อนในทุ่งหญ้าสเตปป์ โดยในศตวรรษที่ 9 ชาววาเรนเจียนหรือไวคิง ได้เข้ามาปกครองชาวรัสเซียและสร้างอาณาจักรเคียฟรุส (Kievan-Rus) ขึ้นมาและเคียฟรุสก็ได้ต้อนรับศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์จากไบแซนไทน์อย่างยินดี เกิดการหลอมรวมเป็นหนึ่งระหว่างชาวสลาฟและไบแซนไทน์ หลังจากไบแซนไทน์เสื่อมอำนาจลงในปี ค.ศ. 1453 ศูนย์กลางศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์ที่ใหญ่ที่สุดจึงย้ายมาอยู่ที่รัสเซีย และจากนั้นรัสเซียสถาปนาตนเป็นทายาทแห่งไบแซนไทน์หรือเรียกว่า “โรมแห่งที่ 3” หลังศตวรรษที่ 18 รัสเซียได้รับวัฒนธรรมตะวันตกภายใต้ นโยบายการปกครอง ของพระเจ้าปีเตอร์มหาราช ผู้ซึ่งมีแนวคิดนิยมตะวันตก พระองค์ย้ายเมืองหลวงจากมอสโกมาสู่นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก และวางผังเมืองใหม่ทั้งหมดและรับสั่งให้สถาปนิกชาวตะวันตกเป็นผู้เข้ามาออกแบบสร้างเมืองแห่งนี้ศตวรรษที่ 20 เข้าสู่ช่วงเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของรัสเซียครั้งยิ่งใหญ่ ระบบซาร์ได้หมดไปจากรัสเซีย เข้าสู่ยุคการปกครองโดยระบบคอมมิวนิสต์ และกำเนิดวัฒนธรรมโซเวียต ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการปกครองโดยพรรคบอลเชวิคในยุคปัจจุบัน รัสเซียได้รับสื่อจากตะวันตกมากขึ้น สังคมและวัฒนธรรมของรัสเซียเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก แต่ทั้งนี้พื้นฐานของรัสเซียยังคงเป็นสังคมส่วนใหญ่ยังคงอนุรักษ์นิยมเช่นเดิม ระบอบการเมืองการปกครองของรัสเซียก่อนปี ค.ศ. 1991 (ก่อนการล่มสลายของอาณาจักรสหภาพโซเวียต

(Soviet Union) นั่นคือระบบการปกครองแบบรวมศูนย์เดิม ปี ค.ศ. 1917 ซึ่งอยู่ในช่วงของ สงครามโลกครั้งที่ 1 จักรวรรดิรัสเซีย (Russian Empire) ถูกโค่นอำนาจลงโดยกลุ่ม “บอลเชวิค” ภายใต้การนำของ “เลนิน” และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น “Russian Soviet Federation Republic: RSFR” ในปี ค.ศ.1922 เลนินใช้กำลังทางทหารรุกรานและได้ผนวกเอาดินแดนรัฐต่างๆเข้าด้วยกัน และจัดตั้งเป็น “สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต” (Union of Soviet Socialist Republic: USSR) ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1922 จนถึง ค.ศ. 1991 สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ตกอยู่ภายใต้ระบบการบริหารงานของพรรคคอมมิวนิสต์ ที่เน้นการบริหารงานและรวมอำนาจการ ปกครองไว้ที่ส่วนกลาง เลนินถือได้ว่าเป็นผู้ริเริ่มระบบการบริหารงานดังกล่าว ลักษณะการปกครอง ประเทศเป็นลักษณะรัฐบาลเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Government) คือ มีการใช้อำนาจอย่าง เด็ดขาดในการบริหารประเทศนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ครองอำนาจในการบริหารสูงสุด อุดมการณ์การเมือง การปกครองนั้นโซเวียตยึดมั่นในระบบ “ลัทธิคอมมิวนิสต์” ซึ่งแนวความคิดนั้นตรงข้ามกับ “ลัทธิเสรี นิยม” ที่ประเทศในโลกเสรีทั้งหลายยึดมั่นสหภาพโซเวียตตกอยู่ภายใต้การบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งเน้นการบริหารและการวางแผนจากส่วนกลาง เป็นเวลายาวนานถึง 69 ปี เป็นผลให้ชาวโซเวียตนับ ล้านคนเสียชีวิตจากการกวาดล้างผู้ที่ไม่เห็นด้วยทาง การเมือง และจากภาวะทุพภิกขภัย ระบบการเมือง การปกครองขอโซเวียตนั้นมีรากฐานจากความเชื่อและความเป็นมาของประวัติศาสตร์หลายยุคการ เคลื่อนตัวออกจากอุดมคติในแนวลัทธิคอมมิวนิสต์เดิมไปสู่การเป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จภายใต้การนำ ของอดีตประธานาธิบดี “สตาลิน” (Stalin) ศตวรรษที่ 20 ปรากฏเห็นเด่นชัดว่าระบบเศรษฐกิจแบบ วางแผนรวมศูนย์ (Centralized Economic Planning) ภายใต้การบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์นั้น ล้มเหลว และความล้มเหลวของระบอบการปกครองโดยลัทธิคอมมิวนิสต์ของโซเวียตนั้น ส่งผลเสียหาย ต่อระบบเศรษฐกิจอย่างรุนแรงประชาชนรวมตัวกันต่อต้านการบริหารของรัฐบาลในยุคนั้นรุนแรงมากขึ้น (ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ในยุคนั้น Mikhaail Gorbachev) เหตุการณ์ลูกกลมไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้จึงทำให้ระบบการปกครองแบบสหภาพโซเวียต ล่มสลายลงในที่สุด

การสถาปนาสหพันธรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Union of Soviet Socialist Republic: USSR) นั้นเริ่มต้นจากกลุ่มบอลเชวิคเป็นผู้สร้างขึ้นในลักษณะของสหพันธรัฐ (Federation) ลักษณะการ ปกครองมีความคล้ายคลึงกับระบอบการปกครองแบบ “อิตาลีปไตย” ที่ใช้ปกครองในรัฐสมัชชพระ เจ้าชาร์ซีในยุคของสหพันธรัฐดังกล่าวนี้จากกล่าวได้ว่า ระบอบการปกครองแบบเผด็จการรวมศูนย์ การปกครองไว้ที่จุดเดี่ยวนั้นถือเป็นมรดกตกทอดทางการปกครองของรัสเซียที่สืบทอดวิธีการมาจาก พระเจ้าชาร์ซีนั่นเอง การรวมศูนย์อำนาจไว้เพียงแห่งเดียวนั้นในอดีตเป็นวิธีการเดียวที่โซเวียตใช้ ปกครองจักรวรรดินิยมแห่งนี้มาชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นผลระยะยาว ซึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันรัสเซียยังคงต้องประสบปัญหามากมายอย่าง ต่อเนื่องด้วยเช่นกันสาเหตุมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองที่ผูกพันอยู่กับระบบการปกครองแบบเดิม นั้นเองดังนั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองของโซเวียตจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดปัญหาตามมานั้นคือ

ความขัดแย้งกับค่านิยมทางการเมืองแบบเดิม รวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดิมของประชาชนที่ก่อให้เกิดทัศนคติในทางลบต่อระบอบการปกครองใหม่ จะเห็นได้ว่า หากเราศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของรัสเซียอย่างละเอียดจะพบว่า แนวความคิดทางการเมืองการปกครองของชนชาวรัสเซียนั้นมีแนวความคิดในเชิงอำนาจนิยมภายใต้ระบอบการปกครองแบบ“ออตตาธิปไตย”ตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครองสูงตั้งนั้นความคาดหวังในตัวผู้นำในระบอบการปกครองใหม่จึงมากขึ้นไปด้วย แนวคิดการเมืองการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (Centralized Power and Absolutist Rule) ตามแบบฉบับเดิมนั้นยังเป็นแนวคิดที่สังคมรัสเซียให้ความสำคัญต่อระบอบการปกครองในยุคนปัจจุบันเหตุเพราะรากเหง้าทางความคิดมาจากรัฐ ซึ่งมีพัฒนาการต่อมาจนเป็นระบอบออตตาธิปไตย ที่ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแนวความคิดอีกประการหนึ่งคือ แนวความคิดของการรับใช้ผู้ปกครองของตนเองยังคงยึดถือปฏิบัติมานานอย่างต่อเนื่องในประสบการณ์ทางการเมืองเช่นกันและในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ที่ผ่านมาหลังจากการล่มสลายของระบบคอมมิวนิสต์จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองที่เป็นแบบอำนาจนิยมนั้นยังคงฝังรากลึกลงในสายเลือดของชาวรัสเซีย เห็นได้จากการเรียกร้องหาผู้นำทางการเมืองที่มีความเข้มแข็งมั่นคงอยู่ตลอดเวลา (อูชา ไบหยก, ธนาสฤกษ์ สะตะเวทิน, จิระโชค วีระสัย และวิโชติ วัฒนโณ)

2.5 บทสรุปของการศึกษา

การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของคนทุกคนในสังคมจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ และนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกระบวนการ เพราะวิชาการเมืองการปกครองนั้น เป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ที่ผู้ปกครองประเทศจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในประเทศ เพื่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยรวมทั้งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง “การเมืองการปกครอง” หรือ “รัฐศาสตร์” หรือ ศาสตร์แห่งรัฐ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Political Science” เป็นคำศัพท์ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการเมืองการปกครองโดยเฉพาะ นักปราชญ์ทางรัฐศาสตร์หลายท่านอาจจะแยกวิชาการนี้ออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ประการหนึ่ง มีลักษณะเป็นศาสตร์ (Science) คือ เป็นความรู้ทางวิชาการด้านการเมืองการปกครอง ประการที่สอง มีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) วิชารัฐศาสตร์จึงกลายเป็นวิชาที่ประยุกต์เอาลักษณะที่เป็นศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกัน แล้วนำเอาวิชาการนี้มาใช้ปกครองประเทศ การศึกษาค้นคว้าหาทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนในสังคมนั้น อาศัย “ทฤษฎีการเมือง” ทฤษฎีการเมืองในปัจจุบันเป็นการแสวงหาความรู้หรือความจริงค่อนข้างมีความชัดเจนและสามารถอธิบายหรือนำมาพยากรณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ใกล้เคียงความเป็นจริงและมีความน่าเชื่อถือ ดังนั้นความหมายของทฤษฎีการเมืองจึงมีหลากหลายทัศนะขึ้นอยู่กับการศึกษาและมุมมองของนักปราชญ์แต่ละท่าน ลักษณะที่พอจะสรุปได้คือ “ทฤษฎีการเมือง” มีลักษณะเป็น “ปรัชญาการเมือง” เพราะเป็นการเน้นรูปแบบการเมืองในลักษณะของอุดมคติ

อุดมการณ์ แนวคิด การศึกษาวิเคราะห์ โดยยึดหลัก จริยธรรมและคุณธรรมของผู้ปกครองว่าที่ดีที่สุดหรือที่เลวที่สุดเป็นอย่างไร “การเมือง” (Politics) มีความหมายในหลายนัยยะตามความเห็นของนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงความหมายของ “การเมือง” ว่าในความหมายที่ผูกติดกับระบบการเมืองและ/หรือรัฐ การเมือง คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มิได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธาในบถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ ดังนั้นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจและอิทธิพลนั้น ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องของการครอบงำ หรือการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ผ่านสถาบันต่าง ๆ ของรัฐ สะท้อนให้เห็นลักษณะของรัฐซึ่งเป็นชุมชนของมนุษย์ในพื้นที่อันมีเขตแดนที่แน่นอน สามารถใช้กำลังและความรุนแรงบนพื้นฐานของการอ้างความชอบธรรม

หลักปรัชญาการเมืองการปกครองสามารถกล่าวสรุปได้ว่า “ปรัชญาการเมือง” (Political Philosophy) เป็นสาขาวิชาหนึ่งขององค์ความรู้ในวิชารัฐศาสตร์มีจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นในนครรัฐที่ชื่อว่าเอเธนส์ซึ่งถือว่าเป็นหลักปรัชญาที่เก่าแก่ของโลกที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาหลักปรัชญาการเมืองในยุคปัจจุบันซึ่งการศึกษาทางด้านปรัชญาการเมืองการปกครองสามารถแยกเป็นการศึกษาได้จากหลายสำนักหลายพื้นที่ เช่น

(1) หลักปรัชญาตะวันตกแนวคิดการเมืองการปกครองนั้นจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นสำคัญเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจต่อกันคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ จนมาถึงจุดสิ้นสุดที่ส่งผลให้ระบอบการปกครองเปลี่ยนแปลงโดยยึดถืออำนาจอสูงสุดนั้นจะต้องมาจากประชาชนเท่านั้นนอกจากกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่ถือเอาผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก และมอบอำนาจการปกครองแบบเด็ดขาดให้กับประชาชนเป็นผู้ตัดสิน แนวคิดการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตกนั้นจะเห็นได้ว่ามีประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาที่สำคัญทั้งหลายให้ความสำคัญอยู่สองประการคือ 1) ผู้มีอำนาจในการปกครองจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองสูงสุด 2) อำนาจที่ใช้ในการปกครองนั้นจะต้องสร้างประโยชน์สูงสุดและสร้างความสงบสุขในกลุ่มชนนั้นอย่างเท่าเทียมกัน

(2) ปรัชญาการเมืองการปกครองของจีน ประเทศจีนนั้นถือเป็นบ่อเกิดของศาสตร์ที่สำคัญหลายสาขาที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 2,000 ปี จะเห็นได้จากการศึกษาในศาสตร์หลายๆ สาขาที่มักจะสอดแทรกแนวความคิดทางปรัชญาของชาวจีนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ดังจะเห็นได้จากนักประวัติศาสตร์ชาวจีนบันทึกไว้แยกได้เป็น 6 สำนักหลัก ได้แก่ 1) สำนักอินหยาง 2) สำนักหยู 3) สำนักม่งอ 4) สำนักหมิง 5) สำนักกฏหมาย 6) สำนักคุณธรรมหรือเต๋า แต่ก็มีนักประวัติศาสตร์คนอื่น เช่น หลิวซิน (46 ปีก่อน ค.ศ.- ค.ศ.23) แบ่งสำนักปรัชญาจีนโบราณเป็น 10 สำนัก โดยประกอบด้วย 6 สำนักข้างต้น และเพิ่มอีก 4 สำนักได้แก่ 7) สำนักแนวตั้งแนวขวาง 8) สำนักผสมผสานหลายแนวคิด 9) สำนักการเกษตร และ 10) สำนักเล่านิทาน สำนักคิดที่แพร่หลายและเป็นกระแสหลักและ

ทรงอิทธิพลมีความสำคัญสูงสุดของปรัชญาจีนโบราณและยังคงมีอิทธิพลในปัจจุบันนั่นคือสำนักขงจื๊อ สำนักมอ สำนักเต๋า สำนักการทหารและสำนักกฎหมาย นักปรัชญาทางการเมืองการปกครองที่ทรงอิทธิพลที่สุดและได้รับการถ่ายทอดมาสู่ยุคปัจจุบันและถือเป็นบิดาทางปรัชญาจีนโบราณในหลายสาขานั้นคือ “ขงจื๊อ” แนวคิดของ “ขงจื๊อ” จะเน้นให้ความสำคัญในการ ทุกคนมีสิทธิมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา สิ่งนี้เป็นความยิ่งใหญ่ของขงจื๊อ แนวทางการสั่งสอนของขงจื๊อคือ เน้นในเรื่องการศึกษาพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพื่อให้ลูกศิษย์มีความรู้ทางวิชาการและธรรมเนียมปฏิบัติ รู้ว่าจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณีได้อย่างไร และจะเป็นคนสง่างามยึดมั่นในความยุติธรรมได้อย่างไร

(3) ปรัชญาการเมืองการปกครองของอินเดียโบราณอินเดียเป็นดินแดนที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของปรัชญาหลายสาขาเช่นเดียวกับปรัชญาจีนโบราณ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับกับหลักปรัชญาชาวตะวันตก แต่มีวิวัฒนาการที่แตกต่างกัน แนวคิดปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลมีพัฒนาการมาจากธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ คือ ความรู้สึกสงสัยใคร่รู้และการรู้จักตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วพยายามคิดค้นหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัยในเรื่องรอบตัวมนุษย์กล่าวโดยสรุปธรรมชาติของมนุษย์มีความสงสัยทั้งในสิ่งที่รู้ที่มองเห็นและสัมผัสได้ ทั้งในสิ่งที่ไม่รู้ที่ไม่สามารถมองเห็นและสัมผัสได้ ความสงสัยใคร่รู้ของมนุษย์มีรากฐานมาจากความไม่รู้ของมนุษย์เอง เพราะความไม่รู้จึงสงสัย เพราะสงสัยจึงใคร่รู้ เพราะใคร่รู้จึงแสวงหาความรู้ในสิ่งที่สงสัย เพราะการแสวงหาความรู้ จึงเกิดมีกระบวนการหาความรู้หลากหลายวิธี และด้วยวิธีการแสวงหาความรู้เหล่านั้นเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า “ถ้าไม่มีชีวิตที่รับรู้ได้แล้ว การมีอยู่ของโลก ย่อมไม่ปรากฏ เมื่อเช่นนั้น ก็ไม่มีความคิดเห็นใด ๆ ไม่ว่าในเรื่องของโลกหรือชีวิต ความคิดเห็นเรื่องโลกและเรื่องชีวิตจึงควรดำเนินไปพร้อมกัน” แนวคิดทางปรัชญาจึงเป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับโลกและชีวิตของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับกาลเวลา กล่าวคือ โลกและชีวิตในอดีตมีอยู่หรือไม่ โลกและชีวิตที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันเป็นเช่นไร โลกและชีวิตในอนาคตจะดำเนินต่อไปในลักษณะไหน จะเป็นอยู่ ณ ที่ใด ลักษณะไหน และมีอะไรเป็นเหตุปัจจัยหรือตัวแปรสำคัญที่ทำให้โลกและชีวิตคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือทำให้โลกและชีวิตดับสูญสลายไป การมุ่งค้นหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัยหรือเพื่อให้เกิดความรู้ในเรื่องที่สงสัย จึงเกิดองค์ความรู้ที่เป็นโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่ได้ศึกษาสืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน หลากหลายแนวคิด มีทั้งแนวคิดที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ความเป็นมาของปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล ปรัชญาอินเดีย หมายถึง ปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดียหรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสดาและนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดีย ปรัชญาอินเดียจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะปรัชญาฮินดูเท่านั้น หากแต่รวมถึงปรัชญาอื่นที่ไม่ใช่ปรัชญาฮินดูด้วยอันมีพุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้น แนวคิดทางปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาล ให้ความสนใจปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิตของมนุษย์เช่นกับแนวคิดทางปรัชญาปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์ในอดีตให้ความสนใจยังคงเป็นปัญหาที่มนุษย์ในยุคปัจจุบันให้ความสนใจด้วย และยังมีพัฒนาการที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีที่แสดงถึงความเจริญทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะแนวคิดด้านอภิปรัชญาแนวคิดทางอภิปรัชญาของปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้น เกิดขึ้นเพราะสนใจในมนุษย์โดยเฉพาะเรื่อง

ความสุข ความทุกข์ หรือความไม่สุขไม่ทุกข์ของชีวิตมนุษย์ว่า ทำไมมนุษย์จึงตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น เพื่อสืบค้นหาต้นตอหรือสาเหตุของความสุข ความทุกข์ หรือความไม่สุขไม่ทุกข์ของมนุษย์ที่ว่านี้ การคิดค้น สืบหาสาเหตุที่ว่ามันจึงเป็นที่มาของเนื้อหาอภิปรัชญาอินเดียส่วนหนึ่ง เช่นมีความเชื่อว่า มีบางอย่างที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งทรงพลัง มีอำนาจดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นและเป็นไปโดยประการต่าง ๆ ได้ และยังมีความเชื่ออื่น ๆ อีก ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้น มีพัฒนาการมาจากการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของ 2 ชนเผ่า คือ คนพื้นเมืองเดิม เรียกว่า มีลักษณะบ้าง ทัสยู่บ้าง ดราวิเดียนบ้าง กับชนเผ่าอารยัน โดยถือว่า แนวคิดของคนพื้นเมืองเดิม เป็นระบบแนวคิดที่เกิดก่อนแนวคิดที่ยึดถือตามคัมภีร์พระเวทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก คือ แนวคิดทางปรัชญาและศาสนาของคนพื้นเมืองเดิมของอินเดียก่อนที่พวกอารยันจะอพยพลงมายึดครองนั้น คือ แนวคิดความเชื่อที่เคารพนับถือและบูชาโลกธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมทั้งต้นไม้ใหญ่และภูเขา แนวคิดและความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญานนิยม (Animism) คือ เชื่อว่า มีวิญญานศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ ซึ่งสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ โดยนัยนี้ จนกลายเป็นศาสนาและปรัชญาตามแนวคำสอนของคัมภีร์พระเวทในยุคต่อมา

แนวคิดการปกครองประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองหรือประชาชนซึ่งถือเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนเป็นส่วนมากอาจมีความแตกต่างกันบ้างในวิธีการบริหารแต่ยังคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยที่ยังต้องเป็นของประชาชน ประชาธิปไตยจะยังไม่มีนิยามที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วกันก็ตามแต่มีการระบุว่าความเสมอภาคและอิสรภาพเป็นคุณลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยนับแต่โบราณกาลหลักการดังกล่าวสะท้อนออกมาผ่านความเสมอภาคทางกฎหมายของพลเมืองทุกคน และสิทธิเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน รูปแบบประชาธิปไตยหรือระบอบประชาธิปไตยอีกนัยหนึ่งคือการปกครองตนเองของประชาชน อาจแบ่งเป็น 3 ลักษณะ (1) ประชาธิปไตยโดยตรงที่ประชาชนมาประชุมกัน (2) ประชาธิปไตยโดยระบบผู้แทน (3) ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม การผสมผสานทั้ง 2 แบบแรก ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการบริหารประเทศค่อนข้างมาก หลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ (1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (2) หลักเสรีภาพ (3) หลักความเสมอภาค (4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) การปกครองประชาธิปไตยยังมีอีกหลายลักษณะที่แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละพื้นที่ดังเช่น “ประชาธิปไตยตามแนวตะวันตก” ประชาธิปไตยมีความหมายหลากหลาย ขึ้นอยู่กับมุมมองของนักคิด หรือผู้ศึกษาค้นคว้าและนำไปใช้ประโยชน์ อาจหมายถึงรูปแบบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่รัฐบาลเป็นของประชาชน โดยประชาชนคัดเลือกรวม เพื่อทำประโยชน์แก่ประชาชน ซึ่งเกิดจากประชาชนไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง มอบอำนาจ

บริหารตุลาการ นิติบัญญัติ ให้ผู้แทนไปใช้ทำทำหน้าที่แทนเฉพาะกิจ เฉพาะกาล จะเรียกคืนเมื่อใดก็ได้ “ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตยที่ประมุขแห่งรัฐบังเอิญเป็นกษัตริย์ แต่เป็นระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบการปกครองอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างออกไป เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่คู่กันระหว่างสองวัฒนธรรมการเมืองในลักษณะเดียวกับ Guided Democracy (ประชาธิปไตยแบบมีการนำทาง) ของอินโดนีเซียในอดีต หรือ Socialism with Chinese Characteristics (สังคมนิยมที่มีลักษณะแบบจีน) ของจีนในปัจจุบัน

แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสหพันธรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ นอกจากพื้นที่ของประเทศแล้วยังเป็นประเทศที่มีขนาดของระบบ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองใหญ่เป็นอันดับต้นของโลกและยังเป็นประเทศที่ทรงอิทธิพลทางการเมืองการปกครองอีกด้วย คนอเมริกันโดยส่วนมากนั้นต่อต้าน ระบอบอาณานิคมอย่างเด็ดขาด บรรพบุรุษชาวอเมริกันสร้างความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตเป็นอย่างแรก แนวคิดของคนอเมริกันนั้นเน้นในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของและความเท่าเทียมกันของสังคม ระบบสหพันธรัฐเป็นระบบการปกครองที่เปิดกว้างให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในระดับท้องถิ่นที่จะดำเนินการจัดการปกครองดูแลตนเองได้อย่างเต็มที่หรือประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองเท่าเทียมกัน การวางรากฐานของระบบการปกครองไม่ต้องถูกบังคับกดขี่จากระบบการปกครองเดิมสามารถปรับเปลี่ยนระบบการปกครองในระดับท้องถิ่นได้อย่างอิสระภายใต้ความเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์ปราศจากอิทธิพลของนักปกครองหรือผู้นำทางเศรษฐกิจและผู้นำทางศาสนา ลักษณะเช่นนี้มีส่วนส่งเสริมให้ประชาชนในสังคมสามารถคิดค้นแสวงหาความคิดวิทยาการใหม่ได้อย่างเสรี และสร้างความก้าวหน้าได้อย่างเป็นระบบพิจารณาจากเหตุผลดังกล่าวสามารถสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของชนชาวอเมริกันได้ว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือแบบสหพันธรัฐนั้นคือ “ความต้องการในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองร่วมกันทั้งยังต้องมีความเท่าเทียมกันในสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างอิสระเสรี มีความเท่าเทียมกันในสังคมเหมือนกัน”

แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการ จากความหมายของเผด็จการ (Authoritarian rule) ที่กล่าวเราอาจแบ่งความหมายของเผด็จการได้เป็น 3 ลักษณะคือ (1) เผด็จการในฐานะที่เป็นแนวความคิดทางการเมือง แนวความคิดนี้เชื่อว่ารัฐเป็นเสมือนพระเจ้าที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม ความดี ความถูกต้อง และความยุติธรรม ประชาชนมีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ โดยปราศจากเงื่อนไข ประชาชนจึงอยู่ในฐานะเครื่องมือที่สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับรัฐ (2) เผด็จการในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง หมายถึง ระบอบรวมอำนาจของผู้ปกครองที่ต้องการอำนาจและสามารถยึดอำนาจรัฐไว้ได้ ส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีการ และใช้กองกำลังเหล่านี้ข่มขู่ สร้างความสะพรึงกลัวให้เกิดกับผู้ที่จะต่อต้าน จำกัดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (3) เผด็จการในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวปฏิบัติของคนในสังคมใด ๆ ผู้ที่ต่อยกว่าจำเป็นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้ที่เหนือกว่านี้จะพยายามไม่ให้ความขัดแย้งขึ้นในสังคม และจะนิยมใช้อำนาจใน

การกำจัดข้อขัดแย้งซึ่งถือเสมือนตัวบ่อนทำลายเสถียรภาพของสังคมมากกว่าที่จะใช้วิธีการประนีประนอมกัน

ประเภทของลัทธิเผด็จการ ลัทธิเผด็จการมีอยู่คู่กับสังคมโลกมาช้านาน ปัจจุบันสังคมได้วิวัฒนาการไปมาก รูปแบบหรือประเภทของลัทธิเผด็จการก็เริ่มหลากหลายยิ่งขึ้นเราอาจที่จะแบ่งประเภทของลัทธิเผด็จการได้เป็น 3 ประเภทที่สำคัญ โดยอาศัยหลักการในเรื่องขอบเขตของการใช้อำนาจเป็นเกณฑ์

(1) เผด็จการอำนาจนิยม ลักษณะสำคัญของเผด็จการประเภทนี้ คือ รัฐบาลจะเข้าควบคุมสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน แต่จะยังคงให้เสรีภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้นำอำนาจนิยมนั้นจะพยายามแสวงหาอำนาจ และเมื่อได้อำนาจแล้วจะใช้อำนาจบีบบังคับและกำจัดฝ่ายตรงข้ามหรือศัตรูทางการเมือง หรือแม้แต่กลุ่มการเมืองอื่น ๆ ที่ผู้นำเห็นว่ามีความเสี่ยงที่จะเป็นอันตรายต่อสถานภาพของผู้นำเอง

(2) เผด็จการเบ็ดเสร็จ คือการปกครองโดยมีผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดและใช้อำนาจเด็ดขาดคนเดียว พยายามที่จะสร้างอุดมการณ์ขึ้นมา สร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และ สังคมจะตกอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลและควบคุมกำกับโดยอำนาจ

(3) เผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ เผด็จการอำนาจนิยม กับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ เผด็จการทั้งสองรูปแบบต่างก็มีความคล้ายคลึงกันคือ ผู้นำต่างมีอำนาจเด็ดขาด ในการใช้อำนาจเพื่อรักษาสถานภาพของตนเอง โดยการกำจัดศัตรูทางการเมือง หรือกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม ทั้งยังไม่ยินยอมให้มีกลุ่มความคิดทางการเมืองที่แตกต่างออกไปเกิดขึ้น ตลอดจนการจำกัดเสรีภาพของประชาชน ความสำคัญของประชาชนเป็นเพียงเครื่องมือที่จะสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับตนเอง

บทที่ 3

แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาลศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชแนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมเป็นหลักซึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบของการศึกษาดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 3.1 อินเดียสมัยก่อนพุทธกาล
- 3.2 การเมืองการปกครองสมัยพุทธกาล
- 3.3 แนวคิดการปกครองในอดีต
- 3.4 แนวคิดการปกครองในยุคปัจจุบัน
- 3.5 บทสรุปแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

3.1 อินเดียสมัยก่อนพุทธกาล

ประเทศ “อินเดีย” (India) ประวัติศาสตร์อินเดียโดยสังเขปของประเทศนี้เริ่มต้นบริเวณ กลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งถือเป็นแหล่งอารยธรรมแรกของอินเดียที่รุ่งเรืองเมื่อประมาณ 2,600 ปีถึง 1,900 ปีก่อนคริสตกาล ต่อมาเมื่อประมาณ 2,000 ถึง 15,000 ปีก่อนคริสตกาล ชาวอินโด-อารยันจากเอเชียกลางอพยพ เข้ามาในอินเดีย และพบกับอารยธรรมสินธุ ทั้งสองอารยธรรมได้ผสมผสานรวมกันเป็นอารยธรรมพระเวทโดยหลักฐานที่สำคัญที่สุดของอารยธรรมนี้คือ คัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางศาสนาในภาษาสันสกฤต และเป็นรากฐานของศาสนาฮินดู ระบบกฎหมายและการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของ ชาวอินเดีย อันเป็นที่มาของชื่อยุคพระเวท “คัมภีร์ฤคเวท” เป็นพระเวทที่เก่าแก่ที่สุด ต่อมาจึงมี “คัมภีร์ยชุรเวท” “สามเวทอาถรรพเวท” และ “มหากาพย์” ทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ รามายณะและมหาภารตะ ซึ่งถือกำเนิดในช่วงประมาณพุทธกาลตอนปลายสมัยพระเวท ชาวอารยันในอินเดียอยู่กันเป็นเผ่า เลี้ยงสัตว์เร่ร่อน แต่ต่อมาเริ่มรู้จักเพาะปลูกตั้งรกราก มีการค้าขายทำให้บางเผ่ารวบรวมตั้งตนเป็นอาณาจักรใหญ่ได้และเริ่มมีระบบวรรณะชัดเจน อารยธรรมอิสลามได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในอินเดียตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 โดยพ่อค้ามุสลิมจากตะวันออกกลางและจักรวรรดิอาหรับได้ส่งกองทัพมาโจมตีแคว้นซินด์ (ปัจจุบันอยู่ในปากีสถาน) จักรวรรดิที่มีความยิ่งใหญ่ในสมัยนั้น คือ จักรวรรดิโมกุล (คริสต์ศตวรรษที่ 16-18) เป็นสมัยที่มีการแพร่ขยายอิทธิพลวัฒนธรรมโมกุลอย่างกว้างขวางทั้งในด้านการปกครอง ภาษา ศิลปะ สถาปัตยกรรม และศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ดี ในสมัยของพระเจ้า Aurangzeb ซึ่งเป็นผู้เคร่งศาสนาอิสลามได้ออกกฎหมายที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวฮินดูและมุสลิมและเป็นเหตุให้ชาวอินเดียต่อต้านอำนาจของจักรวรรดิเมื่อสิ้น

อำนาจของพระเจ้า Aurangzeb จักรวรรดิโมกุลก็ค่อย ๆ แยกแยกและเสื่อมลง เป็นโอกาสให้อังกฤษ เข้ามามีอำนาจแทนที่ อังกฤษเริ่มเข้าไปมีอิทธิพลในอนุทวีปตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยเข้าไปการค้าขายพร้อมๆ กับการเข้าไปครอบครองดินแดนและแทรกแซงการเมืองท้องถิ่น จนกระทั่งอินเดียตก อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ในปี 2420 โดยมีสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษทรงดำรง ตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดินีแห่งอินเดีย หลังจากการรณรงค์ต่อสู้กับการปกครองของอังกฤษ มาเป็นเวลานาน ภายใต้การนำของ มหาตมะ คานธี และเยาวยุทธ เนห์รู อินเดียจึงได้รับเอกราชและ ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ภายใต้เครือจักรภพ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2490 โดยยังมีพระมหากษัตริย์ ของอังกฤษเป็นประมุข และทรงแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ต่อมา ในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2493 ได้มีการสถาปนาสาธารณรัฐอินเดียโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ของรัฐ และนายเยาวยุทธ เนห์รู ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย (ข้อมูลจากศูนย์ การศึกษาสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงนิวเดลี Royal Thai Embassy)

3.1.1 อารยธรรมอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล ดินแดนอินเดียโบราณ ในทางศาสนา มักจะเรียก กันว่า “ชมพูทวีป” ในทางภูมิศาสตร์มักเรียกว่า “เอเชียใต้” หรือ “อนุทวีปอินเดีย” ส่วนชาวอินเดีย เอง เรียกดินแดนของเขาเองว่า “ภารตวรรษ” (Bharatavarsa) ซึ่งมีความหมายว่า ดินที่อยู่ของชาว ภารตชื่อ “อินเดีย” มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า “สินธุ” (Sindhu) ซึ่งเป็นชื่อแม่น้ำสายสำคัญทาง ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียโบราณ ต่อมาชาวเปอร์เซียที่เข้ามาบุกรุกดินแดนแถบนี้ได้ เปลี่ยนตัวพยัญชนะ S เป็น H เรียกชื่อดินแดนแถบนี้ว่า Hindu หรือ Hidu ต่อมาพวกกรีกที่เข้ามาใน สมัยหลังได้ตัดตัว H ออกแล้วแผลงเป็น Indos ซึ่งเพี้ยนไปเป็น Indus และ India ตามลำดับ ในสมัย ต้นชื่อนี้ใช้เรียกเฉพาะดินแดนในบริเวณลุ่มน้ำสินธุ ต่อมาจึงได้ใช้เรียกดินแดนที่เป็นประเทศอินเดีย ทั้งหมด (ธิตติมา พิทักษ์ไพรวรรณ, 2526) ในการศึกษาอารยธรรมอินเดียนั้น ต้องทำความเข้าใจเป็นลำดับ แรกว่า มิได้จำกัดเฉพาะเป็นอารยธรรมที่ปรากฏอยู่ในขอบเขตของ “ประเทศอินเดีย” ในปัจจุบัน เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากประเทศอินเดียในปัจจุบัน คือ ประเทศที่ได้ตั้งขึ้นหลังจากการได้รับเอกราชจาก อังกฤษในปี ค.ศ. 1947 โดยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่รู้จักกันในนามอินเดียมานตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นความหมายของดินแดนที่เรียกว่า “อินเดีย” และ “อารยธรรมอินเดีย” ซึ่งดำเนินมาเป็นเวลา ยาวนานนั้น จึงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าประเทศอินเดียในปัจจุบัน โดยอาจเรียกได้ว่าครอบคลุมอาณา เขตของเอเชียใต้โดยรวม ซึ่งในปัจจุบันประกอบด้วยหลายประเทศ ส่วนในอดีตดินแดนเหล่านั้นก็ได้ รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในทางตรงข้ามจะมีการแบ่งแยกเป็นอาณาจักรหรือแคว้นแคว้นต่าง ๆ ที่ เป็นอิสระต่อกัน มีภาษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนาที่แตกต่างกันไป เนื่องจากประเทศอินเดียประกอบขึ้นด้วยอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาล มีเนื้อที่ทั้งหมดเท่ากับทวีป ยุโรปไม่นับรวมรัสเซีย โดยเหตุนี้ อินเดียเป็นอีกดินแดนหนึ่งในสมัยโบราณที่สภาพทางภูมิศาสตร์มี อิทธิพลอย่างมากต่อความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ อินเดียมีแม่น้ำสายลึก ๆ มีเทือกเขาที่ปกคลุมด้วย ป่าทึบ เต็มไปด้วยสัตว์ร้ายและโรคภัยไข้เจ็บ มีทะเลทรายร้อนระอุ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทางธรรมชาติ สำคัญที่ทำให้อินเดียแบ่งออกเป็นแคว้น แคว้นใหญ่ๆน้อยๆ ขาดการติดต่อซึ่งกันและกัน เจริญขึ้นมาเป็น

หน่วยทางการเมืองและสังคมที่มีลักษณะโดดเด่น ขาดความสัมพันธ์ที่ยืนถาวรระหว่างกัน ด้านความสัมพันธ์กับภายนอก เพื่อรักษาอัตลักษณ์ซึ่งยาวเหยียดไปตลอดแนวพรมแดนด้านเหนือของอินเดียกับชายฝั่งทะเลยาวเหยียดเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่กันอินเดียออกจากส่วนอื่น ๆ ของทวีปเอเชีย และช่วยให้อินเดียได้มีโอกาสสร้างสมอารยธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตน อย่างไรก็ตาม เครื่องกีดขวางทางธรรมชาติ เช่น ภูเขาและทะเล มิได้กันอินเดียให้ปลอดภัยจากการรุกรานภายนอก ปรากฏว่าตั้งแต่สมัยโบราณ อินเดียได้รับภัยจากผู้รุกรานอยู่เสมอ ผู้รุกรานเหล่านี้ได้อาศัยช่องเขาทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือเป็นช่องทางเข้าสู่อินเดียเช่น ช่องเขาไคเบอร์ (Kyber) และช่องเขาโบลัน (Bolan) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแต่ละอาณาจักรจะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนซึ่งมีระยะเวลาการ กำเนิด รุ่งเรือง และเสื่อมสลายหมุนเวียนกันไป แต่การที่ยังคงมีการศึกษาอารยธรรมในบริเวณนี้ร่วมกันในฐานะเป็นอารยธรรม อินเดียโดยรวมเนื่องจากภายใต้ความหลากหลายนี้ ยังมีลักษณะร่วมสำคัญทางอารยธรรมอยู่บางประการ คือ เป็นอารยธรรมที่มีพื้นฐานมาจากการวางรากฐานของอารยันซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในบริเวณนี้ โดยมีศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็น หลักสำคัญที่กำหนดความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตและการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ถึงแม้ว่าจะมีคนกลุ่มอื่นหรือมีศาสนาอื่นรวมอยู่ด้วย แต่ก็นับว่าเป็นอารยธรรมของอารยันและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ อารยธรรมกระแสหลักของบริเวณนี้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545)

ชนชาติอินเดียดั้งเดิมนั้นล้วนมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์มาตั้งแต่ต้นสังคมอินเดียโบราณแต่ละสังคมจึงมีจุดกำเนิดทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกันแนวความคิดการดำรงชีวิตตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมจึงเป็นปัจเจกต่อกันดังนั้นจุดกำเนิดของอารยธรรมของชนชาตินี้ที่มีความแตกต่างกันนั้นเป็นรากฐานรวมทั้งที่มาของการแบ่งแยกชนชั้นหรือที่เราเรียกว่า “วรรณะ” ในยุคการเมืองการปกครองปัจจุบันสภาพสังคมในยุคนั้น อารยธรรมอินเดียยุคโบราณสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ “อารยธรรมสมัยสินธุ” และ “อารยธรรมสมัยอารยัน” ความเจริญของอารยธรรมสมัยสินธุ เป็นอารยธรรมเมืองลักษณะความเจริญในระดับอารยธรรมเมือง มีการวางผังเมืองที่เป็นระบบ ความเชื่อในเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า สมัยสินธุเชื่อว่ามีความคิดเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งน่าจะมีอิทธิพลต่อเนื่องมาสู่อารยันในเวลาต่อมาด้วย หลักฐานที่แสดงถึงความเชื่อและการทำพิธีกรรมนี้มีหลายประการ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นต้นกำเนิดของเทพเจ้าองค์สำคัญของฮินดูในเวลาต่อมา คือ พระคิเวในปางที่เรียกว่า “ปศุบดี” ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งสัตว์ทั้งหลายและเป็นเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ยิ่งไปกว่านั้นยังเชื่อว่าน่าจะมีการโยกความคิดความเชื่อในทางพิธีกรรมเข้ากับการปกครองด้วย เพราะมีการพบประติมากรรมรูปชายมีเคราใบหน้าสงบนิ่งและห่มผ้าเฉียงบ่าประติมากรรมในลักษณะที่คล้ายคลึงกันนี้ได้พบในอารยธรรมเมโสโปเตเมีย ซึ่งสามารถอ่านตัวอักษรได้แล้วด้วย โดยมีความหมายถึงผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์นักบวช เมื่อเป็นที่ยอมรับว่าเมโสโปเตเมียและอินเดียในสมัยสินธุนี้มีการติดต่อกัน ดังนั้น การพบประติมากรรมในลักษณะนี้ที่อารยธรรมสมัยสินธุก็น่าจะมีความหมาย ทำนองเดียวกันในส่วนของโบราณสถานนั้นที่สำคัญคือ ในบริเวณซากเมืองโมเฮนโจดาโรเข้าใจว่ามีส่วนที่เป็นศาสนสถานอยู่ด้วย โดยมีลักษณะเหมือนสระน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งน่าจะเป็นที่

ชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนทำพิธีกรรม เพราะความเชื่อเช่นนี้ยังคงพบได้ในอารยธรรมอินเดียในสมัยต่อมาอันอาจจะ เนื่องจากได้รับอิทธิพลสืบเนื่องจากสมัยนี้ก็เป็นได้สรุปได้ว่าแนวคิดทางความเชื่อในยุคของอารยธรรมสมัยสินธุมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อใน “ลัทธิเทวสิทธิ์” ที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยังเกี่ยวพันถึงระบอบการปกครองของการปกครองในยุคนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั่นเอง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) พิจารณาจากหลักฐานที่ค้นพบในสมัยสินธุพบว่ามีความแตกต่างจากอารยธรรมสมัย อารยันอย่างเห็นได้ เช่น การค้นพบประติมากรรมรูปคนซึ่งมีหน้าตาแตกต่างจากพวกอารยัน พวกอารยันสมัยพระเวทดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ตามแบบสังคมชนบท ส่วนลักษณะอารยธรรมสมัยสินธุเจริญขึ้นตามแบบสังคมเมืองใหญ่ ลักษณะเครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธก็ผิดกัน พวกอารยันในสมัยพระเวทรู้จักการใช้เหล็กอย่างแพร่หลาย นำเหล็กมาประดิษฐ์เป็นเกวียนและโล่ ซึ่งไม่เคยปรากฏในอารยธรรมสมัยสินธุ พวกอารยันใช้ม้าเป็นพาหนะอย่างกว้างขวาง แต่ไม่ปรากฏในอารยธรรมสมัยสินธุ นอกจากนี้อารยธรรมสมัยสินธุก็มีความเก่าแก่มากกว่าอารยธรรมอารยัน จึงสรุปกันว่า ผู้สร้างอารยธรรมสมัยสินธุนี้เป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมก่อนที่กล่าวโดยสรุป อารยธรรมยุคโบราณของอินเดียมีจุดเริ่มต้นจากอารยธรรมสมัยสินธุซึ่งเชื่อกัน ว่าเป็นของชนเผ่าดราวิเดียน ต่อมาชนเผ่าดราวิเดียนได้ถูกชนเผ่าอารยันกลุ่มหนึ่งเข้ารุกรานจนบางส่วนถอย ร่นไปอยู่ปลายแดน รากฐานของคติความเชื่อต่าง ๆ ของสังคมอินเดียไม่ว่าจะเป็นศาสนาพราหมณ์และระบบวรรณะล้วนถือกำเนิดขึ้นในยุคพระเวทของอารยธรรมอารยันที่พวกอารยันเข้ามายึดครองดินแดนแถบนี้ พวกอารยันจะเข้ามารุกราน คนเหล่านี้คือ พวกดราวิเดียน ซึ่งแตกต่างจากพวกอารยันอย่างชัดเจน เมื่อพวกอารยันเข้าไปในอินเดียได้รุกรานพวกดราวิเดียนจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและขับไล่พวกดราวิเดียนถอยร่นไปทางทิศตะวันออกแถบลุ่มน้ำคงคา บางกลุ่มได้ปะปนสายโลหิตกับพวกดราวิเดียนเกิดเป็นชนกลุ่มใหม่เรียกว่าพวกฮินดู (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545)

ระบอบการปกครองในทางการเมืองการปกครอง พวกอารยันอยู่กันเป็นหมู่หรือเผ่า (tribe) มีหัวหน้าหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้นำ การปกครองเป็นไปในลักษณะพ่อบ้านปกครองลูกบ้าน (patriarchal) เมื่อเวลาผ่านไปความจำเป็นที่ต้องมีผู้คุ้มครองหมู่ที่มีความสามารถมีมาก ขึ้น จึงมีการเลือกผู้ที่เข้มแข็งและสามารถขึ้นเป็นหัวหน้า หัวหน้าที่ได้รับเลือกจะเริ่มได้อภิสิทธิ์ในรูปแบบการปกครองระบอบกษัตริย์ที่ละ เล็กเล็น้อย แต่ละหมู่จะมีสภาของหมู่บ้านทำหน้าที่ช่วยหัวหน้าหมู่ปกครอง เรียกว่า สภา (Sabha) และ สมิตติ (Samiti) หน้าที่ที่แน่นอนของสถาบันทั้งสองเราไม่มีหลักฐาน อาจเป็นได้ว่า สภาเป็นที่ชุมนุมของพวกผู้เฒ่าในหมู่ และสมิตติเป็นชุมนุมของราษฎรทั้งหมู่ ในบางหมู่ที่ไม่มีการเลือกหัวหน้าขึ้นมาเป็นกษัตริย์ สภาทั้ง 2 ทำหน้าที่รัฐบาลปกครอง กรณีหลังนี้มีอยู่น้อย โดยทั่วไปแล้วหน่วยทางการเมืองคือ หมู่ที่มีกษัตริย์ปกครอง หมู่นี้คืออาณาจักรเล็ก ๆ (Tribal Kingdoms) มีประมุขคือกษัตริย์ผู้มีอำนาจพิเศษ กษัตริย์ในยุคพระเวทมีหน้าที่สำคัญสองประการคือ เป็นผู้นำทัพ ความเชี่ยวชาญในการสงครามและความสามารถในการปกป้องให้ความปลอดภัยแก่หมู่ เป็นเครื่องประกันความมั่นคงให้แก่ตำแหน่ง กษัตริย์ได้รับบรรณาการเป็นสิ่งของ ตามความสมัครใจของราษฎรในหมู่ ไม่มีการเรียกส่วยสาอากร ไม่มีสิทธิ์เหนือที่ดินใด ๆ ทั้งสิ้น สิ่งที่จะได้รับคือ

ทรัพย์สินที่ได้มาจากการปล้นสะดมหมู่อื่นหรือจากเขลยที่แพ้สงคราม ในทางศาสนาบทบาทของ กษัตริย์ในชั้นต้นมีน้อย พราหมณ์หรือนักบวชทำหน้าที่ส่วนใหญ่ แต่ภายหลังฐานะทางศาสนาของ กษัตริย์เปลี่ยนแปลงไป สืบเนื่องจากความคิดที่ยกย่องกษัตริย์เป็นสมมติเทพ ดังนั้นจึงเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้ตำแหน่งกษัตริย์ดูศักดิ์สิทธิ์เยี่ยงเทพเจ้า พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี เพราะถือว่า พราหมณ์เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกษัตริย์ และพราหมณ์จึงเกิดขึ้น เมื่ออำนาจของกษัตริย์มีมากขึ้น ความโน้มเอียงในทางที่ทำให้ตำแหน่งกษัตริย์ เป็นตำแหน่งสืบตระกูลจึงมีมากขึ้น ฐานะของสภาและสมิตีก็เปลี่ยนไป สถาบันทั้ง 2 อาจยับยั้งกษัตริย์ได้ แต่อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่ผู้เป็นกษัตริย์ในยุคพระเวทมีระบบการบริหารการปกครองแบบง่าย ๆ มีกษัตริย์ เป็นหัวหน้า ในแต่ละอาณาจักร (tribal Kingdoms) ประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่เรียกว่า ชน (อ่านว่า ชะนะ) วิศ และคาม ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ชน วิศ และคาม แตกต่างกันอย่างใด และในบางโอกาสใช้แทนกันได้ หน่วยเล็กสุดคือ ครอบครัว หรือกุล มีหัวหน้าคือบุรุษสูงอายุที่สุดเป็นหัวหน้า เรียกว่า กุลป กษัตริย์มี คณะที่ปรึกษาช่วยในการปกครองและมีตำแหน่งราชการที่สำคัญ 2 ตำแหน่งคือ “ปุโรหิต” เป็นทั้ง พราหมณ์ “โหร” และที่ปรึกษา กับตำแหน่งเสนาบดี เป็นตำแหน่งผู้บัญชาการทัพ ตำแหน่งรอง ๆ ลงไป คือ ผู้สอดแนม ม้าใช้ หลักฐานสมัยหลัง มีกล่าวถึงตำแหน่งสารถี และขุนคลัง เป็นต้น ต่อมาในปลายยุค พระเวทอำนาจของพระราชามีมากขึ้น เพราะได้มีการโยกเอาสถาบันกษัตริย์กับเทพเจ้าเข้าด้วยกัน คือถือว่าเทพเจ้าได้มอบสมบัติอันน่านับถือต่าง ๆ ให้แก่พระราชา แต่ถึงแม้ว่าอำนาจของพระราชามีมากในยุค นี้ แต่พระราชาก็มีได้ทรงเป็นเผด็จการ เพราะถ้าพระราชาประพฤตินอกทางธรรมะ ประชาชนมีสิทธิขับไล่ต่อต้านพระราชา แวนแคว้นต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาลทั้ง 23 แวนแคว้นที่กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้านี มีระบอบการปกครองใน 2 รูปแบบ คือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือราชาธิปไตย (Monarchy) คือ แคว้นที่ให้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า “ราชา” (Raja) แบบสามัคคีธรรม (Republic State) (ซึ่งบางท่านกล่าวว่าเป็น “ประชาธิปไตย” หรือ “สาธารณรัฐ”

3.1.2 ลัทธิความเชื่อสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาล (สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรินทร์, 2535) ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า ชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่ในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาลนับถือศาสนา พราหมณ์ มีความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับการสวดอ้อนวอนและการบูชาเทพเจ้า (ลัทธิเทวสิทธิ์) ทศนคติ ทางสังคมก็เชื่อในระบบวรรณะ มีการกีดกันทางสังคมเกิดช่องว่างระหว่างวรรณะ คนในวรรณะล่างมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นจึงมีผู้แสวงหาแนวทางปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเชื่อของตน จึงเกิดความเชื่อหรือลัทธิต่าง ๆ เกิดนักบวช นักปรัชญามากมายหลายสาขาเพื่อแสวงหาหนทางหลุดพ้นจากวงเวียนแห่งทุกข์ ศาสนาหลักคือ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้นเมื่อกว่า 1,500 ปี ก่อนคริสตกาล นับถึงปัจจุบันศาสนาพราหมณ์มีอายุกว่า 3,500 ปี เป็นหนึ่งในศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลกซึ่งยังมีผู้นับถืออยู่มากในปัจจุบัน แม้จะมีการพัฒนาไปเป็นศาสนาฮินดูและเรียกใหม่ว่า “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” ศาสนาพราหมณ์เกิดจากการผสมผสานคติความเชื่อใน เรื่องการบูชาเทพเจ้าทั้งของชาวอารยันและชาวดราวิเดียนเข้าด้วยกัน พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์โดยสังเขปคือ มีพัฒนาการด้านแนวความคิดในการนับถือพระเจ้าจากยุคก่อนพระเวทที่เป็นแนวคิดแบบวิญญาน

นิยม (Animism) ซึ่งนับถือธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ต้นไม้ ชุนเขา ไปสู่ยุคพระเวท (1,500 – 600 ปี ก่อนคริสตกาล) ซึ่งมีแนวคิดพหุเทวนิยม (Polytheism) ซึ่งหมายถึงความเชื่อว่ามีเทพเจ้าหลายองค์ เช่น พระสวามีตรี (พระอาทิตย์) พระวรุณ พระอินทร์ และพระยม ในช่วงนี้ได้เกิด “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ ในปลายยุคพระเวท แนวคิดเรื่องพระเจ้าผู้เป็นเจ้าได้พัฒนาไปสู่แนวคิด “อติเทวนิยม” (Henotheism) หมายถึงแนวคิดและความเชื่อว่ามีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียวในบรรดา เทพเจ้าเป็นจำนวนมาก แต่ความเชื่อนี้จะจำกัดอยู่เฉพาะในเวลาประกอบพิธีบูชาขัยณ์เท่านั้น ต่อมาในยุคพราหมณ์ (600 ปี ก่อนคริสตกาล – คริสต์ศตวรรษที่ 2) ได้พัฒนาแนวคิดเป็น “เอกเทวนิยม” (Monotheism) คือ มีการยกย่องเทพเจ้าองค์เดียวว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาล เรียกว่า “พระปชาบดี” ซึ่งต่อมาเรียกว่า “พระพรหม” ต่อมาได้พัฒนาไปเป็นแนวคิด “เอกนิยม” (Monism) เพราะชาวอินเดียเกิดความเบื่อหน่ายในพระเจ้าที่มีตัวตน จึงหันมานับถือสิ่งที่ไม่ใช่ขอบเขตจำกัด ไม่ถูกจำกัดด้วยสถานที่และเวลา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นของสากลจักรวาล เรียกว่า “พรหมัน” กระทั่งหลังสมัยพุทธกาลศาสนาพราหมณ์ซึ่งซบเซาลงไปได้เกิดการปฏิรูปใหญ่อีกครั้งเข้าสู่ยุคฮินดู (คริสต์ศตวรรษที่ 2 เป็นต้นมา) ที่แนวคิดได้พัฒนากลับไปเป็นพหุเทวนิยมอีกครั้ง ในยุคนี้ได้เกิดเทพเจ้าขึ้น 3 องค์ คือ พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ เทพเจ้าทั้ง 3 องค์นี้ เรียกว่า “ตรีมูรติ” แปลว่าผู้ให้กำเนิดหรือผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามสำหรับคติความเชื่อของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ในชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาลจนถึงสมัยพุทธกาลที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตและเทพเจ้าบันดาล ความเชื่อเรื่องการบูชาขัยณ์ ความเชื่อเรื่องการล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องวรรณะ

1) ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตและเทพเจ้าบันดาล ศาสนาพราหมณ์นับถือเทพเจ้าหลายองค์ ที่สำคัญมี 3 องค์ ได้แก่ พระพรหม พระศิวะหรือพระอิศวร และพระวิษณุหรือพระนารายณ์ (1) พระพรหม เป็นเทพเจ้าดั้งเดิมของพราหมณ์ พวกพราหมณ์ถือว่าตนกำเนิดมาจากปากของพระพรหม กษัตริย์จากแขน แพศย์หรือไวยาณะจากขาหรือตะโพก ส่วนศูทรจากเท้าของพระพรหม ตามความเชื่อของชาวอินเดีย (2) พระศิวะ พวกอินเดียเหนือมีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอีกองค์หนึ่ง คือ พระศิวะ หรือบางทีก็เรียกว่า “พระอิศวร” (3) พระวิษณุ ชาวอินเดียใต้มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอีกองค์หนึ่งคือ พระวิษณุหรือ “พระนารายณ์” สี่พระวรกายนิลหรือดำ พระนารายณ์หรือพระวิษณุมีลักษณะสุภาพอ่อนโยน เมตตา ชาวอินเดียมีความเคารพบูชา เชื่อมั่นถือเทพเจ้าทั้ง 3 องค์นี้เป็นสรณะ มีการสวดอ้อนวอนขอสิ่งที่ตนต้องการ

2) ความเชื่อเรื่องการบูชาขัยณ์ สืบเนื่องจากการสวดอ้อนวอนให้พระเจ้าโปรดปรานและบันดาลสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้ มีการประดิษฐ์พิธีกรรมที่เรียกว่า “การพลีกรรม” โดยการบูชาขัยณ์ด้วยชีวิตของสัตว์ พวกที่สนับสนุนลัทธินี้คือ พราหมณ์ปุโรหิต ซึ่งเป็นผู้สอนธรรมแก่พระราชา และพวกโหราจารย์ที่คอยแนะนำทำนายให้ผู้พหุพันธุ์ต่อภัยอันตรายทำการบูชาขัยณ์ ด้วยชีวิตสัตว์อยู่เสมอ

3) ความเชื่อเรื่องการล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์พวกพราหมณ์นิยมเชื่อถือเรื่องกาอาบนำล้างบาป โดยเชื่อว่าแม่น้ำคงคาโดยเฉพาะที่ท่าเมืองพาราณาสีนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก ที่เชื่อกันว่ากระแสน้ำใน

แม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์นั้น เพราะเชื่อว่าได้ไหลมาจากมวยผมของพระศิวะ ทำน้ำแห่งแม่น้ำคงคาที่เมือง พาราณาสีจึงเป็นบุญสถานของชาวอินเดียทั้งปวง ในสมัยนั้น แม่น้ำปัจจุบันนี้ก็ยังคงเชื่อมกันอยู่

4) ความเชื่อเรื่องวรรณะ ดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อระบบวรรณะว่าแท้จริงแล้วเบื้องหลังของ ระบบวรรณะคือ แนวคิดการเหยียดสีผิว (Racism) ที่พวกอารยันใช้ในการปกครองพวกคนพื้นเมือง คือดราวิเดียน เพื่อกีดกันความบริสุทธิ์แห่งเชื้อสายของตนมิให้พวกดราวิเดียนเข้ามามีโอกาส ผสม กลมกลืนกับเผ่าพันธุ์ของตนเอง โดยอาศัยความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เป็นเครื่องมือทำให้ระบบ วรรณะมีความ ศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้น

3.1.3 ความเชื่อแบบปรัชญาของเจ้าลัทธิทั้ง 6 ลัทธิครูทั้ง 6 เป็นลัทธิที่มีมาก่อนยุคพุทธกาล เล็กน้อยและบางท่านร่วมสมัยกับพระพุทธองค์มีประวัติไม่ชัดเจนมากนัก หลักฐานที่ได้มาจาก พระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยทั้ง 6 ท่านต่างเป็นคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงพอสมควร แต่ที่ดังมากที่สุดจนถึง ปัจจุบันคือ นิครนถ์นาฏบุตร ศาสตราของศาสนาเชน ซึ่งจะได้อธิบายย่อ ๆ แต่ละลัทธิดังนี้ (พระมหา ดาวสยาม วชิรปัญญา, 2550)

1) ลัทธิปุณณะกัสสปะ (Purana Kassapa) ท่านนี้เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในบรรดาครู ทั้ง 6 ในหนังสือสมุคควลลิตีของพระพุทธโฆษาจารย์ปราชญ์ผู้เรื่งนามราวพุทธศตวรรษที่ 10 กล่าว ว่า ท่านผู้นี้เกิดในตระกูลวรรณะพราหมณ์มีคำสอนที่ว่า “วิญญาณนิ่งอยู่เฉย ๆ ไม่ทำงานอะไร แต่ ร่างกายต่างหากทำงาน วิญญาณจึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อผลบุญและบาปที่ร่างกายทำไว้และกล่าวว่า บุญไม่มี บาปไม่มี ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ทำเองก็ทำให้ผู้อื่นทำก็ดี ย่อมไม่มีผล สิ่งใดก็ตามที่ได้ทำลง ไปแล้วดีก็ตาม ชั่วก็ตามเท่ากับว่าไม่ได้ทำไม่มีบุญหรือบาปเกิดขึ้น” ทฤษฎีนี้เรียกว่า อกริยทฤษฎี คือ การกระทำที่ไม่มีผล หรือไม่เชื่อไม่เชื่อในผลของกรรม ซึ่งค้านกับคำสอนของพระพุทธองค์ที่กล่าวว่า ภายกับจิตเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องถึงกัน แยกกันไม่ได้ ทำกรรมเช่นใดย่อมได้รับผลกรรมเช่นนั้น

2) ลัทธิมักขลิโคสาล (Magghalikosala) ท่านผู้นี้เป็นบุตรพราหมณ์มักขลิ มารดาชื่อภัททา ณ หมู่บ้านสาละวัน ใกล้เมืองสาวัตถี พระพุทธโฆษาจารย์ กล่าวว่า คำว่า โคสาละ แปลว่า ผู้เกิดในคอก วัว สมัยเป็นเด็กเป็นคนรับใช้ วันหนึ่งเดินอุ้มหม้อน้ำมันไปตามถนน ด้วยความประมาทจึงลื่นล้ม เจ้านายจึงกล่าวเตือนว่า “มาขลิ” แปลว่า อย่าลื่น จึงได้ชื่อว่า “มักขลิ” ตั้งแต่นั้นมาแต่ทฤษฎีนี้ลัทธินี้ มีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนา คือ “ปารศวนาถ”ต้นกำเนิดศาสนาเชน และเคยเป็นอาจารย์ของนิครนถ์ นาฏบุตรมาก่อน ลัทธินี้มีชีวิตตัวอย่างสกรปรก ไม่ยอมรับประทานอาหารที่เขาเจาะจงถวาย ไม่รับประทานอาหารขณะมี สุนัขอยู่ข้าง ๆ หรือแมลงวันตอมอยู่เพราะถือว่าเป็นการแย่งความสุขของผู้อื่นไม่รับประทานปลา เนื้อ ไม่ดื่มสุราและของมีเมา ไม่สะสมข้าวปลาอาหาร ยามข้าวยากหามากแพง ลัทธิมีคำสอนว่า สัตว์ ทั้งหลาย ต้องฟื้นคืนชีพมาอีกไม่สูญหายไปจากโลกนี้และมีภพที่ไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงไม่ว่าภพชั้นต่ำ หรือสูง สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย การกระทำไม่มีผลของการกระทำไม่มีการกระทำที่เป็นเหตุ เศร้าหมองไม่มี ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับความบังเอิญ และโชควาสนา และอำนาจของดวงดาว การ กระทำทุกอย่างอยู่ภายใต้ชะตากรรม อำนาจของดวงดาวมีอำนาจเหนือสิ่งใดในพิภพ แม้แต่พระเจ้ายัง ตกอยู่ในอำนาจของโชคชะตา ด้วยคำสอนแบบนี้มักขลิโคสาลจึงจัดเข้าในเจ้าลัทธิ “อเหตุกทฤษฎี” คือ

มีความเห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สิ่งทั้งหลายเป็นมาของมันเอง โดยมันเองและเพื่อมันเอง ไม่มีใครสร้างและปรุงแต่ง แนวคำสอนนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่าไร้ประโยชน์ที่สุดในบรรดาลัทธิทั้งหลาย ลัทธินี้สืบต่อกันมาไม่นานก็ขาดหายไป

3) ลัทธิอชิตเกสกัมพล (Ajita kesakambala) ลัทธินี้ก่อตั้งโดยท่าน “อชิตเกสกัมพล” เป็นผู้มีชื่อเสียงก่อนพุทธกาลเล็กน้อย คำว่า “เกสกัมพล” แปลว่า ผู้มีผ้าถุงผ้าห่มที่ทำด้วยผม เป็นผ้าที่หยาบและน่าเกลียด มีแนวความคิดที่รุนแรงคัดค้านทุกลัทธิรวมทั้งพุทธศาสนา ลัทธินี้สอนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างขาดสูญ ไม่มีคนไม่มีสัตว์ ไม่มีมารดา บิดา ทำอะไรก็สักว่าแต่ทำเท่านั้น การบูชาบวงสรวงก็ไร้ผล การเคารพนับถือผู้ควรเคารพก็ไร้ผล โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี สัตว์ตายแล้วขาดสูญ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อตายแล้วก็จบที่ป่าช้า ไม่มีอะไรเกิดอีก บาปบุญคุณโทษไม่มี การทำบุญคือคนโง่ การแสวงหาความสุขจึงเป็นสิ่งที่ควรทำ ความสุขที่ได้มาจาก การปล้นสะดมภ์ ย่องเบา เผาบ้านสังหารชีวิตก็ควรทำ ลัทธินี้ หนักไปในทางวัตถุนิยมยิ่งกว่าลัทธิใด เป็นลักษณะ “อุจเฉททิฎฐิ” ที่เชื่อว่า ตายแล้วขาดสูญ

4) ลัทธิปุกุทกัจจายนะ (Pakudha Kaccayana) ลัทธินี้ก่อตั้งโดย “ปุกุทกัจจายนะ” หนึ่งในคณาจารย์ที่มีชื่อเสียง เล่ากันว่าเกิดในตระกูลพราหมณ์ สมัยเด็กมีความสนใจทางศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โตขึ้นจึงออกบวชแสวงหาโมกขธรรม จนบรรลุธรรมที่มุ่งหวัง แล้วสั่งสอนจนกลายเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ลัทธินี้สอนว่า สภาวะที่แยก หรือทำให้แปรเปลี่ยนไปไม่ได้อีก มี 7 อย่างคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สุข ทุกข์ วิญญาณ ไม่ได้เกิดขึ้นจากการกระทำหรือใครเนรมิตร เป็นสภาพที่ยั่งยืนตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่อาจให้สุข ทุกข์ ผู้ฆ่า ผู้ถูกฆ่า บาปกรรมจากการฆ่าจึงไม่มี เป็นแต่เพียงสภาวะที่แทรกเข้าไปวัดดูทั้ง 7 เท่านั้นความเห็นของปุกุทกัจจายนะจึงจัดเป็นสัสสตทิฎฐิ คือ เห็นว่าโลกเที่ยง ซึ่งเป็นแนวคำสอนที่ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนา

5) สัจชัยเวลัทธบุตร (Sanjaya Velatthaputra) ท่านสัจชัย เป็นคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระอัครสาวกคือ พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรก็เคยอยู่กับท่าน เป็นเจ้าลัทธิของพวกปริพพาชก ตั้งสำนักเผยแผร์ที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ชาวมคธเป็นจำนวนมากต่างนับถือในเจ้าลัทธินี้ แต่เมื่อพระอัครสาวกทั้งสองผละหนีไปพร้อมลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก จึงกระอักเลือดจนถึงมรณกรรม ท่านสัจชัยมีแนวคำสอนกลับกลอก เอาแน่นอนไม่ได้ ไม่สามารถบัญญัติอะไรตายตัวอะไรออกไปได้ เพราะกลัวผิดบ้าง ไม่รู้บ้าง โดยคำสอนว่า ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง โลกนี้โลกหน้าไม่มีจะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ จะว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีทั้งสองอย่าง วิญญาณไม่มี จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง ทฤษฎีของท่านสัจชัยจึงฟังยากจะเอาแน่นอนไม่ได้ พุทธชิตสายเหมือนปลาไหล ใน “กรตั้งคสูตร” จึงกล่าวประณามว่า เป็นลัทธิคนตาบอดไม่สามารถนำตนและผู้อื่นให้เข้าถึงความจริงได้ มีปัญญาทึบ ไร้เวลาไม่กล้าตัดสินใจใด ๆ ได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากไม่รู้จริงอย่างถ่องแท้

6) นิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสดามหาวีระ (Mahavira) ก่อนพุทธกาลราว 43 ปี นิครนถ์นาฏบุตร หรือมหาวีระ (Mahavira) ก็ได้ก่อตั้งลัทธิศาสนาหนึ่งขึ้น ซึ่ง ปัจจุบันเรียกว่า ศาสนาเซน ท่าน

นิครนถ์นาฏบุตร นับเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในบรรดาครูทั้ง 6 ตำนานกล่าวว่าเกิดที่กุ่มทคาม เมืองโวกสาตี แคว้นวัชชีของพวกเจ้าลิจฉวี บิดานามว่าสิทธัตถะหรือสิทธารถะ เป็นกษัตริย์ลิจฉวีพระองค์หนึ่ง มารดาชื่อว่าตฤศลา เนื่องจากเป็นคนกล้าหาญ จึงได้ชื่อว่า มหาวีระ แปลว่า มีความกล้ากล้าอาจหาญ ครั้งออกบวชแสวงหา “โมกขธรรม” 12 ปี จึงบรรลุโมกษะ เมื่อได้บรรลุแล้วจึงได้นามใหม่ว่า ชินะ อันหมายถึงผู้ชนะแล้ว ท่านเป็นศิษย์ท่านปาร์ศวา (Parsva) ซึ่งถือว่าเป็นศาสดาองค์ที่ 23 ผู้มีอายุห่างจากท่านมหาวีระเพียง 250 ปีเท่านั้น คำว่า ศาสดาในศาสนาเซนเรียกว่า “ต๋รถังกร” แปลว่า ผู้ถึงทำคือนิพพานโดยมหาวีระเป็นองค์ที่ 24 ได้สั่งสอน อยู่ 30 ปี จึงนิรวาน (Nirvan) อย่างไรก็ตาม มีสาวกของมหาวีระหรือนิครนถ์นาฏบุตรเป็นจำนวนมากที่เปลี่ยนกลับมาเป็นพุทธสาวก ศาสนาเซน นับเป็นศาสนาที่ถือหลักการไม่เบียดเบียน หรืออหิงสาอย่างเอกอุ และที่มีแนวคิดใกล้เคียงกับกับพุทธศาสนา แม้แต่การสร้างพระพุทธรูป ถ้าดูอย่างผิวเผินก็ไม่เห็นความแตกต่างจากพระพุทธรูปเท่าใด ยกเว้นจะเปลือยกายและมีดอกจันทน์ที่หน้าอกเท่านั้น ปัจจุบันมีเซนศาสนิกชนประมาณ 6 ล้านคนทั่วอินเดีย โดยมากมีฐานะดี เพราะเป็นพ่อค้าเสียส่วนใหญ่ จุดประสงค์ของลัทธินี้ก็เพื่อจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยเรียกว่าโมกษะ คือต้องสำเร็จเกวณัฐญาณก่อน โดยสอนว่า การที่จะนำไปสู่โมกษะได้นั้นคือแก้ว 3 ดวงคือมีความเห็นชอบ มีความรู้ชอบ มีความประพฤติชอบ เท่านั้น พระเจ้าเป็นเรื่องเหลวไหล พระเจ้าไม่สามารถบันดาลทุกข์สุขให้ใครได้ ทุกข์สุขเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากกรรม การอ่อนวอนก็เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ไม่มีสาระ ลัทธินี้ถือว่าการบำเพ็ญตนให้ลำบากคืออรรถกถาญาณโยค ถือเป็นการนำไปสู่การบรรลุธรรมที่เรียกว่า “โมกษะ” ผู้ที่ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดทางกาย วาจา ใจ กล่าวกันว่า ท่านมหาวีระบำเพ็ญชั้นดีธรรมนานจนไม่ขยับเขยื้อนไปไหน จนเถาวัลย์ขึ้นพันรอบกายท่าน นอกจากนี้นักบวชเซนยังต้องรักษาศีล 5 ข้ออย่างเคร่งครัด คือ (1) เว้นจากการฆ่าสิ่งที่มีชีวิตรวมทั้งพืชด้วย (2) เว้นจากการพูดเท็จ (3) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ (4) เว้นจากการประพฤติดัดในกาม (5) ไม่ยินดีในกามวัตถุ ศาสนิกชนเซนต้องรักษาศีล 12 ข้ออย่างเคร่งครัดเช่นกัน คือ (1) เว้นจากการทำลายสิ่งที่มีชีวิต (2) เว้นจากการพูดเท็จ (3) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ (4) เว้นจากการประพฤติดัดในกาม (5) มีความพอใจในความปรารถนาคือ พอใจในสิ่งที่ตนมี (6) เว้นจากอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความชั่ว เช่นการเที่ยวเตร่ (7) รู้จักประมาณในการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภค (8) เว้นจากการทางที่ก่อให้เกิดอาชญาให้ร้าย (9) ไม่ออกพื้นที่ใดที่ศใดทิศหนึ่งยามบำเพ็ญพรต (10) บำเพ็ญพรตทุกเทศกาล (11) อยู่จำอุโบสถศีล (12) ให้ท่านแก่พระและต้อนรับแขกผู้มาเยือน ต่อมาหลังพุทธปรินิพพาน 240 ปีก็แตกออกเป็น 2 นิกายคือ (1) นิกายที่เข้มพรยังถือเคร่งครัดเหมือนเดิม โดยไม่นุ่งผ้า เปลือยกายเหมือนเดิม (2) นิกายเสวตัมพรนุ่งขาวห่มขาว ไว้ผมยาว แต่งตัวสะอาดสะอาด และคบหากับผู้คนมากกว่านิกายเดิม ที่เน้นการปลีกตัวอยู่ต่างหาก

ลัทธิทั้ง 6 นี้ มีที่เป็นศาสนายั่งยืนมาจนบัดนี้เพียงลัทธิเดียวคือ ลัทธิของนิครนถ์นาฏบุตรที่เรา รู้จักกันในปัจจุบันว่า “ศาสนาเซน” ยังมีผู้นับถือในอินเดียหลายล้านคน อยู่ในฐานะศาสนาหนึ่งของอินเดีย แต่แพร่อกจากอินเดียไม่ได้ กล่าวกันว่า เพราะเคร่งครัดเกินไป นักบวชจะขึ้นรถลงเรือก็ไม่ได้รวมความในเรื่องทรศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิตของคนสมัยนั้นว่าใครมีความเห็น หรือมีความเลื่อมใส

ในลัทธิใดก็ตามดำเนินชีวิตไปตามลัทธิความเชื่อถือนั้น (เช่นเดียวกับคนในสมัยนี้) การได้เป็นเจ้าของลัทธิในสมัยนั้นถือว่าสูงศักดิ์เทียบด้วยพระราชหรือยิ่งกว่า จึงเป็นที่ต้องการของนักปราชญ์ทั้งหลายที่จะเป็นเจ้าลัทธิ ประกาศตนเป็นผู้นำหมู่ชนในวิถีชีวิตและ กล่าวโดยสรุปความได้ว่า ลัทธิความเชื่อดังกล่าวมาแล้วนั้นเริ่มต้นจากอิทธิพลทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก หากเราวิเคราะห์แนวความคิดทางการปกครองตามทัศนะของเจ้าลัทธิทั้ง 6 พบว่า มีพัฒนาการทางความคิดต่อเนื่องมาอย่างเป็นลำดับขั้น ความสำคัญของเจ้าลัทธิที่เทียบเคียงได้ว่าเป็นผู้นำทางการปกครองคนหนึ่งที่มีอำนาจในการควบคุมการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมทางลัทธิในสังคมของตนมีอำนาจในการตัดสินความถูกต้องของบุคคลภายในสังคมตนเอง จะเห็นได้ว่าเน้นย้ำถึงการปฏิบัติตนเองตามแนวความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ให้บังเกิดขึ้น แนวความคิดของเจ้าลัทธิทั้งหมดนั้นส่วนมากแนวทางจะตรงข้ามกับพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิงมีบ้างก็เป็นเพียงหลักการบางส่วนของเทียบเคียงกันได้เท่านั้น ทรศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิตฝ่ายพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นกลาง ๆ ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดแต่เหตุ เมื่อเหตุดับ สิ่งที่เกิดแต่เหตุก็ย่อมดับไป เหมือนไฟซึ่งเกิดแต่เชื้อ เมื่อสิ้นเชื้อไฟก็ย่อมดับไปเป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามเหตุ ปัจจัยเป็น “ปฏิจจสมุปบาท” อาศัยกันเกิดขึ้น เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เกี่ยวกับความสุขทุกข์แห่งชีวิตนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงสุขทุกข์ว่าเกิดแต่เหตุ เช่น ในอริยสัจ 4 ทรงแสดงเรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ (สุข) และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ในเรื่องจริยธรรม ทรงสอนให้มนุษย์เว้นจากการเบียดเบียนกัน ให้เอื้อเพื่อช่วยเหลือกันบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคม คนในสังคมใดปฏิบัติตามหลักที่ทรงสอนไว้นี้ สังคมนั้นก็ประสบสันติสุขตามสมควร ซึ่งวิเคราะห์แนวคิดเบื้องต้นทางการปกครองได้ว่าเป็นแนวทางการประพฤติดุติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างเป็นสุข

3.2 การเมืองการปกครองของอินเดียสมัยพุทธกาล

การเมืองการปกครองของอินเดียปัจจุบันเป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา แยกศาสนา ออกจากการเมือง แบ่งอำนาจการปกครองเป็นสาธารณรัฐ (Secular Democratic Republic with a parliamentary system) แบ่งเป็น 29 รัฐ และดินแดนสหภาพ (Union Territories) 1 อีก 7 เขต การปกครองของอินเดียมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ และประมุขของฝ่ายบริหารตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่อำนาจในการบริหารที่แท้จริงอยู่ที่นายกรัฐมนตรีจากที่กล่าวมาข้างต้นประเทศอินเดียนั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานความคิดในการบริหารระบอบการเมืองการปกครอง รวมทั้งจำนวนประชากรที่มากกว่า 1,000 ล้านคน และพื้นที่ของประเทศที่มีอาณาเขตกว้างขวาง อินเดียจึงเป็นประเทศประชาธิปไตยระบบรัฐสภาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกและด้วยจำนวนประชากรกว่า 1,200 ล้านคน โดยมีผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทั่วไปครั้งล่าสุดเมื่อเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2557 ถึง 814.5 ล้านคน โดยมีผู้ลงคะแนนจำนวน 541 ล้านคน ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการเมืองการปกครองของอินเดีย

นับตั้งแต่ได้รับเอกราชมาจนถึงปัจจุบัน(ข้อมูลจาก ศูนย์การศึกษาสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงนิวเดลี Royal Thai Embassy) ซึ่งเราสามารถที่จะศึกษาถึงแนวคิดการปกครองของอินเดียในสมัยพุทธกาลออกเป็นลักษณะดังนี้

3.2.1 แนวคิดรูปแบบการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาล ในยุคพุทธกาลสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนกลางหรือเขตชั้นใน เรียกว่า “มัชฌิมประเทศ” และส่วนรอบนอกหรือหัวเมืองชายแดน เรียกว่า “ปัจฉิมประเทศ” มัชฌิมประเทศเป็นเขตที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก มีความเจริญเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและการศึกษา แบ่งการปกครองออกเป็น 16 แคว้นใหญ่ๆ คือ และมีแคว้นเล็กอีก 5 แคว้นเล็ก ๆ รวมเป็น 21 แคว้น สภาพการเมืองการปกครองในนี้ นั้น รูปแบบการเมืองการปกครองในยุคนี้ยังมีลักษณะเป็นรัฐ ยังเป็นการปกครองแบบชนเผ่ากลุ่มชนเล็ก ๆ ไม่มีอาณาเขตหรือดินแดนที่แน่นอน แต่หลังจากที่พวกอารยันได้ชัยชนะเหนือพวกดราวิเดียน ทำให้ความเป็นอยู่แบบเลี้ยงสัตว์เร่ร่อนได้สิ้นสุดลง มีการสร้างหมู่บ้านเป็นหลักแหล่ง มีการทำกิจกรรม ทำให้สังคมเล็ก ๆ ได้พัฒนาเป็นสังคมใหญ่ขึ้น มีการประกอบพิธีกรรมมากขึ้น ในลักษณะสังคมแบบเผ่าอันระบบเครือญาติเป็นหน่วยของสังคมรูปแบบการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก เช่น กุละหรือครอบครัว มีบิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเรียกว่า “กุลปะ” มีหน้าที่ดูแลสมาชิกให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดี “คาม”หรือหมู่บ้าน มี “คามินะ” หรือ “คามณี” เป็นหัวหน้า ทำหน้าที่หังฝ่ายทหารและพลเรือนหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันเรียกว่า “วิศยะ”หรือ “วิค” มี “วิศยบดี” เป็นหัวหน้าหลาย ๆ วิศยะรวมกันเป็นชน มีราชันหรือกษัตริย์เป็นหัวหน้า (คณอง วังฝายแก้ว, 2547)

ในสมัยนี้ลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อระบบการปกครองตามความเชื่อถือของพวกอารยันที่นับถือเทพเจ้าโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีกรรมทางศาสนาด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นส่วนสำคัญของสังคม ในสมัยพุทธกาลรูปแบบการเมืองการปกครองจะเป็น การปกครองแบบกษัตริย์รูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือราชาธิปไตย และการปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบอภิชนาธิปไตยหรือระบบสามัคคีธรรม ซึ่งมีจำนวน 16 แคว้น 1 อาณาจักร ปกครอง 2 ระบบ ดังนี้ แคว้นที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย จำนวน 14 แคว้น คือ (1) อังคะ (2) มคธ (3) กาสี (4) โกสละ (5) เจตี (6) วังสะ (7) กุรุ (8) ปัญจาละ (9) มัจฉะ (10) สุร (11) อัสนทะ (12) อวันตี หรือมาลวะ (13) คันธาระ (14) กัมโพชะ และ 2 แคว้นที่ปกครองด้วยระบบอภิชนาธิปไตยหรือสามัคคีธรรม จำนวน 2 แคว้น และ 1 อาณาจักร คือ (1) วัชชี (2) มัลละ (3) อาณาจักร 1 อาณาจักร ประกอบด้วย 5 นครรัฐ คือ 1) สักกะ เมืองหลวงชื่อ กบิลพัสดุ์ 2) โกลิยะ เมืองหลวงชื่อ เทวทหะ หรือรามคาม 3) ภัคคะ เมืองหลวงชื่อ สูงสูมารคิระ 4) วิเทหะ เมืองหลวงชื่อ มิถิลา 5) อังคุตตราปะ เมืองหลวงชื่อ อาปณะนิคม จะเห็นได้ว่า ในสมัยพุทธกาลรูปแบบเผด็จการอำนาจนิยมในรูปแบบราชาธิปไตย และอภิชนาธิปไตย ซึ่งยังไม่มีการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยแบบเบ็ดเสร็จนิยม หรือรูปแบบอื่น พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมโดยตรง แต่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวในการจัดรูปแบบการเมืองการปกครองในแต่ละรัฐแต่อย่างใด พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะเป็นศาสดาหรือครูของกษัตริย์และประชาชนทั้งหลาย ทรงสั่งสอนชี้แนวระโยชน์ทั้งในโลกนี้ โลกหน้า และสูงสุด คือ ความสิ้นทุกข์ทั้งมวล ในปลายยุคพระเวทอำนาจของ

พระราชามีมากขึ้น เพราะได้มีการโยงเอาสถาบันกษัตริย์กับเทพเจ้าเข้าด้วยกัน คือ ถือว่าเทพเจ้าได้มอบสมบัติอันน่านับถือต่าง ๆ ให้แก่พระราชธา แต่ถึงแม้ว่าอำนาจของพระราชามีมากแต่พระราชาก็มิได้ทรงเป็นเผด็จการ เพราะถ้าพระราชธาประพฤตินอกทางธรรมะประชาชนมีสิทธิขับไล่ต่อต้านพระราชธา รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญอยู่จำนวน 3 รูปแบบคือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราช (ราชาธิปไตย) แบบสามัคคีธรรม (สหพันธรัฐ) และแบบจักรวรรดินิยม (อุดมรัฐ) ซึ่งมีนัยดังนี้ คือ

(1) แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Monarchical State) ลักษณะการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแบบราชาธิปไตย เป็นลักษณะการปกครองที่เด่นชัดของสังคมอินเดียโบราณ คือรัฐที่ให้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับกษัตริย์โดยตรง แต่อาจทรงมอบหมายอำนาจให้กับพระบรมวงศานุวงศ์ หรือปุโรหิต ข้าราชการบริหารไปปฏิบัติแทนได้ ประมุขของรัฐ เรียกว่า ราชา รัฐที่ปกครองในระบบนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในแคว้นมคธ โกศล อวันตี และวังสะ กษัตริย์หรือพระราชธาผู้ครองเมืองมีอำนาจมาก มีการเก็บภาษี มีกองทัพใหญ่โตสถานะของหัวหน้าเผ่าเปลี่ยนมาเป็นกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การสืบทอดอำนาจมักจะสืบทอดโดยสายเลือดหรือสืบสันตติวงศ์

(2) แบบสามัคคีธรรม (Republic State) หรือประชาธิปไตย คือ รัฐที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองมิได้อยู่ที่ประมุขของรัฐแต่เพียงผู้เดียว จะมีสภาหรือสังฆะซึ่งจะ เป็นการรวมกันของหลาย ๆ รัฐแล้วเลือกผู้นำเข้ามาบริหารจัดการ เป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง สภาจะทำหน้าที่เลือกสมาชิกมาเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารเรียกว่า “ราชา” (Raja) ซึ่งเทียบเท่ากับระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันการปกครองแบบสามัคคีธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าแบบสาธารณรัฐ ซึ่งแบบสาธารณรัฐนี้ยังแยกออกเป็น 2 แบบคือ แบบสาธารณรัฐเฉพาะตัวเป็นรัฐ ๆ และแบบสหพันธรัฐ คือรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐมารวมกัน มีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชธาของสาธารณรัฐ โดยมีการกำหนดอายุของพระราชธา ในดินแดนที่มีปกครองแบบสหพันธรัฐ ความสามัคคีของรัฐเป็นสิ่งสำคัญในการปกครองการบริหาร ภาระหน้าที่ของรัฐมักจะมีตัวแทนจากเผ่าต่าง ๆ มาร่วมประชุมกัน ในที่ประชุมจะเลือกตัวแทนคนหนึ่งขึ้นมาเป็นประธาน เรียกว่า ราชา (Raja) ซึ่งน่าจะมีความหมายในทำนองหัวหน้าที่ประชุมมากกว่าเป็นกษัตริย์

(3) แบบจักรวรรดินิยม (Imperialism) คือ รัฐที่มีแสนยานุภาพมาก มีอำนาจเหนือรัฐอื่น ๆ ผู้ปกครองจะใช้คำว่า มหาราชา หรือพระเจ้าจักรพรรดิ

รูปแบบทางการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมือง หรือนครรัฐนั้น ๆ เช่น บ้านขามุมัด ซึ่งปกครองในรูปแบบพิเศษที่พระราชธามอบให้เป็นรางวัล หรือพรหมไทย หรือในกรณีที่พวกพราหมณ์ปกครองเมือง เช่น กรุงเวฐทีปกะ มีการแบ่งรัฐใหญ่ รัฐเล็กกระจายกันออกไป รัฐเหล่านี้ปกครองโดยราชา ซึ่งได้อำนาจมาโดยการสืบทอดบ้าง โดยการอาศัยการคัดเลือกจากนักรบบ้าง ราชาในอินเดียโบราณไม่ได้อ้างว่ามีเทวสิทธิ์ ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าเหมือนปรัชญาการเมืองของกษัตริย์ในยุโรป พวกเขาอ้างความเป็นธรรมราชา (ราชาผู้เป็นธรรม) มากกว่าอ้างความเป็นเทวราชา (ราชาซึ่งมาจากเทพเจ้า) ราชาได้รับมอบหมายให้พิทักษ์ปกป้อง

ธรรมะโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กำกับดูแล ในสมัยก่อนพุทธกาลวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่สูงกว่า กษัตริย์ซึ่งมักเป็นเจ้านครรัฐเล็ก แต่สมัยที่กษัตริย์มีอำนาจแบบจักรพรรดิ วรรณะกษัตริย์สูงส่งกว่า วรรณะพราหมณ์การกล่าวถึงว่ากษัตริย์ต้องเป็นธรรมราชานั้นเป็นไปตามคัมภีร์ หรือทฤษฎี ในทางความเป็นจริง กษัตริย์ที่มีอำนาจมากบางยุคสมัยอาจจะอ้างหรือทำตัวเป็นเทวราชา คือผู้ปกครองที่ใช้ อำนาจแบบเผด็จการก็ได้ แม้ว่าในสมัยพุทธกาลจะมีถึง 21 แคว้น (รัฐ) โดยแบ่งรัฐมหาอำนาจ ออกเป็น 4 รัฐ รัฐขนาดกลาง 12 รัฐ และรัฐขนาดเล็กอีก 5 รัฐ การปกครองในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสนับสนุน หรือทรงแสดงแนวคิดถึงระบบการเมืองการปกครองในแง่มุมมองของ ทฤษฎีอย่างทางแนวคิดตะวันตกในการนี้ พระพุทธองค์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในรัฐแต่ ทว่าทรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหาและเสนอแนะหลักในการปกครองที่ช่วยทำให้รัฐมีความมั่นคงและ สามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุข ลักษณะของการปกครองเป็นการนำสังคม หรือหมู่คณะ ให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกับการปกครองในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้า เน้นไปที่การปกครองสงฆ์เป็นหลัก และอาศัยพระธรรมวินัยว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดระเบียบ ปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นหลักในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ นอกจากนี้วินัยแล้ว ยังทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารการปกครองซึ่งสอดคล้องแนวคิดเดิมในลักษณะการปกครอง ของราชาที่ต้องเป็นราชาผู้ทรงธรรมด้วย จะเห็นได้ว่าเรื่องภายในรัฐ เป็นหน้าที่หรือการจัดการของเจ้า ผู้ครองรัฐนั้น ๆ แต่แนวคิดทางการเมืองการปกครองที่นักวิชาการสำนักต่าง ๆ ได้พยายามชี้ว่า คำ สอนในพระพุทธศาสนาตรงหรือสอดคล้องกับลัทธิความเชื่อของตน หากมองดูที่มาของรัฐที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่องของสังคมคือการขึ้นนำสังคมให้มีความเห็นถูกต้องเท่านั้น พระพุทธองค์แทบไม่แตะต้องเลยแต่พระองค์ทรงเน้นย้ำในส่วนของแนวคิดในการปฏิบัติตนของบุคคล ในชุมชนและสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันซึ่งจะเทียบเคียงได้กับแนวคิดทางการเมืองการปกครองของการ อยู่ร่วมกัน

3.2.2 แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การศึกษาแนวคิดทางการเมือง การปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎก นั้นเอง คำว่า แนวคิด หรือทฤษฎี คือ ความเห็นอย่างหนึ่งซึ่ง ตรงกับภาษาบาลีว่า “ทิวฐิ” คำว่า ทฤษฎี หรือทิวฐิ เป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ตามความรู้ความ เข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความจริง ซึ่งสามารถนำไป พิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าแห่งความจริงและความเชื่อมั่น พระพุทธศาสนาเรียกสัมมาทิฐิ หรือ สัมมาทฤษฎี ในทางตรงข้ามความคิดเห็นหรือความรู้ใดๆ ก็ตามที่ไม่สอดคล้องกับกฎแห่งความจริงซึ่ง เมื่อนำไปพิสูจน์หรือไปทดลองปฏิบัติแล้ว จะไม่บังเกิดผลให้เป็นคุณค่าที่ดี และไม่ส่งเสริมการพัฒนา หรือความก้าวหน้า พระพุทธศาสนาเรียกว่า มิจฉาทิวฐิ หรือ มิจฉาทฤษฎี สังคมที่ดีต้องมีกติกา และ คนในสังคมต้องรักษากฎกันนั้น มีความเสมอภาคคือเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมายได้รับความยุติธรรม จากกฎหมายเสมอเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นบุคคลในสังคมเหล่านั้นจะต้องมีศีลและรักษาระเบียบ วินัยเสมอกันจึงถือเป็นหลักสำคัญ เช่น ในหลักทิวฐิสามัญญตา คือ มีทิวฐิ หรือทิวฐิ มีความเห็น มีความ เชื่อมั่น ยึดถือในหลักการ อุดมการณ์ และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ กล่าวโดยสรุป คำ

ว่า ทิฐิ หรือทิฐิ หมายถึงความรู้เห็นเข้าใจลึกกลงไปจนถึงความจริงของธรรมชาติเห็นโลกเป็นชีวิตและสรรพสิ่งตามเป็นจริงว่าเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไป เกิดขึ้นแล้วก็ปรวนแปร แล้วก็ดับสลายไป ไม่มีอะไรจะยืนยงคงอยู่นิรันดรในยุคนินเดียโบราณ ก็มีแนวความคิดที่ว่าเช่นนี้เหมือนกันซึ่งมาจากคัมภีร์ของศาสนาฮินดูที่เรียกว่า “มานวธรรมศาสตร์” ที่ทำให้สังคมอินเดียต้องยอมรับแนวความคิดที่ว่ามานี้เป็นระยะเวลาเป็นหลายพันปีมาแล้ว ซึ่งคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ได้อธิบายว่า พระผู้เป็นเจ้าของสร้างโลกแล้วสร้างธรรมสำหรับโลกแล้วสร้างมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ทำดีและอยู่กันอย่างปกติสุขโดยอาศัยข้อปฏิบัติตามหลักกรรม 4 คือ พรหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร การเมืองการปกครองสมัยนั้นถูกอิทธิพลทางศาสนาพรหมณ์ ครอบงำจนไม่สามารถขยับตัวได้ ทุกสิ่งทุกอย่างทางความเชื่อล้วนตกอยู่ภายใต้คำสั่งสอนของศาสนาพรหมณ์ สังคมประเพณีวิถีชีวิตของสังคมในสมัยพุทธกาลนั้น ก็ล้วนแล้วแต่พรหมณ์เป็นผู้กำหนดจนทำให้เกิดชนชั้นวรรณะขึ้น ดร. บี.อาร์.อัมเบดการ์ (Dr. B. r. ambedkar) หรือชื่อในวรรณะศูทรคือ “พิมร์ สักปาล” ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนในปัจจุบัน แต่ในอดีตกาล อินเดียมีสถาบันทางรัฐสภา อินเดียในอดีตกาลจึงก้าวหน้าไปไกลกว่าใคร ๆ เช่น ที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรของพระพุทธศาสนา มีข้อความว่า ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองกุสินารา (กุสินาคาร) ใกล้เวลาเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานแก่พวกมัลลกษัตริย์ ซึ่งขณะนั้นพวกกษัตริย์กำลังอยู่ระหว่างการประชุมสภากันอยู่ ในขณะนั้น พวกมัลลกษัตริย์ก็ใช้ระบอบการปกครองแบบรัฐสภา (สามัคคีธรรม) ปกครองรัฐอยู่ เมื่อได้ทราบข่าวร้ายเช่นนั้น พวกกษัตริย์ ก็ตัดสินใจว่า ไม่ควรพักการประชุม แต่ควรประชุมต่อไปจนหมดวาระ เสร็จการประชุมสภาแล้ว จึงค่อยไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กุสินารา ดังนั้น สาระที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานปฏิบัติการเพื่อเสรีภาพของบุคคล คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางสังคม และเสรีภาพทางการเมือง พระพุทธเจ้า คือบุคคลผู้ชูประทีปแห่งประชาธิปไตย และเป็นผู้สนับสนุนอย่างจริงจังต่ออิสรภาพ สมภาพ และภราดรภาพ เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่มวลมนุษย์จะมีเสรีภาพที่แท้จริงได้ ดังนั้น แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นนั้น เริ่มจากแนวคิดทฤษฎีของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมนั้นอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของมวลชนอย่างเสมอและเท่าเทียมกัน (คะนอง ว่างฝายแก้ว, 2547)

3.2.3 ทิศนะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การตีความแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้นำเอาทฤษฎีทางการเมืองของตะวันตกเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงได้อย่างเป็นระบบสามารถสรุปแนวความคิดหลักได้ 8 แนว ความคิดหลัก ซึ่งแต่ละแนวทางล้วนเกิดจากฐานความรู้ ภูมิหลัง และทฤษฎีความเห็น หรือความเชื่อของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

1) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวประชาธิปไตย เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ ที่ประเทศไทยให้การสนับสนุนความคิดทางการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างมาก ซึ่งเริ่มจาก จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีและมีอิทธิพลจนนักสอนศาสนาทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ยึดถือเป็นคำอธิบายที่ถูกต้องและพยายามอธิบายในแนวทางนี้เรื่อยมา และ หากดูจากหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา มีหลายสิ่งหลายประการที่ตรงกับลักษณะของประชาธิปไตยซึ่งเน้นที่ตัวปัจเจกบุคคล พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เริ่มต้นจากตัวบุคคล ที่มีทั้งอิสรภาพและเสรีภาพในการกระทำ หรือไม่กระทำ

2) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวสังคมนิยมแนวความคิดนี้ได้มีโอกาสแพร่เข้ามาในกลุ่มของนิสิตนักศึกษาและชนชั้นที่ใช้แรงงานที่มีความคิดต่อต้านรัฐบาลที่มีลักษณะของเผด็จการโดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมาคือ เป็นยุคสมัยที่รัฐบาลปกครองด้วยรัฐทหารจึงทำให้บรรยากาศของประเทศไทยในตอนนั้นเบียดเบียนต่อผู้ปกครอง และกลุ่มปัญญาชนได้แสวงหาทางออกอื่น ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งนิสิตนักศึกษาใฝ่ฝันถึงแนวคิดสังคมนิยม ยูโทเปีย ที่บรรยายถึงดินแดนสุขาวดีในโลกมนุษย์ของโทมัสสมอร์ แห่งอังกฤษ ที่พิมพ์ออกเผยแผ่เมื่อ ค.ศ. 1503 เป็นต้นมา จนทำให้การเคลื่อนไหวของกรรมกรและปัญญาชน ได้บรรลุถึงระดับใหม่ของการสร้างอุดมการณ์ร่วมและหนีเข้าป่าเพื่อจับอาวุธต่อสู้รัฐบาลกลาง

3) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวธรรมิกสังคมนิยม ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้วิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยและทุนนิยมในทางลบโดยแสดงทัศนะสนับสนุนสังคมนิยม แต่ไม่ต้องการให้เป็นสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ได้แนวคิดเรื่องธรรมะและธรรมชาติ ที่อยู่ร่วมกันเป็นวิถีแห่งสังคม โดยให้คำนิยามใหม่ว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งสังคมนิยมแบบนี้จะไม่มีทั้งชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมกรอาชีพ แต่จะมีระบบที่ประกอบด้วยธรรมที่ถูกต้องและจริง ๆ แล้วคนรวยในประวัติพุทธศาสนาก็ไม่ได้เป็นชนชั้นนายทุนที่ขูดรีดหรือนำรังเกียจ เช่น อนาคตปิลกิตเศรษฐี นางวิสาขา เป็นต้นซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้สามารถที่จะสรุปได้ว่า คุณค่าของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุพิจารณาได้ 2 ส่วน คือ

(1) ในฐานะหลักการ หรือคุณค่าทางด้านจิตใจ หลักการใดก็ตามถ้าประกอบด้วยหลักธรรมแล้วเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องโดยเรียกว่าระบบธัมมิกสังคมนิยม และ

(2) ด้านระบบการปกครองเห็นว่าการปกครองที่ใช้วิถีเผด็จการโดยมี “ธรรม” เป็นกฎกติกาในการปกครองที่ดีที่สุด

4) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปรัชญาการเมืองเป็นการใช้ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองดังที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น “อัคคัญญสูตร” และ “ราชনীติ” ซึ่งนักปรัชญาคนหนึ่งสามารถเสนอรูปแบบหรือโครงสร้างทางการเมืองที่ดีที่สุดสำหรับใช้เป็นแบบในการ จัดระบบการอยู่ร่วมกันพร้อมกับให้เหตุผลสนับสนุน ข้อเสนอแนะนั้นเป็นปรัชญาการเมือง แต่ถ้านักปรัชญาคนดังกล่าวนำเสนอลงไปใบรายละเอียดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน หรือระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมควรมี

เสรีภาพเท่าใดมีสิทธิเท่าใดแล้ว ข้อเสนอที่จัดอยู่ในประเภทปรัชญาสังคม ดังนั้นปรัชญาสังคมและการเมืองก็คือ แนวคิดอันได้แก่ข้อเสนอและเหตุผลสนับสนุนที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและรายละเอียดต่าง ๆ ภายในโครงสร้างนั้น เช่น เรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม

5) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนว “ธรรมราชาธิปไตย” แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการเชิดชูยกย่องพระพุทธศาสนาให้สูงเหนือกว่าแนวคิดทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่ต่างก็มีข้อบกพร่องกันอยู่ โดยจัดแนวคิดแบบประชาธิปไตยเป็นแบบโลกาธิปไตย และจัดแนวคิดแบบสังคมนิยมเป็นแบบอัตตาธิปไตย ซึ่งทั้งสองแนวคิดพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสรรเสริญ แต่ทรงยกย่องแนวคิดแบบธรรมราชาธิปไตย ที่มีธรรมเป็นใหญ่ คือหลังจากได้พิจารณาไตร่ตรองข้อเท็จจริงและเหตุผลตามที่ได้รับฟังมาแล้วอย่างกว้างขวาง พิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักการ กฎระเบียบกติกากา ทั้งนี้คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมราชาธิปไตยและยกย่องธรรมราชาธิปไตย ส่วนประชาธิปไตยก็คงจัดเข้าในโลกาธิปไตย หรือประชาธิปไตยที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมราชาธิปไตย

6) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวพุทธประวัติ แนวคิดนี้เป็นมุมมองที่นักวิชาการบางท่านได้พยายามชี้ประเด็นเรื่องพุทธประวัติให้เป็นการเมืองที่สุดโต่ง แนวความคิดนี้เป็นเพียงแนวความคิดที่วิพากษ์ที่นักวิชาการส่วนมากไม่ให้ความสำคัญในการตีความคงเป็นเพียงใช้ในการอ้างอิงเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับแนวความคิดของตนเช่น แนวคิดของ ดร. บี. อาร์. อัมเบตการ์ (Dr. B. r. ambedkar) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งเป็นการกล่าวอ้างอิงเพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดของตน

7) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวนิติรัฐ เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2524 ที่เหล่านักวิชาการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ในโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลักวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์ “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์” จึงเป็นหนึ่งในโครงการดังกล่าว แนวความคิดที่เหล่านักวิชาการได้ระดมกันนั้นโดยมากมุ่งไปที่พระวินัยปิฎกโดยมีกรอบของหลักนิติบัญญัติเป็นตัวกำหนด ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองเห็นว่าพระวินัย หรือสิกขาบทเป็นธรรมนุญการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักรอย่างน้อยก็สะท้อนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า กฎหมายมีความจำเป็นในการปกครองไม่ว่าจะในส่วน คณะสงฆ์หรือฝ่ายบ้านเมือง

8) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนว “มนทัศน์สมัยใหม่” ในยุคนี้มีนักวิชาการสำคัญคือ “ปรีชา ช่างขวัญอิน” ได้เสนอแนวคิดใหม่หลังจากพบข้อจำกัดของการอธิบายในแนวทางที่ 1-5 ที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะดังกล่าวท่านได้มองข้อจำกัดของแนวทางเหล่านั้นไว้ 6 ประการคือ (1) การพิจารณาระดับความเจริญของการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในสมัยพุทธกาลเมื่อเทียบกับปัจจุบันไม่สามารถแยกระดับได้จนดูราวกับว่าคนสมัยพุทธกาลเข้าใจ

ประชาธิปไตยและสังคมแบบเดียวกับคนยุคปัจจุบัน (2) การแยกลักษณะร่วมบางประการที่เกิดขึ้นในหลายระบอบการปกครอง เช่น การเลือกตั้ง การประชุมแบบเสียงข้างมาก เมื่อเห็นว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับประชาธิปไตยก็ยึดถือเหตุผลดังกล่าวเป็นหลัก (3) ระบอบการปกครองทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่วิเคราะห์กันมาล้วนเน้นเรื่องบุคคลมากกว่าระบบ (4) ไม่มีใครสำรวจข้อมูลให้ทั่วถึงทั้งพระไตรปิฎกและชาดก ว่าส่วนใดเป็นเรื่องสมัยก่อนพุทธกาล หรือส่วนใดเป็นเรื่องในสมัยพุทธกาล และที่สำคัญไม่ได้พิจารณาคำสอนที่เกี่ยวกับการปกครองและเศรษฐกิจว่าสามารถระบุชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับระบบไหน (5) ไม่ได้พิจารณาคำสอนและเจตนาของพระพุทธเจ้า ว่าระบบไหนดีกว่าอีกระบบอย่างไร เพียงแต่เลือกมาเฉพาะที่สนับสนุนความคิดของผู้วิเคราะห์ โดยละเลยส่วนที่ขัดแย้งมาพิจารณา (6) แนวการวิเคราะห์ที่อาศัยแนวคิดตะวันตกมากเกินไปอาจเป็นการทำให้เกิดอคติ (Bias) จึงเสนอแนวคิดการตีความพระพุทธศาสนาทางการเมืองใหม่ที่กว้างขึ้น ในสองลักษณะคือ

1) ลักษณะที่หนึ่ง คือ ศึกษาหลักฐานทั้งบริบท คือสมัยพุทธกาลในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ จะทำให้ไม่กลายเป็นการนำความคิดของคนปัจจุบันไปใส่ให้แก่พระพุทธเจ้า

2) ลักษณะที่สอง คือ การใช้มโนทัศน์ทางตะวันตกมาพิจารณาคำสอนในศาสนาบางครั้งก็คับเกินกว่ามโนทัศน์ทางศาสนา เพราะการเมืองมุ่งสร้างระบอบบังคับมากกว่ามุ่งที่จะชักจูงใจของปัจเจกชน และเมื่อพิจารณาอย่างจริงจังอาจทำให้เห็นถึงแนวปรัชญาการเมืองแบบใหม่ได้

สรุปได้ว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกทั้ง 8 ประการ เหล่านี้ นักวิชาการได้พยายามประยุกต์ให้บูรณาการเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยความรู้พื้นฐานของรัฐศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางด้านตะวันตก พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง 3 ประเภท คือ อัตตาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความคิด ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งวรรณะทางสังคม มีความสมานสามัคคี และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธ ศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง “อหิงสา” ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือ “หลักธรรมาธิปไตย” ดังนั้นจะกล่าวได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ใช้ “หลักธรรมาธิปไตย” ในการปกครองคือการยึดถือ “ธรรม” เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและยึดถือเป็นกฎกติกาของสังคมร่วมกัน เพื่อให้สังคมนั้นอยู่อย่างสงบสุข

3.2.4 การเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา ได้ทำการวิจัยถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวสรุปได้ดังนี้ว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สามารถสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้ว่า “การเมืองการปกครอง” หมายถึง วิธีการดูแลบริหารรัฐในด้านต่างๆ ในทัศนะของนักวิชาการ หมายถึง การดูแลจัดการให้

มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรมและเป็นระเบียบ และตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ และความหมายโดยสรุปคือการปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดิน (รัฐ) ซึ่งรัฐถือเป็นการวิวัฒนาการทางสังคม เริ่มต้นจากความเรียบง่าย ไปสู่ความสลับซับซ้อนสังคมดั้งเดิมมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีผู้นำ ครั้นต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้น ปัจจัยในการดำรงชีวิตจากเดิมที่สามารถนำมาใช้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ก็เริ่มมีขอบเขต มีการกำหนดแบ่งส่วนกันชัดเจน และในที่สุดก็มีการตั้งหัวหน้าขึ้นมาทำหน้าที่ดูแล ให้ความเป็นธรรมในเรื่องการแบ่งสรรปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต พร้อมทั้งไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จุดมุ่งหมายของรัฐอยู่ที่การจัดแจงผลประโยชน์ ซึ่งเบื้องต้นก็ได้แก่ปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มให้เกิดความเป็นธรรม โดยยึดความสงบสุขของคนในสังคมเป็นเป้าหมายใหญ่พระพุทธเจ้าตรัสถึงพระเจ้าแผ่นดินในอดีตชาติที่ครองตนอยู่ในศีลในธรรมว่ามีฉัตรแก้ว จักรแก้วไว้ในครอบครอง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ถึงวันธรรมสวนะทั้งพระเจ้าแผ่นดิน และประชาชนต่างก็ถือศีลอุโบสถ เข้าวัดฟังธรรม ในแผ่นดินของพระราชผู้ทรงธรรมเช่นนี้ ไม่มีการเข่นฆ่า ไม่มีการสู้รบ ไม่มีการแก่งแย่ง ทุกคนเป็นเหมือนพี่น้อง ทุกคนรู้หน้าที่ของตน แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินที่ครองราชย์อยู่ เมื่อเห็นว่าครองราชสมบัติอยู่พอสมควรแล้ว ก็จะเสด็จลงจากบัลลังก์ ออกบวช แสวงหาความหลุดพ้นในที่สุด ในส่วนของผู้ปกครอง ผู้ปกครองในฐานะเป็นตัวกลางที่จะคอยจัดแจง หรือจัดสรรผลประโยชน์ให้เป็นที่ยอมรับทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อสร้างความอยู่ดีกินดี สร้างสวัสดิภาพให้เกิดแก่ประชาชน โดยที่สุดหากผู้ปกครองสามารถนำพาให้ประชาชนเข้าถึงความรู้แจ้งเห็นจริงในสังขธรรม ก็จะถือว่า ได้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วย ผู้ปกครอง ต้องเป็นผู้ทรงความรู้ และมีคุณธรรมผู้ปกครองจะมีคนเดียว หรือเป็นคณะบุคคลก็ได้ ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ ผู้ปกครองเหล่านั้นสามารถสนองความต้องการของประชาชนได้ โดยไม่เกิดความขัดแย้ง ด้านการปกครองการปกครองเป็นเรื่องของการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมระบบการเมืองใด ๆ รวมทั้งตัวผู้ปกครอง ไม่ว่าจะบุคคล หรือคณะบุคคล จะต้องเอื้ออำนวยต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวมีศีลธรรมซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการปกครอง ถ้าการปกครองขาดเสียซึ่งคุณธรรมแล้ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ ในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการปกครองที่ใช้หลักคุณธรรม นำหน้าหลักกฎหมาย ถ้าคนตั้งตนอยู่ในศีลธรรมแล้ว กฎหมายก็ไม่จำเป็นต้องใช้คงใช้เพียงหลักธรรมในการปกครอง เช่นหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวรรดิวัตร 12 ประการ สังคหวัตถุ 4 ประการ อคติ 4 ประการ ใช้สำหรับชนชั้นผู้นำ หลักธรรมที่ใช้ร่วมกัน ประพฤติร่วมกัน ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง ผู้สนองงาน และประชาราษฎร์ เช่น หลักธรรมในจรีต 6 และ ทิศ 6 (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, 2553)

3.3 แนวคิดการปกครองในอดีต

การศึกษาถึงแนวคิดการปกครองในอดีตนั้นจุดเริ่มต้นนั้นมาจากนักปรัชญาหรือนักปราชญ์ในอดีตทั้งในส่วนของปรัชญาทางตะวันตก ปรัชญาจีนโบราณ และปรัชญาอินเดียโบราณซึ่งหากเราสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของแต่ละฝ่ายสามารถวิเคราะห์ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 แนวคิดการเมืองการปกครองทางตะวันตก จากความหมายและคำจำกัดความของ รัฐศาสตร์หรือการเมืองการปกครองที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ไว้ นั้นสรุปได้ว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองทั่วไปนั้นจะกล่าวได้ว่า “การเมืองการปกครองนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ในชุมชน รัฐ สังคมระหว่างรัฐซึ่งจะเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง ตลอดจนการอำนวยความสะดวกการรักษาความยุติธรรมให้กับประชากรในสังคมและชุมชนนั้นได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข “การเมืองการปกครอง” เป็นเรื่องของ การใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรทุกชนิดของประเทศให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ประชาชนในประเทศสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สันติ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา , 2541) ดังนั้น ผู้ปกครองที่มีความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น จึงจะได้รับการยอมรับ โดยทั่วไป สิ่งที่ประชาชนต้องการก็คือความเป็นอยู่อย่างสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก นั้นถือเป็นแนวคิดหลักที่นักวิชาการหลายยุคหลายสาขาใช้เป็นหลักของการพื้นฐานในการศึกษายุคต่อๆ มา ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจึงเป็นการศึกษาเรื่องของอำนาจที่บุคคลคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งเรียกว่าผู้ปกครอง มีอำนาจเหนือบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่าผู้อยู่ใต้ปกครองผู้ทำหน้าที่ปกครองจะต้องมีความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ในรัฐให้แก่ผู้อยู่ใต้ปกครองอย่างยุติธรรมทั่วถึง สังคมภายในรัฐนั้นจึงจะสงบสุข ปรัชญาการเมืองการปกครองทางตะวันตกมีนักปราชญ์หลายคนได้ศึกษาไว้และมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาตั้งแต่เช่นคำกล่าวของอริสโตเติล (Aristotle) นั้นกล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ตามลักษณะธรรมชาติสัตว์ส่วนใหญ่จะชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่นเดียวกับมนุษย์ที่ต้องการการอยู่ร่วมกัน ชุมชนที่ถือว่าเป็นการพัฒนาการขั้นสูงสุดของมนุษย์คือรัฐ รัฐที่ดีก็ต้องสามารถเสริมสร้างให้มนุษย์มีจิตใจที่ดี และร่างกายแข็งแรง คุณธรรมทางปัญญาและทางศีลธรรมปัญญา (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541) แนวคิดของอริสโตเติล (Aristotle) จะเน้นไปที่การอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างเป็นสุขซึ่งและจะเน้นให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นสำคัญ แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักปรัชญาการเมืองการปกครองของ จอห์น ล็อก ที่มีพื้นฐานมาจากแนวความคิดของอริสโตเติล (Aristotle) ที่กล่าวว่าสังคมรัฐจะเกิดไม่ได้เลย ถ้าไม่มีประชาชนและผู้ปกครองรัฐจะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนยอมรับเท่านั้น โดยเฉพาะต้องปกครองรัฐโดยยึดถือประโยชน์ของประชาชนโดยรวมเป็นที่ตั้ง หากผู้ปกครองทำหน้าที่อย่างไม่ชอบธรรม ประชาชนก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ผู้ปกครองจะไม่มีอำนาจเด็ดขาดจะเห็นได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองของ จอห์น ล็อก นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) จอห์น ล็อก กล่าวว่า อำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียว ดังนั้นควรแยกอำนาจปกครองออกเป็น 3 ส่วนและจะต้องประสานและถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างกันประกอบด้วย “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” แนวคิดการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตกนั้นจากที่กล่าวไว้ มีพัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างเป็นระบบเริ่มต้นตั้งแต่การปกครองโดยการรวบรวมอำนาจการปกครองไว้ที่กลุ่มบุคคลหรือคนเพียงคนเดียวตามรูปแบบของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการรวมอำนาจ แนวคิดการเมืองการปกครองนั้นจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครอง

ออกเป็นส่วนสำคัญเพื่อเป็นการถ่วงดุลย์อำนาจต่อกัน จนมาถึงจุดสิ้นสุดที่ส่งผลให้ระบอบการปกครองเปลี่ยนแปลงโดยยึดถืออำนาจสูงสุดนั้นจะต้องมาจากประชาชนเท่านั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการปกครอง “ประชาธิปไตย” ที่ถือเอาผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักและมอบอำนาจการปกครองแบบเด็ดขาดให้กับประชาชนเป็นผู้ตัดสิน แนวคิดการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาตะวันตกมีประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาที่สำคัญทั้งหลายให้ความสำคัญอยู่สองประการคือ 1) ผู้มีอำนาจในการปกครองจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองสูงสุด 2) อำนาจที่ใช้ในการปกครองนั้นจะต้องสร้างประโยชน์สูงสุดและสร้างความสงบสุขในกลุ่มชนนั้นอย่างเท่าเทียมกันจะเห็นได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองชาวตะวันตกจะให้ความสำคัญอยู่สองส่วนสำคัญ คือการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ตั้งกำหนดแนวทางทั้งในด้านคุณสมบัติของผู้ปกครอง และ แนวทางการใช้อำนาจในการปกครองเพื่อให้เกิดความสงบสุขของสังคมโดยรวม

3.3.2 แนวคิดการเมืองการปกครองจีนโบราณ จากการศึกษาที่ผ่านมาแล้วกล่าวได้ว่า ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่ของโลกดินแดนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยประชากรหลายชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา เป็นต้นกำเนิดของศาสตร์ที่สำคัญหลายสาขา จะเห็นได้จากการศึกษาในศาสตร์หลายๆ สาขาที่มักจะสอดแทรกแนวความคิดทางปรัชญาของชาวจีนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอการศึกษาถึงแนวคิดทางการเมืองการปกครองของจีนนั้นสามารถศึกษาได้จากนักปราชญ์ชาวจีนโบราณที่สำคัญๆ หลายท่านแต่ละท่านล้วนมีแนวความคิดที่ไม่แตกต่างกันมากนักแต่โดยนัย ยังมีความสอดคล้องและมีพัฒนาการต่อเนื่องกันมาเป็นยุคสมัยและหลายสำนัก สำนักที่ทรงอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่สำคัญที่มีการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องกันมานั้นที่นักประวัติศาสตร์ได้แบ่งไว้ 4 สำนักนั้นคือ 1) สำนักหยู 2) สำนักม่อ 3) สำนักคุณธรรมหรือเต๋า 4) สำนักกฎหมายหรือสำนักทหาร (นิยม รัฐอมฤต, 2556) สำนักทั้ง 4 สำนักล้วนเป็นสำนักที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อแนวคิดการเมืองการปกครองจีนกล่าวคือทั้ง 4 สำนักล้วนมีพัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นลำดับที่เริ่มต้นจาก “สำนักหยู” ที่มีแนวคิดทางการเมืองการปกครองเริ่มต้นจากการปลูกฝังความเชื่อในเรื่องของการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีเมตตาธรรมต่อกันดังจะเห็นได้จากแนวความคิดของ “เมิ่งจื่อ” และ “สวีจื่อ” ซึ่งทั้งสองล้วนเป็นศิษย์ของสำนักหยูที่ถ่ายทอดแนวความคิดในยุคต่อมา จุดเด่นในคำสอนของ “เมิ่งจื่อ” คือ การปกครองโดยเมตตาธรรมเน้นประชาชนเป็นเป้าหมายหรือหัวใจของการปกครองด้วยการสืบทอดและพัฒนาแนวคิดที่ว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดีมีเมตตาธรรม โดยประยุกต์เข้ากับการปกครอง อาจกล่าวได้ว่า ในการปกครองบ้านเมืองนั้น การยึดถือเอาประชาชนสำคัญที่สุดส่วนผู้ปกครอง (เจ้าเมือง) มีความสำคัญน้อยที่สุด ดังนั้น โดยหลักการที่ว่าประชาชนสำคัญที่สุดถือว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าล้ำยุคมากในสมัยนั้น ๆ และเป็นความคิดที่สอดคล้องกับหลักการ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด ส่วนในคำสอนของ “สวีจื่อ” สวีจื่อมีความเห็นตรงกันข้ามกับเมิ่งจื่อในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สวีจื่อเชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนชั่วร้าย ความประพฤติที่ติงามเกิดจากการฝึกสอนในภายหลัง ถ้าปล่อยมนุษย์ให้เป็นไปตามธรรมชาติก็จะต่อสู้ทำร้ายกันเอง ทำให้สังคมวุ่นวาย ดังนั้น แนวความคิดของ

สวีจื่อจึงเน้นไปที่การถ่ายทอดหลักการเรื่องพิธีกรรมหรือจารีตประเพณีของสำนักขงจื๊อ ทั้งนี้จารีตประเพณีของสวีจื่ออยู่ในยุคสงครามแย่งชิงดินแดนจึงพัฒนาไปเป็นกฎหมาย เพื่อควบคุมความประพฤติของผู้คนให้อยู่ในกฎระเบียบของบ้านเมือง ในยามที่บ้านเมืองมีสงคราม การปกครองโดยหลักเมตตาธรรมย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ส่วนแนวความคิดของ “ขงจื๊อ” แนวความคิดทางการเมือง การปกครองนั้น ขงจื๊อเน้นที่การพัฒนาคนทุกคนให้มีสิทธิมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา แนวทางการสั่งสอนของขงจื๊อ คือ เน้นในเรื่องการศึกษาพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพื่อให้มีความรู้ทางวิชาการและธรรมเนียมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณี และยึดมั่นในความยุติธรรมหลักการคำสอนที่ขงจื๊อสอนนั้น สาระสำคัญมี 2 หลัก คือ (เมตตาธรรม) และ (พิธีกรรม) กล่าวคือ เมตตาธรรมเป็นหัวใจหรือเป้าหมายของปรัชญา ส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีปฏิบัติในทางการปกครองทำให้แต่ละคนรับบทบาทฐานะของตน ก็จะทำให้เกิดระเบียบและบรรลุป่าหมายที่พึงประสงค์ ในทางการปกครองจะเห็นได้ว่าแนวความคิดของนักปราชญ์ทั้งสามนั้น แนวคิดทางการเมืองการปกครองมีจุดมุ่งหมายคือ การสั่งสอนและพัฒนาให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความมีเมตตาธรรมต่อกันเคารพในหน้าที่ของแต่ละคนสังคมจึงจะเกิดความสงบสุข สำนักหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครองของจีนนั้นคือ “สำนักการทหาร” หรือ “สำนักกฎหมาย” สำนักกฎหมายจัดได้ว่าเป็นสำนักคิดที่มีอิทธิพลมากต่อแนวคิดการเมืองการปกครองเกิดขึ้นในยุคจั้นกั๋วหรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดนยุคต้นของระบบศักดินาในจีน เป็นยุคของการพัฒนาจากการปกครองโดยจารีตประเพณีไปสู่การปกครองโดยกฎหมาย “หันเฟย” จัดได้ว่ามีชื่อเสียงมากที่สุดตำราการปกครองจุดเด่นของแนวคิดการเมืองการปกครองของหันเฟยในเรื่องการปกครองโดยกฎหมายคือ เขาเห็นว่า กฎหมาย ศิลปะและอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกัน และในการปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกันเขาเสนอว่าในการปกครองประเทศทุกคนจะต้องเคารพกฎหมาย ใครละเมิดกฎหมายจะต้องถูกลงโทษหากเราวิเคราะห์แนวความคิดของหันเฟยจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวความคิดของ จอห์น ล็อก นักปรัชญาตะวันตกที่กล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) จอห์น ล็อก กล่าวว่าอำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียว ดังนั้นควรแยกอำนาจปกครองออกเป็น 3 ส่วน และจะต้องประสานและถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างกันประกอบด้วย “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองของจีนมีจุดเริ่มต้นในช่วง 770-221 ปีก่อน ค.ศ. แนวคิดทางการเมืองการปกครอง เน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นหลักโดยมีหลักการพัฒนาอยู่ 2 ด้านคือ หลักของเมตตาธรรมที่เป็นหัวใจหรือเป้าหมายของการปกครองให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และหลักของพิธีกรรม ที่เป็นวิธีปฏิบัติในทางการปกครองการพัฒนาบุคคล การปกครองที่ดีต้องเลือกใช้คนดีมีคุณธรรมมีความรู้ความสามารถการปกครองที่ดีคือ ต้องกระทำโดยเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกระทำการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การปกครองประเทศที่มีประสิทธิภาพต้องปกครองโดยกฎหมาย กฎหมายที่ดีต้องปฏิบัติต่อทุกคนโดยเสมอหน้ากันและต้องอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมพอดี มีความสมดุลซึ่งกันและกัน ดุลยภาพจึงจะเกิด แนวคิดทางการเมืองการปกครองของจีนคือการสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นในสังคม

3.3.3 แนวคิดการเมืองการปกครองอินเดียโบราณ อินเดียเป็นดินแดนที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของปรัชญาหลายสาขาในฝั่งดินแดนตะวันออก ซึ่งมีประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับกับหลักปรัชญาตะวันตก แนวคิดปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลได้มีการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่ามีพัฒนาการมาจากธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ คือ ความรู้จักสงสัยใคร่รู้และการรู้จักตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว ความสงสัยใคร่รู้ของมนุษย์มีรากฐานมาจากความไม่รู้ของมนุษย์เอง เพราะความไม่รู้จึงสงสัย เพราะสงสัยจึงใคร่รู้ เพราะใคร่รู้จึงแสวงหาความรู้ในสิ่งที่สงสัย เพราะการแสวงหาความรู้ จึงเกิดมีกระบวนการหาความรู้หลากหลายวิธีแนวคิดทางปรัชญาจึงเป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับโลกและชีวิตของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับกาลเวลา กล่าวคือ โลกและชีวิตในอดีตมีอยู่หรือไม่ โลกและชีวิตที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันเป็นเช่นไร โลกและชีวิตในอนาคตจะดำเนินต่อไปในลักษณะไหน จะเป็นอยู่ ณ ที่ใด ลักษณะไหน และมีอะไรเป็นเหตุปัจจัยหรือตัวแปรสำคัญที่ทำ (บุญมี แทนแก้ว, 2545) จากคำจำกัดความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแนวความคิดทางปรัชญาอินเดีย มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาสภาวะทางธรรมชาติของมนุษย์ที่จะค้นหาคำตอบของชีวิต ในความมีอยู่จริงของอดีต และในสภาวะปัจจุบัน กับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้น มีพัฒนาการมาจากการผสมผสานกันระหว่าง แนวคิดของคนพื้นเมืองเดิม เป็นระบบแนวคิดที่เกิดก่อนแนวคิดที่ยึดถือตามคัมภีร์พระเวทและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก คือ แนวคิดทางปรัชญาและศาสนาของที่มีแนวคิดและความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) หากจะกล่าวถึงสภาพการเมืองการ ในยุคพระเวทนั้น องค์การทางการเมืองของอินเดียยังมีลักษณะเป็นรัฐ ยังเป็นการปกครองแบบเผ่า ไม่มีอาณาเขตหรือดินแดนที่แน่นอนต่อมาได้พัฒนาเป็นสังคมใหญ่ขึ้น มีการประกอบพิธีกรรมมากขึ้นระบอบการปกครองยังเป็นแบบแบบพ่อปกครองลูก แนวคิดการเมืองการปกครองอินเดียโบราณนั้นสืบเนื่องมาจากอิทธิพลทางความเชื่อในยุคนั้นเป็นแบบ “เทวลีท” ก็คือการบูชาเทพเจ้าดังที่กล่าวดังนั้นแนวคิดการเมืองการปกครองจึงมีความเกี่ยวข้องกับผู้นำทางความเชื่อ หรือเจ้าพิธีกรรมตามความเชื่อนั้นที่มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมกลุ่มชนตามแนวทางความเชื่อของตน ในยุคนี้อิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์ถือเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมืองการปกครองมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากหลักปรัชญาความเชื่อของเจ้าลัทธิทั้ง 6 (พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, 2550) ลัทธิทั้ง 6 เป็นลัทธิที่มีมาก่อนยุคพุทธกาลเล็กน้อยและบางท่านร่วมสมัยกับพระพุทธองค์ซึ่งมีแนวความคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปแต่ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมืองการปกครองมากที่สุดนั้นคือลัทธิของ “นิครนถ์นาฏบุตร”หรือ “มหาวีระ” ศาสดาของศาสนาเซน แนวความคิดทางการเมืองการปกครองและอยู่ร่วมกันของชุมชนสังคมนั้นถือแนวทางของการไม่เบียดเบียนต่อกัน หรือ อหิงสาอย่างเอกอุทุกคนต้องยึดมั่นในแนวทางของการครองตนอย่างเคร่งครัดโดยนักบวชเซนยังต้องรักษาศีล 5 ข้ออย่างเคร่งครัด ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคำสอนชั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสิกขานิกชนเซนต้องรักษาศีล 12 ข้ออย่างเคร่งครัดเช่นกัน แนวความคิดทางการเมืองการปกครองตามทัศนะของเจ้าลัทธิทั้ง 6 นั้นเทียบเคียงได้ว่าเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครองคนหนึ่งที่มีอำนาจอย่างเด็ดขาดในการควบคุมการกระทำต่างๆรวมทั้งกิจกรรมทางลัทธิในสังคมของตนมีอำนาจในการใช้อำนาจ ทั้ง 3 คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจการบริหารและอำนาจตุลาการ ตัดสินความถูกต้องของบุคคลภายในสังคม

ตนเอง จะเห็นได้ว่าแนวความคิดทางการปกครองเน้นย้ำถึงการปฏิบัติตนเองตามแนว ความคิดที่ถูกสร้างขึ้น มาเพื่อสร้างความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ให้เกิดขึ้นในลัทธิของตน จากที่กล่าวมาแล้วว่า ลัทธิความเชื่อ ทางศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อระบบการปกครองตามความเชื่อถือของพวกอารยันที่นับถือเทพเจ้าโดย มีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีกรรมทางศาสนาด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นส่วนสำคัญของสังคม ในสมัย พุทธกาลรูปแบบการเมืองการปกครองจะเป็น การปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือราชาธิปไตย และการปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบอภิชนาธิปไตย หรือระบบสามัคคีธรรม ซึ่งยังไม่มี การปกครองรูปแบบประโยชน์แบบเบ็ดเสร็จนิยม หรือรูปแบบอื่น

3.3.4 สรุปแนวความคิดการปกครองในอดีตการศึกษาถึงแนวความคิดการปกครองในอดีตนั้นจุดเริ่มต้น นั้นมาจากนักปรัชญาหรือนักปราชญ์ในอดีตทั้งในส่วนของปรัชญาทางตะวันตก ปรัชญาจีนโบราณ และปรัชญาอินเดียโบราณซึ่งหากเราสรุปแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของแต่ละฝ่ายร่วมกันได้ว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองในอดีตกล่าวคือการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมี ปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนมีพัฒนาการต่อเนื่องดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการนั้นคือความสุขความสงบใน ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนและสังคมของตนจึงต้องเกิดกฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมภายใต้ความเชื่อ ตามวัฒนธรรมประเพณีในดินแดนของตนเองและพัฒนามาสู่ความเชื่อเป็นลัทธิและมีผลในการควบคุม บังคับบัญชาหมู่ชนในลัทธิของตนเอง ทั้งนี้แนวความคิดทางการเมืองการปกครองดังกล่าวยังพัฒนามาสู่ระบบการ ปกครองในยุคปัจจุบัน ดังเช่นแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของ จอห์น ล็อค นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการ ปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) กล่าวว่าการอำนาจในการ ปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียวซึ่งเป็นแนวคิด พื้นฐานในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในปัจจุบัน หรือแนวความคิดการปกครองตามแนวปรัชญาของ นักปราชญ์ชาวจีนคือ “หันเพย” แนวคิดการเมืองการปกครองของหันเพยนี้ที่สอดคล้องกับจอห์น ล็อค นักปรัชญาตะวันตก ที่กล่าวว่า กฎหมาย ศิลปะและอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกันและใน การปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกันเขาเสนอว่าในการปกครองประเทศทุกคนจะ ต้องเคารพกฎหมาย

3.4 แนวความคิดการปกครองในยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาแนวความคิดการปกครองในอดีตจะเห็นได้ว่า “ปรัชญาการเมืองการปกครอง” ใน ยุคต่าง ๆ ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมและประเทศชาติของตน ตาม แนวทางปรัชญาในหลาย ๆ ดินแดน ล้วนมีพัฒนาการที่มีความเชื่อมโยงต่อกันจนพัฒนามาสู่ระบอบ การปกครองในหลากหลายรูปแบบ และยังคงไว้ซึ่งจุดมุ่งหมายเดิมคือ สร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นใน สังคมและประเทศชาติของตนดังที่กล่าว ปัจจุบันนั้นในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกยังมีคติความเชื่อใน เรื่องระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นส่วนมาก แต่จะเป็นรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยม ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่นนั้นเป็นหลัก ปัจจุบันแม้การปกครองแบบ ประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่ใช้มากที่สุดแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่ใช่ว่าระบอบที่ดีที่สุดในบาง

ประเทศก็ยังคงใช้ระบอบการปกครองแบบอื่นด้วยเช่นกัน ดังเช่น ประเทศในแถบตะวันออกกลางบางประเทศ เช่น ราชอาณาจักร “ซาอุดีอาระเบีย” ระบอบการปกครองยังคงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือในแถบอาเซียนก็ยังคงมีการปกครองด้วยระบอบการปกครองนี้ ดังเช่น ประเทศ “บรูไนดารุสซาลาม” เป็นต้น ส่วนระบอบการปกครองระบอบเผด็จการ ในปัจจุบันในรูปแบบการปกครองที่เป็นเผด็จการเต็มรูปแบบหรือเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแทบจะไม่มีให้เห็นยังคงเป็นเพียงการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในบางประการ หรือจะเป็นไปเพื่อการสร้างอิทธิพลเพื่อครอบงำทางเศรษฐกิจต่อประเทศ โดยพัฒนาการศึกษาแนวความคิดการปกครองในยุคปัจจุบันนี้ประกอบด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.1 แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน จากคำจำกัดความที่กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองหรือประชาชนซึ่งถือเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทน (สถาบันบีบีซี 2011 “ประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตย” The Democratic Experiment By Professor Paul Cartledge updated) จะเห็นได้ว่าแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นจะให้ความสำคัญของการใช้อำนาจของประชาชนภายในประเทศซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการปกครองของนักปราชญ์ตะวันตกที่ชื่อ “จอห์น ล็อก” นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) หรือหลักของการใช้อำนาจการปกครองที่สมบูรณ์จอห์น ล็อก ยังกล่าวอีกว่าอำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียวซึ่งหากเราตีความตามนิยามของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นคือการใช้อำนาจอสูงสุดที่มาจากประชาชน ดังนั้นการแยกอำนาจอปกครองทั้ง 3 ส่วน จะต้องประสานและถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างกันประกอบด้วย “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจอตุลาการ” แนวคิดนี้เห็นได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย นั้นจะต้องให้ความสำคัญสูงสุดในการให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจในการใช้อำนาจการปกครอง กล่าวได้ว่า แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตย นั้นอำนาจอธิปไตยถือเป็นอำนาจอสูงสุดที่มาจากประชาชนนั่นเอง

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) สามารถกำหนดแนวคิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ 3 รูปแบบที่สำคัญคือ

1) แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยตรงที่ประชาชนมาประชุมกัน อภิปรายและลงคะแนนกันในเรื่องสำคัญ

2) แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยระบบผู้แทน ที่ใช้กับประเทศที่มีประชาชนมาก

3) แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบผสมผสานทั้ง 2 แบบแรก รวมทั้งการให้ประชาชนมีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น เมืองนครอิสระที่รักษาผลประโยชน์ฝ่ายประชาชน มีสื่อมวลชนและองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการบริหารประเทศค่อนข้างมาก (สงบ เชื้อทอง, 2555)

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบผสมผสานให้ความสำคัญต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ การปกครองที่ให้อำนาจประชาชนในการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นแต่โดยนัยสำคัญ ก็ยังคงขึ้นตรงต่ออำนาจการปกครองจากส่วนกลางเป็นหลักเช่นกัน แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันที่สำคัญต้องตั้งอยู่บนรากฐานที่สำคัญ 5 ประการคือ (1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (2) หลักเสรีภาพ (3) หลักความเสมอภาค (4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้นไม่ได้เป็นเพียงระบอบการปกครองเท่านั้นแต่ยังเป็นระบอบของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอีกด้วย (สงบ เชื้อทอง, 2555) กล่าวได้ว่า ประชาชนนอกจากจะเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้นแล้วยังต้องอยู่ในสถานภาพของนักพัฒนาร่วมกัน ต้องสร้างค่านิยมที่ถูกต้องตามแนวทางที่กล่าวรวมทั้งร่วมปกป้องระบอบการปกครองนี้ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนาสังคมและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบอีกด้วย แนวคิดแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันยังมีหลากหลายความหมาย ดังเช่นแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยตะวันตกในบางประเทศเป็นเพียง รูปแบบการปกครองรูปแบบหนึ่งเท่านั้นที่หมายถึงแนวคิด ทฤษฎี อุดมการณ์ วิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐมีความเสมอภาค มีสิทธิและเสรีภาพ การปกครองโดยกฎหมาย ได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกันแม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบบเผด็จการทั้งแบบอำนาจนิยมและเบ็ดเสร็จนิยม ก็ยังเรียกว่า ระบอบการปกครองของเขาเป็นประชาธิปไตย (สงบ เชื้อทอง, 2555) จากแนวความคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยเป็นได้ทั้งระบอบการปกครอง และระบอบการพัฒนา เป็นที่มาของแนวคิดการปกครองหลายรูปแบบที่สำคัญที่เราสามารถแบ่งรูปแบบที่สำคัญดังนี้ สถาบันปีซี 2011 “ประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตย” The Democratic Experiment By Professor Paul Cartledge updated 2011)

(1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

(2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นทฤษฎีทางการเมืองอีกแบบ

(3) ประชาธิปไตยในฐานะเป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่ง เป็นการปกครองโดยรัฐบาล เป็นของ

(4) ประชาธิปไตยในทัศนะของเผด็จการอำนาจนิยม

(5) ประชาธิปไตยในทัศนะของคอมมิวนิสต์

แนวความคิดทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ความสงบสุขของประชาชาติแต่มีความแตกต่างกันตรงแนวทางวิธีการใช้อำนาจทางการเมืองที่ไม่เหมือนกันหรืออาจตีความตามแนวทางการปกครองอาจกล่าวได้ถึงรูปแบบที่สำคัญ 2 รูปแบบ คือ “ประชาธิปไตยแบบโลกเสรีนิยม” และ “ประชาธิปไตยแบบโลกอนุรักษนิยม” ยังมีระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญอีกหนึ่งรูปแบบคือ ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขประเทศตะวันตกหลายประเทศ เช่น อังกฤษ สวีเดน เบลเยียม

ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและมีพระมหากษัตริย์ (หรือพระราชินี) เป็นประมุขของรัฐ แต่ในที่นี้จะกล่าวเพียงระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยเท่านั้น กล่าวคือ “ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ของประเทศไทยเป็นเพียงชื่อเรียกจำเพาะเท่านั้น ความสำคัญอยู่ที่ว่า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแทน แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขยังคงไว้ซึ่งหลักการสำคัญต้องตั้งอยู่บนรากฐานที่สำคัญ 5 ประการคือ

- 1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน
- 2) หลักเสรีภาพ
- 3) หลักความเสมอภาค
- 4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม
- 5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights)

เว้นแต่เพียงพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชทานพระราชอำนาจที่เป็นของพระองค์ให้กับประชาชน แต่ในสถานการณ์พระองค์ยังทรงอยู่ในรัฐธรรมนูญ ทรงใช้พระราชอำนาจในส่วนของการพระราชทาน พระราชวินิจฉัยในเรื่องราวต่างแต่ทั้งนี้และทั้งนั้นไม่ว่าผู้ใดก็ตามไม่สามารถที่จะก้าวล่วงเกินพระราชอำนาจส่วนพระองค์ได้ แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข คือการที่ระบอบการปกครองที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นตะวันตกกับที่ไม่ใช่ตะวันตกที่อยู่ทั้งในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ราชการ (official ideology) และในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองจริงๆ (actual political system) ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ก็คือ เป็นพิธีการที่ทรงบริหารอำนาจอธิปไตยแทนปวงชน โดยแบ่งแยกอำนาจนั้นเป็นสามฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจอธิปไตยนั้นผ่านมายังสภานิติบัญญัติที่เรียก “รัฐสภา” ฝ่ายบริหาร อำนาจอธิปไตยนั้นผ่านมายังกลุ่มผู้บริหารสูงสุดที่เรียก “คณะรัฐมนตรี” และฝ่ายตุลาการ อำนาจอธิปไตยนั้นผ่านมายังศาลทั้งหลาย

3.4.2 แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบันจากความหมายของเผด็จการ 3 ลักษณะ (Authoritarian rule) ได้แก่ (1) เผด็จการในฐานะที่เป็นแนวความคิดทางการเมือง (2) เผด็จการในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง และ (3) เผด็จการในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต แนวความคิดทั้ง 3 ประเภทนี้จุดมุ่งหมายทางการเมืองปฏิบัติเป็นไปเพื่อ การรวมอำนาจการปกครองไว้ที่บุคคลเพียงคนเดียว หรือกลุ่มเดียวจำกัดอำนาจและสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในบางประเทศในโลกตะวันตกจะเห็นได้ชัดเจนบางประเทศยกย่องผู้นำดังเทพเจ้าที่เพียบพร้อมด้วยคุณความดีลักษณะคล้ายคลึงกับ “ลัทธิเทวสิทธิ์” ในอดีตในยุคปัจจุบันยังคงมีให้เห็นบ้างเช่นประเทศในโลกที่ 3

แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบันจะเริ่มศึกษาจากแนวคิดและแนวปฏิบัติของเบตโต มุสโสลินี ผู้นำของอิตาลี รสมทั้งอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำของเยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบันการศึกษาจะใช้หลักเกณฑ์ของการใช้อำนาจการปกครองเป็นสำคัญทำให้สรุปแนวคิดดังกล่าวได้คือ (1) เผด็จการอำนาจนิยม (2) เผด็จการเบ็ดเสร็จ (3) เผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบ แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการทั้ง 3 รูปแบบนี้มี รูปแบบเผด็จการอำนาจนิยม กับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบนั้นเป็นระบอบที่เห็นเด่นชัดที่สุดเหตุเพราะ รูปแบบการใช้อำนาจ ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจการบริหาร และอำนาจตุลาการ อยู่ในกลุ่มคนที่เป็นผู้นำ หรือบุคคลเพียงคนเดียวจุดมุ่งหมายเพื่อเพื่อรักษาสถานภาพของตนเอง โดยการกำจัดการทางการเมือง หรือกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม ทั้งยังไม่ยินยอมให้มีกลุ่มความคิดทางการเมืองที่แตกต่างออกไปเกิดขึ้น ตลอดจนการจำกัดเสรีภาพของประชาชน ความสำคัญของประชาชนเป็นเพียงเครื่องมือที่จะสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับตนเอง (สุขุม นवलสกุล และ วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, 2543)

แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบัน มีพื้นฐานจากความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิตเป็นพื้นฐานที่ยึดถือเอาความแตกต่างทางสังคมจะเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดนั่นคือ แนวคิดระบอบการปกครองระบอบเผด็จการของประเทศจีนที่รวมเอารูปแบบการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยม เผด็จการเบ็ดเสร็จ และเผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จในเชิงเปรียบเทียบเข้าด้วยกันก่อนการปฏิวัติครั้งสุดท้ายของประธาน “เหมาเจ๋อตง” พรรคคอมมิวนิสต์ ประเทศจีนปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งมีความแตกต่างทางสังคมจะเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดจึงเกิดการปฏิวัติยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีอำนาจปกครองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อปี พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) มา จนกระทั่งปัจจุบันเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอำนาจปกครองจีนแบบเบ็ดเสร็จที่แท้จริง รัฐบาลและรัฐสภา มีหน้าที่ปฏิบัติตามมติและนโยบายที่พรรคกำหนดโดยยึดหลักประชาธิปไตยรวมศูนย์ (Democratic Centralism) (ข้อมูลจาก “ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยจีน Business Information Center) จะเห็นได้ว่า แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบันของจีนนั้นจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งของชนชั้นในสังคมของจีนแนวทางการปกครองจึงกลายมาเป็นรูปแบบการปกครองแบบอำนาจนิยมและเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จและถึงที่สุดจนกลายเป็นระบอบการปกครองในรูปแบบเผด็จการในที่สุด แนวคิดทางการเมืองการปกครองของจีนในอดีตที่ผ่านเป็นไปได้อย่างที่รูปแบบของ “อำนาจนิยม” รวมเข้ากับลัทธิเหวสือที่ถือเอาผู้นำทางการเมืองการปกครองสูงสุดเป็นเทพเจ้าอำนาจการปกครองแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของผู้ปกครองมีอำนาจเต็มต่อเนื่องมาจนถึงยุคของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแนวคิดในทางการเมืองการปกครองก็ยังคงเป็นรูปแบบเผด็จการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเท่านั้นการดำเนินนโยบายต่างๆอยู่ภายใต้การกำหนดของพรรคคอมมิวนิสต์

ในประเทศที่มีแนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการในปัจจุบันอีกประเทศหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมากอีกประเทศหนึ่งนั่นคือประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย ประเทศสหพันธรัฐ รัสเซีย นับเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกพื้นที่ของประเทศครอบคลุมทั้งทวีปยุโรป (Europe) และทวีปเอเชีย (Asia) ประวัติศาสตร์ความยิ่งใหญ่ของชนชาตินี้อยู่ในช่วงศตวรรษที่ 16 ราชวงศ์สุดท้ายของรัสเซีย คือ “ราชวงศ์โรมานอฟ” โดยได้สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับรัสเซียจนวาระสุดท้ายก่อนจะถูก

ปฏิวัติแนวคิดการเมืองการปกครองของรัสเซีย นั่นคือระบบการปกครองแบบรวมศูนย์เดิม พื้นฐานทางความเชื่อของชนชาวรัสเซียส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบ “อนุรักษนิยม” ในปี ค.ศ.1922 จักรวรรดิรัสเซีย (Russian Empire) ถูกโค่นอำนาจลง สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ตกอยู่ภายใต้ระบบการบริหารงานของพรรคคอมมิวนิสต์ ที่เน้นการบริหารงานและรวมอำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง ลักษณะการปกครองประเทศเป็นลักษณะรัฐบาลเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Government) คือมีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดในการบริหารประเทศนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ครองอำนาจในการบริหารสูงสุดจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1991 อุดมการณ์การเมืองการปกครองนั้นโซเวียตยึดมั่นในระบบ “ลัทธิคอมมิวนิสต์” (อุษา ไบหยก, ธนาสฤษฎ์ สะตะเวทิน, จิรโชค วีระสัย และวิโชติ วัฒนโณ)

จากการศึกษาดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการของรัสเซียนับแต่อดีตมานั้นมีแนวคิดเริ่มต้นจากความเป็นอนุรักษนิยม อย่างสุดขั้ว ซึ่งแนวความคิดนั้นตรงข้ามกับ “ลัทธิเสรีนิยม” ที่ประเทศในโลกเสรีทั้งหลายยึดมั่นแนวคิดการเมืองการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจทางการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (Centralized Power and Absolutist Rule) ตามแบบฉบับเดิมนั้นยังเป็นแนวคิดที่สังคมนิยมให้ความสำคัญต่อระบอบการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบันหลังจากการล่มสลายของระบบคอมมิวนิสต์จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองที่เป็นแบบอำนาจนิยมนั้นยังคงฝังรากฝังอยู่ในสายเลือดของชาวรัสเซีย เห็นได้จากการเรียกร้องหาผู้นำทางการเมืองที่มีความเข้มแข็งมั่นคงอยู่ตลอดเวลาอันเอง

3.5 บทสรุปแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

สรุปแนวคิดการปกครองในสมัยพุทธกาล การศึกษาถึงแนวคิดการปกครองในสมัยพุทธกาล นั้นจุดเริ่มต้นนั้นมาจากนักปรัชญาหรือนักปราชญ์ในอดีตทั้งในส่วนของปรัชญาทางตะวันตก ปรัชญาจีนโบราณ และปรัชญาอินเดียโบราณซึ่งหากเราสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของแต่ละฝ่ายร่วมกันได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาล กล่าวคือการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนมีพัฒนาการต่อเนื่องดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการนั้นคือความสุขความสงบในชีวิตร่วมกันภายในชุมชนและสังคมของตนจึงต้องเกิดกฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมภายใต้ความเชื่อตามวัฒนธรรมประเพณีในดินแดนของตนเองและพัฒนามาสู่ความเชื่อเป็นลัทธิ และมีผลในการควบคุมบังคับบัญชาหมู่ชนในลัทธิของตนเอง ทั้งนี้แนวคิดทางการเมืองการปกครองดังกล่าวยังพัฒนามาสู่ระบบการปกครองในยุคปัจจุบัน ดังเช่น แนวคิดทางการเมืองการปกครองของ จอห์น ล็อก นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) กล่าวว่า อำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียวซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในปัจจุบัน หรือแนวคิดการปกครองตามแนวปรัชญาของนักปราชญ์ชาวจีนคือ “หันเฟย” แนวคิดการเมืองการปกครองของหันเฟยนี้ที่สอดคล้องกับจอห์น ล็อก นักปรัชญาตะวันตก ที่กล่าวว่า กฎหมาย ศิลปะและอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกันและในการปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกันเขาเสนอว่าในการ

ปกครองประเทศทุกคนจะต้องเคารพกฎหมายระบอบการปกครองในโลกยุคปัจจุบันนี้ในหลายๆ ประเทศทั่วโลกใช้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นส่วนมากยังคงมีเพียงบางประเทศเท่านั้นที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และบางประเทศยังคงปกครองด้วยระบอบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแนวคิดการปกครองในยุคปัจจุบันของแต่ละชนชาติล้วนยึดถือเอาวัฒนธรรมการดำรงชีวิตตลอดจนค่านิยมของชนในชาติที่อยู่ร่วมกัน จากที่กล่าวมาแล้วว่าการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย หรือระบอบการปกครองในรูปแบบเผด็จการ ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นเพียงเครื่องมือทางการเมืองการปกครองเท่านั้นในโลกเสรีแนวคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยล้วนมีอิทธิพลสูงสุดแต่ในทางปฏิบัติกลับสอดแทรกแนวคิดการปกครองในรูปแบบเผด็จการมาใช้ในการปกครองในประเทศของตน ระบอบการบริหารการปกครองจึงเป็นแบบผสมผสานกันยังมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนทั้งที่อำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชนแต่ในทางกลับกันประชาชนกลับไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริงแนวคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดมาตรฐานทางการเมืองการปกครองในโลกปัจจุบันจะเห็นได้ในประเทศโลกเสรียังมีการแทรกแซงกิจการภายในของบางประเทศโดยการเข้าไปควบคุมระบบการเมืองการปกครองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในยุคนี้จึงมีแนวคิดที่แตกต่างไปจากค่านิยมทางวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างชัดเจนที่สุด

บทที่ 4

แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาการศึกษาในบทนี้จะศึกษาถึง “แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบอบการปกครองในพระพุทธศาสนามีรายละเอียดดังนี้

- 4.1 แนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนา
- 4.2 แนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา
- 4.3 รัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา
- 4.4 สังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนา
- 4.5 หลักธรรมสำหรับการปกครอง
- 4.6 บทสรุปการศึกษาแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
- 4.7 วิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
- 4.8 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

4.1 แนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนา

การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชจากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าระบอบนี้อำนาจ และการใช้อำนาจทางการปกครองตลอดจนกฎหมายในการบังคับใช้ร่วมกันนั้นจะอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์เท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าในอดีตในทุกพื้นที่ตามประวัติศาสตร์การปกครองจะมีระบอบการปกครองแบบนี้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอกระทั่ง อินเดียสมัยก่อนพุทธกาลก็ยังคงมีระบอบการปกครองให้เห็นอยู่เช่นกันดังนั้นการศึกษาระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนาเราสามารถแบ่งลักษณะของการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมายกษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่างและองค์กรรัฐาธิปไตย (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาด

ของรัฐธรรมนูญ (อมรา รักษาสัตย์, 2557) ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ดีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด ในกรณีการศึกษาถึงระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาคือ อำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ทั้งด้านพระราชกรณียกิจซึ่งได้ทรงประกอบเพื่อประเทศชาติและประชาชนหรือ ในด้านแนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข “พระมหากษัตริย์” ความหมายของคำว่า “พระมหากษัตริย์” หากให้ความหมายตามรูปศัพท์ย่อมหมายความว่า “นักรบผู้ยิ่งใหญ่” ทั้งนี้เพราะคำว่า “มหา” แปลว่ายิ่งใหญ่ และ “กษัตริย์” แปลว่านักรบ แต่ถ้าจะถือตามความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปและตามความเข้าใจธรรมดาแล้วพระมหากษัตริย์ ก็คือ พระเจ้าแผ่นดินคฤที่เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า “พระมหา กษัตริย์” นั้น เรารับมาจากภาษาสันสกฤตซึ่งมีความหมาย 2 ลักษณะ ลักษณะแรกกล่าวคือความหมายดังกล่าวมาข้างต้น คติความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากธรรมเนียมการใช้วาระในอินเดีย ซึ่งถือว่า “กษัตริย์” รวมถึงพวกนักรบด้วย และคติความเชื่อที่สอง หมายถึง ผู้ปกครองแผ่นดินซึ่งสืบเนื่องมาจากคติ “มหาสมมติ” ซึ่งถือว่ามหาชนเป็นผู้เลือกกษัตริย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) คำที่ใช้เรียกเรียกพระมหากษัตริย์มีหลายรูป หลายคตินิยม แตกต่างกันไป เช่น ราชราชา หรือราชัน ซึ่งหมายถึง ผู้ซบ น้อมจิตใจของผู้อื่นไว้ด้วยธรรม มหาสมมติ หรืออเนกชนนิกรสโมสรรสมมติ ซึ่งมีนัยดังกล่าวแล้วข้างต้นจักรพรรดิ ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองที่ปวงชนพึงใจและเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีความหมายใกล้เคียงกับธรรมราชา อันหมายถึง ผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นต้นเหตุแห่งความยุติธรรมทั้งมวล นอกจากนั้นก็มีคำว่า พระเจ้าอยู่หัว อันหมายถึง พระผู้เป็นผู้นำ หรือประมุขของประเทศ ท้ายที่สุดก็คือ คำว่าพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งสืบเนื่องมาจากคตินิยมที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน (เขตคามอธิปติ)

จากในลักษณะดังกล่าวมาข้างต้นความหมายของพระมหากษัตริย์ตามแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองแต่เดิมนั้น มี 2 ประการ ประการแรก ถือว่าพระมหากษัตริย์คือ หัวหน้าครอบครัวใหญ่ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดกับหมู่คณะ ประการที่สอง ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐในทางการเมือง หรือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุด (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในต่างประเทศโดยเฉพาะยุโรปนั้น ถือ หลักเทวสิทธิ (Divine right of the kings) อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยอย่างเด็ดขาด และมีอำนาจล้นพ้น (Absolute) ลักษณะของพระมหากษัตริย์ของไทย คตินิยมสมัยสุโขทัย มีลักษณะหนักไปในแนวแรก คือ ถือว่า พระมหา กษัตริย์เป็น “พ่อเมือง” มีคำขึ้นต้นพระนามว่า “พ่อขุน” ราษฎรมีความใกล้ชิดกับพระองค์ สมัยอยุธยาคตินิยมก็เปลี่ยนไป เพราะรับอิทธิพลจากขอมมากขึ้น พระมหากษัตริย์จึงเป็น “อเนกชนนิกรสโมสรรสมมติ” คือ ประชาชนและเสนาอำมาตย์เลือกพระองค์ขึ้นปกครองประเทศคตินิยมเชื่อนี้ยังต่อเนื่องมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวความคิดของไทยต่างกับของยุโรปตรงที่ว่าพระมหากษัตริย์ไทยมีลักษณะผสมทั้ง 2 แนวความคิด กล่าวคือ พระองค์ไม่ใช่เทวดาอย่างเขมรหรือฝรั่ง และขณะเดียวกันก็ไม่ใช่คนธรรมดาสามัญ จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยไม่เคยมี “เทวสิทธิของ

พระมหากษัตริย์” ดังที่เป็นอยู่ในยุโรปทั้งนี้ เพราะพระมหากษัตริย์ไทยมีนิติราชประเพณี ทศพิธราชธรรม และพระมนุธรรมกำกับอยู่ และทรงประทับอยู่กับราษฎรเสมอมา (ธงทอง จันทรางศุ, 2529)

ในทางทฤษฎี กษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะมีอำนาจทั้งหมดเหนือประชาชน และแผ่นดิน รวมทั้งเหนืออภิชนและบางครั้งก็เหนือคณะสงฆ์ด้วย ส่วนในทางปฏิบัติ กษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มักจะถูกจำกัดอำนาจ โดยทั่วไปโดยกลุ่มที่กล่าวมาหรือกลุ่มอื่น กษัตริย์บางพระองค์ (เช่น จักรวรรดิเยอรมนี ค.ศ. 1871-1918) มีรัฐสภาที่ไม่มีอำนาจหรือเป็นเพียงสัญลักษณ์ และมีองค์กรบริหารอื่น ๆ ที่กษัตริย์สามารถเปลี่ยนแปลงหรือยุบเลิกได้ตามต้องการ แม้จะมีผลเท่าที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่โดยทางเทคนิคที่เป็นไปได้แล้ว นี้คือ ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) เนื่องจากการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญและกฎหมายพื้นฐานของประเทศประเทศที่ใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปัจจุบันคือ ซาอุดีอาระเบีย บรูไน โอมาน สวาซิแลนด์ กาตาร์ รวมทั้ง นครรัฐวาติกันด้วย (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2552)

4.1.2 ระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองที่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐ โดยปกติถืออยู่กระทั่งสวรรคตหรือสละราชสมบัติ โดยมากมักได้อำนาจมาโดยการสืบราชสมบัติ และโดยปกติมักให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชวงศ์ที่ปกครองอยู่ก่อนอย่างเป็นทางการ พระมหากษัตริย์มักมีฐานันดรศักดิ์เป็นพระราชอาหรือพระราชินี อย่างไรก็ตาม จักรพรรดิ/จักรพรรดินี, แกรนด์ดยุก/แกรนด์ดัชเชส, เจ้าชาย/เจ้าหญิง และคำอื่น ถูกใช้เพื่อระบุตำแหน่งพระมหากษัตริย์ด้วย แม้คำว่า “Monarch” จะมาจากคำว่า “ผู้ปกครองคนเดียว” แต่โดยประเพณี ประมุขแห่งรัฐที่มีตำแหน่งประธานาธิบดีหรือผู้นำ (Premier) ไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นพระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการ ลักษณะที่ทำให้ระบอบราชาธิปไตยแตกต่างจากระบอบสาธารณรัฐคือ พระมหากษัตริย์ทรงครองแผ่นดินเป็นประมุขตลอดพระชนม์ชีพ และสืบราชสันตติวงศ์ให้กับรัชทายาทเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตหรือทรงสละราชสมบัติ แม้จะมีบ้างที่มีการเลือกตั้งผู้สืบทอดตำแหน่งพระมหากษัตริย์ ส่วนในสาธารณรัฐ ประมุขของรัฐ (ซึ่งมักเรียกว่า ประธานาธิบดี) โดยปกติแล้วมีที่มาจากการเลือกตั้ง และทำหน้าที่อยู่ในช่วงในเวลาที่แน่นอน เช่น 4 ปี 6 ปี เป็นต้น

ระบอบราชาธิปไตยเป็นหนึ่งในระบอบการปกครองที่เก่าแก่ที่สุด อาจถือกำเนิดขึ้นจากระบบการปกครองแบบหัวหน้าเผ่า (Tribal kingship) หรือสมณเพศหลวง (Royal Priesthood) ในอดีตบางประเทศเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงได้เทวสิทธิ์ให้มาปกครองประเทศตามความปรารถนาของพระเจ้า หรือบางประเทศอาจเชื่อว่าพระมหากษัตริย์มาจากพระเจ้า ตำแหน่งพระมหากษัตริย์นี้มักจะสืบทอดทอดแก่ลูกหลาน จึงส่งผลให้เกิดราชวงศ์ขึ้น พระมหากษัตริย์ยังอาจมาจากพฤติกรรมรุนแรงของกลุ่มรุกรานต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแย่งชิงสิทธิของชุมชนเหนือประเพณี ผู้นำของกลุ่มที่แย่งชิงสิทธินั้นมักสถาปนาตนเป็นพระมหากษัตริย์ สถานะพระมหากษัตริย์กล่าวกันว่าเป็นผลซึ่งเผยถึงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากร ชุมชน พระมหากษัตริย์และตำแหน่งของพระองค์ ราชาธิปไตยเคยเป็นระบอบการปกครองที่แพร่หลายที่สุดจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ปัจจุบันมิได้แพร่หลายอีกต่อไป อย่างน้อยก็ใน

ระดับชาติ ประเทศซึ่งยังปกครองแบบราชาธิปไตยอยู่ ปัจจุบันมักพบในรูปของราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ทรงถือบทบาททางกฎหมายและพิธีกรรมเป็นเอกลักษณ์ แต่ไม่ทรงใช้หรือใช้อำนาจทางการเมืองอย่างจำกัดตามรัฐธรรมนูญหรือประเพณีซึ่งจัดสรรรฝ่ายปกครองที่อื่น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่ประชาชน (ปรimitตาญาสิทธิราชย์) พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ถูกสถาปนาขึ้นตามจารีตประเพณีหรือตามประมวลกฎหมายเพื่อไม่ให้มีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง บางประเทศ พระมหากษัตริย์อาจทรงมีอำนาจอยู่บ้าง แต่ก็ถูกจำกัดไว้ด้วยความเห็นชอบของประชาชนหรือบรรทัดฐานของพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ปัจจุบันมี 44 รัฐอธิปไตยในโลกที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ โดย 16 รัฐเป็นเครือจักรภพแห่งชาติ ซึ่งยอมรับว่าสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรเป็นประมุขแห่งรัฐของตน ประเทศราชาธิปไตยทุกประเทศในยุโรปเป็นแบบภายใต้รัฐธรรมนูญ ยกเว้น นครรัฐวาติกัน แต่พระมหากษัตริย์ในรัฐเล็ก ๆ มักมีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่าในรัฐใหญ่ ๆ พระมหากษัตริย์กัมพูชา ญี่ปุ่น จอร์แดน มาเลเซีย และโมร็อกโก “ครองราชย์ แต่ไม่ปกครอง” แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างในอำนาจที่พระมหากษัตริย์ในประเทศเหล่านี้ทรงถือ แม้พระมหากษัตริย์จะทรงปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่พระมหากษัตริย์บรูไน โอมาน กาตาร์ ซาอุดีอาระเบีย และสวาซิแลนด์ ดูเหมือนว่าจะทรงมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือแหล่งแห่งอำนาจหน้าที่แหล่งหนึ่งแหล่งใดในชาตินั้นต่อไป ไม่ว่าจะโดยอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือโดยประเพณี

ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐโดยไม่ทรงมีบทบาททางการเมืองและทรงอยู่ในขอบเขตของรัฐธรรมนูญไม่ว่าเป็นหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์อาจมีพระราชอำนาจโดยพระบารมีและรัฐบาลอาจดำเนินการในพระนาม แต่พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงกำหนดนโยบายสาธารณะหรือเลือกผู้นำทางการเมือง เวอร์นอน บอทดานอร์ (Vernon Bogdanor) นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษ นิยามว่า ราชาภายใต้รัฐธรรมนูญ คือ “องค์อธิปัตย์ที่ปกเกล้าแต่ไม่ปกครอง” (A sovereign who reigns but does not rule) การปกครองรูปแบบนี้ต่างจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงควบคุมการตัดสินใจทางการเมืองโดยไม่ทรงถูกรัฐธรรมนูญควบคุมเอาไว้ ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ บางที่เรียกว่า ปรimitตาญาสิทธิราชย์ (Limited Monarchy) สาธารณรัฐอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (crowned republic) หรือราชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา (Parliamentary Monarchy) นอกจากเป็นศูนย์รวมใจของชนในชาติแล้ว ราชาภายใต้รัฐธรรมนูญอาจมีพระราชอำนาจอย่างเป็นทางการ เช่น ยุบสภานิติบัญญัติ หรืออนุมัติกฎหมาย แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นพระราชอำนาจทางพิธีการ มิใช่เป็นช่องให้พระมหากษัตริย์จัดการการเมืองได้โดยพลการ วอลเทอร์ แบกฮอต (Walter Bagehot) นักทฤษฎีการเมืองชาวอังกฤษ เขียนไว้ในหนังสือ ดิอิงลิชคอนสตีติวชัน (The English Constitution) ว่า มีพระราชสิทธิ์สามประการเท่านั้นที่ราชาภายใต้รัฐธรรมนูญทรงใช้ได้ตามพระทัย คือ แสวงหาคำปรึกษา ประทานคำปรึกษา และประทานคำตักเตือน ประเทศราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญที่โดดเด่น เช่น สหราชอาณาจักรและอดีตเมืองขึ้นทั้งสิบห้าซึ่งล้วนใช้การปกครองที่เรียกว่า “ระบบเวส

มินสเตอร์” (Westminster system) ส่วนรัฐสามแห่ง คือ กัมพูชา มาเลเซีย และสันตะสำนัก ใช้ราชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง โดยให้อภิชนกลุ่มเล็ก ๆ เป็นคณะผู้เลือกตั้งองค์อธิปัตย์ขึ้นมาเป็นระยะ ๆ นับแต่เดือนกรกฎาคม 2013 ประเทศล่าสุดที่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ คือ ภูฏาน

4.1.3 ระบอบเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of Kings) ลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine Rights) ในทางรัฐศาสตร์ การปกครองโดยพระมหากษัตริย์ มีพัฒนาการรากฐานมาจาก “ระบบอุปถัมภ์” (Patronage and Clients System) ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมาอยู่รวมกันเป็นสังคมมาแต่บุพกาล ที่ต้องมีผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครอง ในฐานะผู้ปกครองต้องเป็นผู้ให้ ผู้ปกป้องฯ และผู้ใต้ปกครองเป็นผู้ตามฯ ต่อมาได้พัฒนาเป็น “อำนาจเทวสิทธิ์” หรือ “Divine Rights” ซึ่งเป็นฐานแนวคิดที่เชื่อว่า “พระเจ้าเป็นผู้มอบอำนาจให้มาปกครองประชาชน เป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งสามารถแยกได้ 2 กรอบแนวคิด คือ

1) กรอบแนวคิดที่หนึ่งซึ่งโลกตะวันตก (Western Civilization) ก็จะเป็นในรูปแบบของ “ระบบศักดินาสวามิภักดิ์” (Feudal System) หรือ “เจ้าขุนมูลนาย” เป็น Knight, Baron, Viscount, Earl(Count), Marquis, Duke, Lord, King, Emperor ยุคมีด

2) กรอบแนวคิดที่สองอยู่ในช่วงยุคกลางหรือสมัยกลาง (the Middle Ages, Mediaeval Period) ราวศตวรรษที่ 8 - 10 หรือนักวิชาการสรุปว่าอยู่ในช่วง ค.ศ. 500 ถึง ค.ศ. 1500 ซึ่งเหล่าบรรดากษัตริย์หรือฝ่ายอาณาจักรในยุโรปตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายศาสนา(ฝ่ายคริสตจักร) โดย Pope แห่ง Vatican

หลักความเชื่อตามระบอบเทวสิทธิราชย์มีมาตั้งแต่ยุคกลางที่กล่าวว่า พระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้าทำให้เกิดทฤษฎี “เทวสิทธิ์” หรือ “เทวสิทธิราชย์” ทฤษฎีเทวสิทธิ์มาเริ่มลดความสำคัญลงในระหว่างสมัยการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ของอังกฤษ ระหว่างปี ค.ศ. 1688 ถึงปี ค.ศ. 1689 นอกจากนั้นการปฏิวัติในสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก็ยิ่งทำให้ความเชื่อในปรัชญานี้ หมดความหมายลงไปมากยิ่งขึ้น และเมื่อมาถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทฤษฎีนี้ก็ถูกละทิ้งโดยสิ้นเชิงในซีกโลกตะวันออก (Eastern Civilization) มาจากแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ของชาวอินเดีย ที่ถือโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยมีพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก ผู้ปกครองมาจากเทพเจ้าให้มาปกครองประชาชนถือว่า ผู้ปกครองหรือกษัตริย์คือ “สมมติเทพ” ตามแนวความคิดแบบ “เทวราชา” หรือ “เทวสิทธิราชย์” ในยุโรป อันเป็นแนวคิดเดียวกับระบอบเทวสิทธิ์ (Divine Rights) ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจจากสวรรค์ นั่นเอง เทวสิทธิราชย์ เป็นหลักความเชื่อทางการเมืองและทางศาสนาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจใดภายในโลกก็ยวิสัยเพราะทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจของประชาชน ขุนนาง หรือสถาบันใดใดทั้งสิ้น หลักความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่ยุคกลางที่กล่าวว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับที่ทรงมอบอำนาจทางธรรมให้แก่สถาบันศาสนา ทฤษฎี

“เทวสิทธิ์” ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนในการให้เหตุผลในเอกสิทธิ์ในการปกครองของพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านการเมืองและทางด้านศาสนา ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” ปรากฏในหลายวัฒนธรรมทั้งทางตะวันออกและตะวันตกที่ย้อนไปถึงสมัยของเทวสิทธิ์กิลกาเมชผู้ครองราชย์ตั้งแต่ 2,700 ปีก่อนคริสต์ศักราช ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” มาเริ่มลดความสำคัญลงในระหว่างสมัยการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ของอังกฤษระหว่างปี ค.ศ. 1688 ถึงปี ค.ศ. 1689 นอกจากนั้นการปฏิวัติในสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก็ยังทำให้ความเชื่อในปรัชญานี้หมดความหมายลงไปมากยิ่งขึ้น และเมื่อมาถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทฤษฎีนี้ก็ถูกละทิ้งโดยสิ้นเชิง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2552)

4.2 แนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงแนวคิดแนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยรายละเอียดของการศึกษาดังต่อไปนี้

4.2.1 นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” FORMS AND PRINCIPLES OF GOVERNMENT IN THE TIPITAKA ได้ทำการวิจัยและกล่าวถึง “รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม” ไว้ดังนี้กล่าวคือ เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ (พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2556) รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้เป็นรูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับราชาธิปไตย และในพุทธกาลนิยมใช้ในการปกครองของรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของชมพูทวีปหรืออินเดียในปัจจุบัน (พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต), 2556) รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้มีนักวิชาการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น รามะ คังกร ตรีปถิ (Rama Shankar Tripathi) เรียกว่า สมาพันธรัฐ เนื่องจากลักษณะรัฐเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของรัฐเล็ก ๆ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540) เอ.เอส. อัลเตการ์ (A.S. Altekhar) เรียกว่า สาธารณรัฐ เนื่องจากลักษณะการปกครอง ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครอง (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540) และริส เดวิดส์ (T. W. Rhys Davids) เรียกว่า รูปแบบสาธารณรัฐอภิชนาธิปไตย (Aristocratic republics) โดยลักษณะการปกครองที่มีอภิชนจำนวนน้อยเป็นผู้ปกครอง (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2538) แต่ในแวดวงพุทธศาสนิกชนในเมืองไทยมักจะเรียกรูปแบบการปกครองแบบนี้ว่าแบบสามัคคีธรรม โดยอ้างอิงจากเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐคือ “อภิรหานิยธรรม” (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540) ในพุทธกาลรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ส่วนใหญ่จะเป็นรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ที่เป็นแคว้นใหญ่จริง ๆ มีเพียงไม่กี่แคว้น มีแคว้น “มัลละ” และ “แคว้นวัชชี” เนื่องจากแคว้นมัลละและวัชชีเป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงทางด้านความสามัคคีและมีความเข้มแข็งสามารถต้านทานรัฐราชาธิปไตยที่มารุกรานได้ยาวนานที่สุด แม้ว่าทั้งสอง แคว้นจะถูกล้อมรอบด้วยความสำคัญในทางการเมืองมากที่สุด (บรรจบ บรรณรุจิ, 2555) แต่ก็กำลังสูญสิ้นอำนาจไป เนื่องจากแคว้นใหญ่ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย เช่น

แคว้นโกศล แคว้นมคธ ได้ขยายอำนาจเพื่อยึดแคว้นสามัคคีธรรมเหล่านี้ไปอยู่ในอำนาจ และในที่สุด แคว้นสามัคคีธรรมที่มีอำนาจน้อยก็ถูกรวมเข้าไว้ในอาณาเขตของแคว้นราชาธิปไตยจนหมดสิ้น (พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), 2556) แคว้นหรือรัฐที่มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีทั้งหมด 9 แคว้นด้วยกัน ดังนี้ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540)

- 1) แคว้นศากยะหรือสักกะ มีเมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์
- 2) แคว้นโกถิยะ มีเมืองหลวงชื่อรามคาม หรือเทวทหะ
- 3) แคว้นพุลิหรือพุลิส มีเมืองหลวงชื่ออัลลกะปะปะ
- 4) แคว้นกาลามะ มีเมืองหลวงชื่อเกสปุตตะ
- 5) แคว้นภัคคะ มีเมืองหลวงชื่อสูงสูมารคีระ
- 6) แคว้นมัลละ มีเมืองหลวงชื่อกุสินารา ภายหลังแยกมาเป็นปาวาอีกเมือง
- 7) แคว้นโมริยะ มีเมืองหลวงชื่อปิปลิวณะ
- 8) แคว้นวิเทหะ มีเมืองหลวงชื่อมิถิลา
- 9) แคว้นลิจฉวีหรือวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี

สำหรับแคว้นหรือรัฐที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่ามีผู้ปกครองซึ่งเป็น “กษัตริย์” (ชัตติยะ) ดังคำกล่าวของพวกเจ้าลิจฉวี เจ้าโกถิยะ และเจ้ามัลละว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราก็เป็นกษัตริย์” (ที.ม. 10/236/144, ที.ม. 10/236/177-178) หรือมีผู้ปกครองที่เป็น “ราชา” ดังปรากฏคำว่า “สกุยราชา” (วิ.จ. 7/330/113-115, วิ.จ. 7/330/170) หรือประโยคที่แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าสุทโธทนะทรงเป็นราชาว่า “มยห ภิกขเว เอตริหิ สุทโธทโน นาม ราชา ปีตา อโหสิ” (ที.ม. 10/12/7, ที.ม. 10/12/6) เป็นต้น คำว่า “กษัตริย์” ดังกล่าวน่าจะหมายความว่าอยู่ในชนชั้นวรรณะกษัตริย์เหมือนกัน และคำว่า “ราชา” ก็เป็นเพียงตำแหน่งหรือยศเท่านั้น แต่ไม่ใช่ผู้ปกครองสูงสุด ดังที่ “สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส” ทรงสันนิษฐานเรื่องตำแหน่ง “ราชา” ไว้ว่าเจ้าหรือชนชั้นนำทั้งในแคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักกะเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีใครมีตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราช และไม่มีใครมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการปกครองรัฐหรือแคว้น หากมีกิจใด ๆ เกิดขึ้น มีการสงคราม เป็นต้น เจ้าทั้งหลายก็จะประชุมปรึกษารือกัน เพื่อลงมติตัดสินใจในกิจนั้น ๆ และการที่มีการเรียกกันว่า “ราชา” หรือ “พระเจ้า” ในภาษาไทยนั้น ก็เรียกกันตามยศที่สืบกันมาตามสกุลเท่านั้น แม้จะเป็นราชา แต่ไม่ได้เป็นราชาอย่างพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ หรือพระเจ้าปเสนทิแห่งแคว้นโกศล (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส) อย่างไรก็ตาม ในแคว้นหรือรัฐสามัคคีธรรมนี้ก็มีผู้นำเพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐ ดังที่ นักวิชาการบางท่านได้อธิบายว่ามีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้นำของแคว้นหรือรัฐ “ประชาชนเลือกบุคคลที่มีความสามารถขึ้นเป็นประมุขหรือผู้นำ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ เมื่อครบกำหนดก็มีการเลือกกันใหม่” หรืออีกนัยหนึ่ง “รัฐย่อยซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นรัฐเหล่านี้ประกอบด้วยคนเฝ้า หรือตระกูลใหญ่ ๆ ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนปกครองตนเอง หัวหน้ามาจากการเลือกของคนในเฝ้า” (ปรีชา

ช่างขวัญยืน, 2540) จากความเห็นของนักวิชาการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นักวิชาการส่วนหนึ่งมีความเห็นตรงกันว่าผู้นำของรัฐสามัคคีธรรมนี้มาจากการเลือกตั้งแต่ไม่อาจทราบได้ว่ามีวิธีเลือกกันมาอย่างไรและใช้เวลาเลือกกันนานเท่าใดมีความเป็นไปได้ว่ามาจากการเลือกของกลุ่มชนชั้นนำที่อยู่ในวรรณะเดียวกันคือกษัตริย์มากกว่า เนื่องจากรัฐสามัคคีธรรมเหล่านี้มีชนชั้นนำซึ่งอยู่ในวรรณะกษัตริย์อยู่จำนวนมาก เช่น แคว้นวิชชีมีผู้นำหรือหัวหน้าซึ่งเรียกว่า “ราชา” ทำหน้าที่ปกครองในเวลาหนึ่ง ๆ บริหารร่วมกันถึง 7,707 องค์ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประมุขตามวาระ (ส.ส.อ. 25/373, อจ.อภุชก.อ. 37/372.; พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 255) ในแคว้นมัลละและแคว้นสักกะก็มีบุคคลที่เป็นเจ้าหรือราชาจำนวนมากซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำของแคว้นเช่นเดียวกัน (ขุ.ธ.อ. 41/42, ขุ.ธ.อ. 41/21-40) เพราะฉะนั้น ในแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ อภิชน (Aristocrat) คือ กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นเจ้าซึ่งเรียกว่า “ราชา” มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองการปกครองมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป (วีระ สมบูรณ์, 2551) เพราะฉะนั้น

การปกครองรูปแบบสามัคคีธรรมนี้จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองในปรัชญากรีก โดยอาริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.) นักปรัชญากรีกโบราณได้จัดแบ่งไว้คือ “Aristocracy” ในภาษาอังกฤษ หรือ “อภิชนาธิปไตย” ในภาษาไทย ซึ่งเป็นการปกครองโดยกลุ่มบุคคล ซึ่งอาริสโตเติลมองว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี เนื่องจากส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และอภิชนาธิปไตยนี้มุ่งเน้นเรื่องวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ โดยกำหนดว่าชนชั้นปกครองคือผู้ที่มีวัฒนธรรมสูงและมีคุณธรรมเพื่อให้ทำหน้าที่ตรวจสอบในการใช้อำนาจซึ่งกันและกัน (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ 2554) ลักษณะของรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ ต่างจากรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยอย่างชัดเจนในเรื่องของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง แม้ว่าจะมีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ประมุขแห่งรัฐ แต่อำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองก็ขึ้นอยู่กับมติที่ประชุม หากที่ประชุมมีความเห็นชอบอย่างไรก็ต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ในการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ นโยบายต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อบ้านเมืองจึงออกมาจากการลงมติในที่ประชุมดังกล่าว ในขณะที่ระบอบราชาธิปไตย แม้จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์หรือพระราชากับข้าราชการบริพาร แต่สุดท้ายพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็คือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดและอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับมติของที่ประชุมก็ได้หนึ่งในสมัยที่รัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจและกำลังขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางนั้น การที่รัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงนั้น นอกจากจะต้องอาศัยกำลังทหารและ ยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ แล้ว ยังต้องอาศัยหลักการเรื่องความสามัคคีและความมีระเบียบวินัยของผู้คนในรัฐเป็นสำคัญ เนื่องจากการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองซึ่งต้องอาศัยมติที่ประชุมที่มีความเห็นที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แม้กำลังทางทหารและยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ จะด้อยกว่ารัฐที่รุกราน แต่หากผู้คนในรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำยึดหลักสามัคคีธรรมมีความพร้อม

เพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นต้น ก็จะสามารถเป็นรัฐที่มีความเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และสามารถสร้างความเกรงขามแก่รัฐอื่น ๆ ที่คิดจะรุกรานได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า องค์กรหลักในการกำหนดทิศทางของบ้านเมืองและตัดสินใจออกนโยบายที่สำคัญ ๆ ของรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ จึงได้แก่ กลุ่มบุคคลชั้นนำผู้เข้าประชุมร่วมกันในสถานนั่นเอง สถานคือสถานที่ประชุมร่วมกันของชนชั้นนำของรัฐ ซึ่งในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เรียกสถานที่สำหรับใช้ในการประชุมร่วมกันนี้ว่า “สันถาคาร” หรือ “สันฐาคาร” (คำว่า “สันถาคาร” หรือ “สันฐาคาร” มีความหมาย 2 นัย คือ นัยที่ 1 หมายถึง อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักพ่อนสำหรับมหาชน อาคารนี้ถูกสร้างขึ้นที่ใจกลางเมือง คนที่อยู่รอบ ๆ ทั้ง 4 ทิศสามารถมองเห็นได้ คนที่มาจาก 4 ทิศจะพักที่อาคารนี้ก่อนที่จะเข้าไปพักในที่สะดวกสำหรับตน นัยที่ 2 หมายถึง อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อประชุมพิจารณาราชกิจสำหรับราชตระกูล ในที่นี้หมายถึง นัยที่ 2 (อง.อฎฐก.อ. 37/370-371.; อง.อฎฐก.อ. 3/12/229-230) ซึ่งเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีเสาท่อนหลังคาเป็นหลัก แต่ไม่มีผนังหรือกำแพงกันแต่อย่างใด (อง.อฎฐก.อ. 3/12/229-230) สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการประชุมอธิบายไว้ว่ากิจการของรัฐดำเนินไปโดยผ่านที่ประชุม ซึ่งประชุมกันในรัฐสภาซึ่งเรียกว่าสันถาคาร ผู้ที่เข้าประชุมมีทั้งคนหนุ่มคนแก่คนรวยคนจน เชื่อว่าสันถาคารนี้อาจเป็นที่มาของรูปแบบการทำ “สังฆกรรม” ผู้จัดที่นั่งในที่ประชุมมีตำแหน่งเรียกว่า “อาสนปัญญาปกะ” ประธานที่ประชุมเรียกว่า “วินัยธร” ไม่มีสิทธิออกเสียง หน้าทีเรียกคนเข้าประชุมให้ครบองค์เป็นของ “คณปุรกะ” มีการเสนอหัวข้อการประชุมเรียกว่า ญัตติ ซึ่งจะต้องมีการประกาศเรียกว่า “อนุสาวน” การอภิปรายจะดำเนินไปตามญัตติ และตรงประเด็น ข้อสรุปหรือ “ประติชญา” จะประกาศต่อที่ประชุม หากที่ประชุมเจียบถือว่ามิมติรับรองเป็นเอกฉันท์ หากมีผู้ค้านให้ออกเสียงโดยเขียนลงในแผ่นไม้ที่เรียกว่า “สลากา” สีต่าง ๆ ซึ่งแทนความเห็นต่าง ๆ ผู้รวมคะแนนเสียงเรียกว่าสลากาคาหาปกะ ต้องเป็นผู้ปราศจากอคติต่าง ๆ เสียงข้างมากจะเป็นฝ่ายชนะ และมีเจ้าหน้าที่จดบันทึกไว้ เมื่อลงมติแล้ว ห้ามยกขึ้นพูดใหม่อีก (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2540)

รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาปรากฏเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐหรือแคว้นต่าง ๆ เพียง 3 แคว้นเท่านั้น ได้แก่ แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นลัทธิกะ ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ เมื่อบ้านเมืองมีเรื่องสำคัญที่จะต้องตัดสินใจ ไม่มีใครมีอำนาจสิทธิ์ขาดตัดสินใจได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องนำเรื่องนั้นเข้าสู่ที่ประชุม เพื่อปรึกษาหารือกันแล้วลงมติตัดสินใจ และยังคงแสดงให้เห็นว่าอำนาจตัดสินใจทางการเมืองอยู่ในมือของชนชั้นสูงซึ่งอยู่ในตระกูลหรือวรรณะเดียวกันเท่านั้น (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2538) นอกจากนี้รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมเรียกกันนี้ มีการมองกันว่า มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจากลักษณะของการปกครองที่มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในสภา เพื่อรับฟังความคิดเห็นแล้วก็พิจารณาตัดสินใจลงมติ หากมติของที่ประชุมว่าอย่างไร ทุกคนก็จะต้องยอมรับและ

ดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, 2544 อ้างถึงใน ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, 2553) ลักษณะดังกล่าวแม้จะมีในระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ยังเป็นเพียงลักษณะเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และลักษณะดังกล่าวก็มิอยู่ในระบอบการปกครองแบบอื่นด้วยเช่นกัน ไม่ได้มีเฉพาะแต่ในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น สำหรับความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระหว่างระบอบสამัคคีธรรมกับประชาธิปไตย ก็คือเรื่อง “อำนาจอธิปไตย” อันเป็นหลักการสำคัญทางการเมือง ในระบอบสამัคคีธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองมิได้อยู่ที่ประชาชนหรือสามัญชนโดยทั่วไป แต่อยู่ที่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มบางคนเท่านั้นคือกลุ่มชนชั้นสูง จะเห็นได้ว่าในที่ประชุมคือสภาการนั้นส่วนมากเป็นชนชั้นสูงซึ่งเป็นราชา เมื่อมองที่รูปแบบนี้จึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ต่างจากระบอบประชาธิปไตยซึ่งประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง ส่วนรายละเอียดในการใช้อำนาจอธิปไตยกันอย่างไรนั้นก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศ เพราะฉะนั้นการที่รัฐซึ่งปกครองด้วยระบอบสามัคคีธรรมให้ความสำคัญแก่คณะชนชั้นสูงซึ่งร่วมกันตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองการปกครอง ด้วยการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ร่วมใจกันและความมีระเบียบวินัย ระบอบสามัคคีธรรมจึงมีความใกล้เคียงกับอภิชนาธิปไตยมากกว่าที่จะเป็นประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ในทางปฏิบัติจะใช้แนวทางการรวมอำนาจและกระจายอำนาจจะเห็นได้ว่าแม้จะมีผู้เป็นประมุขแห่งรัฐหรือแคว้นในหลายแคว้น แต่อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในด้านการเมืองการปกครองมิได้อยู่ที่ประมุขแห่งรัฐเพียงคนเดียวเท่านั้นเนื่องจากมีการกระจายอำนาจออกไปยังสมาชิกซึ่งเป็นชนชั้นสูงของรัฐกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลผู้อยู่ในวรรณะเดียวกันคือ วรรณะกษัตริย์ หากมีเรื่องสำคัญใด ๆ ซึ่งจะต้องตัดสินใจในทางการเมืองการปกครองชนชั้นสูงแต่ละกลุ่มก็จะส่งผู้แทนเข้าประชุมร่วมกันในสภาที่เรียกว่า “สภาการ” เพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ ในสภาและทำหน้าที่พิจารณาถกเถียงตัดสินใจในเรื่องสำคัญนั้น ๆ หากที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์อย่างไรแล้ว ก็จะต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปตามนั้น เพราะได้ผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมแล้วจากแนวความคิดดังกล่าวที่ว่านั้นเปรียบเทียบกับได้กับระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันคือ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ความแตกต่างกันตรงที่ระบอบสามัคคีธรรมนั้นเป็นการรวมอำนาจการตัดสินใจหรืออำนาจการปกครองไว้ที่ผู้ปกครองซึ่งในอดีตนั้นยึดถือเอาตามวรรณะส่วนมากจะเป็นวรรณะกษัตริย์ ส่วนการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในยุคปัจจุบันนั้น เจ้าของอำนาจที่แท้จริงนั้นคือ ภาคประชาชนโดยผ่านตัวแทนทางการเมืองการปกครองของตน ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชนชั้นสูงจึงรวมกันเป็นผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง ข้อบ่งชี้ประการหนึ่งนั่นคือ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้จะมีความโดดเด่นในเรื่องของการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียงร่วมใจกัน และความมีระเบียบวินัย ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองการปกครองร่วมกันของชนชั้นสูงในสังคม

4.3 รัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา

รัฐเป็นดินแดนทางการปกครองที่สำคัญเพราะเป็นเขตแดนของกลุ่มคนประกอบขึ้นเป็นสังคม และประเทศต้องมีอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอนดังนั้นการศึกษาถึงรัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ชัยอนันต์ สมุทวณิช “รัฐ” ได้ศึกษาถึงแนวคิดการกำเนิดรัฐ (State Origin) ไว้ดังนี้ว่า รัฐหรือประเทศเกิดขึ้นมาได้อย่างไรโบราณคดียุคแรกได้พยายามค้นหาสาเหตุและคำตอบอยู่ตลอดเวลา มีการตั้งสมมติฐานของการเกิดองค์การทางการเมืองที่เรียกว่า “รัฐ” นี้ในหลายสมมติฐาน แม้จะมีการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และมานุษยวิทยาก็ตาม แต่ไม่มีหลักฐานใดสามารถอธิบายว่า แท้จริงรัฐเกิดขึ้นมาได้อย่างไรจากการศึกษาค้นคว้าของนักรัฐศาสตร์ได้ตั้งทฤษฎีของตนเองขึ้นมาหลายทฤษฎี เพื่ออธิบายถึงสาเหตุการกำเนิดรัฐ ในบรรดาทฤษฎีเหล่านั้น บางทฤษฎีสามารถอธิบายกำเนิดรัฐบางรัฐได้ แต่ไม่อาจอธิบายกำเนิดรัฐอื่นๆ ได้ เพราะการกำเนิดรัฐทั้งหลายในโลก ไม่เหมือนกัน ทฤษฎีหนึ่งจึงไม่อาจตอบคำถามการเกิดรัฐอื่นได้อย่างลงตัว รัฐ คือ กลไกทางการเมืองโดยมีอำนาจอธิปไตยปกครองดินแดนทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตและมีประชากรแน่นอน โดยอำนาจดังกล่าวเบ็ดเสร็จทั้งภายในและภายนอก รัฐ ไม่ขึ้นกับรัฐอื่นหรืออำนาจอื่นจากภายนอก และอาจกล่าวได้ว่า รัฐสามารถคงอยู่ได้แม้จะไม่ได้รับการรับรองจากรัฐอื่น เพียงแต่รัฐที่ไม่ได้รับการรับรองเหล่านี้ มักจะพบว่าตนประสบอุปสรรคในการเจรจาสนธิสัญญากับต่างประเทศและดำเนินกิจการทางการทูตกับรัฐอื่น องค์ประกอบสำคัญของรัฐ มี 4 ประการ คือ (1) ประชากร (Population) รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายและมีประโยชน์ร่วมกัน จำนวนประชากรของแต่ละรัฐอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป ที่สำคัญคือ จะต้องมีการดำรงชีพอยู่ภายในขอบเขตของรัฐนั้น (2) ดินแดน (Territory) รัฐต้องมีดินแดนอันแน่นอนของรัฐนั้น กล่าวคือ มีเส้นเขตแดนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั้งโดยข้อเท็จจริงและโดยสนธิสัญญาเพราะรัฐจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีดินแดนอันแน่นอน (A Fixed Territory) และก็ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรัฐ คำว่าดินแดนนี้หมายรวมไปถึงพื้นดิน ทะเลและเขตท้องฟ้าเหนือพื้นดิน ฉะนั้นอำนาจการปกครองของรัฐจึงมีอยู่เหนือดินแดนภายในรัฐ (3) รัฐบาล (Government) รัฐบาล คือ คณะบุคคลที่ใช้อำนาจอธิปไตยกำหนดนโยบายบริหารประเทศและนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผล คณะบุคคลที่มีอำนาจในการปกครองรัฐ ไม่ว่าจะอำนาจที่ได้มานั้นจะมาจากการเลือกตั้ง แต่งตั้ง สืบสายโลหิต ยึดอำนาจหรือด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม (4) อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) อำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจสูงสุดที่รัฐใช้ปกครองบังคับบัญชาปวงชนภายในรัฐอย่างอิสระ มิให้ตกอยู่ภายใต้การบงการของรัฐอื่น จึงจะเรียกว่ามีความเป็นรัฐดังนั้นอำนาจอธิปไตยจึงมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือ “เป็นอำนาจเด็ดขาด (Absoluteness) เป็นอำนาจทั่วไป (Comprehensiveness) เป็นอำนาจถาวร (Permanence) และเป็นอำนาจที่แบ่งแยกไม่ได้ (Indivisibility) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2535)

แนวคิดของรัฐ รัฐ เป็นแนวความคิดหรือมโนทัศน์ที่ย่อลงมาจากการเมือง (Politics) ในลักษณะที่รัฐเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบและการสร้างแบบแผนอย่างเป็นทางการของการ

เคลื่อนไหวหรือพลวัตของการเมือง โดยที่รัฐประกอบไปด้วยประชากรและสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ สถาบันและกระบวนการยุติธรรม หลักการ และอำนาจ ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบโครงสร้าง ส่วนในมโนทัศน์อย่างแคบ รัฐ หมายถึง รัฐบาลที่ทุกรัฐจะต้องมีเป็นของตนเอง รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองในนามของรัฐ ความหมายของรัฐตามที่เสนอของ เบนจามินและดูวาล (Roger Benjamin and Raymond Duval) ซึ่งได้เสนอว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับรัฐอยู่ 4 แนวทาง คือ

(1) รัฐในฐานะที่เป็นรัฐบาล (The state as government) ซึ่งหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ดำรงตำแหน่งซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจในสังคมการเมือง

(2) รัฐในฐานะที่เป็นระบบราชการ (The state as public bureaucracy) หรือเครื่องมือทางการบริหารที่เป็นปีกแผ่นและเป็นระเบียบทางกฎหมายที่มีความเป็นสถาบัน ทั้งสองความหมายนี้เป็นการมองรัฐตามแนวคิดของนักสังคมศาสตร์ที่มีชื่อมาร์กซิสต์

(3) รัฐในฐานะที่เป็นชนชั้นปกครอง (The state as ruling class) เป็นความหมายในแนวคิดของมาร์กซิสต์

(4) รัฐในฐานะที่เป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ (The state as normative order) ซึ่งเป็นแนวคิดของนักมานุษยวิทยา

รัฐจะเป็นคำที่มีคุณลักษณะทางนามธรรมหรือเป็นมโนทัศน์เชิงความคิดบนพื้นฐานความเชื่อความเข้าใจของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นตัวตนอันสามารถจับต้องได้ ความเชื่อความเข้าใจต่อนามธรรมนี้ นอกจากจะเป็นการสำนึกในอำนาจรัฐซึ่งกระทบต่อชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังได้รับการตอกย้ำให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยอาศัยสัญลักษณ์ที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้อง แสดงหรือบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ อาทิ ธงชาติ เพลงชาติ เครื่องแต่งกายประจำชาติ ตำนาน, ความเชื่อถึงความเป็นชาติ โดยเฉพาะคำเรียกขานและกระบวนการหรือแบบพิธีต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้รัฐเป็นตัวแสดง ในการเมืองระหว่างประเทศหรือการเมืองโลก รัฐแม้จะมีฐานะเป็นบุคคล แต่ก็มิใช่ฐานะเป็นบุคคลในเชิงนามธรรม (abstract) หรือเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน มิได้มีชีวิตจิตใจเช่นบุคคลธรรมดา แต่มีสิทธิหน้าที่ตามที่กฎหมายหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศอันผูกพันรัฐไว้กับกรณีหนึ่งกรณี นักวิชาการรัฐศาสตร์ไทยบางท่านกล่าวว่า การกล่อมเกลางานการเมืองที่รัฐให้แก่บุคคล ได้มีส่วนทำให้ความคิดและการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องรัฐของบุคคลมีมากขึ้นตามอายุ หรือกล่าวได้ว่ายิ่งบุคคลเติบโตขึ้นเพียงใด เขาจะยิ่งรับรู้หรือรู้สึกถึงอำนาจของรัฐที่มีต่อตัวเขามากขึ้น โดยอำนาจของรัฐปรากฏอยู่ในหลายลักษณะ ขณะที่ตัวตนของรัฐมิได้เป็นสิ่งที่สัมผัสได้เลย ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงต้องมีบุคคลคนหนึ่งหรือคณะหนึ่ง ซึ่งมีตัวตน เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ในการปกครองแทนรัฐหรือในนามของรัฐ บุคคลที่ใช้อำนาจแทนรัฐหรือในนามของรัฐนี้ ภาษาในกฎหมายมหาชนเรียกว่า องค์กรของรัฐ (Organ of State)

4.3.2 ทฤษฎีกำเนิดรัฐ (State Origin Theory) ทฤษฎีกำเนิดรัฐมีหลายทฤษฎี แต่ละทฤษฎีมีจุดอ่อนและจุดแข็งต่างกัน มีทั้งน่าเป็นไปได้และไม่น่าเป็นไปได้ แม้ในพระพุทธศาสนาก็มีคำสอนที่ปรากฏใน “อัครคัมภีร์” และ “มหาโควินทสูตร” เกี่ยวกับกำเนิดรัฐเหมือนกัน แต่ไม่ใช่คำสอนเกี่ยวกับทฤษฎีการกำเนิดรัฐโดยเฉพาะ เป็นเพียงหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายเชื่อมโยงถึง

หลักธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ และควรงดเว้นเพื่อเข้าถึงความสงบสุขของมนุษย์เท่านั้น ทฤษฎีกำเนิดรัฐตามที่เสนอของนักรัฐศาสตร์มีหลายทฤษฎี ดังต่อไปนี้ (สงบ เชื้อทอง, 2555)

1) ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Devine Right Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายตามแนวความเชื่อในคริสต์ศาสนาที่เชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสร้างสรรพสิ่งบนโลก รัฐเป็นการบันดาลตามเจตนาารมณ์ของพระเจ้าว่า เพื่อให้มีอำนาจในการควบคุมมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ถือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ คือ องค์ประกอบของรัฐ ผู้ปกครองรัฐเป็นตัวแทนของพระเจ้า ทุกคนจะต้องเชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองรัฐ การล่วงละเมิดฝ่าฝืนถือว่ามิโทษและเป็นบาป

2) ทฤษฎีการแบ่งงาน (Devison of Labor Theory) ทฤษฎีนี้ถือว่า มนุษย์ในสังคมมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมากมายหลากหลายสลับซับซ้อน รัฐจึงถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ควบคุมการแบ่งงาน รัฐมีอำนาจในการควบคุมดูแล หากไม่มีรัฐแล้วจะเกิดความสับสนวุ่นวาย เพราะขาดกลไกในการขับเคลื่อนไปในทิศทางที่พึงประสงค์

3) ทฤษฎีสัญชาตญาณ หรือทฤษฎีธรรมชาติ (Instinct or Natural Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า รัฐเกิดจากสัญชาตญาณตามธรรมชาติของมนุษย์ ที่ไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังได้ การอยู่ร่วมกันเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ก่อให้เกิดชุมชนและสังคมมนุษย์ขึ้น ทฤษฎีสัญชาตญาณจึงอาศัยแนวคิดของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นพื้นฐาน

4) ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่า มนุษย์เป็นผู้ตกลงยินยอมทำสัญญาสังคมเพื่อก่อตั้งรัฐขึ้นมา โดยมอบอำนาจอธิปไตยแต่บุคคลที่ 3 ใช้อำนาจแทน ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช มอบให้พระมหากษัตริย์ใช้อำนาจโดยเด็ดขาด (Absolute Government) ในการปกครอง ตามแนวคิดของ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbs) และรูปแบบประชาธิปไตย โดยมอบอำนาจอธิปไตยให้ผู้แทนทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตย ทั้งด้านบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติ เมื่อมอบให้ทำหน้าที่แล้วสามารถเรียกคืนได้ ตามแนวคิดของจอห์น ล็อก ว่าเป็นสาเหตุของการเกิดรัฐ หมายถึงสังคมและรัฐเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ยอมสละสิทธิ์และยินยอมยกสิทธิ์ให้แก่องค์กรทั้ง 3 ทำหน้าที่แทนประชาชน ขึ้นตอนดังกล่าวถือว่าเป็นสัญญาประชาคม เป็นเหตุให้เกิดสังคมและรัฐ

5) ทฤษฎีอภิปรัชญา (Metaphysical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า รัฐมีสภาพพิเศษแตกต่างจากสังคมมนุษย์ทั่วไป เป็นสภาพนามธรรม จับต้องสัมผัสไม่ได้ เป็นสภาวะที่มีอยู่จริง มีตัวตนเป็นเอกเทศจากสังคมมนุษย์ธรรมดา มีสภาพเฉพาะของตนเอง รัฐเป็นอมตะ คงอยู่ตลอดกาล มนุษย์เกิดมาเพื่อรัฐ แม้มนุษย์จะตายไป แต่รัฐจะต้องคงอยู่

6) ทฤษฎีทางกฎหมาย (Legal or Juristic Theory) ทฤษฎีนี้ถือว่า เมื่อประชากรมารวมกันในสังคมเป็นจำนวนมากขึ้น ย่อมมีการออกกฎหมาย ข้อบังคับและบทบัญญัติต่างๆขึ้นมาใช้บังคับให้คนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข องค์กรที่ออกบทบัญญัติ และมีอำนาจใช้บทบัญญัติ หรือกฎหมายนั้น ก็คือ รัฐนั่นเอง

7) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) การกำเนิดรัฐตามทฤษฎีนี้ คือ รัฐเกิดจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีวิวัฒนาการติดต่อกันเป็นระยะเวลาตามลำดับ จากกลุ่มเล็กๆ เริ่มจากกลุ่มวงศ์ญาติ ขยายเป็นเผ่าพันธุ์ วิวัฒนาการเป็นนครรัฐ คือ รวมเผ่าพันธุ์หลายๆเผ่าเข้าด้วยกัน มีการรวบรวมหลายนครรัฐเข้าด้วยกัน วิวัฒนาการเป็นจักรวรรดิ คือ อาณาจักรที่กว้างใหญ่ เมื่ออาณาจักรอันกว้างใหญ่ดังกล่าวเสื่อมอำนาจลง มีการแบ่งแยกออกเป็นหลายๆรัฐ หรือประเทศปกครองตนเอง

8) ทฤษฎีพลังกำลัง (Force Theory) ทฤษฎีนี้มีทัศนะว่า รัฐเกิดขึ้นจากการใช้กำลังหรือใช้อำนาจของผู้ที่มีความเข้มแข็งกว่ายึดครองดินแดน หรือประเทศที่อ่อนแอกว่าให้อยู่ภายใต้อำนาจอำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดรัฐ เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดอำนาจการปกครองนิติบัญญัติ และตุลาการ

9) ทฤษฎีอัคคัญสูตร (Akkhanyasuta Theory) ในพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงไม่เพียงแต่กำเนิดรัฐอย่างเดียว แต่ยังกล่าวรวมไปถึงกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ ตลอดจนขั้นวิวัฒนาการของมนุษย์อีกด้วย ซึ่งปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อัคคัญสูตร พระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสถึงเรื่องกำเนิดรัฐโดยตรง แต่จุดประสงค์สำคัญเป็นการตรัสสอนสามเณร 2 รูปที่เข้าเฝ้า เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ทางกาย วาจา ใจ ที่ทำให้เป็นคนประเสริฐหรือไม่ประเสริฐ เป็นคนดีหรือเลวเพราะการกระทำ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด หรือชน ชั้นวรรณะแต่อย่างใด เพราะมนุษย์ยุคแรกของโลกนั้น มีกำเนิดเท่าเทียมกัน ไม่แตกต่างกันเลย ซึ่งตรัสถึงกำเนิดรัฐ กำเนิดโลก และมนุษย์เพียงเป็นส่วนประกอบ

10) ทฤษฎีมหาโควินทสูตร (Mahakhovintasuta Theory) ทฤษฎีนี้สอดคล้องกับการกำเนิดรัฐแบบการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย โดยทั่วไปแล้ว องค์ประกอบของรัฐที่ถือว่าเป็นรัฐที่สมบูรณ์นั้น จะประกอบไปด้วย อาณาเขต ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย ลักษณะของอำนาจอธิปไตย ก็คือ เด็ดขาด เป็นการทั่วไป แผ่ไปทั่ว และแบ่งแยกไม่ได้ ถ้าหากอำนาจอธิปไตยของรัฐ ๆ หนึ่ง แบ่งแยกก็จะทำให้เกิดมีรัฐใหม่ขึ้นมา มหาอาณาจักรในโควินทสูตรมีการแบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ จำนวน 7 แคว้น เมื่อมีการแบ่งแยกอาณาเขต มีกษัตริย์ปกครอง มีอำนาจอธิปไตยเกิดขึ้นใหม่ ก็ถือว่าเป็นรัฐใหม่เกิดขึ้นทันที รัฐที่เกิดขึ้นตามรูปแบบนี้ในปัจจุบันก็มีปรากฏให้เห็น เช่น สหราชอาณาจักร ซึ่งมีอาณาเขตทั่วโลก และในที่สุดก็มีการเรียกร้องเอกราช บางแห่งต้องเกิดสงครามต่อสู้ เช่น อินเดีย เป็นต้น และสหภาพโซเวียตมีการแบ่งแยกออกเป็นประเทศใหม่หลาย ๆ ประเทศ แต่เป็นไปโดยการใช้อำนาจแย่งชิงและวิธีการต่าง ๆ ซึ่งต่างจากในมหาโควินทสูตรที่รัฐเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจของกษัตริย์ผู้มีอำนาจ

สรุป ทฤษฎีกำเนิดของรัฐดังกล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า แต่ละทฤษฎีพยายามอธิบายจุดกำเนิดของรัฐให้ใกล้เคียงและชัดเจนที่สุด แต่ละทฤษฎีล้วนมีจุดเด่นและจุดด้อยอยู่ในตัวเอง ไม่มีความสมบูรณ์ถูกต้องชัดเจนพอที่จะชี้ชัดลงไปว่า แท้จริงแล้วรัฐมีจุดกำเนิดมาอย่างไร แต่ตามพื้นฐานของความเป็นจริงแล้ว หากนำจุดเด่นของแต่ละทฤษฎีมาประมวลกันเข้าเป็นอันเดียวแล้ว ก็สามารถ

อธิบายกำเนิดของรัฐและจุดประสงค์ทางการเมืองของแต่ละทฤษฎีได้เช่นกัน ทฤษฎีเทวสิทธิอธิบายการกำเนิดรัฐตามหลักการของคริสต์ศาสนาที่ถือว่า พระเจ้าให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งในโลกรวมทั้งรัฐด้วย ซึ่งเป็นการง่ายในการตั้งทฤษฎีนี้ แต่เป็นการยากต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริง ทฤษฎีนี้สนับสนุนอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชของพระมหากษัตริย์ โดยถือว่าอำนาจพระมหากษัตริย์ทรงมีอย่างเต็มทีในฐานะเป็นตัวแทนพระเจ้า ไม่มีใครจะละเมิดหรือล้มล้างได้ ทุกคนต้องเชื่อฟัง ซึ่งเป็นผลดีต่อการเมืองการปกครองในยุคหนึ่งเช่นกัน ทฤษฎีการแบ่งงานไม่สามารถอธิบายได้ว่า รัฐเกิดขึ้นมาก่อนแล้วจึงแบ่งงาน หรือการแบ่งงานเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงก่อให้เกิดรัฐ ประชาชนที่ถูกแบ่งงานให้ทำตามความเหมาะสมมาจากไหน รวมตัวกันเข้าเป็นสังคมโดยวิธีใด ทฤษฎีที่สามารถอธิบายกำเนิดรัฐได้อย่างชัดเจน คือ ทฤษฎีพลกำลัง หรือทฤษฎีอำนาจบังคับ ในการใช้กำลังรวบรวมเผ่าชนที่อ่อนแอกว่าเข้ามาอยู่ในอำนาจ แล้วก่อตั้งรัฐขึ้น ซึ่งมีรัฐที่กำเนิดขึ้นมาในลักษณะนี้ไม่น้อยเช่นกัน แต่รัฐทุกรัฐในโลกก็ไม่ได้เกิดในลักษณะนี้ทั้งหมด ทฤษฎีนี้ไม่อาจอธิบายการกำเนิดรัฐได้ครอบคลุมทั้งหมดได้อยู่ดี ส่วนทฤษฎีอภิปรายนั้น อธิบายการกำเนิดรัฐในรูปแบบของนามธรรม พิเศษแตกต่างจากสังคมมนุษย์ทั่วไป แต่เป็นสถานะที่มีอยู่จริง ไม่อาจตอบคำถามได้อย่างแท้จริงว่า รัฐเกิดขึ้นได้อย่างไร ทฤษฎีนี้ น่าจะจัดอยู่ในกลุ่มทฤษฎีเทวสิทธิได้ ทฤษฎีกำเนิดรัฐที่มีทฤษฎีและสมมติฐานสามารถให้คำตอบเกี่ยวกับการกำเนิดของรัฐได้อย่างสมเหตุผล ไปในแนวทางเดียวกัน คือ ทฤษฎีสัญชาตญาณหรือทฤษฎีธรรมชาติ ทฤษฎีสัญญาประชาคม และทฤษฎีทางกฎหมาย ทฤษฎีวิวัฒนาการ ตามแนวทางของทฤษฎีอัครคัมภีร์สูตร คือรัฐนั้นพัฒนาไปจากรูปแบบของครอบครัวแล้วค่อย ๆ เจริญขึ้น มีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้น มีการเริ่มสะสมอาหารและทรัพย์สินสมบัติ มีการออกกฎหมาย กติกา ที่เป็นลักษณะสัญญาประชาคม ที่ใช้ควบคุมสังคม มีความจำเป็นที่จะมีหัวหน้ามาคุ้มครองรักษากฎหมาย กติกา รักษาความสงบสุขแก่สมาชิกในสังคม ตลอดจนรักษาทรัพย์สินก็เกิดขึ้นตามมา และเริ่มมีการถือกรรมสิทธิ์ในดินแดน กษัตริย์พระองค์หนึ่ง ๆ ก็จะทรงครอบครองอาณาจักรที่มีอาณาเขตแน่นอน รัฐที่สมบูรณ์แบบก็เกิดขึ้นแต่บัดนั้น ส่วนทฤษฎีมหาโควินทสูตรเป็นแนวกำเนิดรัฐในรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยจากรัฐหนึ่ง ซึ่งเป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบของจักรวรรดิ แล้วถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐ แต่ละรัฐก็มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ก่อให้เกิดรัฐใหม่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการกำเนิดรัฐในสมัยกลางที่จักรวรรดิล่มสลาย และเกิดเป็นนครรัฐใหม่ ๆ ขึ้นมาแทน การเกิดรัฐใหม่ตามมหาโควินทสูตรมีความแตกต่างกับการเกิดรัฐในอัครคัมภีร์สูตร ในอัครคัมภีร์สูตรเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นของโลก มนุษยชาติ รัฐ กษัตริย์ และชนชั้นต่าง ๆ เป็นปฐม แต่การเกิดขึ้นของรัฐในมหาโควินทสูตรนั้น เกิดขึ้นหลังจากมีรัฐแล้ว และแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ก่อให้เกิดเป็นรัฐใหม่ขึ้นมาทั้งแนวคิดทฤษฎีในอัครคัมภีร์สูตรและมหาโควินทสูตรถือเป็นทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนาที่สำคัญนั้นเพราะถือเป็นทฤษฎีที่พัฒนาแนวความคิดมาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์แสดงธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับผู้นำหรือกษัตริย์ จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดกล่าวสรุปถึงหัวในสำคัญของแต่ละทฤษฎีนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าประสงค์ของการกำเนิดรัฐนั้นเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสมาชิกในชุมชน สังคม และรัฐนั้นเป็นสำคัญ

4.3.3 ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (2553) ได้ทำการวิจัยและกล่าวถึงการกำเนิดรัฐตามแนวคิดพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ว่า ความหมายของรัฐในทางภาษาบาลี คำว่า “รัฐ” ตรงกับคำว่า “รฏฐ” แปลว่า แวนแคว้น หรือประเทศ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2535) ในพระไตรปิฎกโดยส่วนมากแล้วมักจะใช้คำว่า “แคว้น” นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้แทนกันได้ ที่ใช้ในพระไตรปิฎกเช่น มหาชนบท ราชธานี มหานคร พระนครหรือ เมือง ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับรัฐทั้งสิ้น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2522 ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “รัฐ” แปลว่า แคว้น เช่นกันในเรื่องความหมายของรัฐ พระพุทธเจ้าไม่ได้มองเป็นประเด็นที่สำคัญ พระองค์มิได้ตีความหมายของรัฐเอาไว้โดยตรง แต่เท่าที่ได้ประมวลจากบริบทแห่งคำสอน โดยเฉพาะในความสำเร็จของรัฐจากเดิมที่มนุษย์ยังไม่มีรัฐ ยังไม่มีการปกครอง ยังไม่รู้จักสร้างบ้านเรือน ยังไม่มีการยึดครองที่ดิน ไม่มีการสะสมอาหาร การเป็นอยู่จึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ แต่เมื่อมนุษย์มีมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมา ความจำเป็นในการที่ต้องมีองค์กรเพื่อเข้ามาดูแลให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมจึงตามมา ด้วยจากการที่ไม่มีรัฐ พัฒนาไปสู่การมีรัฐ และหากเราจะวิเคราะห์ดูข้อความในอัครคัมภีร์จะเห็นได้ชัดเจนว่า ปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในช่วงแรก ๆ นั้น จะเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 โดยเฉพาะเรื่องของการอาหาร นับเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว ในพระสูตรดังกล่าวมีการพรรณนาถึงการที่มนุษย์เริ่มรู้จักเก็บตุนส่วนของตน และไปหยิบฉวยเอาส่วนที่เป็นของคนอื่นจึงก่อให้เกิดการประทุษร้ายกันทั้งทางกาย และทางวาจาหากพิจารณาในแง่ของศีล 5 จะเห็นว่า เริ่มจากปัญหาเรื่องอทินนาทานก่อน แล้วจึงนำไปสู่สมุสสาวาท และปาณาติบาตในที่สุด พร้อมกันนั้น ปัญหาที่เริ่มขยายขอบเขต จากแค่เรื่องปากท้อง ก็นำไปสู่ปัญหาเรื่องกาม เรื่องเกียรติยศ เบื้องต้นเมื่อเกิดปัญหา ก็สามารถเรียกมาพูดคุย และวางเงื่อนไข หรือข้อตกลงระหว่างกันได้ เพราะสังคมยังไม่มีกรรมสลับซับซ้อน พอที่จะดูแลกันได้ทั่วถึง แต่พอนาน ๆ เข้า เมื่อสังคมซับซ้อนขึ้น จึงได้มีการตั้งตัวแทนขึ้นมาดูแลแทน และมีการตั้งค่าตอบแทนให้ผู้ที่มาทำหน้าที่ดูแลแทนนั้น ดังที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรตอนหนึ่งว่าท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏในหมู่มสัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณหาวุธจักปรากฏ ทางที่ดีเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาทิให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง สัตว์ผู้หนึ่ง มีนิสัยโลก รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนที่เขาไม่ให้มาบริโภค คนทั้งหลายจับได้ จึงกล่าวว่า คุณทำกรรมชั่ว ที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนที่เขาไม่ให้มาบริโภค คุณอย่าทำความชั่วอย่างนี้อีก สัตว์นั้นรับค่าแล้ววิเคราะห์จากข้อความในอัครคัมภีร์สูตรดังกล่าว ทำให้เห็นว่า ความจำเป็นหรือความสำคัญของรัฐ อยู่ที่การจัดแจงผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มให้เกิดความเป็นธรรม โดยยึดความสงบสุขของคนในสังคมเป็นเป้าหมายใหญ่บริบทที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมือง ทำให้พอสรุปได้ว่า รัฐในทรรศนะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าสถานที่ค้นหาสัจธรรม และการอยู่ดีกินดีของประชาชน สรุปได้ว่ารัฐตามแนวพระพุทธศาสนานั้นหากเราวิเคราะห์ตามหลักการและทฤษฎีของการกำเนิดรัฐในในอัครคัมภีร์และมหาโควินสูตรจะเห็นได้ว่าจุดกำเนิดของรัฐมาจากความต้องการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสมาชิกใน

ชุมชนและสังคมเป็นหลักทั้งนี้แนวความคิดที่เกิดขึ้นนั้นอาศัยแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ซึ่งในแนวทางปฏิบัติพระพุทธเจ้ามิได้กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวพระองค์จะแสดงเพียงแนวทางในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้นำทางการปกครองในรัฐนั้นรวมทั้งแนวทางการใช้อำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.3.4 พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, ดร. ได้กล่าวถึง “รัฐ” และ “รัฐธรรม” (Dhamma state) ไว้ดังนี้ว่า นักรัฐศาสตร์ชาวตะวันตกหลายท่านมีความคิดเห็นว่า ศาสนกิจควรแยกออกจากรัฐกิจหมายถึงศาสนานั้นไม่ควรที่จะเข้ามามีบทบาทหรือแทรกแซงกิจการทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ขณะเดียวกัน รัฐก็จะต้องไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการทางศาสนา ในทางปฏิบัติบางประเทศดำเนินกิจกรรมทางการเมืองการปกครองในลักษณะดังกล่าวแต่ก็ยังมีอีกหลายประเทศเช่นกันที่สามารถนำเอาหลักคำสอนทางศาสนาใช้ในทางการเมืองการปกครองได้อย่างเต็มรูปแบบซึ่งแนวความคิดทางการเมืองการปกครองลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยหลายๆอย่างของดินแดนนั้นๆ ในสมัยพุทธกาลนั้นภายหลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้วภารกิจสำคัญคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประกาศแนวทางปลดทุกข์ สร้างสันติสุขให้บังเกิดขึ้นในหมู่ชนโดยไม่มีการเลือกชั้นวรรณะทางสังคม หมู่ชนทุกเหล่ามีสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษาหลักคำสอนของพระองค์เพื่อสร้างความสงบสุขให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเอง งานประกาศพระพุทธศาสนาและพระสัทธรรม ได้รับการตอบรับจากประชาชนรวมทั้ง พ่อค้า คหบดี เศรษฐี รวมถึงกษัตริย์เจ้าผู้ครองนครรัฐ จากพุทธกิจของพระองค์ตลอดระยะเวลา 45 พรรษา เกิดสาวกมากมายทั้งที่เป็น อุบาสกอุบาสิกา รวมทั้งที่เป็นภิกษุสงฆ์ ที่ศรัทธาแนวทางพระพุทธศาสนา จากพุทธประวัติ(ดูความหมายของ รัตนสูตรและอปรีหานิยธรรม) กล่าวไว้ว่า ในยุคพุทธกาลนั้น กษัตริย์ผู้ครองนครหลายพระองค์ที่เลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นพุทธสาวกของพระพุทธเจ้า ได้นำเอาหลักธรรมคำสอนของพระองค์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวทางการปกครองในรัฐของตน หากเราพิจารณาในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรงถึงแม้ว่าหลักธรรมของพระองค์มิได้กำหนดโดยตรงต่อรูปแบบการเมืองการปกครองแต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นนั้นคือการใช้หลักธรรมในการพัฒนาบุคคลในชุมชน สังคม และรัฐโดยเน้นไปที่คุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นหลัก (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2541)

ดังนั้น การเมืองการปกครองในยุคพุทธกาลนั้นจึงเกิดระบบการเมืองร่วมสมัยซึ่งมีสองระบบคือ สาธารณะรัฐ และราชาธิปไตย สาธารณรัฐที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองคือ แคว้น วัชชีหรือรัฐวัชชี ส่วนระบบราชาธิปไตยที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองนั้นคือ แคว้นมคธ แลโกศล จะเห็นได้ว่าผู้นำการปกครองสูงสุดของรัฐทั้งสามล้วนเป็นพุทธสาวกทั้งสิ้น จากจุดนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีบทบาททางการเมืองการปกครองกับผู้นำของแต่ละรัฐนั้น และมีส่วนสนับสนุนในการส่งเสริมพัฒนาระบบการปกครองแต่ละระบบให้มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นเช่น รัฐมคธ มีพระเจ้าพิมพิสาร ที่ถือเป็นพุทธมามกะ ที่สนับสนุนกิจการทางพุทธศาสนาอยู่ตลอดเวลาทั้งยังเป็นผู้นำที่ใฝ่ในธรรมอยู่ตลอดแล้วนำเอาหลักธรรมต่างที่ได้เรียนรู้มา

พัฒนาบุคลากรภายในรัฐของตน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และประชาชนเป็นไปด้วยความสนิทแนบแน่นมั่นคง รัฐโกศลที่ปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิ กษัตริย์พระองค์นี้มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมากทรงสนับสนุน การปฏิบัติธรรมจะเห็นได้จาก บทสนทนาธรรมต่าง ๆ กับพระพุทธเจ้าการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าปเสนทิ นั้น พระองค์ทรงดำเนินนโยบายตามพุทธธรรมที่ได้สืบทอดจากพระพุทธเจ้า ในยุคแผ่นดินของรัฐนี้กล่าวกันว่า บ้านเมืองมีความสงบสุขร่มเย็นเป็นอย่างมาก รัฐวัชชี รัฐวัชชีปกครองโดยระบบสาธารณรัฐวัชชีถือเป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่ประกอบด้วยกษัตริย์หลายพระองค์ พระพุทธเจ้านั้นทรงแสดง รัตนสูตร และอภิธานิธรรม ทั้งนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการเมืองการปกครองที่ส่งเสริมการสร้างความสุขให้กับประชาชนในรัฐ สร้างความสามัคคีในหมู่ชนตลอดจนผู้นำทางการปกครองให้มีความสามัคคีต่อกัน (ดูความหมายของ รัตนสูตรและอภิธานิธรรมในภาคผนวก) เมื่อเราพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักการเมืองการปกครองและกิจกรรมทางการเมืองจะพบว่า ศาสนากับการเมืองการปกครองนั้นจะมีคุณูปการต่อกัน ระบบการเมืองจะช่วยแก้ปัญหาให้กับประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ชุมชนสังคมและองค์กรต่าง ๆ ในด้านวัตถุประสงค์การใช้ทรัพยากรรวมทั้งคุ้มครองสิทธิต่างในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความเท่าเทียมกัน ส่วนธรรมหรือศาสนานั้นมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาด้านจิตใจการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้นำในการปกครองรวมทั้งประชาชนผู้ได้ปกครอง ดังนั้นหากเราจะยอมรับว่าชีวิตนั้นประกอบด้วยกายกับจิตแล้วการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนภายในรัฐให้ดีขึ้นแล้วจะต้องส่งเสริมให้ศาสนาและระบอบการปกครองนั้นพัฒนาควบคู่กันไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความหมายของ “รัฐธรรม” (Dhamma state) ที่แท้จริงนั้นไม่ได้เป็นรัฐหรือดินแดนที่ปกครองด้วยระบบการปกครองระบอบใดๆทั้งสิ้นหรืออีกนัยหนึ่งรัฐธรรมนั้นไม่ใช่รัฐหรือดินแดนที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น รัฐธรรมคือรัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่ต้องมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็สมควรที่จะนำเอาหลักธรรมของศาสนามายึดถือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิตตัวแปรอีกอย่างหนึ่งคือนักการเมืองการปกครองที่ดีนั้นจะต้องตระหนักและมีความศรัทธาในหลักคำสอนของศาสนาและเล็งเห็นคุณค่าแห่งธรรมนั้น หากเป็นได้ลักษณะเช่นนี้แล้วจะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองประชาชนและร่วมพัฒนาระบอบการปกครองให้มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาในรัฐนั้นๆต่อไป เหล่านี้จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นรัฐธรรม หรือ “รัฐแห่งธรรม”

4.4 สังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานตามแนวพุทธศาสนา

สังฆาธิปไตยถือเป็นระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายสูงสุดนั้นคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้และส่วนระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามิได้กำหนดเป็นการจำเพาะแต่ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยให้ความเคารพตามสภาวะอาวุโสก่อนหลัง

ของการดำรงสมณเพศการศึกษาสังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนาสามารถศึกษาจากข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

4.4.1 สังฆาธิปไตยหรือระบอบการปกครองสงฆ์ “สังฆาธิปไตย” เป็นระบอบการปกครองสงฆ์ ที่มีมาครั้งสมัยพุทธกาล นักทฤษฎีทางศาสนาและนักวิชาการได้พยายามตีความทางพุทธศาสตร์ให้เป็นระบอบธรรมาธิปไตย ทั้งนี้อาจจะมองว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อาศัยธรรมเป็นเครื่องนำทาง แต่หากศึกษาให้ดีแล้วธรรมาธิปไตยเป็นเพียงธรรมรัฐ หรือธรรมาภิบาลเท่านั้น ดังนั้นหากเราจะให้ความหมายของคำว่า “สังฆาธิปไตย” นั้นสามารถตีความได้ว่า “สังฆาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ทรงได้วางรูปแบบเอาไว้เพื่อให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก เป็นที่ตั้งองค์กรเพื่อต้องการให้เกิดความสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะและความคล่องตัวขององค์กร ที่เหมาะสมในยุคสมัยนั้น” รูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยนี้ จะมีแนวคิดไปในทางสามัคคีธรรมกล่าวคือมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุขโดยมีการบริหารจัดการผ่านมาทางระบบสังฆะ หรือหมู่ของภิกษุสงฆ์ นั้น (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญา การปกครอง.) ซึ่งความหมายของคำว่า “สงฆ์” นั้นคือ หมู่ หรือ ชุมนุม ซึ่งหมายถึงหมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่าสาวกสงฆ์, หมู่แห่งภิกษุ หรือ ชุมนุมสงฆ์ การเกิดของ สงฆ์ นั้นมาจากจุดเริ่มต้นของการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์โดยการแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง “ธรรมจักรกับปวัตตสูตร” ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ภายหลังจากที่พระองค์ทรงทรงแสดงธรรมจบลง ท่านอัญญาโกณฑัญญะ เกิดดวงตาเห็นธรรม จึงการบพูลขอขวต่อพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงประทานเอธิภิกษุ-อุปสัมปทาแล้วตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุมาเถิด” นั่นถือเป็นจุดเริ่มต้นของการมีผู้แทนสงฆ์ครั้งแรก ต่อมาจึงอุปสมบทให้กับพระวัปปะ, พระภัททิยะ และพระมหานามะ, พระอัสสชิ ตามลำดับ เป็นการครบองค์แห่งคำว่า “สงฆ์” อย่างสมบูรณ์ (วิ.ม. 4/25/18.; วิ.ม. 4/26/19)

“สงฆ์” เป็นองค์กรที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบขึ้นมาเพื่อความสามารถของเหล่าภิกษุในการทำกิจการงานหนึ่ง ๆ ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี จะมีมากน้อยเพียงใดนั้นต้องขึ้นอยู่กับขนาดของความสำเร็จของภารกิจ (สังฆกรรม) นั้นซึ่งอยู่นอกเหนือจากการปกครองกันเอง งานของสงฆ์,กรรมที่สงฆ์พึงทำ, ภารกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์ มี 4 คือ (1) อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ (2) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา (3) ญัตติหุตยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน (4) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน เช่นอุปสมบท ให้ปริวาส ให้มานัต (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2538) การจัดลำดับชั้นทางการบริหารองค์กรในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลัก “อาวุโส-กันต” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับแนวคิดของพวกเขาพรหมณ์ในสมัยนั้นที่ยึดมั่นในเรื่องของวรรณะ เป็นยิ่งกว่าชีวิตและคุณธรรม ซึ่งการยึดหลักอาวุโส-กันตนี้เอง ไม่ใช่เฉพาะผู้ที่เข้ามาบวชจะเปิดโอกาสให้ผู้มีอายุมากกว่าบวชก่อน แต่ยังรวมไปถึงผู้ที่

แม้มีอายุอ่อนกว่าแต่เมื่อมีโอกาสได้ออกบวชก่อนก็ถือพรรษาคือการนับปีที่เข้ามาเป็นหลัก จากความหมาย “สังฆาธิปไตย” ที่ว่าสงฆ์เป็นใหญ่ หรือสงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ในองค์กร ถ้ายอมรับว่าระบอบการปกครองที่เรียกว่าสังฆาธิปไตยนี้เป็นทฤษฎีหนึ่ง นั่นก็หมายความว่าสังฆะ หรือกลุ่มคนที่ เป็นพระภิกษุและพระภิกษุณี ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจของสงฆ์หรือถ้าจะให้ชัดก็ต้องระบุว่า สงฆ์มีอำนาจ สงฆ์เป็นใหญ่ หรืออำนาจเป็นของสงฆ์ ไม่ใช่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง แม้ระบอบการปกครองนี้ จะมีในเฉพาะหมู่สงฆ์เท่านั้น แต่ก็ยังเป็นสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ยังมีรูปแบบและอุดมการณ์อยู่ แม้ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาจะได้แผ่ขยายพุทธอาณาจักรไปสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้ระบอบการปกครองสงฆ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมแปรเปลี่ยนไปบ้างขึ้นอยู่กับนิยามนั้น ๆ หรือวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของประเทศนั้น ๆ ดังเช่น ประเทศไทย ก็มีพัฒนาการทางการเมืองการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด โดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุข และมีผู้บริหารระดับ”หน”อีก 4 ตำแหน่ง มีผู้บริหารระดับภาคอีก 18 ตำแหน่ง มีผู้บริหารระดับจังหวัด, อำเภอ, ตำบล และสุดท้ายคือเจ้าอาวาส ซึ่งพระภิกษุผู้บริหารจะมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในเขตของตัวเอง ทั้งนี้เขตอำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้มันก็จะขึ้นอยู่กับการแบ่งเขตการปกครองบ้านเมืองเป็นหลัก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542)

4.4.2 ระบบบริหารตามมาตรฐานพุทธศาสนา จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้ทราบว่าระบอบการปกครองสงฆ์ที่เราเรียกว่า “สังฆาธิปไตย” คือระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางกรอบแนวความคิดของการปกครองในการให้อำนาจการปกครองทรงให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยให้ยึดถือหลักของความอาวุโส “อาวุโส-ภัณฑะ” จากที่กล่าวระบอบสังฆาธิปไตยที่นักทฤษฎีทางศาสนาและนักวิชาการ ได้พยายามตีความทางพุทธศาสตร์ให้เป็นระบอบธรรมาสังฆาธิปไตย ทั้งนี้ธรรมาสังฆาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อาศัยธรรมเป็นเครื่องนำทาง เป็นเพียงธรรมรัฐ หรือธรรมาภิบาลเท่านั้นดังนั้นกิจกรรมทางการเมืองการปกครองนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกี่ยวข้องการบริหารงาน การบริหารตามแนวพุทธนั้น อาจตีความได้ว่า การบริหารคือการทำงานให้แล้วเสร็จบรรลุผลตามวัตถุประสงค์โดยอาศัยบุคคลอื่น กลุ่มบุคคล องค์กร ที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จของงานนั้น แนวความคิดของการบริหารงานตามแนวพุทธศาสนานั้นแนวคิดนี้ควรจะเริ่มต้นจากภายหลังที่พุทธองค์ทรงตรัสรู้และแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่ถือว่าเป็นวันที่เป็นจุดกำเนิดของ “สังฆรัตนะ” (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธรรมจิตโต, 2549) ที่ครบองค์ประกอบทั้งสามนั่นคือ “พระรัตนตรัย” เมื่อเกิดสังฆรัตนะที่เป็นสมาชิกใหม่ดังนั้นจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องดำเนินกิจกรรมทางการเมืองการปกครองสงฆ์นับแต่บัดนั้น จากพุทธดำรัสแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประทานเอหิภิกขุ อุปสัมปทาแก่พระอัญญาโกณฑัญญะความว่า “เธอจงเป็นภิกษุมหาเถรธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” (วิ.มหา. 1/18/23) จากพุทธพจน์ดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า พุทธดำรัสนี้มีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือจะกล่าวได้ว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุดคือ แนวทางการหลุดพ้นร่วมกันนี้เป็นวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่

ต้องการให้เหล่าสาวกนั้นยึดถือปฏิบัติร่วมกันเป็นเป้าหมายสูงสุด พระพุทธเจ้าทรงวางระบบรูปแบบการบริหาร และการปกครอง องค์กรไว้ 3 รูปแบบ คือ

1) ระยะต้น หรือระยะแรก พระองค์ทรงปกครองเองโดยมีพระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” (พุทธาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย)

2) ระยะกลาง หรือ ระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิภุชฌ์ภิกษุ ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ดิสรณคณูปสัมปทา (อภิภุชฌ์ภิกษุ)

3) ระยะปลาย หรือ ระยะหลังทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ซึ่งระบบการปกครองระยะที่ 3 นี้ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541)

อุดมการณ์สงฆ์แท้ที่จริงก็คือ เมื่อมีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดในการหลุดพ้นจากพันธนาการต่าง ๆ ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า แล้วจึงการบวชขอบวช เมื่อมีคนประสงค์ขอบวชมากขึ้นภิกษุก็มากขึ้น แม้อุดมการณ์ไม่เปลี่ยน แต่วิธีการต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เพื่อให้องค์กรที่ใหญ่ขึ้น ๆ บรรลุเป้าหมายที่พระองค์ทรงวางเอาไว้และอีกส่วนหนึ่งที่เรปฏิบัติไม่ได้ก็คือ การเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ส่วนหนึ่งพระองค์ก็ต้องการที่จะทรงมุ่งแก้ปัญหาสังคมอินเดียในยุคนั้น เช่น ความไม่เท่าเทียมกัน (ไม่มีสมภาพ) ความเป็นทาส (ไม่มีเสรีภาพ) ความไม่มีโอกาสทางการพัฒนาตนเอง (สิทธิ) ของคนวรรณะต่ำ และสตรี ความอดอยากยากจน (เศรษฐกิจ) (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต, 2543) แนวคิดนี้สอดคล้องกับระบบรูปแบบการบริหาร 3 ระยะดังที่กล่าว อุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะประมวลได้ดังต่อไปนี้ (1) เพื่อความสามัคคีหมู่คณะ หรือความผาสุก (2) เพื่อลดละยึดถือ ความยึดมั่นในตัวตน (3) เพื่อเป้าหมายชีวิตคือนิพพาน (4) เพื่อประโยชน์แก่มหาชน (จรต ภิกขเว จา ริกิ พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปทาย อุตฺถาย หิตาย เทวมนุสฺสานํ) ภิกษุทั้งหลาย จง จาริกไปเพื่อประโยชน์แก่พวงชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย) ในพุทธวิธีเกี่ยวกับการบริหารนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสในเรื่องของ “จกขุมา” การมีสายตาทียาวไกลหรือมองการณ์ไกล (องติก. 20/459/146) หากเราให้ความหมายในเชิงบริหาร นั้นแปลความได้ว่าผู้บริหารนั้นต้องมีสิ่งหนึ่งที่แตกต่างจากคนทั่วไปคือ ความมี “วิสัยทัศน์” (Vision) ที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดจุดหมายได้อย่างเป็นรูปธรรมดังที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางของการปฏิบัติธรรมที่ทุกอย่างนั้นมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวกันคือ “วิมุตติ” (ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง) ด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงวางแผนงาน ในการบริหารในการประกาศพระศาสนาที่ทรงกำหนดจุดหมายให้สมาชิกในองค์กรหรือสาวกของพระองค์ยึดถือปฏิบัติให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงทั้งในส่วนตัวที่เรียกว่า “อัตตหิตสมบัติ” และการปฏิบัติตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่เรียกว่า “ปรหิตปฏิบัติ” จากคุณสมบัติ ทั้งสองประการที่กล่าวมานั้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านประกอบด้วยความสมบัติทั้งสองประการ

ด้วยเพราะพระองค์ทรงพระปัญญาธิคุณและพระกรุณาธิคุณพระองค์ทรงวางรากฐานกฎระเบียบที่ใช้ยึดถือปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกันนั่นคือ ภายหลังกการตรัสรู้ 3 ไตรมาส พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ถือเป็นกฎระเบียบในการปฏิบัติตนนั่นคือ การแสดง “โอวาทปาฏิโมกข์” ความหมายคือ การไม่กระทำความชั่วทั้งปวง การกระทำความดีให้ถึงที่สุด และการทำจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ (ขุ.ธ. 24/24/39) และพระองค์ยังกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความอดทน ไม่ให้มีการกล่าวร้ายหรือเช่นฆ่า ช่มเหงหรือขู่บังคับ ผู้ที่นับถือต่างศาสนาเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพอย่างแท้จริงสรุปได้ว่า ด้วยวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนพันธกิจต่าง ๆ ในการบริหารงานขององค์กรคณะสงฆ์อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

4.5 หลักธรรมสำหรับการปกครอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา “อเทวนิยม” ไม่เชื่อว่ามีเทพเจ้าที่มีอำนาจในการคลบับตาล ไม่เชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติไม่เชื่อความหลังความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งลึกลับใด ๆ แม้แต่คำสอนของพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากอำนาจเทพเจ้าหรืออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ แต่เกิดขึ้นมาจากการค้นพบของพระพุทธเจ้าเองโดยการตรัสรู้ธรรม พระพุทธองค์ไม่ได้เรียนรู้ธรรมเหล่านั้นมาจากใคร พระองค์ทรงรู้ทรงเห็นด้วยปัญญาญาณของพระองค์เองตลอด 45 พรรษา พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนพระธรรมแก่ชาวโลก รวมพระธรรมได้ 84,000 พระธรรมชั้นพระธรรมเหล่านี้เป็นทั้งโลกุตตรธรรมและโลกียธรรม หลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นตามหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้โดยตรงแต่สิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้จะเป็นข้อบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสงฆ์เป็นหลักเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่าพระวินัย การศึกษาหลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นจึงเป็นการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบันดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.5.1 ไชย ฌ พล (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาริบัติโดย” และได้กล่าวถึงแนวคิดในการนำหลักธรรมมาใช้ทางการปกครองไว้ดังนี้ว่า หลักพุทธธรรมเป็นหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นธรรมที่มีคุณสมบัติมากถึง 6 ประการ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548) ประกอบไปด้วย

- (1) สวากขาโต “เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว”
- (2) สันติภูมิโก “เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง”
- (3) อกาลิโก “เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล”
- (4) เอหิพัสสสิโก “เป็นธรรมที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาเถิดเถิด”
- (5) โอปนยิโก “เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว”
- (6) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ “เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน”

ดังนั้น ธรรมะจึงมีเนื้อหาสาระและขอบเขตที่กว้างขวางมาก ว่ากันตามจริงแล้วมิใช่แต่เฉพาะเรื่องของรัฐหรือการปกครองเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมส่วนตัว เรื่องของจิตใจ ครอบครัวยุค โดยมีความหมายลึกถึง 4 ระดับ ดังนี้

- (1) ธรรมะสำหรับการบริหารปกครองตน
- (2) ธรรมะสำหรับการครองเรือน
- (3) ธรรมะสำหรับการบริหารประเทศชาติ
- (4) ธรรมะสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติ หรือเข้าสู่พระนิพพาน

ดังนั้น แนวคิดการในการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง ในทางปฏิบัติแล้วควรจะต้องนำปัจจัยหลาย ๆ ด้านมาเป็นส่วนประกอบเหตุผลคือ หลักธรรมคำสอนต่างนั้น พระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะเจาะจงแต่บทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาให้กับสาวกของพระองค์เมื่อเกิดข้อขัดแย้งขึ้น จึงเป็นที่มาของพระธรรมวินัยที่ชียึดถือร่วมกันเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอยู่ที่ว่าจะเลือกใช้หัวข้อธรรมไหนเรื่องอะไรขึ้นอยู่กับเหตุการณ์โอกาสเวลาและสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคล รวมทั้งขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบด้วย จากที่กล่าวว่าการเมืองการปกครอง คือ งานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน, การบริหารประเทศเฉพาะที่เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศ, กิจการอำนวยความสะดวกและสงบสุขหรือการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน การเมือง คือ การดำเนินกิจกรรมทางด้านความสัมพันธ์ภายในประเทศ รวมทั้งระหว่างประเทศของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง พรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หมู่คณะของสังคมหนึ่ง รวมทั้งส่วนปัจเจกชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ดังนั้น หากเราพิจารณาถึงแนวคิดในการนำหลักธรรมมาใช้ทางการปกครอง จะกล่าวได้ว่า หลักพุทธธรรมกับการเมือง คือ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอันมีนัยยะที่สัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐหรือกิจกรรมทางด้านความสัมพันธ์ภายในประเทศของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น การใช้หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้กับการบริหาร, จัดการ, ดำเนินการ หรือปกครองส่วนราชการหรือองค์กรที่เป็นเอกชนก็ได้

4.5.2 หลักพุทธธรรมกับการปกครอง “ธรรมะ” หรือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากมายตามที่บันทึกในพระไตรปิฎกฉบับปัจจุบันกล่าวประกอบด้วยข้อธรรมซึ่งมีถึง 84,00 พระธรรมชั้นซึ่งในปัจจุบันรวมอยู่ใน 3 ปิฎก คือ (1) พระวินัยปิฎก (2) พระสุตตันตปิฎก และ (3) พระอภิธรรมปิฎก หลักธรรมของขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นศาสตร์สูงสุดเหนือศาสตร์ใด ๆ ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาทางด้านจิตใจ เน้นข้อเท็จจริงและประสบการณ์ มิใช่หลักปรัชญาดังที่เข้าใจกัน การจะจำแนกธรรมแล้วระบุว่าอะไรเป็นพุทธธรรม สำหรับการบริหารหรือปกครองนั้นคงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถกำหนดได้เว้นเสียแต่เราจะสังเคราะห์หมวดธรรมต่าง ๆ เหล่านั้นให้เข้ากับหลักการดังกล่าว ดังนั้นหากเราจะวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองสามารถจำแนกได้ออกเป็น 7 กลุ่ม ประกอบไปด้วย

- (1) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบการบริหารบ้านเมือง
- (2) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเป็นผู้นำ

- (3) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ
- (4) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์คนในสังคม
- (5) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ
- (6) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาองค์กร
- (7) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางแผนนโยบาย

หลักพุทธธรรมทั้ง 7 หมวดนี้แท้ที่จริงเป็นการพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ต้องได้รับการพัฒนาให้ไปด้วยกัน หากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย (กายภาวนา), ด้านสังคม (ศีลภาวนา), ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นทุกมุมของชีวิตของคนเรา (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต มีฤกษ์, 2544) ซึ่งในครั้งนี้จะอธิบายเพียงแค่หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการปกครองเพียงประเด็นเดียวคือ “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบการบริหารบ้านเมือง” สามารถอธิบายได้ ดังนี้

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบการบริหารบ้านเมือง หลักธรรมหมวดนี้เป็นหมวดธรรมที่ใช้เป็นกรอบในการบริหารบ้านเมือง ที่สามารถทำให้ผู้บริหารจะมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมืองจะมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร หรือหลักคิดอย่างไรและที่สำคัญควรจะบริหารจัดการไปในทิศทางไหน ประกอบไปด้วย หลักอธิปไตย 3 , หลักสุจริต 3 และหลักปฐิสัทธิธรรม 7

(1) หลักอธิปไตย 3 เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาถึงแนวความคิดที่เน้นในเรื่องที่รู้หรือความคิดเห็นของตัวบุคคลเป็นหลักและมีทัศนะเกี่ยวกับอำนาจที่ดำรงอยู่อย่างไรบ้าง โดยใช้คำว่า “อธิปไตย” (พิฑูร มะลิวัลลีย์, 2555) ซึ่งหมายถึงความเป็นใหญ่มีอยู่ 3 ระดับด้วยกัน คือ (ที.ปา. 11/305/274; อง.ตัก. 20/40/201)

(1.1) อัตตาธิปไตย (Autocracy) การถือตนเป็นใหญ่เป็นแนวคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงเสียงส่วนมาก มีแนวความคิดออกจะเผด็จการ

(1.2) โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของคนหมู่มากเป็นใหญ่โดยใช้ที่ประชุมในการออกเสียงประชามติ มีแนวความคิดเป็นเหมือนประชาธิปไตย

(1.3) ธรรมาธิปไตย การถือธรรมเป็นใหญ่เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลักกล่าวคือใช้ธรรมะนำการเมือง มีแนวคิดเป็นแบบธรรมาธิปไตย

(2) สุจริต 3 สุจริตเป็นหมวดธรรมที่สำคัญมากเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ที่เน้นในเรื่องของการโปร่งใสในการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้บ้านเมืองสะอาด นั่นก็หมายความว่าบ้านเมืองจะต้องปราศจากการทุจริตคดโกง มีสินบน หลักธรรมข้อนี้ประกอบด้วย (ที.ปา. 11/305/260; อง.ตัก. 20/2/141)

(2.1) กายสุจริต เป็นคุณสมบัติแรกของผู้ปกครองมีการกระทำที่มีความสุจริตไม่คดโกง ซึ่งธรรมะข้อนี้มีความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

(2.2) วาจาสุจริต แม้ว่าอาจจะดูแล้วไม่น่าจะมีความสำคัญต่อการบริหารปกครอง แต่โดยความเป็นจริงแล้วมีความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้คำพูดกิจกรรมต่าง ๆ ทางการปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐหรือความสัมพันธ์ภายในรัฐและประชาชนของชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น การเจรจาต่อรอง งานด้านการทูต เป็นต้น

(2.3) มโนสุจริต มีคนกล่าวว่า จิตคิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น คนพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แม้บางครั้งการกระทำ-การพูด-การคิด อาจจะไม่ตรงกันเพราะความปิดบังของคน แต่โดยมากแล้วย่อมเป็นไปตามนัยดังกล่าว ดังนั้น ในข้อนี้เป็นการแสดงออกมาทางความคิดเห็น ที่ผู้นำสูงสุดจะต้องแสดงให้เห็นได้ปกครองได้เห็น หรือที่เรียกว่า การแสดงวิสัยทัศน์นั่นเอง

(3) สัมปฤติธรรม 7 หมวดธรรมข้อนี้เป็นการแสดงถึงหลักของการครองสติของผู้นำซึ่งประกอบด้วย การใช้เหตุผล, การรู้จักประมาณตน, การรอจังหวะเวลา ตลอดไปจนถึงการรู้จักภูมิหลังของสังคมชุมชน เป็นต้น (ที่.ปา. 11/330/333 ; ที่.ปา. 11/357/400)

(3.1) ธัมมัญญาตา “รู้จักเหตุ” ผู้บริหารจำเป็นต้องเป็นคนที่รู้จักต้นตอของปัญหา หรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นในขณะนี้นั้นมีมาจากเหตุอะไร และเหตุที่เกิดขึ้นนั้นจะสามารถนำไปสู่ผลอะไรบ้าง

(3.2) อตถัญญาตา “รู้จักผล” ในข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องรู้จักผลของการกระทำทุกอย่างที่ได้กระทำลงไปว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้นย่อมมีผลอะไรเกิดขึ้น โดยเฉพาะการวิเคราะห์เชิงนโยบายจะมีการวางแผนงานที่เล็งถึงผลของการกระทำในสิ่งเหล่านี้

(3.3) อตถัญญาตา “รู้จักตน” ผู้บริหารต้องสามารถประเมินตนเองออกกว่ามีความรู้ความสามารถมากน้อยแค่ไหนพร้อมรับฟังความคิดเห็น พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง

(3.4) มัตถัญญาตา “รู้จักประมาณ” ผู้บริหารจะต้องรู้จักประมาณในทุกด้าน ไม่ปล่อยให้ทำอะไรตามใจตัวเองจนก่อให้เกิดผลเสียหายทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

(3.5) กาลัญญาตา “รู้จักเวลา” บางครั้งบางเวลาบางโอกาสผู้นำต้องปล่อยให้งานช้าลง บางเวลาต้องรีบทำงานให้ทันสถานการณ์คือ รีบในเวลาที่เหมาะสมรีบเร่งในเวลาที่เหมาะสม ให้จัดลำดับความสำคัญอะไรก่อนอะไรหลัง แล้วลงมือทำงาน

(3.6) ปริสัญญญาตา “รู้จักชุมชน” ผู้บริหารก่อนที่จะเข้ามาทำงานจำเป็นต้องมองดูภูมิหลังของชุมชนที่ตัวเองบริหารงานอยู่ว่าวัฒนธรรมองค์เป็นอย่างไรระเบียบวิธีปฏิบัติมีอะไรบ้าง

(3.7) ปุคคปโรปริญญาตา “รู้จักบุคคล” การใช้คนเป็นสิ่งสำคัญผู้บริหารจำเป็นต้องใช้คนให้ถูกกับงาน

4.5.3 หลักธรรมสำหรับการบริหารการปกครอง หลักการปกครองโดยทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดของการใช้อำนาจการปกครองเราสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ (1) “หลักของการนิเคราะห์” และ (2) “หลักของการประเคราะห์”

(1) หลักของการนิเคราะห์เป็นหลักการเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางการปกครองวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องปรามผู้ประพฤติมิชอบด้วยการลงโทษตามสมควรแก่ความผิดพลาดซึ่งแนวทางตรงกับคติความเชื่อของคนไทยยุคเก่าที่เรียกว่า การใช้ “พระเดช”

(2) หลักการประเคราะห์เป็นหลักการส่งเสริมยกย่องผู้กระทำความดีหรือประกาศเชิดชูเกียรติให้ปรากฏตามสมควรแก่ความดีความชอบนั้นซึ่งตรงกับคติความเชื่อของคนไทยยุคเก่าที่เรียกว่าการใช้ “พระคุณ”

ทั้งสองแนวทางนี้วัตถุประสงค์หลักคือ ก่อให้เกิดความสงบสุขแก่สังคม (พิฑูร มะลิวัลย์, 2525) พระพุทธเจ้าทรงกำหนดพุทธวิธีในการบริหารองค์กรหมู่สงฆ์ด้วยการวางกฎระเบียบต่างๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้หลักการบริหารทั้งหลักของการนิเคราะห์และหลักของการประเคราะห์ควบคู่กันไป ทั้งนี้จะเห็นได้จากหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติตนพระองค์ทรงวางกฎระเบียบแนวทางปฏิบัติ(สิกขาบท) ไว้อย่างรอบคอบครบถ้วน ทั้งที่เป็นการป้องปรามผู้กระทำความผิดและยกย่องส่งเสริมผู้กระทำความดีควบคู่กันไปเหล่านี้เป็นหลักในการควบคุมดูแลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด การปกครองในระบอบใดก็ตามสิ่งทีนักปกครองต้องคำนึงถึงเป็นลำดับต้นนั้นคือ ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในทุกด้านและความเป็นธรรมของสังคมสิ่งทีขาดไม่ได้คือ ต้องมี “ธรรม” เป็นบรรทัดฐานในการปกครองเพื่อคอยควบคุมการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองให้เกิดความเป็นธรรมต่อสังคม อาจกล่าวได้ว่าสังคมใดก็ตามหากไม่มีธรรมเป็นพื้นฐานสังคมนั้นจะขาดความสงบสุข ก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงตามมา สังคมขาดความมั่นคงปลอดภัยในทุกระดับ สังคมที่ขาดธรรม จะไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีการสงเคราะห์ต่อกัน ขาดความซื่อสัตย์สุจริต เกิดการกดขี่มุ่งแข่งชิงกันและกัน ซึ่งจะหาความสงบสุขมิได้ จากหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบบริหารบ้านเมืองที่ประกอบด้วย หลักอธิปไตย 3 หลักสุจริต 3 และหลักสัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมทั้งสามหมวดนี้ที่ได้ศึกษามาแล้วข้างต้นมีความสำคัญมากถือเป็นบันทัดฐานที่สำคัญของการปกครองซึ่งรวมความตั้งแต่กฎระเบียบปฏิบัติตนทั้งของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเข้าไว้ด้วยกันหากจะเปรียบเทียบกับการใช้อำนาจทางการปกครองของสงฆ์แล้วจะเห็นว่าครอบคลุมหลักของสิกขาบทในทุกข้อเข้าด้วยกันตลอดจนการใช้อำนาจการปกครองที่พระพุทธเจ้ากำหนดไว้ให้อำนาจสูงสุดเป็นของสงฆ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น พุทธดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ทรงสดงถึงหลักธรรมสำหรับการบริหารการปกครองไว้ ที่สำคัญประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญดังนี้

1) ราชสังคหวัตถุ 4 “ราชสังคหวัตถุ” สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน หรือ ราชสังคหวัตถุ 4 ความนัยคือ สังคหวัตถุของพระราชาเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง (a ruler's bases of sympathy; royal acts of doing favors; virtues making for national integration) หมายถึง หลักของการสงเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดินหรือเปรียบได้กับผู้นำสูงสุดที่ต้องยึดถือปฏิบัติ เพื่อสงเคราะห์ประชาชนผู้ใต้การปกครองหรือองค์กรในหมู่คณะ ราชสังคหวัตถุ 4 ประการนี้ เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ส่วนที่แก้ไขปรับปรุงคำสอนในศาสนาพราหมณ์ โดยกล่าวถึงคำศัพท์เดียวกัน แต่ซึ่งถึงความหมายอันชอบธรรมที่ต่างออกไป ธรรมหมวดนี้ว่าโดยศัพท์ตรงกับ มหายุธ 5 (The five great sacrifices) มหายุธ 5 ที่พระราชาพึงบูชาตามหลัก

ศาสนาพราหมณ์นี้ พระพุทธศาสนาสอนว่า เดิมทีเดียวเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดงาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชาัญญเพื่อผลประโยชน์ในทางลาภสักการะแก่ตน ความหมายที่พึงต้องการ ซึ่งพระพุทธศาสนาสั่งสอน 4 ข้อแรก มีดังกล่าวก่อนแล้วข้างต้น ส่วนข้อที่ 5 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ ว่าเป็นผล แปลว่า ไม่มีลี้มกลอน หมายความว่า บ้านเมืองจะสงบสุขปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระวางภัย บ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) ประกอบด้วยหลักการ 4 ประการคือ

(1) สัสสมะยัง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร (Shrewdness in agricultural promotion) คือ การทำนุบำรุงพืชพรรณธัญญาหารทั้งด้านกลสิกรรมและเกษตรกรรมให้มีความสมบูรณ์

(2) ปุริสมะยัง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ (Shrewdness in the promotion and encouragement of government officials) คือ การสงเคราะห์ประหาราษฎร์ ทำนุบำรุงผู้กระทำความดี

(3) สัมมาปาสัง ความรู้จักผูกพันรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น (A bond to bind men's hearts'; act of doing a favor consisting in vocational promotion as in commercial investment) คือ รู้จักการผูกมัดจิตใจของประชาชนด้วยการสนับสนุนส่งเสริมการอาชีพ

(4) วาจาเปยยัง (วาชเปยยะ หรือวาจาเปยยะ) ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรตีม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจในอันดี และความนิยมเชื่อถือ (Affability in address; kindly and convincing speech) คือ การรู้จักใช้วาจาที่เหมาะสม

หลักการสงเคราะห์ทั้ง 4 ประการนี้สรุปว่าเป็นการสงเคราะห์ได้สองด้านคือ อามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ดังที่พระพุทธเจ้าได้ดำรัสไว้

2) ทศพิธราชธรรม “ทศพิธราชธรรม” คือ ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งพึงยึดถือปฏิบัติ 10 ประการหรือ ธรรมของนักปกครองสิบประการหลักการของนักปกครอง คุณธรรมผู้ปกครอง บ้านเมือง กิจวัตรของนักปกครองควรประพฤติ ซึ่งพระพุทธศาสนาได้สอนไว้ว่าการที่พระเจ้าแผ่นดินหรือนักปกครองยึดมั่นในหลักธรรม 10 ประการนี้ จะทำให้การปกครองประชาชนให้เกิดความร่มเย็น ความสงบสุข หลักทศพิธราชธรรมนี้มีอำนาจทางการปกครองยังสามารถใช้ปฏิบัติได้ในทุกสังคมด้วยเช่นกันซึ่งสามารถสร้างมาตรฐานความเป็นธรรมทางสังคมให้มั่นคงยิ่งขึ้น “ทศพิธราชธรรม” ยังใช้เป็นหลักการปกครองตนเองด้วยอีกด้านหนึ่ง เช่นกัน (ชาติกฤษณกถา 8/242 อ่านเพิ่มเติม หลักธรรมสำหรับการปกครอง (พิฑูร มะลิวัลย์, 2525) ซึ่งประกอบด้วย

(1) ทาน ได้แก่ การให้การเสียสละทรัพย์สินส่วนตนเพื่อคนที่ตกทุกข์ได้ยาก การช่วยเหลือให้เขามีฐานะที่ดีขึ้น การบำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นสาธารณะ

(2) คีล ได้แก่ การประพฤติดีงามทั้งทางกายและทางวาจาประกอบกิจการงานที่สุจริต ควบคุมการประพฤติของตนเองให้เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน อย่าให้ใครดูแคลนทางการประพฤติได้

(3) ปริจจาคะ ได้แก่ การเสียสละเวลา การเสียสละความสุขสำราญการเสียสละประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น เพื่อประชาชนและเพื่อความสงบสุขของประเทศ

(4) อาชชวะ ได้แก่ ความซื่อตรง กล่าวคือ ปฏิบัติภารกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน ไร้เล่ห์เหลี่ยมไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจอย่างตรงไปตรงมา

(5) มัททวะ ได้แก่ ความอ่อนโยน กล่าวคือเป็นผู้มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่งจองหอง หยาบคาย กระด้างถือตัวเป็นต้น แต่ควรเป็นผู้งามสง่าองอาจด้วยท่าทีสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม และมีท่าทีที่ผู้พบเห็นให้ความยำเกรง

(6) ตบะ ได้แก่ ความเพียรเพิกเลศตมหา มิให้เข้ามาย่ำยีจิตใจ จนจิตใจตกอยู่ในอำนาจของมัน ต้องใช้ความเพียรระงับยับยั้งขมใจไม่หลงใหลในความสุขสำราญและการปรนเปรอ และมุ่งมั่นที่จะทำการกิจทั้งหลายให้สำเร็จสมบูรณ์

(7) อักโกธะ ได้แก่ ความไม่โกรธ ความไม่เกรี้ยวกราดด้วยอำนาจของความโกรธไม่ใช้ความโกรธเป็นอารมณ์ในการทำการต่าง ๆ หรือวินิจฉัยงานต่าง ๆ จนเกิดความผิดพลาด ต้องมีจิตเมตตาอยู่ในใจเสมอเพื่อปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ และวินิจฉัยตัดสินความบนพื้นฐานแห่งธรรม

(8) อวิหิงสา ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน กล่าวคือ ไม่เบียดเบียนทางกาย เช่น ใช้แรงงานเกินขนาด หาเหตุลงโทษด้วยจิตอาฆาตหรืออคติอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น ไม่เบียดเบียนทางวาจาเช่น พูดคำหยาบ ดุด่าพูดส่อเสียด ยุแหยให้เขาแตกแยกกัน เป็นต้น ไม่เบียดเบียนทางใจเช่น เก็บภาษีแบบขูดรีด เป็นต้น แต่ต้องดำรงตนอยู่ด้วยเมตตาจิตและกรุณาจิต เพื่อประชาชนจะได้อยู่อย่างมีความสุข

(9) ชันติ ได้แก่ ความอดทน กล่าวคือ ต้องอดทนต่อความลำบาก ต่อความตรากตรำ ต่อความเจ็บใจ แม้ว่าจะลำบากกายแค่ไหน จะเหนื่อยหน่ายเพียงใด ก็ไม่ท้อถอย หรือจะถูกยั่วชวนด้วยคำพูดเสียดสีอย่างไร ก็ไม่หมกกำลังใจจะต้องอดทนต่อสู้อจนจะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

(10) อวิโรธนะ ได้แก่ ความไม่พิโรธ กล่าวคือ ไม่คลาดเคลื่อนจากหลักธรรม วางตนให้หนักแน่น เทียงตรงในธรรม ไม่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่งเพราะอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ดำรงตนมั่นในธรรมทั้งที่เป็นนิธิธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

3) จักรพรรดิวัตร “จักรพรรดิวัตร” ความหมายคือ หลักจริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีบูรณาการต่อเนื่องมาจากหลักทศพิธราชธรรม เพื่อเป็นการเพิ่มบุญญาภพปัจจุบันใช้เป็นหลักของการครองตนของผู้นำทางการปกครองได้อีกด้วยพระเจ้าแผ่นดินผู้ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรมแล้วยังคงต้องปฏิบัติตนให้ถึงพร้อมถึงความดีงามตามหลักธรรม 12 ประการ ที่เรียกว่า หลักการสงเคราะห์ (คัมภีร์ ไตรภูมิภิกษา) ดังนี้ “อนโตชนสมิ ขตติเยสุ อนุนนเตสุ พราหมณคทปฏิเกสุ เนคมชานปเท สสมณพราหมณสุ มิคปภชีสุ อธมมการปฏิกเชโป ธนนานันนูปปทานัน สมณพราหมณ อุปสงกมิตวา ปณหาปจฺจนัน อธมมราคสส ปทานัน วิสมโลกสส ปทานัน” (พระไตรปิฎก 11/65 สมงควลาลินี 3/46)

จักรวรรดิวัตร คำว่า “จักรวรรดิวัตร” เป็นข้อปฏิบัติที่พระเจ้าจักรพรรดิทรง บำเพ็ญสม่ำเสมอ ข้อวัตรของพระเจ้าจักรวรรดิธรรมนิยมที่พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ จักรวรรดิวัตรที่จะกล่าวต่อไปนี้ถือว่าเป็นหลักการ ปกครองที่สำคัญยิ่งของนักปกครองหรือนักบริหารทั้งหลาย ถ้านักปกครองหรือนักบริหารไม่มีหลักธรรมนี้เป็นหลักในการปกครอง สังคมหรือประเทศที่เขาปกครอง อยู่ก็จะดำรงอยู่อย่างวุ่นวาย แต่ถ้ายึดหลักหลักธรรมนี้ในการปกครอง สังคมหรือประเทศนั้นก็อยู่อย่างปกติสุข เจริญรุ่งเรือง อำนาจแห่งธรรมก็จะแผ่ซ่านไป ผู้คนทั้งหลายก็จะศรัทธาเลื่อมใส เคารพยกย่องผู้มีธรรมนั้น ดังพระดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในจักรวรรดิสูตร พูดถึงพระโพธิสัตว์เสด็จออกผนวชเป็นพระราชาฤๅษี และให้พระราชโอรสเสวยราชสมบัติแทน ด้วยข้อความว่า

“ดูก่อนพ่อ ถ้าเช่นนั้น พ่อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะ เคารพ นับถือ บูชานบ น้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม ในชนภายใน ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้ติดตาม ในพวกพราหมณ์และคฤหบดีในชวานิคมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ตลอดจน ในเหล่ามฤคและปักษีดูก่อนพ่อ การกระทำที่ผิดแบบแผนอย่าให้แพร่ไปในแว่นแคว้นของพ่อ ดูก่อนพ่อ อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อไม่มีทรัพย์ พ่อพึงสนับสนุนในเรื่องทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย ดูก่อนพ่อนิ่ง สมณพราหมณ์ เหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อเว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่น อยู่ในขันติ และโสรจจะ ผีกฝนตนตามลำพัง สงบตนตามลำพัง ทำตนให้ดับกิเลส ได้ตามลำพัง พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันควร แล้วไต่ถาม สอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลเป็นอย่างไร ท่านขอรับ อกุศลเป็นอย่างไร กรรมมี โทษเป็นอย่างไร กรรมไม่มีโทษเป็นอย่างไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควร เสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ ไม่มีประโยชน์มีแต่ทุกข์ไปนานเท่านั้น หรือ ว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่จะมีประโยชน์ทั้งมีสุขไปนานเท่านั้น พ่อได้ฟัง คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใด เป็นกุศล พึงยึดถือสิ่งนั้นไว้ประพฤติดูก่อนพ่อ นี้แลคือ จักกวัตติวัตรอันประเสริฐ”

จากพุทธพจน์ที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่ตึ้นนั้นต้องดำรงตน อยู่ในธรรมยึดถือธรรมหรือความถูกต้องดีงามเป็นหลัก ไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของความชั่วใดๆ ได้สรุปไว้ 5 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

(1) ธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชา ยำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลักเป็นธงชัยเป็นธรรมาธิปไตย)

(2) ธรรมิการักษา (จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบ ธรรมและเป็นธรรม) (ก) อันโตชน (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมหาสีโอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว) (ข) พลกาย (แก่กองทัพคือ ปวงเสนาข้าทหารข้าราชการ ฝ่ายทหาร) (ค) ชัตติยะ

(แก่กษัตริย์ทั้งหลาย ผู้อยู่ในพระบรมเตชานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย) (ง) อนุยนต์ (แก่ผู้ติดตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนทั้งหมด) พรหมมณคฤหบดี (แก่ชนเจ้าพิธีเจ้าตรา พ่อค้า เจ้าไร่ เจ้านา ครูอาจารย์นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบวิชาชีพต่าง ๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น ให้) (ฉ) เนคมชนบท (แก่ชาวนิคมนชนบท คือ ราษฎรทั้งปวง ทุกท้องถิ่น ตลอดถึงชายแดนทั่วไป ไม่ทอดทิ้ง) (ช) สมณพรหมณ์ (แก่พระสงฆ์และบรรพชิต ผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม) (ญ) มิคปักษี (แก่ มฤค และปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย)

(3) อธรรมการนิเสธนา (ห้ามกัน มิให้มีการอธรรมเกิด ขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิด ความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง)

(4) ธนานุประทาน (ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์มิให้ มีคนขัดสน ยากไร้ในแว่นแคว้น)

(5) ปริพจฉา (ปรึกษาสอบถามปัญหาแก่สมณพรหมณ์ ผู้ประพฤดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาท มัวเมาอยู่เสมอมตามกาลอันควรเพื่อให้รู้ชัด การอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤดี ปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง) เมื่อคุณเนื้อหาแห่งจักรวรรดิวัตรที่กล่าวมาแล้วเห็นได้ชัดเจนว่าเนื้อหา ทั้งหมด คือหลักแห่งการปกครองโดยแท้พระราชฤทธิได้นำเอาประสบการณ์ ของพระองค์มาบอกแก่พระโอรสให้ยึดถือ ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะธรรม เหล่านี้นำมาซึ่งความเจริญงอกงามอย่างเดียว ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติตาม (พระราชโอรส) และราชบริพารของพระองค์ทุกคน ล้วนแต่ได้รับประโยชน์ทั้งสิ้น ไม่มีใครจะเสียประโยชน์เพราะหลักธรรมนี้เลย ดังนั้น จักรวรรดิวัตรจึงเป็นหลักการ สำคัญในการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้บริหารทุกระดับชั้นควรศึกษาให้เข้าใจ อย่างแจ่มแจ้ง และยึดถือปฏิบัติเพื่อความผาสุกของประชาชนในสังคมตนเอง

4) อปรีหานิยธรรม “อปรีหานิยธรรม” ความหมายคือ หลักธรรมที่ปกป้องความถึงความไม่ เป็นไปแห่งความเสื่อมถอยแต่เป็นไปเพื่อความเจริญด้านเดียวหรือหมายถึง “ธรรมที่ไม่อาจนำความ เสื่อมมาให้หรือธรรมที่นำความเจริญให้ฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมกับผู้ปฏิบัติธรรมนี้” ธรรมนี้จึงเหมาะ กับผู้ปกครองเพราะสังคมจะเจริญก้าวหน้า สังคมจะพบกับความรุ่งเรือง ผู้ปกครองจึงควรยึดมั่นใน หลักธรรมนี้ แนวคิดการบริหารการปกครองตามแนวของอปรีหานิยธรรมคือข้อปฏิบัติ ของบุคคล กลุ่มชน สังคม และองค์กร ที่จะนำพาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่สังคมนั้นๆ ถือเป็นหลักธรรมที่มีอุปการคุณมากในการบริหารการปกครอง อปรีหานิยธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นประกอบด้วยสองส่วน คือส่วนของการปกครองสงฆ์และส่วนของการปกครองคฤหัสถ์ ซึ่งประกอบด้วย หลักการปฏิบัติ 7 ประการคือ (พิฑูร มะลิวัลย์, 2525)

(1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักหมั่นประชุมกัน เนื่อง ๆ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจัก พร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(3) ไม่บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่าง ๆ ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้จักไม่ถอนสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤตินวัชชีธรรมของเก่าตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงได้ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของ ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชา ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของวัชชีและจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงได้ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(5) ไม่ชมเชยสตรี ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักไม่ฉุดคร่าชื่นใจสตรีหรือกุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยเพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือ การให้ความเคารพศาสนสถาน ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในและภายนอก และจักไม่ปล่อยให้กรรมิกพลีที่เคยให้ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

(7) ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธ์ ดังพุทธพจน์ “ดูก่อนอานนท์พวกเจ้าวัชชีจักจัดแจงไว้ดีแล้วซึ่งความอารักขา ป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า โฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา ฟังมาสู่แวนแคว้น และที่มาแล้ว ฟังอยู่เป็นผาสุกในแวนแคว้น ดังนี้อยู่เพียงใด อานนท์ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น”

4.5.4 หลักธรรมในการปกครองของผู้บริหารหรือผู้ปกครอง ผู้บริหารหรือผู้ปกครองต้องมีหลักธรรมดังต่อไปนี้อยู่ในใจตลอดเวลา ถ้ามีเช่นนั้นแล้ว ผู้ได้บังคับบัญชาหรือผู้ถูกปกครองจะมีความสุข เป็นอยู่อย่างไม่ปกติสุข หลักธรรมเหล่านั้นสำหรับผู้ปกครองก็คือ

1) อคติ 4 คำว่า “อคติ” หมายถึง ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิดความลำเอียง ผู้ปกครองหรือผู้บริหารต้องวางตัวให้อยู่ ในคุณธรรมอันดีงามไม่เผลอตกไปอยู่ในอำนาจของกิเลสอันใดอันหนึ่งที่จะกล่าวต่อไปนี้หากเผลอไปก็จะทำให้การปกครองของผู้ที่รับผิดชอบเกิดความเสียหายก็จะตามมา หากเขาดำรงตนอยู่ในความถูกต้องดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง ความสุขสงบก็จะเกิดขึ้น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายการถึงอคติ 4 ประการนี้ 4 ประการเป็นไฉน บุคคลย่อมถึงฉันทาคติย่อมถึงโทสาคติย่อมถึงโมหาคติย่อมถึงภยากติดูก่อนภิกษุทั้งหลายการถึงอคติ 4 ประการนี้แลผู้ใดประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความหลง ความกลัว ยศของผู้ที่ย่อมเสื่อม ดุจพระจันทร์ข้างแรมฉะนั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การไม่ถึงอคติ 4 ประการนี้ 4 ประการเป็นไฉน บุคคลย่อมไม่ถึงฉันทาคติย่อมไม่ถึงโทสาคติย่อมไม่ถึงโมหาคติย่อมไม่ถึงภยากติดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การไม่ถึงอคติ 4 ประการนี้แล ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความหลง ความกลัวศของผู้ที่ย่อมเต็มเปี่ยม ดุจพระจันทร์ข้างขึ้นฉะนั้น” 3 อคติ 4 ประการที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นี้ชี้ให้เห็นว่าใครก็ตามตกอยู่ในอำนาจอคติ 4 นี้เขาย่อมเสื่อมจากลาภ ยศ สรรเสริญ สุขในสังคมาที่เขาอยู่ ยิ่งถ้าเขาเป็นผู้ปกครองหรือผู้บริหารในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง องค์กรที่เขาปกครอง

หรือบริหารย่อมปั่นป่วนวุ่นวาย หากความสงบสุขไม่ได้ภายในองค์กรของเขาก็จะเต็มไปด้วยลูกน้อง ประจบสอพลอ คอยเอาใจเจ้านายเพื่อเขาจะได้ลาภหรือตำแหน่งส่วนลูกน้องที่รักความยุติธรรมก็จะ ปลีกตัวออกห่าง สุดท้ายองค์กรนั้น ๆ ก็จะมีเสื่อมถอยลงแต่ถ้าผู้ปกครองหรือผู้บริหารตั้งตนอยู่ใน ความถูกต้องดีงาม ไม่ตกอยู่ในอคติ 4 ตัวเขาและองค์กรที่เขาดูแลก็จะเจริญรุ่งเรือง ดุจพระจันทร์ ช่างขึ้นดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551)

2) พรหมวิหารธรรมนอกจากไม่มีอคติ 4 ที่กล่าวมาแล้วข้างบนนั้น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารจะต้อง มีพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจของผู้มีคุณความดีอันยิ่งใหญ่ หรือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ ผู้ปกครองหรือผู้บริหารถูกยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าผู้ถูกปกครอง เพราะเหตุที่เข้าใจกันอย่างน้อยนี้ผู้ที่ถูกยกให้เป็นผู้ปกครองนั้นจะต้องมีพรหมวิหารธรรม อย่างไรก็ตาม พรหมวิหารบางที่ท่านก็เรียกว่า อภัยมัญญา เพราะแผ่ไปไม่มีประมาณในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่าง กว้างขวาง อย่างสม่ำเสมอ และอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดพรหมวิหารหรืออภัยมัญญามี 4 ประการ คือ

(1) เมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตที่มีไมตรีและคิด ทำประโยชน์เพื่อความทุกข์แก่หมู่สัตว์ทั่วไป

(2) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร มีจิตคิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์มีใจใฝ่ที่จะปลดปล่อย ความทุกข์ความเดือดร้อน ความยากจนของสัตว์ทั้งปวง

(3) มุทิตา ได้แก่ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีจิตใจมองใสเบิกบานกับสัตว์ทั้งหลายผู้เจริญ งามคุณ ผู้ยุติมีสุข หรือผู้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขโดยไม่เลือกว่าสัตว์นั้นเป็นใคร

(4) อุเบกขา ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง การวางใจสงบมองดูมีจิตไม่เอนเอียงด้วยอคติโดย การพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สัตว์ทั้งหลายได้รับผลของกรรมอันสมควรที่ตนได้กระทำไว้การเข้าไป แทรกแซงมิให้สัตว์ได้รับผลกรรมนั้น ถือว่ากระทำความกั้นหนำที่และเป็นการประพฤตินั้นแล้ว ดังนั้น ควร วางเฉยด้วยจิตสงบเพราะเห็นกรรมและผลของกรรมตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ ด้วยใจเที่ยงธรรม

พรหมวิหารหรืออภัยมัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างบนนั้น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารจะต้องมีจิตแผ่แผ่ทั่วไปแก่สัตว์ทุกหมู่เหล่าตั้งค้ำกล่าวของพระเถระเจ้าที่ว่า “ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระ ธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั้งสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานโดยความ เป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วยกรุณาด้วยใจ ประกอบด้วยกรุณาอันไพบุลย์ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วยมุทิตา ด้วยใจประกอบด้วยมุทิตาอันไพบุลย์ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วย อุเบกขาดูด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์”การแผ่พรหมวิหารธรรมแก่สัตว์ทั้งปวงอันหา ประมาณไม่ได้เช่นนี้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารควรประพฤติเนื่องๆ ควรประพฤติสม่ำเสมอ ควรประพฤติ ให้เป็นนิสัย เมื่อผู้ปกครองหรือผู้บริหารมีจิตใจอาบด้วยพรหมวิหารธรรมอย่างนี้ผู้ถูกปกครองทั้งหลาย ก็จะอยู่อย่างปกติสุข สังคมก็จะมีแต่ความสงบ

3) ราชสังคหวัตถุ คำว่า “ราชสังคหวัตถุ” หมายถึง หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครองหรือนักบริหาร หรือหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนของนักปกครองหรือนักบริหาร เพราะนักปกครองหรือนักบริหารทั้งหลายนอกจากจะมีหลักธรรมที่นำเสนอมาแล้วข้างบนนั้น จะต้องเฉลียวฉลาดในการบริหารจัดการตามหลักราชสังคหธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้คือ

(1) สัสสมณะ ได้แก่ ฉลาดในการคัดเลือกพันธุ์พืช ฉลาดในการเพาะปลูกและบำรุงพืช พันธุ์ธัญญาหาร ฉลาดในการส่งเสริมการเกษตรในด้านต่างๆกล่าวโดยสรุป ผู้ปกครองหรือผู้บริหาร ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการเกษตรทั้งการผลิตและการจำหน่ายในทุก ๆ ด้าน

(2) ปุริสเมธะ ได้แก่ ความเฉลียวฉลาดในการบริหารจัดการบุคคล กล่าวคือ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถให้ได้ทำหน้าที่ตามที่เขาค้นค้นคนชั่วไม่ให้โอกาสเข้ามารับผิดชอบงานเพื่อหวังผลประโยชน์บำรุงและให้ขวัญกำลังใจแก่ข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่า

(3) สัมมาปาสะ ได้แก่ รู้จักผูกใจประชาชนด้วยการช่วยเหลือต่าง ๆ หรือส่งเสริมอาชีพ โดยวิธีการต่างๆเช่น ให้กู้ยืมเงินไปลงทุนการเกษตรหรือไปลงทุนทางพาณิชย์กรรม หรือทางการศึกษา โดยดอกเบี้ยยต่ำหรือไม่คิดดอกเบี้ยเลย หรือเข้าไปแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่เอื้ออารีเป็นต้น ถือว่าเป็นการช่วยเหลือประชาชนให้เขาลุกขึ้นมายืนได้และสุดท้ายก็คือช่วยเหลือประเทศถ้าประชาชนทุกหมู่เหล่าอยู่อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

(4) วาจาเปยย หรือวาชเปยะ ได้แก่ มีการพูดด้วยถ้อยคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน มีเหตุผล ประกอบด้วยประโยชน์สร้างสรรค์ความสามัคคีมีความสัตย์ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน ตลอดจนเกิดความเชื่อถือในคำพูดนั้น

หลักธรรมสี่ประการที่เสนอมานี้ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของนักปกครองหรือนักบริหาร ถ้าทำได้อย่างที่เสนอมานี้ สังคมหรือประเทศชาติก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง เป็นปึกแผ่น ไม่ปั่นป่วนวุ่นวายเหมือนปัจจุบันนี้แต่ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไรปัญหาสำคัญก็คือ ผู้ปกครองหรือผู้บริหารขาดหลักธรรมต่างๆ ที่เสนอมานี้ตั้งแต่ต้น เมื่อผู้ถูกปกครองเห็นความไม่ถูกต้องของผู้ปกครองกระทำก็เกิดความไม่พอใจ จึงลุกขึ้นมาต่อสู้จนกลายเป็นปมขัดแย้งของสังคมในปัจจุบัน ไม่รู้ว่าความขัดแย้งบนพื้นฐานของธรรมนี้จะสิ้นสุดหรือยุติลงอย่างไรแต่ที่รู้ในปัจจุบันนี้ก็คือ ประเทศชาติเสียหายยับเยิน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “หลักธรรมสำหรับการบริหารการปกครอง” จำแนกตามอำนาจการปกครองได้คือ ตามแนวคิดของการใช้อำนาจการปกครองเราสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ “หลักของการนิเคราะห์” และ “หลักของการประเคราะห์” มีหลักธรรมตามแนวคิดนี้ 4 หมวดประกอบด้วย ราชสังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักของการสงเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดิน ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งพึงยึดถือปฏิบัติ 10 ประการ จักรพรรดิวัตรความหมายคือหลัก จริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดินตามหลักธรรม 12 ประการที่เรียกว่า หลักการสงเคราะห์ อปรีหานิยธรรม ความหมายคือหลักธรรมที่บ่งบอกความถึงความเป็นไปแห่งความเสื่อมถอยแต่เป็นไปเพื่อความเจริญด้านเดียวหรือหลักการแห่งความสามัคคี

4.5.5 คุณธรรมของผู้ปกครองผู้ปกครองหรือผู้บริหาร นอกจากจะมีหลักธรรมดังกล่าวมาแล้วนั้นจะต้องมีคุณธรรมที่ถูกฝึกฝนมาจนเคยชิน เพื่อที่จะเป็นผู้บริหารหรือเอื้อต่อการบริหาร ถ้าไม่มีคุณธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้แล้ว ก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมายในการปกครอง คุณธรรมเหล่านี้คือคุณธรรมของนักปกครองประกอบด้วยกันตามรายละเอียดดังนี้

1) โสภณธรรมคำว่า “โสภณธรรม” แปลว่า ธรรมที่ทำให้งาม กล่าวคือ ธรรมทั้ง 2 อย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นธรรมที่ทำให้คนงาม น่ารัก น่าเคารพ น่าเลื่อมใสเป็นกุศลธรรม เป็นธรรมที่พัฒนาคนให้บรรลุเป้าหมายที่หวังไว้พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรม 2 อย่างนี้ว่าเป็นกุศลธรรม ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายธรรม (กุศลธรรม) 2 อย่างนี้ 2 อย่างนี้เป็นไฉน คือ ชั้นดี 1 โสรัจจะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม (กุศลธรรม) 2 อย่างนี้แล” ถ้ามว่า ทั้งชั้นดีและโสรัจจะ เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนงามได้อย่างไร ตอบว่า ธรรมทั้ง 2 เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนงามเพราะ

ก. ชั้นดีแปลว่าความอดทน ได้แก่ ทนต่อความยากลำบาก ทนต่อความทุกข์ทรมานที่มันเกิดขึ้น ไม่ย่อท้อไม่เลิกกับการกระทำ เพราะความลำบากนั้น ท่านแบ่งความอดทนเอาไว้ 3 อย่างคือ

(1) ทนลำบาก ได้แก่ ทนต่อความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นทั้งกายและจิตใจ หรือทนต่อการทำงานที่ยากลำบาก หรือทนต่อสู้กับอุปสรรค ที่มาขัดขวางในการทำงานนั้น ๆ ต้องอดทนทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง

(2) ทนตรากตรำ ได้แก่ อดทนในการทำงานโดยไม่คิดถึงความยากลำบาก หนักเบา สู้กับการทำงานนั้นอย่างสมบุกสมบัน ไม่หวั่นว่างานนั้นจะหนักแค่ไหน หรือการทำงานนั้นจะทุกข์ทรมานอย่างไร จะสู้กับการงานนั้นทุกรูปแบบ

(3) ทนเจ็บใจ ได้แก่ อดทนต่อคำดูหมิ่นถูกเหยียดหยามหรือคำพูดที่กระทบกระแทก แดกดัน หรือคำพูดที่ดูต่ำอย่างหยาบคาย หรือคำพูดที่ไม่สุภาพหยาบโลน เมื่อได้ประสบกับเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้ผู้ปกครองต้องอดทนไม่แสดงอาการโกรธ ไม่แสดงอาการไม่พอใจชื่อว่าทนเจ็บใจ

ข. โสรัจจะ แปลว่า ความสงบเสงี่ยม ได้แก่ การรู้จักปรับสภาพจิตใจให้อยู่ในสภาพปกติ เมื่อถูกคนอื่นกระทำหรือพูดกระทบกระแทกให้เจ็บใจจะไม่แสดงอาการผิดปกติธรรมดาของตัวเอง ออก ให้คงสภาพจิตใจเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทั้งชั้นดีและโสรัจจะ สองอย่างนี้คือ อารมณ์ธรรมที่ประดับผู้ปกครองให้งดงาม คนที่ประพฤติโสภณธรรมทั้งสองอย่างนี้จะเป็นผู้เที่ยงตรงท่ามกลางคนทั้งหลายและเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป นอกเหนือจากนี้แล้ว โสภณธรรมยังทำให้คนผู้ประพฤติพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่หวังเอาไว้เพราะคนที่มี ความอดทนในการทำงานหนักไม่ย่อท้อต่องานหนัก ฝ่างานหนักนี้ไปได้เขาจะต้องประสบกับความมุ่งหวังที่ตั้งใจเอาไว้แน่นอน

2) พหุการธรรมคำว่า “พหุการธรรม” แปลว่า ธรรมที่มีอุปการะมาก ได้แก่ ธรรมที่คอยควบคุมการกระทำ การพูด การคิดของผู้ปกครองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมหรือช่วยให้มีการยับยั้งชั่งใจหรือให้มีการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบในขณะที่กำลังทำ พูด คิด พหุการธรรมนี้จึงเปรียบเสมือนบิดามารดาคอยระมัดระวังลูกไม่ให้ทำ พูด คิด ไปในทางที่ชั่ว ดังนั้น จึงชื่อว่าพหุการธรรม ดังที่พุทธพจน์ตรัสว่า “ธรรม 2 อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน คือ สติ 1 สัมปชัญญะ 1 ธรรม 2

อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก” ถ้ามว่าธรรม 2 อย่างนี้แต่ละอย่างมีความหมายอย่างไรตอบว่า ความหมายแต่ละอย่างของธรรมทั้งสองนี้คือ

ก. สติ แปลว่า ความระลึกได้ หมายถึง การระลึกได้ก่อนที่จะทำอะไรจะพูด จะคิด การระลึกได้ ก่อนที่จะทำ จะพูด จะคิดในกิจนั้น ๆ ดำเนินไปสู่ทางที่ผิด สติจึงมีหน้าที่คอยควบคุมจิตมิให้จิต ประมาทเลินเล่อ ทำการงานผิดพลาดจนเกิดความเสียหายได้

ข. สัมปชัญญะ แปลว่า ความรู้ตัว หมายถึง การรู้สึกตัวขณะที่ทำที่พูด ที่คิด ไม่เลอะเลือน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ในขณะที่กำลังให้กิจกรรมนั้นๆดำเนินไป สัมปชัญญะจึงมีหน้าที่คอยเตือนจิตให้มีความ สำนึกในขณะที่ทำขณะพูด ขณะคิด ไม่ให้ออกไปนอกทางจากที่จิตตั้งใจจะทำตั้งแต่ต้น

สติและสัมปชัญญะชื่อว่า เป็นธรรมมีอุปการะมากเพราะสติแสดงบทบาทของตัวเองต่อจิต ก่อนที่จิตจะมีพฤติกรรมทางการทำ การพูด และการคิดส่วนสัมปชัญญะนั้นมีบทบาทต่อจิตในขณะที่ ทำที่พูดและที่คิด ไม่ให้จิตดำเนินกิจกรรมในทางที่ผิดพลาด ดังนั้น ธรรมทั้ง 2 นี้ จึงถูกถือว่าเป็นธรรม ที่มีอุปการะมาก ผู้ปกครองคนใดก็ตามที่มีสติและสัมปชัญญะในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดเวลา เขา จะทำงานประสบความสำเร็จ ไม่มีความผิดพลาดใด ๆ ชีวิตจะรุ่งเรืองจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ ธรรมมีอุปการะมากนี้จึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตของผู้ปกครองอีกหัวข้อธรรมหนึ่ง

3) โลกपालธรรมคำว่า “โลกपालธรรม” แปลว่า ธรรมที่รักษาโลกหรือคุ้มครองโลกไม่ให้โลก เสื่อมสูญไปจากศีลธรรม ไม่ให้มนุษย์มีพฤติกรรมเหมือนสัตว์ป่าโลกपालธรรมนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สุกธรรม” แปลว่า “ธรรมฝ่ายขาว” ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายธรรมฝ่ายขาว 2 อย่างนี้ 2 อย่างเป็นไฉนคือ ทิริ 1 โอตตปปะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมฝ่ายขาว 2 อย่างนี้แล” 12 คำว่า “ธรรมฝ่ายขาว” นั้นหมายถึงธรรมที่ชำระกิเลสจากกายวาจาใจของคนให้สะอาดไม่ให้มี พฤติกรรมใดๆเหมือนสัตว์ป่า ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกธรรมที่รักษาสัตว์โลก นี้มี 2 ประการคือ (1) ทิริ (2) โอตตปปะ” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสุกธรรม 2 ประการนี้ไม่รักษา สัตว์โลกไว้ในหมู่มสัตว์โลกก็จะไม่ปรากฏ ผู้ที่เป็นบิดามารดา น้า ป้า ภรรยา ของอาจารย์หรือภรรยา ของครูสัตว์โลกก็จะประพฤติส่ำสอนกันทั่วไปเหมือนอย่าง แกะ แพะ ไก่ สุกร สุนัข และสุนัขจิ้งจอก” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สุกธรรมทั้ง 2 ประการนี้ยังคุ้มครองรักษาสัตว์โลกอยู่นั้นจึงยัง ปรากฏ ผู้ที่เป็นมารดา น้า ป้า ภรรยาของอาจารย์หรือ ภรรยาของครู” พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส เนื้อความนี้ไว้แล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์อย่างนี้ว่าหากเหล่าสัตว์ไม่มีทิริโอตตปปะตลอดไป ทั้งยัง ปราศจากสุกธรรมเป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมเสียแล้ว ก็จะต้องตายแล้วเกิดอีก ส่วนเหล่าสัตว์ที่เข้าไปตั้ง ทิริโอตตปปะไว้โดยชอบตลอดเวลาที่มีความเจริญองงามไพบุรณในศาสนาพรหมจรรย์เป็นผู้สงบไม่ต้อง เกิดอีกต่อไป” สุกธรรมทั้งสองอย่างนั้น แต่ละอย่างมีเนื้อหาดังนี้

ก. ทิริแปลว่า ความละเอียดแก้ไขได้แก่ละเอียดใจที่จะทำความชั่วละเอียดใจที่จะทำผิด ศีลธรรม ละอายใจที่จะละเมิดกฎเกณฑ์ที่ติงามของสังคมหรือบุคคลจึงจะเว้นจากการทำความชั่วทุก อย่าง

ข. โอดิตปะ แปลว่า ความเกรงกลัว ได้แก่ ความเกรงกลัวต่อบาป เกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลของการทำความผิดต่อศีลธรรม กล่าวให้สั้นก็คือ เกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่วทุก ๆ อย่างนั่นเอง

ธรรมทั้งสองอย่างนี้ชื่อว่า “สุกธรรม” เพราะทำให้คนชาวสะอาดทั้งกาย วาจา และจิตใจ และชื่อว่า “โลกपालธรรม” เพราะเป็นธรรมที่คุ้มครองโลก คือหมู่มสัตว์ไม่ให้ความชั่ว ทำความผิดต่อศีลธรรม มนุษย์เราถ้ามีความละเอียดใจต่อการกระทำความชั่วและมีความเกรงกลัวผลของความชั่วที่จะเกิดตามมาจากการทำงานชั่วนั้น ก็ชื่อว่า “เป็นบุคคลที่เจริญงอกงามไพบูรณ์ในศาสนาพรหมจรรย์” ดังพุทธพจน์ที่อ้างไว้แล้วข้างบน ดังนั้น โลกपालธรรม ก็ถือว่าเป็นหัวข้อธรรมสำหรับนักปกครองหรือนักบริหารที่สำคัญหัวข้อธรรมหนึ่ง

4) ลิกขานุพพภาคธรรมคำว่า “ลิกขานุพพภาคธรรม” แปลว่า ธรรมที่เป็นส่วนเบื้องต้นของการศึกษากล่าวคือ การที่การศึกษาจะดำเนินไปได้ผู้ศึกษาจะต้องมีองค์ประกอบสองประการที่จะกล่าวต่อไปนี้ถ้าขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งการศึกษาของผู้นั้นก็จะเป็นไปด้วยความล้มเหลว แต่ถ้ามีองค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้การศึกษาของผู้นั้นก็ถือว่าถูกต้องหรือเป็นสัมมาทิฏฐิถามว่า องค์ประกอบของการศึกษาทั้งสองอย่างนั้นคืออะไร ตอบว่า องค์ประกอบของการศึกษาทั้งสองอย่างนั้นคือ (1) ปรโตโฆสะ (2) โยนิโสมนสิการ องค์ประกอบทั้งสองประการนี้ทำให้การศึกษาของผู้นั้นเป็นสัมมาทิฏฐิหรือเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ 2 อย่างนี้ 2 อย่างเป็นไฉน คือ การโฆษณาแต่บุคคลอื่น (1) โยนิโสมนสิการ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย เพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ 2 อย่างนี้แล” ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ มีความหมายอย่างไร องค์ประกอบทั้งสองนั้น แต่ละอย่างมีความหมายคือ

ก. ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น และคำว่า “ผู้อื่น” ได้แก่ “กัลยาณมิตร” เท่านั้น เสียงจากผู้อื่นจึงหมายถึงการรับฟังคำแนะนำสั่งสอนจากกัลยาณมิตร การเล่าเรียนศึกษา การสนทนากับกัลยาณมิตรและ “กัลยาณมิตร” หมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ครูอาจารย์และบิดามารดาหรือบุคคลผู้มีพรหมวิหารธรรมเท่านั้น นอกเหนือจากนี้ก็ไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

ข. โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย กล่าวคือ การศึกษาพิจารณาให้เห็นถึงต้นตอของปัญหานั้นๆ การรู้จักคิด การรู้จักใช้ความคิด การใช้ความคิดสวหาเหตุปัจจัยของสิ่งนั้นๆ ชื่อว่า โยนิโสมนสิการ

ธรรมทั้งสองประการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดการศึกษาที่ถูกต้องซึ่งเรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” เพราะปรโตโฆสะจากกัลยาณมิตรเป็นข้อมูลที่ต้องตั้งถาม ผู้ศึกษาใช้ความคิดพิจารณาตามข้อความที่ได้มาจากกัลยาณมิตร ย่อมรู้จริงเห็นแจ้งตามข้อมูลที่ได้มานั้น ทั้งปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการถือว่าเป็นหลักธรรมของนักปกครองคนอย่างแท้จริง เพราะปรโตโฆสะคือ ข้อมูลที่ป้อนให้ผู้ศึกษาส่วนโยนิโสมนสิการนั้น คือ เครื่องกรองข้อมูลที่ได้มาเพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นเนื้อแท้ของข้อมูลที่ได้มาจากปรโตโฆสะ ดังนั้น หลักธรรมทั้งสองอย่างนี้จึงชื่อว่าหลักธรรมของนักบริหารหรือผู้ปกครอง

5) อุปัญญาธรรมคำว่า “อุปัญญาธรรม” แปลว่า ธรรมที่เข้าไปรู้ได้ด้วยตนเองกล่าวคือ ธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติและได้ทรงเห็นคุณค่าของธรรมนั้นด้วยพระองค์เอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระองค์ได้ทรงอาศัยธรรม 2 อย่างนี้ในการดำเนินอริยมรรคจนพระองค์บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ สัมมาสัมโพธิญาณถามว่าธรรมทั้งสองอย่างนั้นคืออะไร ตอบว่า ธรรมทั้งสองอย่างนั้น คือ

ก. อสังตฤจิตากุศลฉัมเมสุ แปลว่า ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลายกล่าวคือไม่รู้จักอิม ไม่รู้จักพอไม่รู้สึกเหนื่อยในการทำความดีทั้งหลายอะไรที่เป็นความดีไม่ว่าจะเป็นความดีเล็กน้อยหรือกุศลธรรมตาหรือมหากุศลก็จะทำทั้งนั้น ไม่รู้จักอิม ไม่รู้จักพอในกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านั้น

ข. อัปปฎิวาณิตา ปธานัสมิง แปลว่า ความไม่ย่อท้อในความเพียรพยายาม กล่าวคือ มีความอุตสาหวิริยะสูงมาก ในการทำความดีจะมีอุปสรรคมากมายขนาดไหนมาขัดขวางก็ไม่ยอมถอยหลัง ไม่ยอมจำนน ไม่ยอมเลิกราดทนนในการเพียรพยายามจนบรรลุเป้าหมายนั้นธรรม 2 ประการที่นำเสนอมาแล้วนี้เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประพฤติในการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ตลอดมาจนกระทั่งพระองค์บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ บุคคลอื่นผู้ประสงค์จะทำกิจของตนเองให้สำเร็จหรือต้องการที่จะไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ก็สามารถใช้ธรรม 2 ประการนี้เป็นหลักปฏิบัติได้ตั้งข้อความที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวถึงธรรม 2 ประการที่พระพุทธองค์ทรงรู้ทรงเห็น และยืนยันว่าเป็นประโยชน์แก่มหาชน ว่า “ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลายธรรม 2 ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่แล พวกเราทั้งหมดด้วยกัน พึงสังคายนาไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่ยาวนานนั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม 2 ประการเป็นไฉน... ความเป็นผู้ไม่สันโดษในธรรมอันเป็นกุศลและความเป็นผู้ไม่ย่อท้อในการตั้งความเพียร” ดังนั้นธรรม 2 ประการนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมที่นักพัฒนาคนและสังคมให้บรรลุเป้าหมายที่มุ่งหวังไว้ใครนำธรรม 2 ประการนี้ไปประพฤติปฏิบัติเขาย่อมสมหวังในสิ่งที่เขาตั้งใจไว้อย่างแน่นอน เพราะเมื่อไม่รู้จักอิม ไม่รู้จักพอในการกระทำความดีในการกระทำประโยชน์และไม่ย่อท้ออะไรเลยในอุปสรรคทั้งหลายเขาย่อมสมหวังอย่างไม่ต้องสงสัย

6) อัปปมาทธรรมคำว่า “อัปปมาทะ” หมายถึง ความไม่เผผล ความไม่เลินเลอขาดสติความเป็นผู้ระมัดระวังไม่ทำในสิ่งที่เสียหาย ความมีสติกำกับทำการทุกอย่าง ด้วยความรอบคอบ ความไม่ปล่อยปละละเลยในการกระทำการทำงานด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต และมีความเห็นที่ถูกต้อง อัปปมาทธรรมถือว่าเป็นธรรมที่เป็นศูนย์กลางแห่งธรรมทั้งหลายเพราะการประพฤติธรรมหรือทำกิจกรรมต่างๆ นั้นต้องมีความไม่ประมาทเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำ การประพฤติหรือกิจกรรมนั้นๆ จึงจะประสบกับความสำเร็จ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายรอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายผู้สัญจรไปมา” (ประยงค์ แสตนบุราณ, 2558)

4.6 บทสรุปแนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

อินเดียสมัยก่อนพุทธกาล ประเทศ “อินเดีย” (India) ประวัติศาสตร์อินเดียโดยสังเขปของ ประเทศนี้เริ่มต้นบริเวณ ลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งถือเป็นแหล่งอารยธรรมแรกของอินเดียที่รุ่งเรืองเมื่อ ประมาณ 2,600 ปีถึง 1,900 ปีก่อนคริสตกาล ก่อกำเนิดเป็นอารยธรรม “พระเวท” โดยหลักฐานที่สำคัญที่สุดของอารยธรรมนี้คือ “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางศาสนาในภาษาสันสกฤต และเป็นรากฐานของศาสนาฮินดู ระบบกฎหมายและการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีของ ชาวอินเดีย อันเป็นที่มาของชื่อยุคพระเวท “คัมภีร์ฤคเวท” เป็นพระเวทที่เก่าแก่ที่สุด ต่อมาจึงมี “คัมภีร์ยชุรเวท” “สามเวทอาถรรพเวท” และ “มหากาพย์” ทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ รามายณะและมหาภารตะ ซึ่งถือกำเนิดในช่วงประมาณพุทธกาลตอนปลายสมัยพระเวท จักรวรรดิที่มีความยิ่งใหญ่ในสมัยปลายยุคพระเวทนั้น คือ จักรวรรดิโมกุล (คริสต์ศตวรรษที่ 16-18) เป็นสมัยที่มีการแพร่ขยายอิทธิพลวัฒนธรรมโมกุลอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการปกครอง ภาษา ศิลปะ สถาปัตยกรรม และศาสนาอิสลาม จักรวรรดิโมกุลก็ค่อยๆ แตกแยกและเสื่อมอำนาจลง อังกฤษเริ่มเข้าไปมีอิทธิพลในอนุทวีปตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยเข้าไปการค้าขายพร้อมๆ กับการเข้าไป ครอบครองดินแดนและแทรกแซงการเมืองท้องถิ่น จนกระทั่งอินเดียตกอยู่ภายใต้ การปกครองของ อังกฤษ ในปี พ.ศ. 2420 หลังจากการรณรงค์ต่อสู้กับการปกครองของอังกฤษมาเป็นเวลานาน ภายใต้ การนำของมหาตมะ คานธี และเยาหวรล เนห์รู อินเดียจึงได้รับเอกราชมีการสถาปนาสาธารณรัฐ อินเดียโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ และนายเยาหวรล เนห์รู ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนแรกของอินเดีย ดินแดนอินเดียโบราณ ในทางศาสนามักจะเรียกกันว่า “ชมพูทวีป” ในทาง ภูมิศาสตร์มักเรียกว่า “เอเชียใต้” หรือ “อนุทวีปอินเดีย” ส่วนชาวอินเดียเอง เรียกดินแดนของเขาเอง ว่า “ภารตวรรษ” (Bharatavarsa) ซึ่งมีความหมายว่า ดินที่อยู่ของชาวภารตะ ชื่อ “อินเดีย” มาจาก คำภาษาสันสกฤตว่า “สินธุ” (Sindhu) ซึ่งเป็นชื่อแม่น้ำสายสำคัญทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของ อินเดียประเทศอินเดียในปัจจุบัน คือ ประเทศที่ได้ตั้งขึ้นหลังจากการได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1947 โดยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่รู้จักกันในนามอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่สมัย โบราณ อินเดียได้รับภัยจากผู้รุกรานอยู่เสมอ แต่ก็มีความสำเร็จรุ่งเรืองอยู่ในตัวเองเกิดอาณาจักรน้อย ใหญ่แต่ละอาณาจักรจะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนซึ่งมีระยะเวลาการ กำเนิด รุ่งเรืองและ เสื่อมสลายหมุนเวียนกันไป ภายใต้ความหลากหลายนี้ ยังมีลักษณะร่วมสำคัญทางอารยธรรมอยู่บาง ประการ คือ เป็นอารยธรรมที่มีพื้นฐานมาจากการวางรากฐานของอารยันซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ใน บริเวณนี้ โดยมีศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็น หลักสำคัญที่กำหนดความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตและการ สร้างสรรค์ทางศิลปะ ถึงแม้ว่าจะมีคนกลุ่มอื่นหรือมีศาสนาอื่นรวมอยู่ด้วย แต่ก็นับว่าเป็นอารยธรรม ของอารยันและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ อารยธรรมกระแสหลักของบริเวณนี้ ประชาตินอินเดียดั้งเดิม นั้นล้วนมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์มาตั้งแต่ต้นสังคมอินเดียโบราณแต่ละสังคม จึงมีจุดกำเนิดทาง ประวัติศาสตร์ที่ต่างกันแนวความคิดการดำรงชีวิตตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมจึงเป็นปัจเจกต่อกันตั้งนั้นจุดกำเนิดของอารยธรรมของชนชาตินี้ที่มีความแตกต่างกันนั้นเป็นรากฐานรวมทั้งที่มาของการ

แบ่งแยกชนชั้นหรือที่เราเรียกว่า “วรรณะ” ในยุคการเมืองการปกครองปัจจุบันสภาพสังคมในยุคนั้น อารยธรรมอินเดียยุคโบราณสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ “อารยธรรมสมัยสินธุ” และ “อารยธรรมสมัยอารยัน” ความเจริญของอารยธรรมสมัยสินธุ เป็นอารยธรรมเมืองลักษณะความเจริญในระดับ อารยธรรมเมือง มีการวางผังเมืองที่เป็นระบบ ความเชื่อในเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า สมัยสินธุเชื่อว่ามีความคิดเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งน่าจะมีอิทธิพล ต่อเนื่องมาสู่อารยันในเวลาต่อมาด้วย แนวคิดทางความเชื่อในยุคของอารยธรรมสมัยสินธุมีส่วน เกี่ยวข้องกับความเชื่อใน “ลัทธิเทวสัท” ที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยังเกี่ยวพันถึงระบอบการปกครอง ของการปกครองในยุคนี้ ลักษณะของลัทธิความเชื่อก่อนสมัยพุทธกาลและสมัยพุทธกาล ชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่ในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาลนับถือศาสนาพราหมณ์ มีความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ กับการสวดอ้อนวอนและการบูชาเทพเจ้า (ลัทธิเทวสัท) ทศนครคติทางสังคมก็เชื่อในระบบวรรณะ มีการกีดกันทางสังคมเกิดช่องว่างระหว่างวรรณะ คนในวรรณะล่างมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น จึงมีผู้ แสวงหาแนวทางปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเชื่อของตน จึงเกิดความเชื่อหรือ ลัทธิต่าง ๆ เกิดนักบวช นักปรัชญามากมายหลายสาขาเพื่อแสวงหาหนทางหลุดพ้นจากวงเวียนแห่ง ชีวิต สำหรับคติความเชื่อของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ในชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาลจนถึง สมัย พุทธกาลที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตและเทพเจ้าบันดาล ความเชื่อเรื่องการบูชาโยนิ ความ เชื่อเรื่องการล้างบาปในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องวรรณะ รวมทั้งความเชื่อแบบปรัชญาของ เจ้าลัทธิทั้ง 6 ลัทธิครูทั้ง 6 เป็นลัทธิที่มีมาก่อนยุคพุทธกาลเล็กน้อยและบางท่านร่วมสมัยกับพระพุทธ องค์กรมีประวัติไม่ชัดเจนมากนัก หลักฐานที่ได้มาจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยทั้ง 6 ท่านต่างเป็น คณาจารย์ที่มีชื่อเสียงพอสมควร แต่ที่ดังมากที่สุดจนถึงปัจจุบันคือ นิคเรณณาฎบุตร ศาสตราของ ศาสนาเซน นิคเรณณาฎบุตรหรือศาสดามหาวิระ (Mahavira) ก่อนพุทธกาลราว 43 ปี ลัทธิของนิคร เณณาฎบุตรที่เรารู้จักกันในปัจจุบันว่า “ศาสนาเซน” ยังมีผู้นับถือในอินเดียหลายล้านคน อยู่ในฐานะ ศาสนาหนึ่งของอินเดีย กล่าวโดยสรุปความได้ว่า ลัทธิความเชื่อดังกล่าวมาแล้วนั้นเริ่มต้นจากอิทธิพล ทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นหลักหากเราวิเคราะห์แนวความคิดทางการปกครองตามทัศนะ ของเจ้าลัทธิทั้ง 6 พบว่า มีพัฒนาการทางความคิดต่อเนื่องมาอย่างเป็นลำดับขั้น ความสำคัญของเจ้า ลัทธิเหล่านั้นเทียบเคียงได้ว่าเป็นผู้นำทางการปกครองคนหนึ่งที่มีอำนาจในการควบคุมการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมทางลัทธิในสังคมของตนมีอำนาจในการตัดสินความถูกผิดของบุคคลภายในสังคม ตนเอง จะเห็นได้ว่าเน้นย้ำถึงการปฏิบัติตนเองตามแนวความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างความสำคัญ ในเชิงสัญลักษณ์ให้บังเกิดขึ้น แนวความคิดของเจ้าลัทธิทั้งหมดนั้นส่วนมากแนวทางจะตรงข้ามกับ พระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิงมีบ้างก็เป็นเพียงหลักการบางส่วนที่เทียบเคียงกันได้เท่านั้น ทรรศนะ เกี่ยวกับโลกและชีวิตฝ่ายพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นกลาง ๆ ว่า สิ่งทั้งหลายเกิด แต่เหตุ เมื่อเหตุดับ สิ่งที่เกิดแต่เหตุก็ย่อมดับไป เหมือนไฟซึ่งเกิดแต่เชื้อ เมื่อสิ้นเชื้อไฟก็ย่อมดับไปเป็น ธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยเป็น “ปฏิจจสมุปบาท” อาศัย กันเกิดขึ้น เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เกี่ยวกับความสุขทุกข์แห่งชีวิตนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงสุข

ทุกซ์ว่าเกิดแต่เหตุ เช่น ในอริยสัจ 4 ทรงแสดงเรื่องทุกซ์ เหตุแห่งทุกซ์ ความดับทุกซ์ (สุข) และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกซ์ในเรื่องจริยธรรม ทรงสอนให้มนุษย์เว้นจากการเบียดเบียนกัน ให้เอื้อเพื่อช่วยเหลือกันบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างเป็น สุขในสังคม คนในสังคมได้ปฏิบัติตามหลักที่ทรงสอนไว้นี้ สังคมนั้นก็ประสบสันติสุขตามสมควรซึ่งวิเคราะห์แนวคิดเบื้องต้นทางการปกครอง ได้ว่าเป็นแนวทางการประพตปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างเป็นสุข

การเมืองการปกครองสมัยพุทธกาลการเมืองการปกครองของอินเดียปัจจุบันเป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา แยกศาสนาออกจากการเมือง แบ่งอำนาจการปกครองเป็นสาธารณรัฐ (Secular Democratic Republic with a parliamentary system) แบ่งเป็น 29 รัฐ และดินแดนสหภาพ (Union Territories) 1 อีก 7 เขตการปกครองของอินเดียมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ และประมุขของฝ่ายบริหารตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่อำนาจในการบริหารที่แท้จริงอยู่ที่นายกรัฐมนตรี แนวคิดรูปแบบการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาล ในยุคพุทธกาลสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนกลางหรือเขตชั้นใน เรียกว่า “มัชฌิมประเทศ” และส่วนรอบนอกหรือหัวเมืองชายแดน เรียกว่า “ปัจฉิมประเทศ” มัชฌิมประเทศเป็นเขตที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก มีความเจริญเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและการศึกษา แบ่งการปกครองออกเป็น 16 แคว้นใหญ่ ๆ คือ และมีแคว้นเล็กอีก 5 แคว้นเล็ก ๆ รวมเป็น 21 แคว้น สภาพการเมืองการปกครองในนี้ นั้น รูปแบบการเมืองการปกครองในยุคนี้ยังมีลักษณะเป็นรัฐ ยังเป็นการปกครองแบบชนเผ่ากลุ่มชนเล็ก ๆ ไม่มีอาณาเขตหรือดินแดนที่แน่นอน ในสมัยนี้ลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อระบบการปกครองตามความเชื่อถือของพวกอารยันที่นับถือเทพเจ้าโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีกรรมทางศาสนาด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นส่วนสำคัญของสังคม ในสมัยพุทธกาลรูปแบบการเมืองการปกครองจะเป็น การปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือราชาธิปไตย และการปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบอภิชนาธิปไตย หรือระบบสามัคคีธรรม ในสมัยพุทธกาลรูปแบบเผด็จการอำนาจนิยมในรูปแบบราชาธิปไตย และอภิชนาธิปไตย ซึ่งยังไม่มี การปกครองรูปแบบประโยชน์แบบเบ็ดเสร็จนิยม หรือรูปแบบอื่น รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาล นั้นมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญอยู่จำนวน 3 รูปแบบคือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราช (ราชาธิปไตย) แบบสามัคคีธรรม (สหพันธรัฐ) และแบบจักรวรรดินิยม (อุดมรัฐ) รูปแบบทางการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมือง หรือนครรัฐนั้น ๆ ราชาในอินเดียโบราณไม่ได้อ้างว่ามี เทวสิทธิ์ ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าเหมือนปรัชญาการเมืองของกษัตริย์ในยุโรป พวกเขาอ้างความเป็นธรรมราชา (ราชาผู้เป็นธรรม) มากกว่าอ้างความเป็นเทวราชา (ราชาซึ่งมาจากเทพเจ้า) ราชาได้รับมอบหมายให้พิทักษ์ปกป้องธรรมะโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กำกับ การปกครองในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสนับสนุน หรือทรงแสดงแนวคิดถึงระบบการเมืองการปกครองในแง่มุมของ ทฤษฎีอย่างทางแนวคิดตะวันตกในการนี้ การปกครองในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าเน้นไปที่การปกครองสงฆ์เป็นหลัก และอาศัยพระธรรมวินัยว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติ สำหรับภิกษุสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นหลักในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ นอกจากวินัยแล้วยังทรง

ใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารการปกครองซึ่งสอดคล้องแนวคิดเดิมในลักษณะการปกครองของราชานี้ที่ต้องเป็นราชาผู้ทรงธรรมด้วย การศึกษาแนวคิดทางการปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎกนั้นเอง คำว่า แนวคิด หรือ ทฤษฎี คือความเห็นอย่างหนึ่งซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ทฤษฎี” คำว่า ทฤษฎี หรือทฤษฎี เป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ตามความรู้ความเข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความจริง ซึ่งสามารถนำไปพิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าแห่งความจริงและความเชื่อมั่น พระพุทธศาสนาเรียกสัมมาทฤษฎี หรือ สัมมาทฤษฎี สังคมที่ดีต้องมีกติกา และคนในสังคมต้องรักษากฎกันนั้น มีความเสมอภาคคือเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมายได้รับความยุติธรรมจากกฎหมายเสมอเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นบุคคลในสังคมเหล่านั้นจะต้องมีศีลและรักษาระเบียบวินัยเสมอกันจึงถือเป็นหลักสำคัญ สาระที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานปฏิบัติการเพื่อเสรีภาพของบุคคล คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางสังคม และเสรีภาพทางการเมือง พระพุทธเจ้า คือบุคคลผู้ชูประทีปแห่งประชาธิปไตย และเป็นผู้สนับสนุนอย่างจริงจังต่ออิสรภาพ สมภาพ และภราดรภาพ เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่มีพลมนุษย์จะมีเสรีภาพที่แท้จริงได้ ดังนั้นแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นนั้น เริ่มจากแนวคิดทฤษฎีของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมนั้นอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของมวลชนอย่างเสมอและเท่าเทียมกัน ทักษะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การตีความแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้นำเอาทฤษฎีทางการเมืองของตะวันตกเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงได้อย่างเป็นระบบสามารถสรุปแนวความคิดหลักได้ 8 แนวความคิดหลัก ซึ่งแต่ละแนวทงล้วนเกิดจากฐานความรู้ ภูมิหลัง และทฤษฎีความเห็น หรือความเชื่อของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งประกอบด้วย

- 1) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวประชาธิปไตย
  - 2) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวสังคมนิยม
  - 3) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นแนวธรรมิกสังคมนิยม
  - 4) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปรัชญาการเมืองเป็นการใช้ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาวิเคราะห์ความคิดทางการเมือง
  - 5) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนว “ธรรมาธิปไตย”
  - 6) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวพุทธประวัติ
  - 7) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวนิติรัฐและ
  - 8) แนวคิดจากการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนว “มนทัศน์สมัยใหม่”
- แนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกทั้ง 8 ประการเหล่านี้นักวิชาการได้พยายามประยุกต์ให้บูรณาการเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยความรู้พื้นฐานของรัฐศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางด้านตะวันตก พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง 3 ประเภท คือ “อิตตาธิปไตย” “ธรรมาธิปไตย” และ “โลกาธิปไตย” เพื่อใช้เป็น

หลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งวรรณะทางสังคม มีความสมานสามัคคี และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง “อหิงสา” ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือ “หลักธรรมาธิปไตย” ดังนั้นจะกล่าวได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ใช้ “หลักธรรมาธิปไตย” ในการปกครองคือการยึดถือ “ธรรม” เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและยึดถือเป็นกฎกติกาของสังคมร่วมกัน เพื่อให้สังคมนั้นอยู่อย่างสงบสุข

แนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนา การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชจากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าระบอบนี้ อำนาจ และการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองตลอดจนกฎหมายในการบังคับใช้ร่วมกันนั้นจะอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาดของรัฐธรรมนูญ (กษัตริย์) จากในลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้นความหมายของพระมหากษัตริย์ตามแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองนั้นคือ แนวความคิดในทางการเมืองและการปกครองที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่เดิมนั้น มี 2 ประการ ประการแรก ถือว่าพระมหากษัตริย์คือ หัวหน้าครอบครัวยักษ์ใหญ่ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดกับหมู่คณะ ประการที่สอง ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐในทางการเมือง หรือเป็นผู้มีอำนาจปกครองสูงสุด กล่าวคือ ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจธิปไตยอย่างเด็ดขาด และมีอำนาจล้นพ้น (Absolute)

ระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองที่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐโดยปกติถืออยู่กระทั้งสวรรคตหรือสละราชสมบัติ โดยมากมักได้อำนาจมาโดยการสืบราชสมบัติ และพระมหากษัตริย์ทรงครองแผ่นดินเป็นประมุขตลอดพระชนม์ชีพ และสืบราชสันตติวงศ์ให้กับรัชทายาทเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตหรือทรงสละราชสมบัติ ในอดีต บางประเทศเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงได้เทวสิทธิ์ให้มาปกครองประเทศตามความปรารถนาของพระเจ้า หรือบางประเทศอาจเชื่อว่าพระมหากษัตริย์มาจากพระเจ้า ตำแหน่งพระมหากษัตริย์นี้มักจะสืบตกทอดแก่ลูกหลาน จึงส่งผลให้เกิดราชวงศ์ขึ้น ราชาธิปไตยเคยเป็นระบอบการปกครองที่แพร่หลายที่สุดจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ปัจจุบันมิได้แพร่หลายอีก ปัจจุบันมักพบในรูปของราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ทรงถือบทบาททางกฎหมายและพิธีกรรมเป็นเอกลักษณ์ แต่ไม่ทรงใช้หรือใช้อำนาจทางการเมืองอย่างจำกัดตามรัฐธรรมนูญหรือประเพณีซึ่งจัดสรรฝ่ายปกครองที่อื่น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่ประชาชน (ปรมิตตาญาสิทธิราชย์) ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่ง

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐโดยไม่ทรงมีบทบาททางการเมืองและทรงอยู่ในขอบเขตของรัฐธรรมนูญไม่ว่าเป็นหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์อาจมีพระราชอำนาจโดยพระบารมีและรัฐบาลอาจดำเนินการในพระนาม แต่พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงกำหนดนโยบายสาธารณะหรือเลือกผู้นำทางการ

ระบอบเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of Kings) ลัทธิเทวสิทธิ์ (Devine Rights) ในทางรัฐศาสตร์ การปกครองโดยพระมหากษัตริย์ มีพัฒนาการรากฐานมาจาก “ระบบอุปถัมภ์” (Patronage and Clients System) ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมาอยู่รวมกันเป็นสังคมมาแต่บุพกาล ที่ต้องมีผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครอง ในฐานะผู้ปกครองต้องเป็นผู้ให้ ผู้ปกป้องฯ และผู้ใต้ปกครองเป็นผู้ตามฯ ต่อมาได้พัฒนาเป็น “อำนาจเทวสิทธิ์” หรือ “Devine Rights” ซึ่งเป็นฐานแนวคิดที่เชื่อว่า “พระเจ้าเป็นผู้มอบอำนาจให้มาปกครองประชาชน เป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์” หลักความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่ยุคกลางที่กล่าวว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า เกิดทฤษฎี “เทวสิทธิ์” หรือ “เทวสิทธิราชย์” แนวคิดของศาสนาพราหมณ์ของชาวอินเดีย ที่ถือโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยมีพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก ผู้ปกครองมาจากเทพเจ้าให้มาปกครองประชาชนถือว่า ผู้ปกครองหรือกษัตริย์คือ “สมมติเทพ” ตามแนวความคิดแบบ “เทวราชา” หรือ “เทวสิทธิราชย์” ในยุโรป อันเป็นแนวคิดเดียวกับระบอบเทวสิทธิ์ (Devine Rights) ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจจากสวรรค์ นั่นเอง เทวสิทธิราชย์ เป็นหลักความเชื่อทางการเมืองและทางศาสนาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจใดภายในโลกียวิสัยเพราะทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจของประชาชน ขุนนาง หรือสถาบันใดใดทั้งสิ้น หลักความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่ยุคกลางที่กล่าวว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับที่ทรงมอบอำนาจทางธรรมให้แก่สถาบันศาสนา ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนในการให้เหตุผลในเอกสิทธิ์ในการปกครองของพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านการเมืองและทางด้านศาสนา

แนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือรูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้เป็นรูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับราชาธิปไตย และในพุทธกาลนิยมใช้ในการปกครองของรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ในแวดวงพุทธศาสนิกชนในเมืองไทยมักจะเรียกรูปแบบการปกครองแบบนี้ว่าแบบ “สามัคคีธรรม” เนื่องจากมีเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐคือ “อปปริหานิยธรรม” ในการปกครองรัฐหรือแคว้น หากมีกิจใด ๆ เกิดขึ้น มีการสงครามเป็นต้น เจ้าเมืองหรือผู้นำทั้งหลายก็จะประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อลงมติตัดสินใจในกิจนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ในแคว้นหรือรัฐสามัคคีธรรมนี้ก็มิมีผู้นำเพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐ มีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำ

หน้าที่เป็นผู้นำของแคว้นหรือรัฐ “ประชาชนเลือกบุคคลที่มีความสามารถขึ้นเป็นประมุขหรือผู้นำ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ เมื่อครบกำหนดก็มีการเลือกกันใหม่” หรืออีกนัยหนึ่ง “รัฐย่อยซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นรัฐเหล่านี้ประกอบด้วยคนเฒ่า หรือตระกูลใหญ่ ๆ ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนปกครองตนเอง หัวหน้ามาจากการเลือกของคนเฒ่า” การปกครองรูปแบบสภามัคคีธรรมนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองในปรัชญากรีก โดยอาริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.) นักปรัชญากรีกโบราณได้จัดแบ่งไว้คือ “Aristocracy” ในภาษาอังกฤษ หรือ “อภิชนาธิปไตย” ในภาษาไทย ซึ่งเป็นการปกครองโดยกลุ่มบุคคล ซึ่งอาริสโตเติลมองว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี เนื่องจากส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และอภิชนาธิปไตยนี้มุ่งเน้นเรื่องวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ ลักษณะของรูปแบบการปกครองแบบสภามัคคีธรรมนี้ ต่างจากรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยอย่างชัดเจนในเรื่องของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง แม้ว่าจะมีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ประมุขแห่งรัฐ แต่อำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองก็ขึ้นอยู่กับมติที่ประชุม หากที่ประชุมมีความเห็นชอบอย่างไร ก็ต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ในการปกครองแบบสภามัคคีธรรมนี้ นโยบายต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อบ้านเมืองจึงออกมาจากการลงมติในที่ประชุมดังกล่าว ในขณะที่ระบอบราชาธิปไตย แม้จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์หรือพระราชากับข้าราชการบริหาร แต่สุดท้ายพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็คือผู้มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดและอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับมติของที่ประชุมก็ได้ นอกจากนี้ รูปแบบการปกครองแบบสภามัคคีธรรมตามที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมเรียกกันนี้ มีการมองกันว่า มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจากลักษณะของการปกครองที่มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในสภา เพื่อรับความฟังความคิดเห็นแล้วก็พิจารณาตัดสินใจลงมติ หากมติของที่ประชุมว่าอย่างไร ทุกคนก็จะต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น ดังนั้นแนวคิดรูปแบบการปกครองแบบสภามัคคีธรรมนี้ในทางปฏิบัติจะใช้แนวทางการรวมอำนาจและกระจายอำนาจจะเห็นได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในด้านการเมืองการปกครองมีได้อยู่ที่ประมุขแห่งรัฐเพียงคนเดียวเท่านั้น เนื่องจากมีการกระจายอำนาจออกไปยังสมาชิกซึ่งเป็นชนชั้นสูงของรัฐกลุ่มต่าง ๆ หากมีเรื่องสำคัญใด ๆ ซึ่งจะต้องตัดสินใจในทางการเมืองการปกครองชนชั้นสูงแต่ละกลุ่มก็จะส่งผู้แทนเข้าประชุมร่วมกันในสภาที่เรียกว่า “สัณฐาคาร” แนวความคิดดังกล่าวที่ว่านั้นเปรียบเทียบกับระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันคือ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ความแตกต่างกันตรงที่ระบอบสภามัคคีธรรมนั้นเป็นการรวมอำนาจการตัดสินใจหรืออำนาจการปกครองไว้ที่ผู้ปกครองซึ่งในอดีตนั้นยึดถือเอาตามวรรณะส่วนมากจะเป็นวรรณะ กษัตริย์ ส่วน การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในยุคปัจจุบันนั้นเจ้าของอำนาจที่แท้จริงนั้นคือภาคประชาชนโดยผ่านตัวแทนทางการเมืองการปกครองของข้อบ่งชี้ประการหนึ่งนั่นคือ รูปแบบการปกครองแบบสภามัคคีธรรมนี้จะมีความโดดเด่นในเรื่องของการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียงร่วมใจกัน และความมีระเบียบวินัย ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองการปกครองร่วมกันของชนชั้นสูงในสังคม

รัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา รัฐถือเป็นดินแดนทางการปกครองที่สำคัญเพราะเป็นเขตแดนของกลุ่มคนประกอบขึ้นเป็นสังคมและประเทศต้องมีอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน แนวคิดการกำเนิดรัฐ (State Origin) มีองค์ประกอบสำคัญของรัฐ มี 4 ประการ คือ (1) ประชากร รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายและมีประโยชน์ร่วมกัน (2) ดินแดน รัฐต้องมีดินแดนอันแน่นอนของรัฐนั้น (3) อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ (4) รัฐบาล รัฐบาลคือ องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินงานของรัฐในการปกครอง แนวคิดของรัฐ รัฐ เป็นแนวความคิดหรือมโนทัศน์ที่ย่อลงมาจากการเมือง (Politics) ในลักษณะที่รัฐเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบและการสร้างแบบแผนอย่างเป็นทางการของการเคลื่อนไหวหรือพลวัตของการเมือง โดยที่รัฐประกอบไปด้วยประชากรและสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ สถาบัน และกระบวนการยุติธรรม หลักการและอำนาจ ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบโครงสร้างส่วนในมโนทัศน์อย่างแคบ รัฐหมายถึง รัฐบาลที่ทุกรัฐจะต้องมีเป็นของตนเอง รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง รัฐจะเป็นคำที่มีคุณลักษณะทางนามธรรมหรือเป็นมโนทัศน์เชิงความคิด บนพื้นฐานความเชื่อความเข้าใจของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นตัวตนอันสามารถจับต้องได้ ความเชื่อความเข้าใจต่อนามธรรมนี้ นอกจากจะเป็นการสำนึกในอำนาจรัฐซึ่งกระทบต่อชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังได้รับการตอกย้ำให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยอาศัยสัญลักษณ์ที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้อง แสดงหรือบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ อาทิ ธงชาติ เพลงชาติ เครื่องแต่งกายประจำชาติ ตำนาน,ความเชื่อถึงความเป็นชาติ โดยเฉพาะคำเรียกขานและกระบวนการหรือแบบพิธีต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้รัฐเป็นตัวแสดง ในการเมืองระหว่างประเทศหรือการเมืองโลก รัฐแม้จะมีฐานะเป็นบุคคล แต่ก็มิใช่ฐานะเป็นบุคคลในเชิงนามธรรม (abstract) หรือเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน มิได้มีชีวิตจิตใจเช่นบุคคลธรรมดา แต่มีสิทธิหน้าที่ตามที่กฎหมายหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศอันผูกพันรัฐไว้กับกรณีหนึ่งกรณี นักวิชาการรัฐศาสตร์ไทยบางท่านกล่าวว่า การกล่อมเกลางานการเมืองที่รัฐให้แก่บุคคล ได้มีส่วนทำให้ความคิดและการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องรัฐของบุคคลมีมากขึ้นตามอายุ หรือกล่าวได้ว่ายิ่งบุคคลเติบโตขึ้นเพียงใด เขายังรับรู้หรือรู้สึกถึงอำนาจของรัฐที่มีต่อตัวเขามากขึ้น โดยอำนาจของรัฐปรากฏอยู่ในหลายลักษณะ ขณะที่ตัวตนของรัฐมิได้เป็นสิ่งที่สัมผัสได้เลย ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงต้องมีบุคคลคนหนึ่งหรือคณะหนึ่ง ซึ่งมีตัวตน เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ในการปกครองแทนรัฐหรือในนามของรัฐ บุคคลที่ใช้อำนาจแทนรัฐหรือในนามของรัฐนี้ ภาษาในกฎหมายมหาชนเรียกว่า องค์กรของรัฐ (Organ of State) ทฤษฎีกำเนิดรัฐ (State Origin Theory) ทฤษฎีกำเนิดรัฐมีหลายทฤษฎี แต่ละทฤษฎีมีจุดอ่อนและจุดแข็งต่างกัน มีทั้งน่าเป็นไปได้และไม่น่าเป็นไปได้ ทฤษฎีกำเนิดรัฐตามทัศนะของนักรัฐศาสตร์มีหลายทฤษฎี เช่น 1) ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Divine Right Theory) 2) ทฤษฎีการแบ่งงาน (Division of Labor Theory) 3) ทฤษฎีสัญชาตญาณ หรือทฤษฎีธรรมชาติ (Instinct or Natural Theory) 4) ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) 5) ทฤษฎีอภิปรัชญา (Metaphysical Theory) 6) ทฤษฎีทางกฎหมาย (Legal or Juristic Theory) 7) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) 8) ทฤษฎีพลังกำลัง (Force Theory) 9) ทฤษฎีอัคคัณฺณสูตร (Akkhanyasuta Theory) 10) ทฤษฎีมหาโควินทสูตร

(Mahakhovintasuta Theory) ทฤษฎีกำเนิดของรัฐดังกล่าว แต่ละทฤษฎีพยายามอธิบายจุดกำเนิดของรัฐให้ใกล้เคียงและชัดเจนที่สุด แต่ละทฤษฎีล้วนมีจุดเด่นและจุดด้อยอยู่ในตัวเอง ไม่มีคุณสมบัติถูกต้องชัดเจนพอที่จะชี้ชัดลงไปว่า แท้จริงแล้วรัฐมีจุดกำเนิดอย่างไร แต่ตามพื้นฐานของความเป็นจริงแล้ว หากนำจุดเด่นของแต่ละทฤษฎีมาประมวลกันเข้าเป็นอันเดียวแล้ว ก็สามารถอธิบายกำเนิดของรัฐและจุดประสงค์ทางการเมืองของแต่ละทฤษฎีได้เช่นกัน ทฤษฎีที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวได้ใกล้เคียงที่สุดคือ “ทฤษฎีอัครัญญสูตร” และ “ทฤษฎีมหาโควินทสูตร” แนวคิดทฤษฎีในในอัครัญญสูตรและ มหาโควินทสูตรถือเป็นทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนาที่สำคัญนั้นเพราะถือเป็นทฤษฎีที่พัฒนาแนวความคิดมาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์แสดงธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับผู้นำหรือกษัตริย์ จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดกล่าวสรุปถึงหัวในสำคัญของแต่ละทฤษฎีนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าหมายประสงค์ของการกำเนิดรัฐนั้นเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสมาชิกในชุมชน สังคม และรัฐนั้นเป็นสำคัญ

การกำเนิดรัฐตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ความหมายของรัฐในทางภาษาบาลี คำว่า “รัฐ” ตรงกับคำว่า “รฏฐ” แปลว่า แวนแคว้น หรือ ในพระไตรปิฎกโดยส่วนมากแล้วมักจะใช้คำว่า “แคว้น” นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้แทนกันได้ ที่ใช้ในพระไตรปิฎกเช่น มหาชนบท ราชธานี มหานคร พระนครหรือ เมือง ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับรัฐ ในเรื่องความหมายของรัฐ พระพุทธเจ้าไม่ได้มองเป็นประเด็นที่สำคัญ พระองค์มิได้ตีความหมายของรัฐเอาไว้โดยตรง แต่หากเราวิเคราะห์จากข้อความในอัครัญญสูตรจะเห็นว่า ความจำเป็นหรือความสำคัญของรัฐ อยู่ที่การจัดแจงผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มให้เกิดความเป็นธรรม โดยยึดความสงบสุขของคนในสังคมเป็นเป้าหมายใหญ่บริบทที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมือง ทำให้พอสรุปได้ว่า รัฐในทรรศนะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าสถานที่ค้นหาสัจธรรม และการอยู่ดีกินดีของประชาชน สรุปได้ว่ารัฐตามแนวพระพุทธศาสนานั้นหากเราวิเคราะห์ตามหลักการและทฤษฎีของการกำเนิดรัฐในอัครัญญสูตรและมหาโควินทสูตรจะเห็นว่าจุดกำเนิดของรัฐมาจากความต้องการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสมาชิกในชุมชนและสังคมเป็นหลักทั้งนี้แนวความคิดที่เกิดขึ้นนั้นอาศัยแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ซึ่งในแนวทางปฏิบัติพระพุทธเจ้ามิได้กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวพระองค์จะแสดงเพียงแนวทางในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้นำทางการเมืองปกครองในรัฐนั้นรวมทั้งแนวทางการใช้อำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม

รัฐธรรม (Dhamma state) จากพุทธประวัติ กล่าวไว้ว่า ในยุคพุทธกาลนั้น กษัตริย์ผู้ครองนครหลายพระองค์ที่เลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นพุทธสาวกของพระพุทธเจ้า ได้นำเอาหลักธรรมคำสอนของพระองค์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวทางการปกครองในรัฐของตน หากเราพิจารณาในทางปฏิบัติจะเห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรงถึงแม้ว่าหลักธรรมของพระองค์มิได้กำหนดโดยตรงต่อรูปแบบการเมืองการปกครอง แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นนั้นคือ การใช้หลักธรรมในการพัฒนาบุคคลในชุมชน สังคม และรัฐโดยเน้นไปที่คุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นหลักสรุปได้ว่าความหมายของ “รัฐธรรม” (Dhamma state)

ที่แท้จริงนั้นไม่ได้เป็นรัฐหรือดินแดนที่ปกครองด้วยระบบการปกครองระบอบใดๆทั้งสิ้นหรืออีกนัยหนึ่งรัฐธรรมนูญไม่ใช่รัฐหรือดินแดนที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น รัฐธรรมนูญคือ รัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่ต้องมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็สมควรที่จะนำเอาหลักธรรมของศาสนามายึดถือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสุขในชีวิตวาทะปรออีกอย่างหนึ่งคือ นักการเมืองการปกครองที่ตั้นนั้นจะต้องตระหนักและมีความศรัทธาในหลักคำสอนของศาสนาและเล็งเห็นคุณค่าแห่งธรรมนั้น หากเป็นได้ลักษณะเช่นนี้แล้วจะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองประชาชนและร่วมพัฒนาระบอบการปกครองให้มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาในรัฐนั้น ๆ ต่อไป เหล่านี้จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญ หรือ “รัฐแห่งธรรม”

สังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนา สังฆาธิปไตยถือเป็นระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายสูงสุดนั้นคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้ เป็นระบอบการปกครองสงฆ์ที่มีมาครั้งสมัยพุทธกาล คำว่า “สังฆาธิปไตย” นั้นสามารถตีความได้ว่า “สังฆาธิปไตย” คือ ระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ทรงได้วางรูปแบบเอาไว้ เพื่อให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก เป็นที่ตั้งองค์กรเพื่อต้องการให้เกิดความสามัคคี ความพร้อมเพียงกันของหมู่คณะและความคล่องตัวขององค์กรที่เหมาะสมในยุคสมัยนั้น” รูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยนี้ จะมีแนวคิดไปในทางสามัคคีธรรมกล่าวคือมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุขโดยมีการบริหารจัดการผ่านมาทางระบบสังฆะ หรือหมู่ของภิกษุสงฆ์ ซึ่งหมายถึงหมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่าสาวกสงฆ์ การจัดลำดับชั้นทางการบริหารองค์กรในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลัก “อาวุโส-กันเต” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับแนวคิดของพวกพราหมณ์ในสมัยนั้นที่ยึดมั่นในเรื่องของวรรณะ เป็นยิ่งกว่าชีวิตและคุณธรรม ซึ่งการยึดหลักอาวุโส-กันเต จากความหมายที่ว่าสงฆ์เป็นใหญ่ หรือสงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ในองค์กร ถ้ายอมรับว่าระบอบการปกครองที่เรียกว่าสังฆาธิปไตยนี้เป็นทฤษฎีหนึ่ง นั่นก็หมายความว่า “สังฆะ” หรือกลุ่มชนที่เป็นพระภิกษุและพระภิกษุณี ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจของสงฆ์ หรือ...ถ้าจะให้ชัดก็ต้องระบุว่า สงฆ์มีอำนาจ สงฆ์เป็นใหญ่ หรืออำนาจเป็นของสงฆ์ ไม่ใช่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

ระบบบริหารตามมาตรฐานพุทธศาสนา จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้ทราบว่าระบอบการปกครองสงฆ์ที่เราเรียกว่า “สังฆาธิปไตย” คือระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางกรอบแนวความคิดของการปกครองในการให้อำนาจการปกครองทรงให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยให้ยึดถือหลักของความอาวุโส “อาวุโส-กันเต” จากที่กล่าว การบริหารตามแนวพุทธนั้น อาจตีความได้ว่า การบริหารคือการทำงานให้แล้วเสร็จบรรลุผลตามวัตถุประสงค์โดยอาศัยบุคคลอื่น กลุ่มบุคคล องค์กร ที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จของงานนั้น แนวความคิดของการบริหารงานตามแนวพุทธศาสนานั้นแนวคิดนี้ควรจะเริ่มต้นจากภายหลังที่พุทธองค์ทรงตรัสรู้และแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่ถือว่าเป็นวันที่เป็นจุดกำเนิดของ

“สังฆรัตนะ” พระพุทธเจ้าทรงวางระบบรูปแบบการบริหาร และการปกครอง องค์กรไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) ระยะต้น หรือระยะแรก พระองค์ทรงปกครองเองโดยมีพระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” (พุทธาธิปไตยหรือปิศาธิปไตย) 2) ระยะกลาง หรือ ระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิภูชนียภิกษุ ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ติสระณคณูปสัมปทา (อภิภูชนะนียาธิปไตย) 3) ระยะปลาย หรือ ระยะหลังทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ซึ่งระบบการปกครองระยะที่ 3 นี้ ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่ มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง พระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงวางแผนงานในการบริหารในการประกาศพระศาสนานั้นทรงกำหนดจุดมุ่งหมายให้สมาชิกในองค์กรหรือสาวกของพระองค์ยึดถือปฏิบัติให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงทั้งในส่วนตัวที่เรียกว่า “อตตहितสมบัติ” และการปฏิบัติตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่เรียกว่า “ปรหิตปฏิบัติ” ภายหลังการตรัสรู้ 3 ไตรมาส พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ถือเป็นกฎระเบียบในการปฏิบัติตนนั้นคือ การแสดง “โอวาทปาฏิโมกข์” พระองค์ยังกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความอดทน ไม่ให้มีกรกล่าวร้ายหรือเช่นฆ่า ช่มเหลงหรือขู่บังคับ ผู้ที่นับถือต่างศาสนาเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพอย่างแท้จริงสรุปได้ว่า ด้วยวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนพันธกิจต่างๆ ในการบริหารงานขององค์กรคณะสงฆ์อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมสำหรับการปกครองหลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นตามหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้โดยตรงแต่สิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้จะเป็นข้อบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสงฆ์เป็นหลักเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่าพระวินัย การศึกษาหลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นจึงเป็นการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน แนวคิดในการนำหลักธรรมมาใช้ทางการปกครอง หลักพุทธธรรมเป็นหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นธรรมที่มีคุณสมบัติมากถึง 6 ประการ ธรรมะจึงมีเนื้อหาสาระและขอบเขตที่กว้างขวางมาก ว่ากันตามจริงแล้วมีใช้แต่เฉพาะเรื่องของรัฐหรือการปกครองเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมส่วนตัว เรื่องของจิตใจ ครอบครัว โดยมีความหมายลึกถึง 4 ระดับดังนี้ (1) ธรรมะสำหรับการบริหารปกครองตน (2) ธรรมะสำหรับการครองเรือน (3) ธรรมะสำหรับการบริหารประเทศชาติ (4) ธรรมะสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติ หรือเข้าสู่พระ การนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง ในทางปฏิบัติแล้วควรจะต้องนำปัจจัยหลาย ๆ ด้านมาเป็นส่วนประกอบเหตุผลคือหลักธรรมคำสอนต่างนั้น พระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะเจาะจงแต่บทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหากับสาวกของพระองค์เมื่อเกิดข้อขัดแย้งขึ้น จึงเป็นที่มาของพระธรรมวินัยที่ใช้อยู่ร่วมกันเมื่อเป็นเช่นนี้จึงอยู่ที่ว่าจะเลือกให้หัวข้อธรรมไหน เรื่องอะไร ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ โอกาส เวลาและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ และให้เหมาะกับบุคคลรวมทั้ง

ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบ หลักพุทธธรรมกับการเมือง คือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอันมีนัยยะที่สัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐหรือกิจกรรมทางด้านความสัมพันธ์ภายในประเทศของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น การใช้หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้กับการบริหารหากเราจะวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองสามารถจำแนกได้ออกเป็น 7 กลุ่ม ประกอบไปด้วย (1) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบบริหารบ้านเมือง (2) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเป็นผู้นำ (3) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ (4) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์คนในสังคม (5) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ (6) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาองค์กร (7) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางแผนนโยบาย หลักพุทธธรรมทั้ง 7 หมวดนี้แท้ที่จริงเป็นการพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ต้องได้รับการพัฒนาให้ไปด้วยกัน หากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้วจะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย (กายภาวนา), ด้านสังคม (ศีลภาวนา), ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นทุกมุมของชีวิตของคนกล่าวโดยสรุปได้ว่า “หลักธรรมสำหรับการบริหารการปกครอง” จำแนกตามอำนาจการปกครองได้คือ ตามแนวคิดของการใช้อำนาจการปกครองเราสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ “หลักของการนิเคราะห์” และ “หลักของการประเคราะห์” มีหลักธรรมตามแนวคิดนี้ 4 หมวดประกอบด้วย ราชสังคหวัตถุ 4 หมายถึงหลักของการสงเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดิน ทศพิธราชธรรม คือธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งพึงยึดถือปฏิบัติ 10 ประการ จักรพรรดิวัตรความหมายคือหลัก จริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดินตามหลักธรรม 12 ประการที่เรียกว่าหลักการสงเคราะห์ อปริหานิยธรรม ความหมายคือหลักธรรมที่บงบอกความถึงความไม่เป็นไปแห่งความเสื่อมถอยแต่เป็นไปเพื่อความเจริญด้านเดียวหรือหลักการแห่งความสามัคคี

4.7 วิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาถึงปรัชญาการปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหากเราวิเคราะห์ถึงแนวคิดทางการปกครองทั่วไปสามารถสรุปเป็นแนวคิดหลักได้ว่าแนวคิดทางการปกครองทั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบการปกครองแบบเผด็จการ จะเน้นไปที่หลักการใช้อำนาจการปกครอง 3 ประการนั่นคือ “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” อำนาจทั้ง 3 นี้เป็นอำนาจสูงสุดที่ใช้ในการปกครองในทุกพื้นที่อาจมีความแตกต่างกันในส่วนองวิธีการดำเนินงานซึ่งส่งผลมาจากองค์ประกอบทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของพื้นที่นั้น ๆ ในยุคปัจจุบันอำนาจทั้ง 3 ประการยังคงความสำคัญอยู่ แม้ว่าระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันยังมีพัฒนาการมากขึ้นก็ตาม แต่อย่างไรเสียความสำคัญของการใช้อำนาจทั้ง 3 นี้ยังคงใช้เป็นแนวความคิดหลักสำหรับการปกครองในทุกรูปแบบ จากการศึกษาปรัชญาของอินเดียโบราณในอดีตจะเห็นได้ว่าชนชาติอินเดียดั้งเดิมนั้นล้วนมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์มาตั้งแต่ต้นสังคมอินเดียโบราณแต่ละสังคมจึงมีจุดกำเนิดทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน แนวความคิดการดำรงชีวิต ตลอดจนแนวคิดการปกครองและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมเป็นปัจเจกต่อกันอย่างชัดเจน จุดกำเนิดของอารย

ธรรมของชนชาตินี้ที่มีความแตกต่างกันเป็นรากฐานรวมทั้งแนวคิดการแบ่งแยกชนชั้นหรือที่เราเรียกว่า “วรรณะ” ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อเนื่องมาจนถึงในยุคปัจจุบัน ลักษณะของลัทธิความเชื่อก่อนสมัยพุทธกาลและสมัยพุทธกาล ชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ มีความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับการสวดมนต์อ้อนวอนและการบูชาเทพเจ้าหรือที่เรียกว่า “ลัทธิเทวสิทธิ์” ลัทธิเทวสิทธิ์มีอิทธิพลต่อแนวคิดการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชและเผด็จการที่ให้อำนาจเด็ดขาดแก่ผู้ปกครองเพียงผู้เดียว การเมืองการปกครองของอินเดียปัจจุบันเป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา แยกศาสนาออกจากการเมือง ทำให้พระพุทธศาสนาไม่มีอิทธิพลต่อระบอบการปกครองในปัจจุบันด้วยเหตุที่ว่า พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นมาภายหลังศาสนาพราหมณ์ดังนั้นแนวคิดการปกครองในยุคนี้ก็จะยึดถือเอาตามคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ ปัจจุบัน แม้จะมีการพัฒนาไปเป็นศาสนาฮินดูและเรียกใหม่ว่า “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” แล้วก็ตามอิทธิพลจากแนวความคิดตาม “คัมภีร์พระเวท” ของศาสนาพราหมณ์ยังคงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความเชื่อในสังคมชาวอินเดียมาจนถึงยุคปัจจุบันดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้นำศาสนาพราหมณ์ยังคงความสำคัญต่อระบอบการปกครองของชาวอินเดียมาจนถึงยุคปัจจุบัน รูปแบบการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมือง หรือนครรัฐนั้น ๆ การปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสนับสนุน หรือทรงแสดงแนวคิดถึงระบบการเมืองการปกครองในแง่มุมมองของทฤษฎีอย่างทางแนวคิดตะวันตก จากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแบบ “อเทวนิยม” ที่ปฏิเสธความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้าว่ามีเทพเจ้าที่มีอำนาจในการดลบันดาลไม่เชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ คำสอนของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธองค์ ทรงรู้ ทรงเห็นด้วยปัญญาญาณของพระองค์เอง พระธรรมเหล่านี้เป็นทั้งโลกุตตรธรรมและโลกียธรรม ลักษณะของการปกครองของพระพุทธเจ้านั้นไปที่การปกครองสงฆ์โดยอาศัยหลักธรรมที่เรียกว่า “พระธรรมวินัย” เป็นกฎระเบียบในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ นอกจากวินัยแล้วยังทรงใช้ “ธรรม” เป็นหลักในการบริหารการปกครองพระองค์ทรงเน้นย้ำในส่วน of แนวคิดในการปฏิบัติตนของบุคคลในชุมชนและสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันซึ่งจะเทียบเคียงได้กับแนวคิดทางการเมืองการปกครองของการอยู่ร่วมกัน ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่าง ๆ ก็เพื่อให้พุทธบริษัทคือ พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงจัดระเบียบพระสงฆ์ และอารามต่าง ๆ ให้มั่นใจว่าพุทธบริษัททุกคนจะได้พระธรรมวินัยไปอย่างดีที่สุด เรียกว่า “พระธรรมวินัย” เป็นกฎหมายของการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการจัดการปกครอง “พระธรรมวินัย” คือหลักในการพัฒนา กาย วาจา ใจ การปกครองตามหลักซึ่งจะสอดคล้องต่อแนวคิดการเมืองการปกครองของชาวตะวันตก ดังเช่น ปรัชญาทางการเมืองการปกครองของ อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ชุมชนที่ดีถือว่าเป็นการพัฒนาการขั้นสูงสุดของมนุษย์คือรัฐ รัฐที่ดีก็จะต้องสามารถเสริมสร้างให้มนุษย์มีจิตใจที่ดีและร่างกายแข็งแรง คุณธรรมทางปัญญาและทางศีลธรรมปัญญา เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับความดี เพื่อเป้าหมายแห่งความสุขในชีวิต ศีลธรรม เกิดจากกระบวนการอบรม บ่ม

เพาะให้คนประพฤติดี ปฏิบัติดี การใช้อำนาจเพื่อการปกครองเพื่อประโยชน์ของตนเอง ถือว่าเป็นนักปกครองที่เลว แต่หากใช้อำนาจในการปกครองเพื่อประโยชน์ของสังคม ถือว่าเป็นนักปกครองที่ดี ดังนั้นแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามหลักปรัชญาของอริสโตเติล (Aristotle) นั้นจะเน้นให้ความสำคัญในเรื่อง “คุณธรรมจริยธรรม” ของการปกครองเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับกับแนวทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ 3 ประเภท คือ (1) หลักการใช้อัตตาริปไตย การถือตนเป็นใหญ่ “อัตตาริปไตย” นี้ควรใช้แต่ในขอบเขตที่เป็นความดีคือยึดมั่นในความดีงามเป็นใหญ่ทำดีด้วยเคารพตนและดำรงไว้ในความถูกต้อง (2) หลักการใช้โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่ การถือกระแสโลกเป็นใหญ่ และโลกในที่นี้หมายถึงคน จะเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า โลกคือหมู่สัตว์ ดังนั้นโลกาธิปไตยตามความหมายนี้เทียบได้กับคำว่า ประชาธิปไตยที่ถือคนส่วนใหญ่เป็นหลัก (3) หลักการใช้ธรรมาธิปไตย การถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่ การใช้อำนาจในการปกครอง สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ จะต้องมีการใช้ “ธรรมาธิปไตย” ในการปกครองนั้นๆ จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ (คณนง วังผายแก้ว, 2547) หลักการทั้ง 3 ข้อดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองดังที่กล่าวมาแล้วนั้นคือ แนวคิดในการใช้อำนาจนิติบัญญัติ แนวคิดในการใช้อำนาจบริหาร และ แนวคิดในการใช้อำนาจตุลาการ แนวคิดทั้ง 3 นี้เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงวางรากฐานของการปกครองไว้อย่างรอบคอบที่ให้ความสำคัญทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นด้วย อำนาจแห่งอิทธิพล 3 ประการดังที่กล่าวแล้วข้างต้นนี้ ดังนั้น แนวคิดการปกครองนี้จึงเป็นแก่นหรือเป็นหัวใจที่ผู้นำหรือผู้ปกครองในระบอบการปกครองใดก็ตามต้องยึดมั่นและทำเพื่อส่วนรวมเพื่อให้ได้รับการยกย่องนับถือจากผู้ใต้การปกครองหรือแม้กระทั่งจากผู้ที่มีใต้อยู่ภายใต้การปกครองด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ดังนั้น ในการวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ต่อจากนี้ไปจะยึดหลักของแนวคิดในการใช้อำนาจการปกครองทั้ง 3 ผสมเข้ากับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วแสดงถึงความสอดคล้องให้เห็นตามแนวคิดในการปกครองดังกล่าว

4.7.1 อำนาจการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด คือ รูปแบบการปกครองที่อำนาจ ประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองรูปแบบใดก็ตาม ทั้งนี้จะสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละรัฐ ในแต่ละยุคแต่ละสมัยรวมทั้งการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองทั้ง 3 ประการคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการ จะต้องมีความสอดคล้องต่อกันและคานอำนาจกันเพื่อให้เกิดความสมดุลทางการเมืองการปกครอง จะเห็นได้ว่ารูปแบบการปกครองรูปแบบหนึ่งอาจจะเหมาะสมกับสังคมในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็ไม่สามารถที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารและจัดการผลประโยชน์ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ในการปกครองสมัยพุทธกาลก็เช่นกัน รูปแบบที่เหมาะสมในขณะนั้นขึ้นอยู่กับสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมในขณะนั้นการปกครอง

ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์มิได้ตรัสเกี่ยวกับการปกครองไว้โดยตรง แต่ทรงเน้นถึงรูปแบบการปกครองที่ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต้องได้รับประโยชน์มากที่สุดในการอยู่ร่วมกัน โดยทรงยึดการปกครองโดยธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการปกครองของ จอห์น ล็อก ที่จะเน้นให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นสำคัญกล่าวคือหลักสำคัญในการปกครองคือ หลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation des Pouvoirs) ในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียว ดังนั้นควรแยกอำนาจปกครองออกเป็น 3 ส่วน แต่ไม่ใช่แยกกันโดยเด็ดขาด แต่จะต้องประสานและถ่วงดุลย์อำนาจกันระหว่าง “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” รูปแบบการปกครองในอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการปกครอง 2 รูปแบบ คือ “รูปแบบราชาธิปไตย” และ “รูปแบบอภิชนาธิปไตย” หรือที่เรียกว่า สามัคคีธรรม ซึ่งทั้ง 2 แบบ พระพุทธเจ้าพระองค์มิได้ทรงชี้ลงไว้ว่าแบบใดดีหรือไม่ดีแต่ทั้ง 2 แบบนั้นก็เหมาะกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจในขณะนั้นเช่นกันแนวคิดการปกครองก็เป็นเช่นเดียวกันอำนาจทางการปกครองที่ใช้ยังคงเป็นอำนาจที่มีความเหมาะสมกับระบอบการปกครองที่ใช้ตามบทบัญญัติในพระพุทธศาสนาแม้ว่าพระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติไว้โดยตรงก็ตามแต่ในส่วนของหลักธรรมบางประการสามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับระบอบการปกครองนั้นได้เพียงแต่จุดมุ่งหมายของระบอบการปกครองที่ใช้สามารถที่จะทำให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต้องได้รับประโยชน์มากที่สุดในการอยู่ร่วมกันและเกิดความสมดุลทางการปกครองในสังคมได้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจทางการปกครองประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้คือ

1) อำนาจนิติบัญญัติตามแนวพระพุทธศาสนา แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ในระบอบสังฆาธิปไตย หรือระบอบการปกครองสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลัก “อาวโโส-ภันเต” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับแนวคิดของพวกพราหมณ์ในสมัยนั้นที่ยึดมั่นในเรื่องของวรรณะ เป็นยิ่งกว่าชีวิตและคุณธรรม จากความหมายที่ว่าสงฆ์เป็นใหญ่ หรือสงฆ์มีอำนาจ เป็นใหญ่ในองค์กร ถ้ายอมรับว่าระบอบการปกครองที่เรียกว่าสังฆาธิปไตยนี้เป็นทฤษฎีหนึ่ง นั่นก็หมายความว่า “สังฆะ” หรือกลุ่มชนที่เป็นพระภิกษุและพระภิกษุณี ย่อมอยู่ภายใต้อำนาจของสงฆ์ หรือถ้าจะให้ชัดก็ต้องระบุว่าสงฆ์มีอำนาจ สงฆ์เป็นใหญ่ หรืออำนาจเป็นของสงฆ์ไม่ใช่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2542) จากที่กล่าวมาแล้ว “อำนาจนิติบัญญัติ” ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “อำนาจอธิปไตย” ในยุคปัจจุบันอำนาจนิติบัญญัติถือเป็นอำนาจที่ใช้บังคับควบคุมหรือที่เรียกว่า “กฎหมาย” ในรูปแบบการปกครองในยุคปัจจุบันตั้งเช่นระบอบประชาธิปไตยกฎหมายสูงสุดที่บังคับใช้ในการปกครองคือ “รัฐธรรมนูญ” ซึ่งข้อบังคับทางกฎหมายเป็นข้อบังคับใช้ที่ประชาชนทุกคนจะต้องยอมรับร่วมกันและนำไปปฏิบัติ แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นนั้น เริ่มจากแนวคิดทฤษฎีของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมนั้นอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของมวลชนอย่างเสมอและเท่าเทียมกัน (คะนอง วังฝายแก้ว, 2547) จากแนวคิดนี้อาจกล่าวได้ว่า “กฎกติกา” ของสังคม

นั่นเองคือ “กฎหมาย” ที่บุคคลในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ดังนั้น แนวความคิดที่เหล่านักวิชาการได้ศึกษาวิเคราะห์มาแล้วจะมุ่งไปที่พระวินัยปิฎกโดยมีกรอบของ “หลักนิติบัญญัติ” เป็นตัวกำหนด ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองเห็นว่า “พระวินัย หรือสิกขาบท” เป็นธรรมนูญการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักรอย่างน้อยก็สะท้อนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า กฎหมายมีความจำเป็นในการปกครองไม่ว่าจะในส่วนของคณะสงฆ์หรือฝ่ายบ้านเมือง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ใช้ “หลักธรรมาธิปไตย” นั่นคือกฎหมายสูงสุดหรือที่ใช้ในการปกครองคือการยึดถือ “ธรรม” หรือเรียกว่า “นิติบัญญัติ” เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและยึดถือเป็นกฎกติกาของสังคมร่วมกัน เพื่อให้สังคมนั้นอยู่อย่างสงบสุข สรุปลงความได้ว่า “พระธรรมวินัย” คือ อานาจนิติบัญญัติ ที่ใช้ในการปกครองประชาชน สังคม และประเทศชาติ จุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางสังคมและเป็นข้อบังคับให้ชุมชนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2) อำนวยการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา จากแนวคิดที่กล่าวไว้ว่า “การเมืองการปกครอง” หมายถึง วิธีการดูแลบริหารรัฐในด้านต่างๆ รวมทั้งการดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรมและเป็นระเบียบ และตามนัยพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ “ธรรมะ” และความหมายโดยสรุปคือ การปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดิน (รัฐ) ซึ่งรัฐถือเป็นการวิวัฒนาการทางสังคมให้ความเป็นธรรมในเรื่องการแบ่งสรรปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต พร้อมทั้งไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จุดมุ่งหมายของรัฐอยู่ที่การจัดแจงผลประโยชน์ในการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มชนให้เกิดความเป็นธรรม โดยยึดความสงบสุขของคนในสังคมเป็นเป้าหมายใหญ่ (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, 2553) จากคำจำกัดความที่ว่านี้สามารถตีความได้ว่าอำนวยการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาหรือการบริหารงานตามแนวพระพุทธ ศาสนานั้นคือ การใช้หลักการของธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง 3 ประเภท คือ อัตตาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักพิจารณาความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค เป็นการบริหารในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข มีความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน มีความสมานสามัคคี และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทุกคนให้ได้รับความเป็นธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนแนวคิดในการบริหารงานดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าอำนวยการบริหารตามแนวพุทธนั้นคือการทำงานให้แล้วเสร็จบรรลุผลตามวัตถุประสงค์โดยอาศัยบุคคลอื่น กลุ่มบุคคล องค์กร ที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จของงานนั้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550) ดังนั้น หากเราพิจารณาในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาพระองค์มิได้กำหนดแนวทางการบริหารไว้อย่างชัดเจนเป็นแต่เพียงหลักธรรมบางประการที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันพระพุทธเจ้าทรงวางระบบรูปแบบการบริหาร และการปกครอง องค์กรไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) ระยะต้น หรือระยะแรก พระองค์ทรงปกครองเองโดยมีพระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” (พุทธาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย) 2) ระยะกลาง หรือ ระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิพยุชนียภิกษุ ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครอง โดยมี

พระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ติสรณคมนูปสัมปทา (อภิบุชนียาธิปไตย) 3) ระยะปลาย หรือระยะหลังทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ซึ่งระบบการปกครองระยะที่ 3 นี้ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบันนี้โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541) หลักธรรมในการบริหารงานที่เน้นการพัฒนาคนและนักปกครองในการอยู่ร่วมกันคือหลักธรรมที่เรียกว่า “สังคหวัตถุ 4” สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ประสานใจทุกคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกันให้ได้อยู่อย่างมีความสุข สามัคคี ซึ่งถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในชุมชน สังคม ที่อาจมีความแตกต่างกันทางความคิดและความเชื่อในสังคมนั้นมากมักจะเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ มากมายการประยุกต์หลักธรรมบางประการใช้ร่วมกันเพื่อส่งเสริมให้เกิดความสงบสุข ดังเช่น หลักเกี่ยวกับการบริหารองค์กร คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งก็คือหลักธรรมของความสำเร็จเป็นทางแห่งความก้าวหน้า มีเนื้อหาในการส่งเสริมให้เกิดความรักความพึงพอใจในสิ่งที่เราทำและสิ่งที่ถูกต้อง มีความเพียรพยายามมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำอย่างมีสติและการรู้จักพิจารณาหาเหตุผลประกอบการวางแผนงาน (สังคหวัตถุ 4 และ อิทธิบาท 4 ศึกษาเพิ่มเติมในภาคผนวก) ยังมีหลักธรรมอีกหลายประการที่มีแนวคิดสอดคล้องกับการใช้อำนาจบริหารตามแนวพระพุทธศาสนานั้นคือ “อปริหานิยธรรม” “ทศพิธราชธรรม” เป็นธรรมของนักปกครอง 10 ประการหลักการของนักปกครอง คุณธรรมผู้ปกครองบ้านเมืองจริยวัตรของนักปกครองควรประพฤติ “จักรวรรดิธรรม” เป็นหลักการปกครองของนักปกครองหรือนักบริหาร ถ้านักปกครองหรือนักบริหารไม่มีหลักธรรมนี้เป็นหลักในการปกครอง สังคมหรือประเทศที่เขาปกครองอยู่ก็จะดำรงอยู่อย่างวุ่นวาย แต่ถ้ายึดหลักหลักธรรมนี้ในการปกครอง สังคมหรือประเทศนั้นก็อยู่อย่างปกติสุขเจริญรุ่งเรือง “อปริหานิยธรรม” เป็นหลักธรรมที่ป้องกันความตกต่ำของชุมชนและสังคมสนับสนุน สังคมจะพบกับความรุ่งเรือง ผู้ปกครองจึงควรยึดมั่นในหลักธรรมนี้ “ราชสังคหธรรม” “อคติ” เป็นต้น หลักธรรมทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแต่เป็นหลักธรรมในการใช้อำนาจการบริหารการปกครองอันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงของรัฐและความผาสุกของประชาชน (ประยงค์ แสนบุราณ, 2558)

3) อำนาจตุลาการตามแนวพระพุทธศาสนา อำนาจตุลาการหมายถึงอำนาจในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนทั่วหน้ากัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรักษาความยุติธรรมตามกฎหมาย การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ของศาล ซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งศาลเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ (คะนอง วิงฝายแก้ว, 2554) จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้นหากเราแบ่งแยกแนวความคิดออกเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายคุณุศลหรือเทียบได้กับประชาชนทั่วไป อำนาจตุลาการที่ใช้เป็นไปเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนด้วยความเสมอภาคส่วนสถาบันตุลาการในระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรคือศาลสถิตยุติธรรมทำหน้าที่วินิจฉัยและพิพากษารรรถคดีให้สอดคล้องกับกฎหมายหรือตามอำนาจนิติบัญญัติที่กำหนดไว้ ส่วนสถาบันตุลาการในระบอบการปกครองฝ่ายสงฆ์คือ “สงฆ์ หรือ

คณะสงฆ์” ทำหน้าที่วินิจฉัยและพิพากษาบรรดาคดีให้สอดคล้องกับพระวินัย การทำหน้าที่ของสงฆ์ในการเป็นสถาบันตุลาการเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้น 4 ประการด้วยกันมีประกอบด้วย 1) วิวาทาธิกรณ์ การวิวาทกันของภิกษุในเรื่องพระธรรมวินัย 2) อนุวาทาธิกรณ์ การกล่าวโจทก์กันด้วยอาบัติ 3) อาปัตตาธิกรณ์ อาบัติที่ภิกษุต้อง 4) กิจจาธิกรณ์ กิจที่เกิดขึ้นที่สงฆ์ต้องทำ ทั้งรับเข้าหมู่ เช่น พิธีอุปสมบท การลงโทษ เช่น นิคหกรรม ในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธศาสนานอกจากข้อขัดแย้งหรือเกิดการกระทำของภิกษุรูปใดกระทำผิดพระพุทธองค์จะใช้วิธีการไต่สวนหาความผิด แล้วจึงตัดสินพิพากษา ถ้าหากศึกษาบท(ศาสนจักรเรียกพระวินัย อานาจจักรเรียกกฎหมาย) ไต่ไม่มีก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์แล้วแจ้งเหตุที่เกิดขึ้นและปรับแก้สิกขาบทนั้นใหม่ (ฝ่ายอานาจจักรเรียกตรากฎหมายใหม่) คือการบัญญัติครั้งแรก เรียกว่า “มูลบัญญัติ” หรือบัญญัติเดิม ส่วนข้อแก้ไขเพิ่มเติมเรียกว่า “อนุบัญญัติ” (ประยงค์ แสนวนุราณ, 2558) จากคำกล่าวที่กล่าวว่า “พระวินัย” หรือ “พระธรรมวินัย” คือตัวบทกฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันการละเมิดและการกระทำผิดในครั้งต่อไปของพระภิกษุในครั้งต่อไป พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้น ๆ กระทำผิดที่เป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาของพระองค์มีหม่อม ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดศรัทธาที่จะทำนุบำรุง และขาดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพระองค์ จึงทรงบัญญัติข้อห้ามไว้เพื่อป้องกันพระภิกษุรูปอื่นที่จะละเมิดและกระทำผิดในอนาคต ในสมัยพุทธกาลมีสาวกของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมากมาย พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วข้อบัญญัติต่างๆที่เกิดขึ้นที่เรียกว่าพระวินัยนั้น พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นบังคับก่อนเหตุการณ์จะเกิดขึ้น จะบัญญัติพระวินัยเพื่อลงโทษพระภิกษุรูปนั้น ๆ หลังกระทำผิดแล้ว เพื่อไม่ให้ภิกษุรูปอื่นยึดถือเป็นเยี่ยงอย่างในการกระทำผิดต่อไป ยุคปัจจุบัน (ประยงค์ แสนวนุราณ, 2558) กล่าวคือ แนวคิดการใช้อำนาจตุลาการตามแนวพระพุทธศาสนานั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความขัดแย้งที่ผิดไปจากตัวบทกฎหมายหรือพระธรรมวินัยเกิดขึ้น การใช้อำนาจตุลาการหากเป็นการปกครองฝ่ายอานาจจักรจะมีสถาบันตุลาการศาลสถิตยุติธรรมเป็นผู้ตัดสินไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นจนมีคำตัดสินอันเป็นที่สุดเสมอเหมือนหนึ่งเป็นการตรากฎหมายขึ้นมาใหม่เพื่อใช้บังคับ ส่วนการใช้อำนาจตุลาการฝ่ายศาสนจักรนั้น “สงฆ์หรือคณะสงฆ์” เป็นสถาบันตุลาการในการตัดสินไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังกล่าว ในยุคปัจจุบันการจะควบคุมพระภิกษุสามเณร ที่ละเมิดพระวินัย โดยอาศัยพระวินัยอย่างเดียวมาควบคุมลงโทษคงไม่เพียงพอด้วยเหตุที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบันอันเป็นผลให้พระภิกษุสามเณร ที่ขาดการศึกษาอย่างถูกต้อง ขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายของบ้านเมืองมาเป็นตัวกำกับหรือควบคุมด้วย ปัจจุบันตัวบทกฎหมายที่ใช้ร่วมกับการปกครองคณะสงฆ์คือ “พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535” มาควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุที่ละเมิดพระวินัยและกฎหมายต่อไป (ประยงค์ แสนวนุราณ, 2558)

บทสรุปแนวคิดการใช้อำนาจการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วยการใช้
อำนาจการปกครอง 3 ประการคือ 1) อำนาจนิติบัญญัติตามแนวพระพุทธศาสนา 2) อำนาจบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา 3) อำนาจตุลาการตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันอำนาจทั้งสามนั้นหาก

เป็นฝ่ายอาณาจักรประกอบด้วยรัฐสภาที่มีอำนาจในการแก้ไขหรือตรากฎหมายใช้บังคับใหม่ ส่วนฝ่ายศาสนจักรนั้นเรียก สงฆ์หรือคณะสงฆ์ ที่มีหน้าที่ในการไต่สวนข้อขัดแย้งหรือความผิด (อธิกรณ์) ที่เกิดขึ้นโดยมีพระธรรมวินัยเป็นตัวบทกฎหมาย คำตัดสินทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรถือเป็นที่สุดตามกระบวนการใช้อำนาจ อีกนัยหนึ่งการใช้อำนาจการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเสมอเหมือนหนึ่งเป็นการใช้อำนาจนิติบัญญัติควบคู่กันไปมากกว่าข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทและความผิดที่เกิดขึ้นนั้นๆอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์คงให้ยึดถือคำตัดสินนั้นเป็นที่สุด (ฝ่ายอาณาจักรเรียกตรากฎหมายใหม่คือ การบัญญัติครั้งแรก ฝ่ายศาสนจักรเรียกว่า “มูลบัญญัติ” หรือบัญญัติเดิม ส่วนข้อแก้ไขเพิ่มเติมเรียกว่า “อนุบัญญัติ”) ดังที่กล่าว

4.7.2 รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา จากรายละเอียดการศึกษาที่ผ่านมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นมีแนวคิดหลักคือการให้อำนาจของคณะสงฆ์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองสังฆมณฑล “สังฆาธิปไตย” ถือเป็นระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่ประกอบด้วยกฎหมายสูงสุดนั้นคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้ส่วนระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามิได้กำหนดเป็นการจำเพาะแต่ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยให้ความเคารพตามสภาวะอาวุโสก่อนหลังของการดำรงสมณเพศ “สังฆาธิปไตย” คือระบอบการปกครองระบอบหนึ่งในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงได้วางรูปแบบเอาไว้เพื่อให้สงฆ์หรือคณะมีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยไม่ยึดถือตัวบุคคล เพื่อต้องการให้เกิดความสามัคคีความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะและความคล่องตัวขององค์กรที่เหมาะสม (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, 2544) จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อำนาจการปกครองที่คณะสงฆ์ใช้เป็นกฎหมายหลักในการปกครองการบังคับใช้นั้นคือ “พระธรรมวินัย” ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ซึ่งการใช้อำนาจการปกครองต่าง ๆ นั้นต้องยึดถือเอาตามพระธรรมวินัยเป็นหลักดังจะกล่าวได้ว่า รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาคือรูปแบบการปกครองที่ใช้ “หลักธรรมาธิปไตย” ในการปกครองนั้นคือการยึดถือ “ธรรม” เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและยึดถือเป็นกฎกติกาของสังคัมร่วมกัน เพื่อให้สังคัมนั้นอยู่อย่างสงบสุข หากเราจะกล่าวถึง “รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจละเลยและยังเป็นสิ่งสำคัญในการปกครองนั้นคือรูปแบบของ “รัฐ” คำว่า รัฐ หากเราตีความตามแนวความคิดในการปกครองจะให้ความหมายได้ว่า “รัฐ” เป็นแนวความคิดหรือมโนทัศน์ที่ย่อลงมาจากการเมือง (Politics) ในลักษณะที่รัฐเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบและการสร้างแบบแผนอย่างเป็นทางการของการเคลื่อนไหวหรือพลวัตของการเมือง โดยที่รัฐประกอบไปด้วยประชากรและสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ สถาบัน และกระบวนการยุติธรรม หลักการและอำนาจ ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบโครงสร้าง ส่วนในมโนทัศน์อย่างแคบ รัฐหมายถึงรัฐบาลที่ทุกรัฐจะต้องมีเป็นของตนเอง รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองในนามของรัฐ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2535) จากความหมายตามแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความหมายของรัฐไม่ได้หมายถึงดินแดนหรืออาณาเขตของดินแดนเท่านั้นแต่ “รัฐ” เปรียบเสมือนคือ กลไกทางการเมืองการปกครองโดยมีอำนาจอธิปไตยปกครองดินแดนอย่างมีขอบเขตในการใช้อำนาจทั้ง อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจการบริหาร และอำนาจ

ตุลาการ ความหมายของรัฐในทางภาษาบาลี คำว่า “รัฐ” ตรงกับคำว่า “รฏฐ” แปลว่า แวนแคว้น หรือประเทศ ในพระไตรปิฎกโดยส่วนมากแล้วมักจะใช้คำว่า “แคว้น” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2535) แนวคิดของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนานั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวคิดทฤษฎีใน “อัครัญญสูตร” และ “มหาโควินทสูตร” ซึ่งถือเป็นทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนาที่สำคัญนั้นเพราะถือเป็นทฤษฎีที่พัฒนาแนวความคิดมาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์แสดงธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับผู้คนที่ทุกข์ทรมาน จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดกล่าวสรุปถึงหัวในสำคัญของแต่ละทฤษฎีนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าประสงค์ของการกำเนิดรัฐนั้นเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสมาชิกในชุมชน สังคม และรัฐนั้น โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในการปกครองซึ่งจะเรียกได้ว่า “รัฐธรรม” คือ รัฐที่ใช้ “ธรรม” ในการปกครองตามพุทธประวัติที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา และเผยแผ่หลักคำสอนทำให้เกิดสาวกมากมาย รวมทั้งกษัตริย์ผู้ครองนครหลายพระองค์ที่เลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นพุทธสาวกของพระพุทธเจ้า ได้นำเอาหลักธรรมคำสอนของพระองค์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวทางการปกครองในรัฐของตน หากเราพิจารณาในทางปฏิบัติ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรงถึงแม้ว่าหลักธรรมของพระองค์มิได้กำหนดโดยตรงต่อรูปแบบการเมืองการปกครองแต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นนั้นคือการใช้หลักธรรมในการพัฒนาบุคคลในชุมชน สังคม และรัฐโดยเน้นไปที่คุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นหลัก กล่าวโดยสรุปได้ว่าความหมายของ “รัฐธรรม” (Dhamma state) เป็นรัฐหรือดินแดนที่ปกครองด้วยระบบการปกครองระบอบใดๆ ที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่ต้องมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็สมควรที่จะนำเอาหลักธรรมของศาสนามายึดถือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิตเหล่านี้จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็น “รัฐธรรม” หรือ “รัฐแห่งธรรม”

รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาลมีหลากหลายรูปแบบการเมืองการปกครองในยุคพุทธกาลนั้นจึงเกิดระบบการเมืองร่วมสมัยซึ่งมีสองระบบ คือ “สาธารณรัฐ” และ “ราชาธิปไตย” รูปแบบสาธารณรัฐที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองคือ แคว้นวัชชีหรือรัฐวัชชี ส่วนระบบราชาธิปไตยที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองนั้นคือ แคว้นมคธ และโกศล ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า ผู้นำการปกครองสูงสุดของรัฐทั้งสามล้วนเป็นพุทธสาวกทั้งสิ้นจากจุดนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีบทบาททางการเมืองการปกครองกับผู้นำของแต่ละรัฐนั้น และมีส่วนสนับสนุนในการส่งเสริมพัฒนาระบบการปกครองแต่ละระบบให้มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ดังนั้นการศึกษาถึงรูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมตามแนวคิดดังกล่าวที่ผ่านจะต้องศึกษาถึงรูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้ามีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญทั้งนี้ จากพุทธประวัติจะเห็นได้ว่า “รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม” เป็นรูปแบบการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงมีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองการปกครองมากที่สุดจะเห็นได้จากเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐคือ “อภิธานิยธรรม” อภิธานิยธรรม 7 ประการนี้

พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) กล่าวคือ อปริหานิยธรรมคือ “ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง” ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) ลักษณะของรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้มีความแตกต่างจากรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยในเรื่องของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง อำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองก็ขึ้นอยู่กับมติที่ประชุม หากที่ประชุมมีความเห็นชอบอย่างไร ก็ต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ในการปกครองแบบสามัคคีธรรมนั้นนโยบายต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อบ้านเมืองจึงออกมาจากการลงมติในที่ประชุมดังกล่าว ในขณะที่ระบอบราชาธิปไตย แม้จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์หรือพระราชากับข้าราชการบริพาร แต่สุดท้ายพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็คือผู้มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดและอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับมติของที่ประชุมก็ได้ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงต้องอาศัยหลักการเรื่องความสามัคคีและความมีระเบียบวินัยของผู้คนในรัฐเป็นสำคัญ เนื่องจากการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองซึ่งต้องอาศัยมติที่ประชุมที่มีความเห็นที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมเรียกกันนี้ มีการมองกันว่า มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกปัจจุบัน ลักษณะของการปกครองที่มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในสภา เพื่อรับความพึงความคิดเห็นแล้วก็พิจารณาตัดสินใจลงมติ หากมติของที่ประชุมว่าอย่างไร ทุกคนก็จะต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, 2544) ความแตกต่างระหว่างระบอบสามัคคีธรรมกับประชาธิปไตยก็คือเรื่อง “อำนาจอธิปไตย” อันเป็นหลักการสำคัญทางการเมือง ในระบอบสามัคคีธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองมีได้อยู่ที่ประชาชนหรือสามัญชนโดยทั่วไป แต่อยู่ที่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มบางคณะเท่านั้นคือ กลุ่มชนชั้นสูงดังนั้นการที่รัฐซึ่งปกครองด้วยระบอบสามัคคีธรรมให้ความสำคัญแก่คณะชนชั้นสูงซึ่งร่วมกันตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางทางการเมืองการปกครอง ด้วยการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียงร่วมใจกันและความมีระเบียบวินัย ระบอบสามัคคีธรรมจึงมีความใกล้เคียงกับอภิชนาธิปไตยมากกว่าที่จะเป็นประชาธิปไตย กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ในทางปฏิบัติจะใช้ทั้งแนวคิดในการรวมอำนาจและกระจายอำนาจจะเห็นได้ว่าการเมืองการปกครองมีได้อยู่ที่ประมุขแห่งรัฐเพียงคนเดียวเท่านั้นเนื่องจากมีการกระจายอำนาจออกไปยังสมาชิกซึ่งเป็นชนชั้นสูงของรัฐกลุ่มต่าง ๆ หากมีเรื่องสำคัญใด ๆ ซึ่งจะต้องตัดสินใจในทางการเมืองการปกครองชนชั้นสูงแต่ละกลุ่มก็จะส่งผู้แทนเข้าประชุมร่วมกันและทำหน้าที่พิจารณาลงมติตัดสินใจในเรื่องสำคัญนั้น ๆ หากที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์อย่างไรแล้ว ก็จะต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปตามนั้น เพราะได้ผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมแล้วจากแนวความคิดดังกล่าวที่ว่านั้นเปรียบเทียบกับระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันคือ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ความแตกต่างกันตรงที่ระบอบสามัคคีธรรมนั้นเป็นการรวม

อำนาจการตัดสินใจหรืออำนาจการปกครองไว้ที่ผู้ปกครองซึ่งในอดีตนั้นยึดถือเอาตามวรรณะส่วนมากจะเป็นวรรณะกษัตริย์ ส่วนการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในยุคปัจจุบันนั้นเจ้าของอำนาจที่แท้จริงนั้นคือภาคประชาชนโดยผ่านตัวแทนทางการเมืองการปกครองของตน ด้วยเหตุนี้กลุ่มชนชั้นสูงจึงรวมกันเป็นผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง ข้อบ่งชี้ประการหนึ่งนั้นคือ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้จะมีความโดดเด่นในเรื่องของการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียงร่วมใจกัน และความมีระเบียบวินัย ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองการปกครองร่วมกันของชนชั้นสูงในสังคม

4.8 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดการปกครองในอดีตการศึกษาถึงแนวคิดการปกครองในอดีตนั้น จุดเริ่มต้นนั้นมาจากนักปรัชญาหรือนักปราชญ์ในอดีตทั้งในส่วนของปรัชญาทางตะวันตก ปรัชญาจีนโบราณ และปรัชญาอินเดียโบราณซึ่งหากเราสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของแต่ละฝ่ายร่วมกันได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองในอดีตกล่าวคือการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนมีพัฒนาการต่อเนื่องดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการนั้นคือความสุขความสงบในชีวิตร่วมกันภายในชุมชนและสังคมของตนจึงต้องเกิดกฎเกณฑ์ และกติกากฎของสังคมภายใต้ความเชื่อตามวัฒนธรรมประเพณีในดินแดนของตนเองและพัฒนามาสู่ความเชื่อเป็นลัทธิและมีผลในการควบคุมบังคับบัญชาหมู่ชนในลัทธิของตนเอง ทั้งนี้แนวคิดทางการเมืองการปกครองดังกล่าวยังพัฒนามาสู่ระบบการปกครองในยุคปัจจุบัน ดังเช่นแนวคิดทางการเมืองการปกครองของ จอห์น ล็อค นั้นกล่าวถึงหลักสำคัญในการปกครองคือ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” (Separation des Pouvoirs) กล่าวว่าอำนาจในการปกครองรัฐ จะต้องไม่ตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือโดยกลุ่มใดกลุ่มเดียวซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในปัจจุบัน หรือแนวคิดการปกครองตามแนวปรัชญาของนักปราชญ์ชาวจีนคือ “หันเพย” แนวคิดการเมืองการปกครองของหันเพยนี้ที่สอดคล้องกับจอห์น ล็อค นักปรัชญาตะวันตก ที่กล่าวว่า กฎหมาย ศิลปะและอำนาจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกันและในการปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกันเขาเสนอว่าในการปกครองประเทศทุกคนจะต้องเคารพกฎหมายแนวคิดการปกครองในยุคปัจจุบันระบอบการปกครองในโลกยุคปัจจุบันนี้ในหลายๆประเทศทั่วโลกใช้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นส่วนมากยังคงมีเพียงบางประเทศเท่านั้นที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และบางประเทศยังคงปกครองด้วยระบอบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแนวคิดการปกครองในยุคปัจจุบันของแต่ละชนชาติล้วนยึดถือเอาวัฒนธรรมการดำรงชีวิตตลอดจนค่านิยมของชนในชาติที่อยู่ร่วมกัน จากที่กล่าวมาแล้วว่าการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย หรือระบอบการปกครองในรูปแบบเผด็จการ ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นเพียงเครื่องมือทางการเมืองการปกครองเท่านั้นในโลกเสรีแนวคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยล้วนมีอิทธิพลสูงสุดแต่ในทางปฏิบัติกลับสอดแทรกแนวคิดการปกครองในรูปแบบเผด็จการมาใช้ในการปกครองในประเทศของตน ระบอบการบริหารการปกครองจึงเป็นแบบผสมผสานกันยังมีการจำกัด

สิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนซึ่งที่อำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชนแต่ในทางกลับกันประชาชนกลับไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริงแนวคิดการปกครองในระบบประชาธิปไตยยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดมาตรฐานทางการปกครองในโลกปัจจุบันจะเห็นได้ในประเทศโลกเสรียังมีการแทรกแซงกิจการภายในของบางประเทศโดยการเข้าไปควบคุมระบบการเมืองการปกครองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในยุคนี้จึงมีแนวคิดที่แตกต่างไปจากค่านิยมทางวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างชัดเจนที่สุด แนวคิดการใช้อำนาจการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วย การใช้อำนาจการปกครอง 3 ประการคือ 1) อำนาจนิติบัญญัติตามแนวพระพุทธศาสนา 2) อำนาจบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา 3) อำนาจตุลาการตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันอำนาจทั้งสามนั้นหากเป็นฝ่ายอาณาจักรประกอบด้วยรัฐสภาที่มีอำนาจในการแก้ไขหรือตรากฎหมายใช้บังคับใหม่ ส่วนฝ่ายศาสนจักรนั้นเรียก สงฆ์หรือคณะสงฆ์ ที่มีหน้าที่ในการไต่สวนข้อขัดแย้งหรือความผิด (อธิกรณ์) ที่เกิดขึ้นโดยมีพระธรรมวินัยเป็นตัวบทกฎหมาย คำตัดสินทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรถือเป็นที่สุดตามกระบวนการการใช้ อำนาจ อีกนัยหนึ่งการใช้อำนาจการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเสมอเหมือนหนึ่งเป็นการใช้อำนาจนิติบัญญัติควบคู่กันไปหากว่าข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทและความผิดที่เกิดขึ้นนั้นๆอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์คงให้ยึดถือคำตัดสินนั้นเป็นที่สุด(ฝ่ายอาณาจักรเรียกตรากฎหมายใหม่คือการบัญญัติครั้งแรก ฝ่ายศาสนจักรเรียกว่า “มูลบัญญัติ” หรือบัญญัติเดิม ส่วนข้อแก้ไขเพิ่มเติมเรียกว่า “อนบัญญัติ”) รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาลมีหลากหลายรูปแบบการเมืองการปกครองในยุคพุทธกาลนั้นจึงเกิดระบบการเมืองร่วมสมัยซึ่งมีสองระบบ คือ “สาธารณรัฐ” และ “ราชาธิปไตย” รูปแบบสาธารณรัฐที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองคือ แคว้นวัชชีหรือรัฐวัชชี ส่วนระบบราชาธิปไตยที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองนั้นคือ แคว้นมคธ และโกศล ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า ผู้นำการปกครองสูงสุดของรัฐทั้งสามล้วนเป็นพุทธสาวกทั้งสิ้นจากจุดนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีบทบาททางการเมืองการปกครองกับผู้นำของแต่ละรัฐนั้น และมีส่วนสนับสนุนในการส่งเสริมพัฒนาระบบการปกครองแต่ละระบบให้มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ดังนั้น การศึกษาถึงรูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมตามแนวคิดดังกล่าวที่ผ่านจะต้องศึกษาถึงรูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้ามีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองการปกครองเป็นสำคัญทั้งนี้ จากพุทธประวัติจะเห็นได้ว่า “รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม” เป็นรูปแบบการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงมีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองการปกครองมากที่สุด

บทที่ 5

บทสรุปของงานวิจัย และข้อเสนอแนะ

บทสรุปของงานวิจัยและข้อเสนอแนะ”ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีรายละเอียดดังนี้

5.1 บทสรุปแนวความคิดการปกครองทั่วไป

ความหมายของการเมืองการปกครองในลักษณะของศาสตร์(Science) การเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์หรือศาสตร์แห่งรัฐ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Political Science” เป็นคำศัพท์ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการเมืองการปกครอง วิชารัฐศาสตร์จึงกลายเป็นวิชาที่ประยุกต์เอาลักษณะที่เป็นศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกัน แล้วนำเอาวิชาการนี้มาใช้ปกครองประเทศ ความหมายของการเมืองการปกครองในลักษณะของทฤษฎี การเมืองการปกครองเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าหาทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของกลุ่มชนในสังคมนั้นๆ ส่วนความหมายของการเมืองการปกครองตามทัศนะของนักวิชาการในยุคปัจจุบัน คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้ไม่ได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธา นับถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น

หลักปรัชญาที่มีผลต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครองนั้น หลักปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตกกล่าวคือ แนวคิดการเมืองการปกครองจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นส่วนสำคัญเพื่อเป็นการถ่วงดุลย์อำนาจต่อกันคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ จนมาถึงจุดสิ้นสุดที่ส่งผลให้ระบอบการปกครองเปลี่ยนแปลงโดยยึดถืออำนาจสูงสุดนั้นจะต้องมาจากประชาชนเท่านั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่ถือเอาผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักและมอบอำนาจการปกครองแบบเด็ดขาดให้กับประชาชน ประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาที่สำคัญทั้งหลายให้ความสำคัญคือ ผู้มีอำนาจในการปกครองจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองการปกครองสูงสุด และอำนาจที่ใช้ในการปกครองนั้นจะต้องสร้างประโยชน์สูงสุดและสร้างความสงบสุขในกลุ่มชนนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาการเมืองการปกครองของจีนโบราณในยุคของ “ขงจื้อ” ที่เน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นหลักโดยมีหลักการพัฒนาอยู่ 2 ด้านคือ หลักของเมตตาธรรม และหลักของพิธีกรรม กล่าวคือ

เมตตาธรรมเป็นหัวใจหรือเป้าหมายของปรัชญาส่วนพิธีกรรมเป็นวิถีปฏิบัติในทางการปกครองส่วนแนวคิดปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลมีพัฒนาการมาจากธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ คือ ความรู้จักสงสัยใคร่รู้และการรู้จักตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวแล้วพยายามคิดค้นหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัย ปรัชญาอินเดียก่อนพุทธกาลนั้นมีพัฒนาการมาจากการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของ 2 คนเผ่า คือ คนพื้นเมืองเดิม เรียกว่า มีลักษณะบ้าง ทัสยู่บ้าง ดรวิเดียนบ้าง กับชนเผ่าอารยัน แนวคิดและความเชื่อมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) คือ เชื่อว่า มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ จากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นว่าแนวคิดทางปรัชญาการเมืองการปกครองทั้ง 3 ส่วนถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนแนวทางการเชื่อตามลัทธิของตนแล้วก็ตามแต่มีส่วนที่สอดคล้องกันคือจุดมุ่งหมายทางความคิดคือการได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสามารถสรุปเป็นแนวคิดทางการปกครองได้ 2 ลักษณะดังนี้คือ

1) แนวคิดการปกครองประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองหรือประชาชนซึ่งถือเป็นเจ้าของ “อำนาจอธิปไตย” โดยพลเมืองใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทน หลักการสำคัญของแนวคิดการปกครองประชาธิปไตยประกอบไปด้วยสภาวะความเป็นประชาธิปไตยอย่างน้อย 6 ประการ คือ

(1) การเลือกตั้งผู้แทนจะต้องเป็นอิสระและยุติธรรม ไม่มีการใช้อำนาจและอิทธิพลระบอบอุปถัมภ์เข้าครอบงำให้คนต้องเลือกเฉพาะพวกเขาบางคน

(2) จะต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจที่ดี เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

(3) การบริหารบ้านเมืองจะต้องโปร่งใส มีเหตุผลอธิบายได้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

(4) มีรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ที่มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่อย่างมีเหตุผล

(5) ประชาชนมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและมีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็น การทำประชาพิจารณ์ และการลงประชามติว่า

(6) มีการกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สู่ประชาชน ทำให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคง สม่าเสมอ

2) แนวคิดการปกครองระบอบเผด็จการ ลักษณะการปกครองระบอบเผด็จการสามารถแยกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

(1) เผด็จการในฐานะที่เป็นแนวความคิดทางการเมือง แนวความคิดนี้เชื่อว่ารัฐเป็นเสมือนพระเจ้าที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมความดี ความถูกต้อง และความยุติธรรม รัฐจะเป็นผู้ถ่ายทอดเอาความดีงามเหล่านี้ให้กับประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐยอมตนให้กับรัฐโดยปราศจาก

(2) เผด็จการในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง หมายถึง ระบอบรวมอำนาจของผู้ปกครองที่ต้องการอำนาจและสามารถยึดอำนาจรัฐไว้

(3) เผด็จการในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวปฏิบัติของคนในสังคมใด ๆ ซึ่งอาจเป็นสังคมประชาธิปไตยก็ได้ พวกนี้เชื่อว่าคนเราเกิดมาแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันในทุกด้าน ผู้ที่ต่อยกว่าจำเป็นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้ที่เหนือกว่า

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นการเมืองการปกครองจึงเป็นเรื่องของคนทุกคนในสังคมจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ และนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกระบวนการ เพราะวิชาการการเมืองการปกครองนั้น เป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ที่ผู้ปกครองประเทศจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในประเทศ เพื่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยรวมทั้งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

5.2 บทสรุปแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

ประวัติศาสตร์อินเดียโดยสังเขปของประเทศนี้เริ่มต้นบริเวณ ลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งถือเป็นแหล่งอารยธรรมแรกของอินเดียที่รุ่งเรืองเมื่อประมาณ 2,600 ปีถึง 1,900 ปีก่อนคริสตกาล หลักฐานทางอารยธรรมที่สำคัญที่สุดคือ “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางศาสนาในภาษาสันสกฤต และเป็นรากฐานของศาสนาฮินดูที่รวมเอาระบบกฎหมายและการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของ ชาวอินเดีย อันเป็นที่มาของชื่อยุคพระเวท จักรวรรดิที่มีความยิ่งใหญ่ในสมัยนั้น คือ จักรวรรดิโมกุล (คริสต์ศตวรรษที่ 16-18) เป็นสมัยที่มีการแพร่ขยายอิทธิพลวัฒนธรรมโมกุลอย่างกว้างขวางทั้งในด้านการปกครอง ภาษา ศิลปะ อินเดียยุคโบราณสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ “อารยธรรมสมัยสินธุ” และ “อารยธรรมสมัยอารยัน” แนวคิดทางความเชื่อในยุคของอารยธรรมสมัยสินธุ นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อใน “ลัทธิเทวสิทธิ์” ที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยังเกี่ยวพันถึงระบอบการปกครองของการปกครองในยุคนี้ กล่าวโดยสรุปความได้ว่า ลัทธิความเชื่อดังกล่าวมาแล้วนั้นเริ่มต้นจากอิทธิพลทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก หากเราวิเคราะห์แนวความคิดทางการปกครองตามทัศนะของเจ้าลัทธิทั้ง 6 พบว่า ความสำคัญของเจ้าลัทธิเหล่านั้นเทียบเคียงได้ว่าเป็นผู้นำทางการปกครองคนหนึ่งที่มีอำนาจในการควบคุมการกระทำต่างๆรวมทั้งกิจกรรมทางลัทธิในสังคมของตนมีอำนาจในการตัดสินความถูกผิดของบุคคลภายในสังคมตนเอง จะเห็นได้ว่าเน้นย้ำถึงการปฏิบัติตนเองตามแนวความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ให้บังเกิดขึ้นอำนาจทั้ง 3 คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจการบริหารและอำนาจตุลาการ ตัดสินความถูกผิดของบุคคลภายในสังคมตนเอง

แนวคิดรูปแบบการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาล ในสมัยนี้ลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อระบอบการปกครองตามความเชื่อถือของพวกอารยันสมัยพุทธกาลรูปแบบการเมืองการปกครองจะเป็น “การปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือราชาธิปไตย” และ “การปกครองแบบกษัตริย์ รูปแบบอภิชนาธิปไตย หรือระบบสามัคคีธรรม” พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมโดยตรง แต่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวในการ

จัดรูปแบบการเมืองการปกครองในแต่ละรัฐ พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานะเป็นศาสดาหรือครูของกษัตริย์และประชาชนทั้งหลาย รูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญอยู่จำนวน 3 รูปแบบคือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราช (ราชาธิปไตย) แบบสามัคคีธรรม (สหพันธรัฐ) และแบบจักรวรรดินิยม (อุดมรัฐ) แนวคิดการเมืองการปกครองอินเดียโบราณ อินเดียเป็นดินแดนที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของปรัชญาหลายสาขาในฝั่งดินแดนตะวันออก ซึ่งมีประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับกับหลักปรัชญาตะวันตก แนวคิดการเมืองการปกครองอินเดียโบราณนั้นสืบเนื่องมาจากอิทธิพลทางความเชื่อในยุคนั้นเป็นแบบ “เทวลีธ” ก็คือการบูชาเทพเจ้าตั้งที่กล่าวตั้งนั้นแนวคิดการเมืองการปกครองจึงมีความเกี่ยวข้องกับผู้นำทางความเชื่อ หรือเจ้าพิธีกรรมตามความเชื่ออันที่มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมกลุ่มชนตามแนวทางความเชื่อของตน ในยุคนี้อิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์ ถือเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมืองการปกครองมากที่สุด

หากเราจะทำการวิเคราะห์ตามหลักปรัชญาทั้งปรัชญาตะวันตก ปรัชญาชาวจีนรวมทั้งปรัชญาอินเดียโบราณกล่าวสรุปได้ว่า การที่มนุษย์ทุกคนต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนมีพัฒนาการต่อเนื่องดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการนั้นคือความสุขความสงบในชีวิตร่วมกันภายในชุมชนและสังคมของตนจึงต้องเกิดกฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมภายใต้ความเชื่อตามวัฒนธรรมประเพณีในดินแดนของตนเองและพัฒนามาสู่ความเชื่อเป็นลัทธิและมีผลในการควบคุมบังคับบัญชาหมู่ชนในลัทธิของตนเอง ทั้งนี้แนวคิดตามแนวทางปรัชญาในหลายๆดินแดนล้วนมีพัฒนาการที่มีความเชื่อมโยงต่อกันจนพัฒนามาสู่ระบอบการปกครองในหลากหลายรูปแบบและยังคงไว้ซึ่งจุดมุ่งหมายเดิมคือสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมและประเทศชาติของตน ดังที่กล่าวปัจจุบันนี้ในหลายๆประเทศทั่วโลกยังมีคติความเชื่อในเรื่องระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นส่วนมากแต่จะเป็นรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่นนั้นเป็นหลัก ปัจจุบันแม้การปกครองแบบราชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่ใช้มากที่สุดแล้วก็ตามแต่ก็ยังไม่ใช่ระบอบที่ดีที่สุด ในบางประเทศก็ยังคงใช้ระบอบการปกครองแบบอื่นด้วยเช่นกัน ดังเช่นประเทศในแถบตะวันออกกลางบางประเทศ เช่นราชอาณาจักร “ซาอุดีอาระเบีย” ระบอบการปกครองยังคงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือในแถบอาเซียนก็ยังคงมีการปกครองด้วยระบอบการปกครองนี้ดังเช่นประเทศ “บรูไนดารุสซาลาม” เป็นต้น ส่วนระบอบการปกครองระบอบเผด็จการ ในปัจจุบันในรูปแบบการปกครองที่เป็นเผด็จการเต็มรูปแบบหรือเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จแทบจะไม่มีให้เห็นยังคงเป็นเพียงการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในบางประการ หรือจะเป็นไปเพื่อการสร้างอิทธิพลเพื่อครอบงำทางเศรษฐกิจต่อประเทศด้อยพัฒนา

5.3 บทสรุปแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาการศึกษาในบทนี้จะศึกษาถึง “แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” สามารถสรุปประเด็นสำคัญตามรายละเอียดดังนี้คือ

5.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถสรุปประเด็นสำคัญตามรายละเอียดดังนี้คือ

1) แนวคิดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนา การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชจากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าระบอบนี้อำนาจ และการใช้อำนาจทางการปกครองตลอดจนกฎหมายในการบังคับใช้ร่วมกันนั้นจะอยู่ที่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์เท่านั้น ดังจะเห็นได้จาก อินเดียมัยก่อนพุทธกาลก็ยังคงมีระบอบการปกครองให้เห็นอยู่เช่นกันดังนั้นการศึกษาระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชตามแนวพระพุทธศาสนาเราสามารถแบ่งลักษณะของการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1.1) ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินหรือ “กษัตริย์จะมีอำนาจทั้งหมดเหนือประชาชนและแผ่นดินซึ่งหมายถึงผู้ปกครองที่ปวงชนพึงใจและเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีความหมายใกล้เคียงกับ “ธรรมราชา” อันหมายถึง ผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นต้นเหตุแห่งความยุติธรรมทั้งมวล

1.2) ระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองที่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐได้อำนาจมาโดยการสืบราชสมบัติ ราชาธิปไตยถือกำเนิดขึ้นจากระบบการปกครองแบบหัวหน้าเผ่า (Tribal kingship) หรือสมณเพศหลวง (Royal Priesthood) ในอดีต ปัจจุบันมักพบในรูปของราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ทรงถือบทบาททางกฎหมายและพิธีกรรมเป็นเอกลักษณ์ แต่ไม่ทรงใช้อำนาจทางการเมืองหรือใช้อำนาจทางการเมืองอย่างจำกัดตามรัฐธรรมนูญหรือประเพณีซึ่งจัดสรรฝ่ายปกครองที่ ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) เป็นรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐโดยไม่ทรงมีบทบาททางการเมืองและทรงอยู่ในขอบเขตของรัฐธรรมนูญ

1.3) ระบอบเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of Kings) สิทธิเทวสิทธิ์ (Devine Rights) เทวสิทธิราชย์เป็นหลักความเชื่อทางการเมืองและทางศาสนาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจใดภายในโลกียวิสัยเพราะทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ฉะนั้น พระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจของประชาชน ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” ถูกใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนในการให้เหตุผลในเอกสิทธิ์ในการปกครองของพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านการเมืองและทางด้านศาสนา

2) แนวคิดการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้เป็นรูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากมีเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐคือ “อปริหานยธรรม” รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่ามีผู้ปกครองซึ่งเป็น “กษัตริย์” (ชัตติยะ) หรือมีผู้ปกครองที่เป็น

“ราชา” ในแคว้นหรือรัฐสามัคคีธรรม การปกครองรูปแบบสามัคคีธรรมนี้ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและมุ่งเน้นเรื่องวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ แนวคิดรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ในทางปฏิบัติจะใช้แนวทางการรวมอำนาจและกระจายอำนาจ จะมีความโดดเด่นในเรื่องของการยึดหลักการเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ร่วมใจกัน และความมีระเบียบวินัย ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองการปกครองร่วมกันของคนชั้นสูงในสังคม

5.3.2 รัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา รัฐ เป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบและการสร้างแบบแผนอย่างเป็นทางการของการเคลื่อนไหวหรือพลวัตของเมือง โดยที่รัฐประกอบไปด้วยประชากรและสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ สถาบัน และกระบวนการยุติธรรม หลักการและอำนาจรวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองในนามของรัฐองค์ประกอบสำคัญของรัฐ มี 4 ประการ คือ (1) ประชากร รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายและมีประโยชน์ร่วมกัน จำนวนประชากรของแต่ละรัฐอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป ที่สำคัญคือ จะต้องมีการดำรงชีพอยู่ภายในขอบเขตของรัฐนั้น (2) ดินแดน รัฐต้องมีดินแดนอันแน่นอนของรัฐนั้น กล่าวคือ มีเส้นเขตแดนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั้งโดยข้อเท็จจริงและโดยสนธิสัญญา ทั้งนี้รวมถึงพื้นดิน พื้นน้ำและพื้นอากาศ (3) อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทำให้รัฐสามารถดำเนินการทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองภายในและภายนอก (4) รัฐบาล รัฐบาลคือ องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินงานของรัฐในการปกครองประเทศทฤษฎีกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเกี่ยวข้องกับอยู่ 2 ทฤษฎีด้วยกันคือ “ทฤษฎีอัคคัญญสูตร” (Akkhanyasuta Theory) ในพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงไม่เพียงแต่กำเนิดรัฐอย่างเดียว แต่ยังกล่าวรวมถึงกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ ตลอดจนขั้นวิวัฒนาการของมนุษย์อีกด้วย ซึ่งปรากฏในพระสูตรต้นตปฏิก อัคคัญญสูตร “ทฤษฎีมหาโควินทสูตร” (Mahakhovintasuta Theory) ทฤษฎีนี้สอดคล้องกับการกำเนิดรัฐแบบการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย โดยทั่วไปแล้ว องค์ประกอบของรัฐที่ถือว่าเป็นรัฐที่สมบูรณ์นั้น จะประกอบไปด้วย อาณาเขต ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย ลักษณะของอำนาจอธิปไตย ก็คือเด็ดขาด ทฤษฎีมหาโควินทสูตรเป็นแนวกำเนิดรัฐในรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยจากรัฐรัฐหนึ่ง ซึ่งเป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบของจักรวรรดิ แล้วถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐ แต่ละรัฐก็มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ก่อให้เกิดรัฐใหม่ การเกิดรัฐในอัคคัญญสูตรเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นของโลก มนุษยชาติ รัฐ กษัตริย์ และชนชั้นต่าง ๆ เป็นปฐม แต่การเกิดขึ้นของรัฐในมหาโควินทสูตรนั้น เกิดขึ้นหลังจากมีรัฐแล้ว และแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ก่อให้เกิดเป็นรัฐใหม่ขึ้นมา ทั้งแนวคิดทฤษฎีในอัคคัญญสูตรและ มหาโควินทสูตรถือเป็นทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนาที่สำคัญนั้นเพราะถือเป็นทฤษฎีที่พัฒนาแนวความคิดมาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์แสดงธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับผู้นำหรือกษัตริย์ จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดกล่าวสรุปถึงหัวในสำคัญของแต่ละทฤษฎีนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าประสงค์ของการกำเนิดรัฐนั้นเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสมาชิกในชุมชน สังคม และรัฐนั้นเป็นสำคัญ สรุปได้ว่ารัฐตามแนว

พระพุทธศาสนานั้นหากเราวิเคราะห์ตามหลักการและทฤษฎีของการกำเนิดรัฐในในอัครคัมภีร์และมหาโควินสูตรจะเห็นได้ว่าจุดกำเนิดของรัฐมาจากความต้องการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสมาชิกในชุมชนและสังคมเป็นหลักทั้งนี้แนวความคิดที่เกิดขึ้นนั้นอาศัยแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ซึ่งในแนวทางปฏิบัติพระพุทธเจ้าได้กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวพระองค์จะแสดงเพียงแนวทางในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้นำทางการปกครองในรัฐนั้นรวมทั้งแนวทางการใช้อำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม

5.3.3 "รัฐธรรม" (Dhamma state) จากพุทธประวัติความหมายของ "รัตนสูตร" และ "อภิธานธรรม" กล่าวไว้ว่า ในยุคพุทธกาลนั้น กษัตริย์ผู้ครองนครหลายพระองค์ที่เลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา นำเอาหลักธรรมคำสอนของพระองค์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวทางการปกครองในรัฐของตนพระพุทธเจ้านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรงสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นนั้นคือการใช้หลักธรรมในการพัฒนาบุคคลในชุมชน สังคม และรัฐโดยเน้นไปที่คุณธรรมจริยธรรมของการปกครองเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าผู้นำการปกครองสูงสุดของรัฐในยุคนั้นล้วนเป็นพุทธสาวกทั้งสิ้น จากจุดนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีบทบาททางการเมืองการปกครองกับผู้นำของแต่ละรัฐ พระพุทธเจ้านั้นทรงแสดง "รัตนสูตร" และ "อภิธานธรรม" ทั้งนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการเมืองการปกครองที่ส่งเสริมการสร้างความสุขให้กับประชาชนในรัฐ สร้างความสามัคคีในหมู่ชน ตลอดจนผู้นำทางการปกครองให้มีความสามัคคีต่อกัน "รัฐธรรม" (Dhamma state) ที่แท้จริงนั้นไม่ได้เป็นรัฐหรือดินแดนที่ปกครองด้วยระบบการปกครองระบอบใดๆทั้งสิ้นหรืออีกนัยหนึ่ง "รัฐธรรม" นั้นไม่ใช่รัฐหรือดินแดนที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนาใดๆทั้งสิ้น รัฐธรรมคือรัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่ต้องมีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็สมควรที่จะนำเอาหลักธรรมของศาสนามายึดถือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิต

5.3.4 สังฆาธิปไตยและระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนา สังฆาธิปไตยถือเป็นระบบการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายสูงสุดนั้นคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้และส่วนระบบบริหารมาตรฐานพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้กำหนดเป็นการจำเพาะแต่ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยให้ความเคารพตามสภาวะอาวุโสก่อนหลังของการดำรงสมณเพศ สังฆาธิปไตยหรือระบอบการปกครองสงฆ์ คือ ระบอบการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่ทรงได้วางรูปแบบเอาไว้เพื่อให้สงฆ์มีอำนาจและเป็นใหญ่ในการทำกิจการต่าง ๆ โดยไม่ให้ยึดถือตัวบุคคล รูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยนี้ จะมีแนวคิดไปในทางสามัคคีธรรมกล่าวคือมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุขโดยมีการบริหารจัดการผ่านมาทางระบบสังฆะ หรือหมู่ของภิกษุสงฆ์นั้น ซึ่งความหมายของคำว่า "สงฆ์" หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่าสาวกสงฆ์ "สงฆ์" เป็นองค์กรที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบขึ้นมาเพื่อความสามัคคีของเหล่าภิกษุในการทำกิจการงานหนึ่ง ๆ ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี แนวความคิดของการบริหารงานตามแนวพุทธศาสนานั้นภายหลังที่พุทธองค์ตรัสรู้และแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่ถือว่าเป็นวันที่เป็นจุดกำเนิดของ "สังฆรัตนะ" เป็นจุดเริ่มต้นที่องค์สมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าต้องดำเนินกิจกรรมทางการบริหารคณะสงฆ์นับแต่บัดนั้น พระพุทธเจ้าทรงวางระบบรูปแบบการบริหาร และการปกครอง องค์กรไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) ระยะต้น หรือระยะแรก พระองค์ทรงปกครองเองโดยมีพระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” (พุทธาธิปไตยหรือปิตาธิปไตย) 2) ระยะกลาง หรือ ระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิพูนียภิกษุ ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา” (อภิพูนียาธิปไตย) 3) ระยะปลาย หรือ ระยะหลังทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข วิธีรับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่งระบบการปกครองระยะที่ 3 นี้ ยังใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่ในปัจจุบันองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงพระปัญญาคณและพระกรุณาธิคุณพระองค์ทรงวางรากฐานกฎระเบียบที่ใช้ยึดถือปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกันนั้นคือ ภายหลังการตรัสรู้ 3 ไตรมาส พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ถือเป็นกฎระเบียบในการปฏิบัติตนนั้นคือการแสดง “โอวาทปาฏิโมกข์” ด้วยวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนพันธกิจต่างๆในการบริหารงานขององค์กรคณะสงฆ์อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

5.3.5 หลักธรรมสำหรับการปกครอง หลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นตามหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้โดยตรงแต่สิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้จะเป็นข้อบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสงฆ์เป็นหลักเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่าพระวินัย การศึกษาหลักธรรมสำหรับการปกครองนั้นจึงเป็นการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ธรรมะจึงมีเนื้อหาสาระและขอบเขตที่กว้างขวางมาก ว่ากันตามจริงแล้วมิใช่แต่เฉพาะเรื่องของรัฐหรือการปกครองเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมส่วนตัว เรื่องของจิตใจ ครอบครัวยุคสมัย มีความหมายลึกถึง 4 ระดับดังนี้ (1) ธรรมะสำหรับการบริหารปกครองตน (2) ธรรมะสำหรับการครองเรือน (3) ธรรมะสำหรับการบริหารประเทศชาติ (4) ธรรมะสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติ หรือเข้าสู่พระนิพพาน

จากที่กล่าวมาว่า การเมืองการปกครอง คือ งานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน, การบริหารประเทศ เฉพาะที่เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศ, กิจการอำนวยความสะดวกและสงบสุขหรือการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน การเมือง คือ การดำเนินกิจกรรมทางด้านความสัมพันธ์ภายในประเทศรวมทั้งระหว่างประเทศของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง พรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หมู่คณะของสังคมหนึ่ง รวมทั้งส่วนปัจเจกชนหากเราพิจารณาถึงแนวคิดในการนำหลักธรรมมาใช้ทางการปกครอง จะกล่าวได้ว่า “หลักพุทธธรรมกับการเมือง” คือ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอันมีนัยยะที่สัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐหรือกิจกรรมทางด้านความสัมพันธ์ภายในประเทศของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งหลักพุทธธรรมกับการปกครอง “ธรรมะ” หรือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองสามารถจำแนกได้ออกเป็น 7 กลุ่มประกอบไปด้วย (1) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบบริหารบ้านเมือง (2) หลักพุทธธรรมที่ใช้ใน

การเป็นผู้นำ (3) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ (4) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์คนในสังคม (5) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ (6) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาองค์กร (7) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางแผนนโยบาย หลักพุทธธรรมทั้ง 7 หมวดนี้แท้ที่จริงเป็นการพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ต้องได้รับการพัฒนาให้ไปด้วยกัน หากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย(กายภาวนา), ด้านสังคม (ศีลภาวนา), ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นทงมของชีวิตของเรา

หลักการปกครองโดยทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดของการใช้อำนาจการปกครองเราสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ (1) “หลักของการนิเคราะห์” หลักของการนิเคราะห์เป็นหลักการเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางการปกครองวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องปรามผู้ประพฤติมิชอบด้วยการลงโทษตามสมควรแก่ความผิดพลาดซึ่งแนวทางตรงกับคติความเชื่อของคนไทยยุคเก่าที่เรียกว่า การใช้ “พระเดช” และ (2) “หลักของการประเคราะห์” หลักการประเคราะห์เป็นหลักการส่งเสริมยกย่องผู้กระทำความดีหรือประกาศเชิดชูเกียรติให้ปรากฏ สรุปได้ว่า “หลักธรรมสำหรับการบริหารการปกครอง” จำแนกตามอำนาจการปกครองได้คือ ตามแนวคิดของการใช้อำนาจการปกครองเราสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ “หลักของการนิเคราะห์” และ “หลักของการประเคราะห์” มีหลักธรรมตามแนวคิดนี้ 4 หมวดประกอบด้วย ราชสังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักของการสงเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดิน ทศพิธราชธรรม คือธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่ตั้งพึงยึดถือปฏิบัติ 10 ประการ จักรพรรดิวัตรความหมายคือหลัก จริยวัตรของพระเจ้าแผ่นดินตามหลักธรรม 12 ประการที่เรียกว่าหลักการสงเคราะห์ อปริหานิยธรรม ความหมายคือ หลักธรรมที่บ่งบอกถึงความดีความไม่เป็นไปแห่งความเสื่อมถอยแต่เป็นไปเพื่อความเจริญด้านเดียวหรือหลักการแห่งความสามัคคี

5.4 ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชา รัฐศาสตร์การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2556 เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดการปกครองทั่วไป (2) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา จากการศึกษาที่ผ่านมาผู้จัดทำมีข้อเสนอแนะในการวิจัยดังนี้

องค์สมเด็จพระสัมสัมพุทธเจ้านั้นถือเป็นมหาศาสดาเอกของโลกจากคำกล่าวขององค์การสหประชาชาติที่ประกาศไว้ ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมคำสอนที่ถูกบัญญัติและบันทึกไว้ซึ่งถูกถ่ายทอดต่อกันมาอย่างยาวนานมากกว่า 2,500 ปี จะเห็นได้ว่าหลักธรรมคำสอนของพระองค์ครอบคลุมความรู้ของศาสตร์แห่งการศึกษาทุกแขนง ทั้งในส่วนของศาสตร์บริสุทธิ์ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปของจักรวาล หรือศาสตร์ทางปรัชญาที่ศึกษาถึงซึ่งลงไปในการคิดของมนุษย์ รวมทั้งศาสตร์การประยุกต์ (Applied science) ที่รวมเอาแนวคิดของ “ศาสตร์บริสุทธิ์”(Pure science) และ “ศาสตร์

ทางปรัชญา”(Philosophy science) ทั้งสองเข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมสัมพุทธเจ้านั้นอยู่เหนือศาสตร์ทั้ง 3 สาขา ที่นักวิชาการสากลให้คำจำกัดความไว้ว่าที่เรียกว่า “องค์ความรู้”(Intelligence or Knowledge) หรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมสัมพุทธเจ้านั้น องค์ความรู้ที่ก่อให้เกิด “ปัญญา” ในที่นี้คือการรู้ในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่สามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับทุกสาขาวิชาของการศึกษา

แนวคิดของการนำหลักธรรมคำสอนมาใช้ประกอบกับแนวทางทางการปกครองจึงเป็นสิ่งสำคัญในลำดับต้นๆ ที่ผู้บริหารบ้านเมืองต้องพึงตระหนักทั้งในความคิดและต้องนำมาปฏิบัติให้ได้ อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้เกิดผลในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยมีความคิดว่าควรจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องทางการศึกษารวมทั้งการนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน การศึกษาต่อเนื่องดังกล่าวสามารถสรุปแนวคิดในการศึกษาต่อเนื่อง ดังนี้คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
2. การศึกษาวិเคราะห์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนากฎหมายไทยจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาปฏิบัติต่อไปในอนาคต
3. การศึกษาวิเคราะห์ การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายเพื่อนำรูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนามาใช้ให้เข้ากับรูปแบบการปกครองในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล, เล่มที่ 1, 3, 4, 7, 10, 11, 20, 24, 37, 41. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

- กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี. **ปรัชญาการเมืองตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ไชย ณ พล. **การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., 2537.
- ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ. **ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- นิติบัญญัติตามแนวพุทธศาสตร์, สถาบัน. **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, เว็บไซต์.
- นิยม รัฐอมฤต. **สำรวจปรัชญาการเมืองการปกครองจีน**. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2556.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2555.
- บุญมี แทนแก้ว. **ปรัชญาตะวันตก (สมัยใหม่)**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2545.
- บุษอริ ยี่หะมะ. **ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สามลดา, 2550.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. **รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2541.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต มีฤกษ์). **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธรรมจิตโต. **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, ดร.. รัฐธรรม. เชียงใหม่ : ธรรมสภา, 2541.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, รัฐธรรม. เชียงใหม่ : สถาบันปัญญานันตะ, 2541.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : ไม้ดทรายพรินติ้ง, 2550.
- พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2556.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต). การเมือง (มิใช่) เรื่องของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : ส่องศยาม, 2543.
- พิชญา สุกใส. การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2547-2553. กรุงเทพมหานคร : ชมรมการจัดการความขัดแย้งแห่งประเทศไทย, 2554.
- พิฑูร มะลิวัลย์. หลักธรรมสำหรับการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2525.
- พิลิจจุฑา แก้วงาม. ความรู้พื้นฐานในทางรัฐศาสตร์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น แปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2542.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- วิลลี่ ลิมถาวรนนท์ และคณะ. (แปล) โจวจยาหรง ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2547.
- วีระ สมบูรณ์. รัฐธรรมในอดีต. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สงบ เชื้อทอง. รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ธรรมคณี พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
เสมาธรรม, 2554.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณี. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2535.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2535.
- อติคม สวัสดิญาณ และอดุลย์ รัตนมันเกษม. (แปล), พิชัยสงครามชวน. กรุงเทพมหานคร : , 2540.
- อุษา ไบหยก, ธนาสฤกษ์ สะตะเวทิน, จิรโชค วีระสัย และวิโชติ วัฒนโณ, “การปกครองเปรียบเทียบ”.
เอกสารแบบเรียนภาควิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. ค่าและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลง
กรณ์ราชวิทยาลัย, 2551.

2) บทความวิชาการ

- คนอง วังฝ้ายแก้ว. “นิติบัญญัติและตุลาการตามแนวพระพุทธศาสนา”. บทความวิชาการ,
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2554.
- คนอง วังฝ้ายแก้ว. “ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ”. บทความวิชาการ
ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2547.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อารยธรรมอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ประยงค์ แสนบูรณ. “หลักธรรมในการปกครองของพระพุทธศาสนา”. บทความวิชาการ.
(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2558).
- พระมหาบุญไทย ปุณณมโน. “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา “ธรรมาธิปไตย”. บทความ
วิชาการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553.
- อรนิช รุ่งธิพานนท์. “รัฐสภาสหราชอาณาจักร : สภาสามัญ สภาขุนนาง หน่วยงานสนับสนุน”,
เอกสารวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวิชาการ สภาผู้แทนราษฎร, 2553.

3) เว็บไซต์

- ชลทิศ ธีระฉูติ. “สื่อการบ้าน สารการเมือง ok nation” (online) สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2556
www.oknation.net/blog/boonyou.

พระไพศาล วิสาโล. “กฎหมายกับพุทธศาสนา”. บทความวิชาการ, www.visalo.org korobiznet, www.stats.in2552.

อมรา รักษาสัตย์. พระราชอำนาจตามกฎหมาย. วันที่ 26 กรกฎาคม 2557. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <http://www.mcu.ac.th/BO/Files/Doc/Article/artFile48.doc>.

4) วารสาร

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, เหตุแห่งการปฏิวัติสยาม 2475. สัมภาษณ์. นิตยสารสารคดี, ฉบับที่ 172, (มิถุนายน 2552) : 15.

นิยม รัฐอมฤต. “สำรวจปรัชญาการเมืองการปกครองจีน”. วารสาร. ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2556.

ลิขิต อีร์เวคิน, “ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, เล่ม 1, (นันทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2553), หน้า 22.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2539), หน้า 24.

5) สารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์

ธงทอง จันทรางศุ. “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

นครินทร์ แก้วโชติ. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”. ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์. “การศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระครูโสภณปริยัติสุธี ศีบรรดร์ ธีรธมโม. “สังฆาธิปไตย ระบอบการปกครองสงฆ์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). “พุทธวิธีบริหาร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

สงบ เชื้อทอง. “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.

สมหมาย จันทร์เรือง. “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล : พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุमितโต) ทัศนพร
 วันเดือนปีเกิด : วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509
 ที่อยู่ปัจจุบัน : 1 หมู่ที่ 13 วัดปัญญาทายิกาวาส ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา
 จ.ปทุมธานี

การศึกษา

พ.ศ. 2529 : นักธรรมชั้นตรี
 พ.ศ. 2530 : นักธรรมชั้นโท
 พ.ศ. 2531 : นักธรรมชั้นเอก
 พ.ศ. 2556 : รป.บ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

อุปสมบท

พ.ศ. 2529 : วัดปัญญาทายิกาวาส พรรษาอายุกาล 31

ประสบการณ์การทำงาน

ปัจจุบัน : ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาส วัดปัญญาทายิกาวาส
 เลขที่ 1 หมู่ที่ 13 วัดปัญญาทายิกาวาส ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา
 จ.ปทุมธานี
 : ตำแหน่งสังฆาธิการ เจ้าคณะอำเภอสามโคก (ฝ่ายธรรมยุต)